

T.C.
TOKAT GAZİOSMANPAŞA ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

15 TEMMUZ 1974 KIBRIS DARBESİ

Hazırlayan
Murat Tevfik TENŞİ

Tarihi Anabilim Dalı
Yüksek Lisans Tezi

Danışman
Dr. Öğrt. Üyesi Hakan YAŞAR

TOKAT - 2022

BİLİMSEL ETİK SAYFASI

Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi Lisansüstü Enstitüsü tez yazım kılavuzuna göre, Dr. Öğrt. Üyesi Hakan YAŞAR danışmanlığında hazırlamış olduğum "15 Temmuz 1974 Kıbrıs Darbesi" adlı Yüksek Lisans tezimin bilimsel etik değerlere ve kurallara uygun, özgün bir çalışma olduğunu, aksinin tespit edilmesi halinde her türlü yasal yaptırımını kabul edeceğimi beyan ederim.

07 / 01 / 2022

Murat Tevfik TENŞİ

Öncelikle Tüm Şehitlere Şükran ve Minnetle...

Ayrıca, üzerimde asla

ödeyemeyeceğim kadar hakları bulunan,

Annem Hatice Tenşi ve

Babam Niyazi Tenşi'ye

Rahmet, Teşekkür ve Hürmetle...

TEŞEKKÜR

Yüksek Lisans eğitiminin en başından başlayarak gerek ders ve tez dönemlerinde, gerekse tez konusunun tespit ve hazırlama sürecinde yapmış olduğu rehberlik ve yönlendirmeleriyle, iyi bir eğitim süreci yaşanmasına vesile olan ve yardımlarını hiç bir zaman esirgemeyen kıymetli danışman hocam Doktor Öğretim Üyesi Hakan YAŞAR'a ve Yüksek Lisans eğitimi sürecine önemli katkılar sunan GOP Üniversitesi Tarih Bölümünün değerli akademisyenlerine teşekkürlerimi sunarım.

ÖNSÖZ

Akdeniz'in doğusunda ve Türkiye'nin güneyinde bulunan Kıbrıs ile Anadolu arasında etnik ve kültürel bağlar kurulmuş, adanın Türk hâkimiyetine girmesi ile birlikte 307 yıl boyunca Türkler, Rumlar ve diğer unsurlar Kıbrıs'ta yanyana yaşamıştır.

Kıbrıs'ta yaşayan Türkler ile adanın Anadolu'ya olan coğrafi *yakınlığı*, Kıbrıs'ı Türkiye için her zaman değerli kılmıştır.

Kıbrıs adasını da içine alan ve “Büyük Yunanistan” projesi olarak anlamlandırılan “Megali İdea” fikri, 19. yüzyılda yüksek sesle dillendirilmeye ve eylemlendirilmeye başladı. Megali İdea çerçevesinde, Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleştirilmesi ise “Enosis” tabiri ile tarif buluyordu. Birbirinin tamamlayıcısı bu iki ideoloji doğrultusunda, adadaki Rumlar ile Yunanistan, Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamak için büyük uğraş verdi.

Kıbrıs'ta İngiliz hâkimiyetinin başlangıcından itibaren, Rumlar ve Yunanlılar tarafından “Enosis” için daha ciddi ve sistematik bir mücadele süreci yürütülmeye başladı. Uzun soluklu bu süreci sonuçlandırmak için de 15 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs'ta, Yunanistan tarafından organize edilen bir “Hükümet Darbesi” gerçekleştirildi. Bu darbe ile Yunanistan kontrolünde yeni bir Kıbrıs Hükümeti kurulacak ve zaman geçirmeden de Kıbrıs, Yunanistan'a bağlanacak, “Enosis” gerçekleştirilmiş olacaktı.

15 Temmuz'da gerçekleştirilen söz konusu darbe, Kıbrıs'ın bağımsızlığı ve geleceği için çok önemli bir dönüm noktası oldu. Çünkü bu darbe nedeniyle Türkiye, silahlı kuvvetlerini Kıbrıs'a göndererek, bir askerî harekât düzenledi. Darbenin gerçekleştirildiği tarihten beş gün sonra Türk Silahlı Kuvvetleri, adaya çıktı.

Böylece Enosis, dolayısıyla da Megali İdea engellenmiş oluyordu. Kıbrıs'ın yarısı fiilen Türk kontrolüne geçiyor ve hâkimiyet sağlanan bu yarıda, yeni bir Türk devleti doğuyordu.

Murat Tevfik TENŞİ

ÖZET

Yunanistan ve Kıbrıs Rumları, “Megali İdea” fikri kapsamında Kıbrıs’ı bir Yunan adası haline getirmek için uzun soluklu bir “Enosis” mücadelesi yürüttü. Bu mücadele çerçevesinde adada Rumlar tarafından birçok şiddet olayı gerçekleştirildi.

1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti’nin kurulup Kıbrıs’ın bağımsız bir devlet olması ile birlikte adada İngiliz otoritesinin son bulması, Rumlar ile Türkleri baş başa bıraktı. Bu tarihten itibaren Rum-Yunan Megali İdeası için Enosis’i gerçekleştirmeye uygun bir ortam oluştuğu düşüncesi, Enosis faaliyetlerinin artmasına neden oldu. 1963’te meşhur “Akritas Planı” devreye sokularak Türklere karşı katliam başladı. Akritas Planı gereği adadaki Türkler yok edilecekti. Türkiye’nin askerî müdahale tehditleri ve diplomatik gayretleri neticesinde 1964 yılına sarkan bu olaylar durduruldu.

Kıbrıs Türkleri, 1963 Aralığından itibaren zaman ve zeminin durumuna göre çeşitli dönemlerde Rum şiddetine maruz kaldı. Cumhuriyet Meclisinden ve Kıbrıs yönetiminden dışlandı. Türkiye’nin garantörlük olgusu ve etkin Kıbrıs siyaseti nedeniyle anlaşıldı ki Enosis, sadece uygun bir zamanda oldubittiye getirilerek gerçekleştirilebilirdi. Bu oldubitti ise 15 Temmuz 1974 Kıbrıs Darbesi olacaktı.

Kıbrıs Darbesi, gerek Kıbrıs, gerek Yunanistan ve Türkiye, gerekse de bölge coğrafyası için önemli bir olaydır. Çünkü bahsedilen darbe nedeniyle Türkiye Kıbrıs’a çıkarma yapmıştır. Yine bu darbe sonrasında Kıbrıs ve Yunanistan’da yönetimler değişmiş, her iki ülkede de darbe hükümetleri görevi terk etmek zorunda kalmıştır. Ayrıca bu darbe sonrasında yaşanan gelişmeler sonucu Kıbrıs’ta bir Türk devleti kurulmuştur. Söz konusu darbe sonucunda bölge ülkeleri ve egemen güçler, Doğu Akdeniz siyasetini güncellemiştir.

Bu tezde sonuçları itibariyle çok önemli olan “Kıbrıs Darbesi”, bütün nedenleri, hazırlayıcı unsurları ve sonuçları ile incelenmeye çalışılmıştır. 1974 Temmuzunda gerçekleştirilen söz konusu darbenin birden çok nedeni olduğu gibi birden çok da sonucu vardır. Ayrıca Türkiye’nin Kıbrıs siyasetine önemli etkileri olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Kıbrıs Darbesi, Barış Harekâtı, Kıbrıs, Türkiye, Yunanistan

ABSTRACT

The Greeks of Greece and Cyprus waged a long-standing “Enosis” struggle to turn Cyprus into a Greek island within the framework of the idea of “Megali Idea”. Within the framework of this struggle, many violent events were carried out by the Greeks on the island.

With the establishment of the Republic of Cyprus in 1960 and Cyprus becoming an independent state, the end of British authority on the island left the Greeks and Turks alone. The idea that an environment suitable for the realization of Enosis has been created for the Greek-Greek Megali Idea since this date, has led to an increase in Enosis activities. In 1963, the famous "Akritas Plan" was put into effect, and a massacre began against the Turks. According to the Akritas Plan, the Turks on the island would be destroyed. As a result of Turkey's military intervention threats and diplomatic efforts, these events, which lasted until 1964, were stopped.

Turkish Cypriots have been subjected to Greek violence at various times since December 1963, depending on the time and place. He was excluded from the republican assembly and the Cypriot administration. Due to Turkey's guarantor concept and effective Cyprus policy, it was understood that Enosis could only be realized by bringing a fait accompli at an appropriate time. If this was a fait accompli, it would be the July 15, 1974 Cyprus Coup.

The Cyprus Coup is an important event for Cyprus, Greece, Turkey, and the geography of the region. Because of this coup, Turkey made a landing in Cyprus. Again, after this coup, the administrations changed in Cyprus and Greece, and the coup governments in both countries had to leave the task. In addition, as a result of the developments after this coup, a Turkish state was established in Cyprus. As a result of this coup, the countries of the region and the sovereign powers updated their Eastern Mediterranean policy.

The "Cyprus Coup", which is very important in terms of its results, has been tried to be examined with all its causes, preparatory elements, experiences and results. The coup in question, which took place in July 1974, has multiple causes as well as multiple consequences. In addition, Turkey has had significant effects on Cyprus politics.

Keywords: Cyprus Coup, Peace Operation, Cyprus, Turkey, Greece

İÇİNDEKİLER

İthaf.....	i
Teşekkür.....	ii
Önsöz	iii
Özet.....	iv
Abstract.....	v
İçindekiler	vi
Kısaltmalar.....	viii
Giriş	1

BÖLÜM 1: KIBRIS COĞRAFYASI İLE ADANIN STRATEJİK VE JEOPOLİTİK DURUMU

1. Kıbrıs'ın Coğrafi Özellikleri.....	3
2. Kıbrıs'ın Jeopolitik ve Stratejik Önemi	6
2.1. Kıbrıs'ın Küresel Açıdan Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi	7
2.2. Kıbrıs'ın Bölgesel Açıdan Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi.....	8
2.3. Kıbrıs'ın Türkiye Açısından Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi	9

BÖLÜM 2: KIBRIS TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ

1. İngiliz İdaresi Dönemi (1878-1960)	13
2. Kıbrıs Cumhuriyeti Dönemi (1960-1974)	23

BÖLÜM 3: 15 TEMMUZ 1974 KIBRIS DARBESİNE UZANAN SÜREÇ

1. 1967 Yılında Yunanistan'ın Siyasi Durumu.....	33
2. Makarios - Cunta – Kilise – Grivas İlişkileri.....	36
3. Kıbrıs Darbesini Hazırlayıcı Sebepler	82
3.1. Makarios ile Cunta Arasındaki İlişkilerin Bozulması ve Nedenleri	83
3.2. Makarios ile Grivas Arasındaki İlişkilerin Bozulması ve Nedenleri.....	85
3.3. Makarios ile Kilise Arasındaki İlişkilerin bozulması ve Nedenleri.....	86
3.4. Grivas ile Cunta Arasındaki İlişkilerin Bozulması ve Nedenleri	86
3.5. Diğer Nedenler.....	87
4. Darbe ile İlgili Ortaya Atılan Görüşlerin Analizi	88

BÖLÜM 4: 15 TEMMUZ 1974 KIBRIS DARBESİ.....

1. Kıbrıs Rum Tarafında Yaşanan Gelişmeler	91
2. Türkiye ve Kıbrıs Türk Tarafında Yaşanan Gelişmeler	106
3. Diğer Ülkeler ve Uluslararası Kuruluşların Darbe ile İlgili Tutumları.....	119

4. Kıbrıs Darbesinin Türkiye'nin Kıbrıs Siyasetine Etkileri	124
SONUÇ.....	130
KAYNAKLAR	132
EKLER.....	141
ÖZGEÇMİŞ	146

KISALTMALAR

1. AA Anadolu Ajansı
2. ABD Amerika Birleşik Devletleri
3. AET Avrupa Ekonomik Topluluğu
4. a.g.e. Adı Geçen Eser
5. a.g.m. Adı Geçen Makale
6. a.g.t. Adı Geçen Tez
7. AKEL Emekçi Halkın İlerici Partisi
8. Bkz. Bakınız
9. BM Birleşmiş Milletler
10. C. Cilt
11. CHP Cumhuriyet Halk Partisi
12. CY. Cilt Yok
13. CKMP Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi
14. Çev. Çeviren
15. Doç. Doçent
16. DP Demokrat Parti
17. DSP Demokratik Sol Parti
18. Dr. Doktor
19. Dz. Deniz
20. Ed. Editör
21. E.O.K.A. Kıbrıs Savaşçıları Helen Ulusal Örgütü
22. E.O.K.A.-B. Kıbrıs Savaşçıları Helen Ulusal Örgütü – B
23. ESEA Rum Birleşik Komite Partisi
24. Gen. General
25. GKRY Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
26. Hzl. Hazırlayan
27. KKTC Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti
28. M.Ö. Milattan Önce
29. M.S. Milatan Sonra
30. MHP Milliyetçi Hareket Partisi
31. MSP Milli Selamet Partisi

32. NATO	Kuzey Atlantik Paktı
33. Org.	Orgeneral
34. PEON	Rum Gençlik Teşkilatı
35. Prof.	Profesör
36. R.M.M.O.	Rum Milli Muhafız Ordusu
37. s.	Sayfa
38. S.	Sayı
39. SY.	Sayı Yok
40. SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
41. TBMM	Türkiye Büyük Millet Meclisi
42. TMT	Türk Mukavemet Teşkilatı
43. TSK	Türk Silahlı Kuvvetleri
44. UNFICYP	Birleşmiş Milletler Kıbrıs Barış Gücü
45. y.y.	Yayın Yeri Yok
46. Y.Y.	Yüzyıl
47. Yay.	Yayınları

GİRİŞ

Kıbrıs adası, stratejik ve jeopolitik önemi nedeniyle tarihin her döneminde milletlerin sahip olmak ve hâkimiyet kurmak için uğraştığı önemli bir kara parçası olmuştur.

Akdeniz'in doğusunda bulunan Kıbrıs, adaya hâkim olmak isteyen milletlerin mücadeleleri neticesinde birçok kez el değiştirmiştir. Tarih boyunca Eski Mısırlılar, Hititler, Asurlar, Persler, Romalılar, Araplar, Cenevizliler, Venedikliler, Türkler, İngilizler ve Rumlar, çeşitli dönemlerde Kıbrıs için mücadele etmiş ve adada hüküm sürmüşlerdir. Pekçok devletin peşinde olduğu ve amansız mücadele ettiği adanın bölge için ne kadar önemli bir kara parçası olduğu, tarih boyunca verilen mücadeleden anlaşılmaktadır.

1571 yılından itibaren 307 yıl süren Türk hâkimiyeti sonrasında 1878'de İngilizlerin idareyi devralması ile birlikte, adada Rumların ayrılıkçı hareketleri hız kazandı. İngiliz yönetimini fırsat kabul eden Rum-Yunan liderleri, Megali İdea için Enosis'i planlı ve sistematik bir şekilde hayata geçirmeye çalıştı. 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti kurulup İngilizlerin yönetimden çekilmesiyle de 1963 yılı sonlarından itibaren adadaki Türklere karşı şiddet eylemleri arttı. Ölüm, yaralanmalar, baskılar, göç olayları yaşandı.

Takvimler 1974 yılını gösterirken, Yunanistan'da iş başında olan "Askeri Cunta Hükümeti", 15 Temmuz 1974 günü Enosis'i gerçekleştirmek amacıyla Kıbrıs'ta bir askeri darbe yaptırarak mevcut Makarios hükümetini devirip yeni bir hükümet kurdurdu. Artık Enosis'in hayata geçirilmesine ramak kalmıştı. Bu duruma ne Türkiye, ne de adada yaşayan Kıbrıs'lı Türkler tahammül edebilirdi.

Türkiye Cumhuriyeti, Kıbrıs sorununun çözüme kavuşturulabilmesi için yıllarca diplomatik yolları kullandı. Ancak 15 Temmuz 1974 tarihinde gerçekleştirilen "Kıbrıs Darbesi" ile geline nokta, artık fiili müdahaleyi gerekli kılıyordu. Gelişmeler karşısında Türk Silahlı Kuvvetleri, Kıbrıs'ta yeniden huzur ve barışı tesis etmek için "1974 Kıbrıs Barış Harekâtı" ile adaya müdahale etmek zorunda kaldı.

Neden-sonuç ilişkisinden ve silsilesinden yola çıkıldığında, halen adada varlığını devam ettiren Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti, "Kıbrıs Darbesi" nedeniyle ortaya çıkmıştır. Ayrıca bu darbe Türkiye'nin Akdeniz ve Ege politikaları ile Kıbrıs

siyasetinde de değişikliklere yol açmıştır. Bu yönü ile Kıbrıs Darbesi, bölge yakın tarihinin önemli olaylarından biridir.

Türkiye'nin "Kıbrıs Barış Harekâtı" ile beş altı gün gibi kısa bir zamanda adanın yarıya yakınına kontrol altına alması ve gerçekleştirilen harekâtın önemli sonuçlar doğurması, yapılan çalışmaların daha çok harekât ve sonrası üzerine yapılmasına neden olmuştur. Kıbrıs Darbesi, Kıbrıs ile ilgili yapılan çalışmalarda nicel ve nitel olarak gölgede kalmıştır. Harekât'a neden olan darbe, yapılan çalışmalarda daha çok yüzeysel ve sınırlı bir şekilde ele alınmış, darbe ayrıntıları ile çok fazla irdelenmemiştir. Literatür taramasında, darbeyi hazırlayıcı nedenler ve darbe süreciyle ilgili, bir iki kaynaktan başka detaylı çalışmaya rastlanmamıştır. Yapılan bu çalışmalarda da darbe, ya sadece hazırlayıcı nedenleriyle ele alınmış, ya darbe süreci ele alınmış, ya da sınırlı bir bölümüne değinilmiştir. Kamil Özbay Kutalmış ve Kemal Tekakpınar tarafından yapılan *Kıbrıs'ta 15 Temmuz Darbesinin Sebepleri ve Enosis* isimli çalışmada, sadece darbenin sebepleri detaylı olarak ele alınmış, darbe sürecine değinilmemiştir. Nedenlerin incelenmesi bakımından bu eser önemli bir kaynaktır. Makarios Druşotis'in, *Kıbrıs 1970–1974 EOKA-B, Yunan Darbesi ve Türk İstilas* isimli çalışması, 1970 yılından itibaren Kıbrıs'taki olayları ele alarak incelemiş ve darbe ile ilgili bilgiler vermiştir. Salahi R. Sonyel'in *Gizli Belgelerle Kıbrıs Sorunu, Kaygılı Yıllar 1974–1975* isimli çalışmasında, İngiliz belgelerinden yararlanılarak sadece 1974 ve 1975 yıllarında Kıbrıs ile ilgili gelişmeler ele alınmış, darbe ile ilgili önemli bilgiler verilmiştir.

Darbeyi planlayıp uygulayan ve 1967 yılından itibaren Yunanistan'da iktidarda bulunan askeri cunta yönetimi ile Kıbrıs yönetimi arasındaki ilişkiler, darbeye uzanan sürecin belirleyici unsuru olduğundan, bu dönemin siyasi, askeri ve sosyal güç odakları ile karar mercîlerinin ve aralarındaki ilişkilerin incelenmesiyle darbe süreci hakkında doğru bir sonuca varılabilecektir.

1. BÖLÜM

KIBRIS COĞRAFYASI İLE ADANIN STRATEJİK VE JEOPOLİTİK DURUMU

1. KIBRIS'IN COĞRAFİ ÖZELLİKLERİ

Kıbrıs, Doğu Akdeniz’de dört tarafı denizle çevrili bir kara parçasıdır. Dünya üzerinde kuzey yarımkürede bulunan ada, 34° 33’ – 35° 41’ kuzey paralelleri ile 32° 17’ – 34° 35’ doğu meridyenleri arasında bulunmaktadır.¹ 1° 08’ kuzey - güney genişliği, 2° 18’ doğu – batı uzunluğu bulunmaktadır. Doğu ile batı arasında 9 dakika yerel zaman farkı vardır.² Yüzölçümü 9251 km²’dir. Adanın doğu - batı iki uç noktası arasındaki mesafe 224,42 km, kuzey - güney iki uç noktası arasındaki mesafe ise 94.08 km’dir. Akdeniz’de bulunan Sicilya (25.710 km²) ve Sardunya (24.090 km²) adalarından sonra, fizikî olarak bölgenin üçüncü büyük adası Kıbrıs’tır.

Adanın kuzeyinde 71 km uzaklıkta bulunan Türkiye, doğusunda 105 km uzaklıkta bulunan Suriye ile 108 km uzaklıktaki Lübnan, güney doğusunda 200 km uzaklıkta bulunan İsrail, güneyinde ise 380 km mesafedeki Mısır bulunmaktadır. Komşu ülkeler arasında en yakın ülke Türkiye olup, Yunanistan kıyılarına yaklaşık 850 km, Girit’e 550 km uzaklıkta bulunmaktadır.

Ada, Türkçe Kıbrıs, Arapça Kubrus, Batı dillerinde Cyprus, Cipren, Cypre, Gipros, Chypre gibi kelimelerle isimlendirilmiştir.³ Kıbrıs ismini, rezervlerine sahip olduğu bakır madeninin Latince ismi olan “Cuprum”dan aldığı, çoğunlukla kabul gören savdır. Kına çiçeği denilen bir çiçekten aldığı veya aşk ilahesi Kipris’ten aldığı da ileri sürülen tezler arasındadır. Mısır ve Hititlerin hâkim olduğu devirlerde Alasya veya Asi, Finikelilerin hâkim olduğu devirlerde ise Hetim ismi kullanılmıştır.⁴ Yunan tarihçileri ada üzerindeki tezlerini güçlendirmek için Eski Yunan tanrısı Kiniras’ın çocuğu Kipros’tan aldığı tezi üzerinde durmaktadırlar.⁵ Kıbrıs isminin Finike kökenli olduğu ve

¹ H.Fikret Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, 1. Baskı, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları, Lefkoşa, 1988, s.1.

² Serkan İlseven, *Kıbrıs Fiziki Coğrafya*, 1. Baskı, Okman Printing Ltd., Lefkoşa, 2020, s.7.

³ Hacı Osman Yıldırım (hızl.) ve Diğerleri, *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2000, s.4.

⁴ H.Fikret Alasya *Tarihte Kıbrıs*, s.1.

⁵ Mehmet S. Emircan, *Kıbrıs Türk Toprağıdır Bütün Türklerin Vatanıdır*, 2. Baskı, Türkar Yayınları, C.1., Ankara, 2007, s.32.

Finike dilinde “kubru”, yani “kıyı” anlamına geldiği, Kıbrıs'ın Anadolu'ya “karşı bir kıyı” olduğu için bu ismin kullanıldığı savı da vardır.⁶ Tarih boyunca ada için başka bazı isimlerin de kullanıldığı olmuştur.

Kıbrıs iklim olarak ılıman kuşakta bulunmakla beraber sıcak kuşağa yakınlığı nedeniyle yazları sıcak, kışları ise ılıktır.⁷ Tipik Akdeniz ikliminin hâkim olduğu adada,⁸ hava sıcaklığının fazlalığı nedeniyle yerüstü su kaynakları kısıtlıdır.

Kıbrıs, fiziki bir genelleme ile kuzeyde Beşparmak Dağları, güneyde Trodos Dağı ve bunlar arasında Gazi Mağusa Körfezi'ne doğru uzanan Mesarya Ovası olmak üzere başlıca üç üniteden oluşmaktadır.⁹ Akdeniz iklimi yaşanan adada bitki örtüsü olarak zengin bir Akdeniz Florası bulunur.¹⁰

Ada, 1974 Kıbrıs Barış Harekâtı'ndan sonra ikiye bölünmüş durumdadır. Türklerin yaşadığı KKTC, adanın yaklaşık % 35,04'lük bölümünü kapsayan kuzey bölümünde yer alır. Yüzölçümü 3242 km²'dir. Rumların yaşadığı Güney Kıbrıs Rum Yönetimi (GKRY) ise uluslararası arenada Kıbrıs Cumhuriyeti olarak kabul edilmekte ve adanın yaklaşık % 59,55'lik bölümünü kapsayan güney bölümünde yer almaktadır. Yüzölçümü 5509 km²'dir. Ayrıca İngilizlerin kontrolünde, İngiliz askeri üslerinin bulunduğu iki bölge bulunmaktadır. Üsler adanın % 2,77'lik bölümünü kapsamakta olup toplam 256 km²'lik bir alana sahiptir. Üslerle ada fiili olarak üçe bölünmüştür ve bu gözden kaçırılan kısım İngiltere'nin özel hükümrancılık alanıdır.¹¹ “*Bu üsler bir tür Bağımsız Devlet konumundadır.*”¹² İngiliz üsleri ABD raporlarında devlet olarak tanımlanmaktadır.¹³ Avrupa Birliği (AB)'ne kabul edilen GKRY, üsleri garanti altına

⁶ Erol Manisalı, *Dünden Bugüne Kıbrıs*, 1. Baskı, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, Y.Y., 2000, s.11.

⁷ Serkan İlseven, a.g.e., s.7.

⁸ Zeki Koday, “Kıbrıs'ın Jeopolitik Önemi”, *Türk Coğrafya Dergisi*, C.Y., S.33, 1998, s.420.

⁹ Zeki Koday, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Devleti'nin Coğrafi Özellikleri”, *Atatürk Üniversitesi Tükiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C.Y., S.2, (1995), s.26.

¹⁰ Z. Özlem Yağız, “*KKTC'nin Beşeri Coğrafyası*”, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış YL Tezi, İstanbul, 1996, s.7.

¹¹ Ulvi Keser, “Doğu Akdeniz'de Güvenlik ve Kıbrıs Adasının Stratejik Pozisyonu”, *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, C.2, S.1, (D.Y., 2012), s.62.

¹² Uğur Özgöker, Hüseyin Çelik, “Kıbrıs'ta Enerji Politikaları ve İngiltere İlgisi”, *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2016, s.534.

¹³ Prof. Dr. Ata Atun, 13.05.2011 tarihli *Kıbrıs Postası* gazetesinde “Kıbrıs'taki İngiliz Üsleri” başlığıyla yazdığı makalede, ABD'nin Merkezi Haber Alma Örgütü'nün (CIA) yayınladığı “World Factbook 2005”e göre Akrotiri İngiliz üssünün tanınmış bir devlet olarak bulunduğunu belirtmiştir. Devletin adının AKROTIRI olduğunu, Devlet Başkanı'nın 16 Ağustos 1960 tarihinden beri İngiliz Kraliçesi II. Elizabeth, Hükümet Başkanı'nı ise 26 Nisan 2006 tarihinden itibaren General Richard Lacey olduğunu yazmıştır.

almak durumunda kalmıştır ve İngiliz üsleri AB'nin hâkimiyet sahası dışında tutulmuştur.¹⁴ Türk ve Rum kesimini ayıran ara bölge ise toplam yüzölçümün % 2,64'lük bölümünü kapsayan 244 km²'lik bir alanı oluşturmaktadır.¹⁵ Kıbrıs kıyıları yaklaşık olarak 783 km'dir. Kıyıların 396 km'si KKTC'de, 308 km'si GKRY'de 79 km'si ise İngiliz üsleri sınırları dâhilindedir.¹⁶

Etnik kimlik olarak adanın büyük çoğunluğunu Rumlar ve Türkler oluşturur. Kıbrıs'ta ikamet eden ilk topluluklar Mezopotamya ve Anadolu'dan gelen insanlar olup Yunanlılarla ilgileri yoktur. Bizans hâkimiyeti döneminde Rumca resmi dil olması ile birlikte, zaman içerisinde halk Rumlaşmıştır.¹⁷ Arkeolojik bulgular ve dil bakımından etnik kimlik değerlendirildiğinde Kıbrıs'ın Helen adası olduğu iddiaları gerçeği yansıtmamaktadır.¹⁸

Adadaki Türkler ise, her ne kadar daha önce küçük gruplar halinde adada bulunmuşlarsa da, Osmanlı Devleti'nin Kıbrıs'ı fethinden sonra adaya yerleştirilen Türklerin, bu günkü Kıbrıs Türklerinin kökenini oluşturduğu aşikârdır.¹⁹ Dil olarak Rumlar Rumca, Türkler ise Türkçe konuşmaktadır. Din tercihi olarak Rumlar genellikle Hristiyan Ortodoks, Türkler ise Müslüman'dır. Ada'nın nüfusuna gelince; KKTC İstatistik Kurumu Başkanı Türel Öksüzoğlu'nun 6 Ocak 2021 tarihinde Bayrak Radyo Televizyonuna yaptığı açıklamaya göre 2019 yılı sonu itibariyle KKTC nüfusu 382.230'dur.²⁰ Güney Kıbrıs Rum Bölgesi'nin nüfusu ise Rum İstatistik Dairesinin 30 Kasım 2019 tarihinde yaptığı açıklamaya göre 2018 verilerine göre 875.900'dür.²¹ Bu veriler ve nüfus artışları da dikkate alındığında adanın nüfusu, içinde bulunduğumuz 2021 yılı itibariyle yaklaşık olarak 1.300.000 civarında olacaktır.

Her ne kadar gözlerden kaçırılsa da bu bilgilerden de anlaşılacağı üzere en azından ABD ve İngiltere için Kıbrıs'ta üçüncü bir devlet statüsü daha vardır.

¹⁴ Soyalp Tamçelik, "Kıbrıs'taki İngiliz üslerinin stratejik önemi", *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, C.8, S.1, (2011), s.1520.

¹⁵ Erol Kapluhan, *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Coğrafi Özellikleri ve Bu Özelliklerin Eğitime Yansımaları*, İksad Publishing Hause Yayınları, Y.Y., 2018, s.14.

¹⁶ Erol Kapuhan, a.g.e., s.54.

¹⁷ H.Fikret Alasya, "Kıbrıs'ın Dünü, Bugünü ve Yarını", Derviş Manizade (Ed.), *Kıbrıs Dün Bugün Yarın*, B.Y., Yaylacık Matbaası, İstanbul, 1975, s.83.

¹⁸ Hakan Karahasan, "Marie-Louise Winbladh Arkeoloji ve Genetiğin Bilimsel Verilerinde Kıbrıslıların Kökeni" *Kıbrıs Araştırmaları Dergisi*, C.21, S.45, (Bahar 2020), s.101.

¹⁹ Ali Nesim, *Kıbrıslı Türklerin Kimliği*, K.K.T.C. Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Y.Y., 1990, s.12.

²⁰ Bayrak Radyo Televizyonu, "Öksüzoğlu: Sağlık Bakanlığı'na Yaş Grupları Arasındaki Nüfusu İlettik", <https://brtk.net/oksuzoglu-saglik-bakanligina-yas-gruplari-arasindaki-nufusu-ilettik/> (22.04.2021/14:51).

²¹ Kıbrıs Gazetesi, "Kıbrıs'ın Nüfusu 875 bin 900", <https://www.kibrisgazetesi.com/kibris/guney-kibrisin-nufusu-875-bin-900-h78451.html>, (22.04.2021/15:13)

2. KIBRIS'IN JEOPOLİTİK VE STRATEJİK ÖNEMİ

Kıbrıs'ın, coğrafi konumundan kaynaklanan gerek politik avantajları gerekse askerî avantajları, adayı tarihin her döneminde değerli kılmıştır. Ada, bu jeopolitik ve jeostratejik yapısı nedeniyle her devirde devletlerin ve güç odaklarının hedefi haline gelmiş, tarih boyunca birçok devlet, Kıbrıs'ın hâkimiyeti için mücadele etmiştir. Bu mücadelelerin doğal neticesi olarak da birçok kez el değiştirmiştir. Bulunduğu bölgeden kaynaklı olarak Kıbrıs Jeopolitiği ile jeostratejisi iç içe geçmiştir. Kıbrıs'ın jeopolitiği değerlendirilirken kara, deniz ve hava sahaları birlikte değerlendirilmek durumundadır.²²

Adanın bu kritik önemindendir ki, Kıbrıs'ta İngiltere'nin iki askerî üssü bulunmaktadır. Türkiye ve Yunanistan da askeri güçleri ile adadadır. Fransa Baf bölgesinde, Almanya Kırapşa Yarımadası'ndaki Dipkarpaz bölgesinde, ABD yine bu bölgede, Rusya Arnavut Burnu civarında ve Baf'ın batısında, İtalya Kırapşa Yarımadası'nda üs kurmak istemişlerdir.²³

Jeopolitik disiplinin temel kuramlarından olan Kara, Kenar Kuşak, Deniz ve Hava Hâkimiyet Teorileri ile adanın durumu incelendiğinde, Kıbrıs'ın dört temel kuramla da ilişkisi görülmektedir. Kara Hâkimiyet Teorisi²⁴'ne göre, stratejik bölge hâkimiyeti ve “Heartland”a (Dünyanın Kalbi) yakınlığıyla karşımıza Kıbrıs çıkmakta ve Kara Hâkimiyet Teorisi'ne göre kritik bir pozisyonda bulunmaktadır. Kenar Kuşak Hâkimiyet Teorisi'ne²⁵ göre Kenar Kuşağa gelebilecek her türlü tehdit ilk olarak Kıbrıs tarafından karşılanacaktır.

Deniz Hâkimiyet Teorisi'ne²⁶ göre Kıbrıs, Akdeniz'den Süveyş Kanalı yoluyla Hint ve Pasifik Okyanuslarına açılan deniz güzergâhını, Karadeniz'den Türk Boğazları

²² Soyalp Tamçelik, “Jeopolitik Teoriler Açısından Kıbrıs'ın Önemi”, *Portland State University Center For Turkish Studies Occasional Paper Series*, C.3, S.1, (Ağustos 2011), s.10.

²³ Mehmet Ali Bilgin, “Kabais Çemberi-Kabais Üçgeni-Kıbrıs”, *Turan Stratejik Araştırmaları Merkezi Dergisi*, C.2, S.8, (Sonbahar 2010), s.7.

²⁴ **Kara Hâkimiyet Teorisi:** Avrasya ve Afrika kıtalarından oluşan bir “Dünya Adası” belirlemiş ve Doğu Avrupa'ya hükmedenin dünyanın kalbine, dünyanın kalbine hükmedenin, dünya adasına, dünya adasına hükmedenin de tüm dünyaya hükmedeceğini savunan teoridir. Bkz. Demet Şefika Mangır, “Klasik Devlet-Merkezli Jeopolitik Teoriler”, *Uluslararası İlişkilerde Jeopolitik Teoriler ve Pratikler*, Demet Şefika Mangır (Ed), İksad Publishing Hause Yayınları, Ankara, 2020, s.19

²⁵ **Kenar Kuşak Hâkimiyet Teorisi:** Kara Hâkimiyet Teorisi üzerinden geliştirilmiştir. Kenar Kuşağa hükmeden Avrasya'ya, Avrasya'ya hükmeden de dünyaya hükmedecektir. Bkz. Ahmet Gözlü, a.g.t., s.93.

²⁶ **Deniz Hâkimiyet Teorisi:** Dünya hâkimiyeti için Kuzey Yarımküre ana unsurdur. Dünya hâkimiyetinin anahtarı deniz yollarının kontrolüdür. Bkz. A. Suat Bilge, “Jeopolitik”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C.13, S.3, (1958) s.156.

yoluyla Ege Denizi'ne buradan Cebelitarık Boğazı üzerinden Atlas Okyanusu'na, aynı zamanda yine Süveyş Kanalı vasıtasıyla da Hint ve Pasifik Okyanuslarına bağlayan deniz yollarını kontrol altında tutabilmektedir.²⁷ Deniz Hâkimiyet Teorisine göre Kıbrıs, dünyanın en önemli bölgesinin deniz hâkimiyeti için kilit noktadadır.

Hava Hâkimiyet Teorisi²⁸'ne göre Kıbrıs, kıtaları birbirine bağlayan deniz ve kara ulaşım yollarına hava hâkimiyeti sağlayarak havadan kontrol ve tehdit edebilecek bir hava üssü, hava savunma sistemleri ile orta ve uzun menzilli füzeler için de iyi bir füze üssü konumundadır.

Kıbrıs'ın bu jeopolitik ve jeostratejik durumu konuyu küresel, bölgesel ve Türkiye açısından ayrı ayrı incelemeyi gerektirecek kadar önemlidir. Bu nedenle ayrı başlıklar halinde incelenecektir.

2.1. Kıbrıs'ın Küresel Açıdan Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi

Akdeniz'de hâkimiyet kurmak isteyen güçlerin iki ana hedefi, güvenlik ve ticarettir.²⁹ Askerî ve ekonomik çıkarlar özellikle Kıbrıs ve civarını bölge ve bölge dışı güçlerin mücadele sahası haline getirmektedir. Bu nedenle Ulvi Keser, "*Kıbrıs adası Kıbrıslı Türklerin Rumlarla veya Türkiye'nin Yunanistan'la çözeceği bir sorun olmanın çok ötesindedir.*"³⁰ der. Kıbrıs'ın jeostratejik durumuna küresel anlamda bakıldığında, öncelikle adanın merkezî konumu karşımıza çıkar. "Kıbrıs, coğrafi konumu nedeni ile Avrupa, Asya, Afrika kıtaları arasındaki düğüm noktasını oluşturur."³¹ Dünyanın üç kıtasında, Afrika, Asya ve Avrupa kıtalarında bulunan üç önemli şehir, stratejik bakımdan yüksek değeri bulunan şehirlerdir. Anılan bu şehirler Kahire, Bağdat ve İstanbul'dur. Bu üç şehir, stratejik bir üçgen meydana getirir. Bu üçgen dünyanın merkezi konumundadır. Kıbrıs adası da bu üçgenin tam ortasında bulunur. Mehmet Ali

²⁷ Ahmet Gözlü, agt., s.27.

²⁸ **Hava Hâkimiyet Teorisi:** İki kutuplu dünya esası üzerine geliştirilmiştir. ABD ve Rusya'nın hâkim olduğu bölgeler esas alındığında asıl hâkimiyet bu iki bölgenin dışında kalan bölgelerde sağlanacak hava üstünlüğü ile olacaktır. Bkz. Soyalp Tamçelik, "Jeopolitik Teoriler Açısından Kıbrıs'ın Önemi", s.22.

²⁹ Soyalp Tamçelik, "Küresel ve Bölgesel Güçlerin Kıbrıs Algısı ve Jeostratejik Önemi", Sertaç Hami Başeren, Hüseyin Gökçekuş (hzt.), *Yaşam ve Stratejik Kaynaklar Açısından Kıbrıs Konferansı*, Gazeteciler Cemiyeti, Ankara, 2014, s.114.

³⁰ Ulvi Keser, "Doğu Akdeniz'de Güvenlik ve Kıbrıs Adasının Stratejik Pozisyonu", s.58.

³¹ Ahmet Gözlü, *Kıbrıs Eskiçağı ve Jeopolitiği*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış DR Tezi, Konya, 2011, s.19.

Bilgin bu üçgeni, Kahire, Bağdat ve İstanbul kelimelerinin ilk iki harflerini kullanarak “*Kabais Üçgeni*” olarak tanımlar.³²

Dünya tarihine bakıldığında Akdeniz, özellikle Doğu Akdeniz’in çevrelendiği bölge, insanlık tarihinin ağırlık merkezi olarak karşımıza çıkmaktadır. “*Mediterranea’nin (Akdeniz) sözlük anlamı ‘Dünya’nın Ortası’dır. Dünyanın merkezi Akdeniz, Akdeniz’in merkezi ise tarihin potası olan Doğu Akdeniz’dir.*”³³ Dünya haritasına bakıldığında fiziksel ortada, Orta Doğu ve Akdeniz görülür. Dünyanın ortası olarak bu bölge tarihte her zaman öne çıkmıştır.³⁴ Kıbrıs’ın bu küresel merkezî durumu, kıtalar arası deniz geçitlerine ve deniz yollarına hâkimiyet sağlar. Ada, Fiziki görünümü ve stratejik konumu nedeniyle hep bir uçak gemisine benzetilir.³⁵ Bu konumu itibarıyla askerî güç seviyâtına kolaylık sağlar.

Bir de mevcudiyeti çok konuşulmayan istihbarat üsleri vardır ki Ayios Nikolaos Dinleme Üssü bunlardan biridir.³⁶ Kıbrıs, çok geniş bir alanı kapsamak üzere yürütülen istihbarat faaliyetlerinin de merkezi konumundadır.

Kıbrıs’ın dünya enerji sektöründeki jeopolitik ve jeostratejik konumu da ayrı bir öneme sahiptir. Dünyanın birçok yerine bölgeden ihraç edilen petrol ve doğalgaz gibi enerji kaynaklarının nakil güzergâhlarını kontrol altında tutacak bir konumda bulunması, adaya jeopolitik bir avantaj sağlamaktadır.

2.2. Kıbrıs’ın Bölgesel Açıdan Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi

Adanın bölgesel açıdan stratejik ve jeopolitik özellikleri değerlendirildiğinde karşımıza ilk olarak Akdeniz’in güvenliği olgusu çıkmaktadır. Akdeniz’in kontrolü sağlanamadığı zaman bölgenin tamamı risk altında demektir. Bu bölgeye hâkim olmak isteyen bir ülkenin önemli bir üs konumundaki Kıbrıs’ı göz ardı etmesi imkânsızdır.³⁷

Kıbrıs; Anadolu, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin ve Mısır’ı denizden ve havadan kontrol altında tutabilme avantajına sahiptir.³⁸ “*Ortadoğu bölgesinin kalbi, İskenderun-*

³² Mehmet Ali Bilgin, agm, s.6.

³³ Levent Ağaoğlu, *Kıbrıs Dünya’nın Merkezidir*, 1. Baskı, Hiper Yayınları, İstanbul, 2018, s.25.

³⁴ Anıl Çeçen, *Kıbrıs Çıkmazı*, 1. Baskı, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2005, s.21.

³⁵ Ahmet Gözlü, agt, s.18, Anıl Çeçen, a.g.e., s.21.

³⁶ Ulvi Keser, Hazel Biber, “Stratejik Güvenlik Bağlamında Kıbrıs’ta Ayios Nikolaos Dinleme Üssü ve İstihbarat Faaliyetleri”, Ulvi Keser, Gökhan Ak (hızl.), *İntelijans, Strateji ve Güvenlik Cadı Kazanı Kıbrıs*, 1. Baskı, Motif Matbaacılık, Ankara, 2015, s.29.

³⁷ Ulvi Keser, “Doğu Akdeniz’de Güvenlik ve Kıbrıs Adasının Stratejik Pozisyonu”, s.58.

³⁸ İbrahim Artuç, *Kıbrıs’ta Savaş ve Barış*, Kastaş Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1999, s. 11.

Basra-Süveyş üçgenidir.”³⁹ Kıbrıs bu üçgenin içindedir. Adada bulunacak bir hava gücü, Akdeniz’in güvenliğini sağlayabilecektir. Ada’nın jeostratejik konumu, çevrelendiği bölgeyi tehdit altında tutabilir durumdadır. NATO’nun “choke-point”⁴⁰ (düğüm noktaları) olarak tespit ettiği yerlerin en önemlileri Akdeniz’de bulunur⁴¹ ve Kıbrıs bu noktaları kontrol altında tutar. Adaya hâkim olan güç, Afrika’nın kuzeyine, Avrupanın bir kısmına, Balkanlara, Kafkasya ve Orta Asya’nın bir bölümüne, Arap Yarımadası’nın bir bölümüne müdahalelerde ve stratejik açılımlarda bulunabilir. Doğu Akdeniz’de ileri bir karakol vazifesi ifa eden Kıbrıs, aynı zamanda bölgesel güç dengesinin de belirleyicisi olmuştur.⁴²

Deniz ticareti bakımından da Kıbrıs önemli bir pozisyonundadır. Akdeniz’in günlük gemi trafiği 4000 gemi civarındadır. Bu rakam dünya gemi trafiğinin neredeyse yarısıdır.⁴³

Ada, zengin enerji kaynaklarına sahip Orta Doğu coğrafyasını kontrol eden ve denetleyen bir üs pozisyonundadır.⁴⁴

Bölgesel açıdan bir de Kıbrıs’ın istihbarat sağlama konumu vardır. Ada, I. Dünya Savaşı’ndan başlayarak özellikle İngilizler ve Fransızlar tarafından Türkiye de dâhil olmak üzere civar devletlere istihbarat, casusluk ve propaganda kaynağı olarak kullanılmıştır.⁴⁵

2.2. Kıbrıs’ın Türkiye Açısından Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi

Kıbrıs, Anadolu’ya olan yakınlığı, kültürel, etnik ve sosyolojik bağları nedeniyle Türkiye için çok önemlidir. Ada, jeostratejik ve jeopolitik önemi dolayısıyla Anadolu’da kurulan bütün Türk devletleri tarafından önemsenmiş, Anadolu Selçuklu Devleti, Osmanlı Devleti ve Türkiye Cumhuriyeti, Kıbrıs ile yakın ilişkiler kurmuşlardır. Uluslararası hukuk normlarına göre bir devletin ülkesi, kara, deniz ve

³⁹ Cihat Yayıcı, *Doğu Akdeniz’in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, 1. Baskı, Kırmızıkeçi Yayınları, İstanbul, 2020, s.20.

⁴⁰ **Choke-point (düğüm noktaları)** : Akdenizdeki düğüm noktaları Cebelitarık Boğazı, Süveyş Kanalı, Sicilya Kanalı, İstanbul ve Çanakkale Boğazları’dır.

⁴¹ Ulvi Keser, Gökhan Ak, “Kıbrıs Sorunu ve Deniz Hukuku Bağlamında Doğu Akdeniz’de Yapılması Gerekenler”, *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, C.1, S.2, (Ocak 2018), s.97.

⁴² İsmail Şahin, “İngiltere’nin Akdeniz Siyasetinde Kıbrıs (1580-1878)” *Asia Minor Studies International Journal Of Social, Sciences*, C.4, S.7, (Ocak 2016), s.150.

⁴³ Ulvi Keser, Gökhan Ak, “Kıbrıs Sorunu ve Deniz Hukuku Bağlamında Doğu Akdeniz’de Yapılması Gerekenler”, s.97.

⁴⁴ Zeki Koday, “Kıbrıs’ın Jeopolitik Önemi”, s.424.

⁴⁵ Salahi R. Sonyel, “İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Türklerinin Varlık Savaşımı (1878–1960)”, *Belleten*, C. LIX, S. 224, (Nisan 1995), s.168.

hava sahalarından meydana gelir.⁴⁶ Yani o devletin kara sınırları kadar hukukî çerçevede bulunan hava ve deniz sınırları da vatan sınırlarıdır. “Kıbrıs, Türkiye’nin bölgedeki deniz ve hava sahaları, alaka ve menfaatleri için hayatidir.”⁴⁷ Son zamanlarda Türkiye’nin kara sınırları dışındaki yerler “Mavi Vatan” olarak adlandırılmaktadır. İşte Akdeniz, Türkiye için “Mavi Vatan”dır ve Kıbrıs Mavi Vatan içerisindedir.

Kıbrıs, güneyden Türkiye’ye gelmesi muhtemel tehdit ve tehlikelere mukabele edebilme bakımından büyük önem taşımaktadır. Doğu Akdeniz ve Kıbrıs, Türkiye’nin Güney’e ve Batı’ya, açılan bir hayat alanıdır.⁴⁸ Kıbrıs’tan Anadolu’ya atlamak, hava kuvvetleri ile Anadolu sathına çabucak ulaşmak, orta menzilli füzelerle Anadolu’yu tahrip etmek imkân dâhilindedir.⁴⁹

Türk Silahlı Kuvvetleri ve Türk siyasi hayatında önemli hizmetler ifa etmiş, Koalisyon Hükümetlerinde Koalisyon ortağı olmuş, TBMM’de 5 dönem görev yapmış Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (C.K.M.P.) ve Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) Genel Başkanı olarak görev yapmış olan Alparslan Türkeş, TBMM’de 29 Aralık 1965 tarihinde Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi (C.K.M.P.) Genel Başkanı olarak yaptığı konuşmasında;

“Türkiye, Çanakkale Boğazı’ndan itibaren bütün Ege kıyıları boyunca Antalya yakınlarına kadar Anadolu’dan kopmuş olan adalarla çevrilidir. Ve bu adalar bugün Türkiye’ye düşmanca bir hava, düşmanca istekler, düşmanca bir tutum içinde bulunan Yunanistan’ın elindedir. Bu adalar Türkiye’nin denizle olan irtibatını tıkamakta, Türkiye’nin nefes yolları üzerine hâkim bulunmaktadır. Bu adalardan sonra Kıbrıs’ın da Yunanistan’la birleşmesi, Yunanistan’ın eline geçmesi Antalya, Mersin, İskenderun gibi sadece Akdeniz’de bulunan limanlarımızın ve denizlerle olan irtibat yollarımızda aynı şekilde Yunanlıların tıkacı içine girmesi ve onların kontrolü altına girmesi demek olur.”⁵⁰

Şeklindeki ifadeleriyle Kıbrıs’ın jeostratejik önemine değinmiştir.

⁴⁶ Pınar Akarçay, Gökhan Ak, “Ulusal Güvenlik Bağlamında Kıbrıs: Jeostratejik/Jeoeconomik Önem ve Gelişmeler”, *Çeşm-i Cihan: Türk Kültür ve Araştırmaları E Dergisi*, C.5, S.1, (Yaz 2018), s.142.

⁴⁷ Ulvi Keser, Gökhan Ak, “Kıbrıs Sorunu ve Deniz Hukuku Bağlamında Doğu Akdeniz’de Yapılması Gerekenler”, s.98.

⁴⁸ Pınar Akarçay, Gökhan Ak, agm, s.142.

⁴⁹ Necmettin Erbakan, *Davam*, 1. Baskı, Milli Gazete Yayınları, Ankara, 2013, s.158.

⁵⁰ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, 30. Birleşim 1. Oturum, Dönem 2, C.2, 29.12.1965, s.154.

Ege Adaları'nın çoğunluğunun Yunanistan kontrolünde olduğu düşünüldüğünde, Türkiye için çıkış kapısı, güneyden Akdeniz olmak durumundadır. Bu nedenle Kıbrıs, Türkiye'nin çıkış kapısı niteliğindedir. “*Kıbrıs, Türkiye'nin Akdeniz'e açılan bütün kapılarını kapatır.*”⁵¹ Sadece Türkiye'nin değil, dolayısıyla Orta Asya Türk Dünyası'nın da denizlere çıkış kapısıdır. Bütün Türk coğrafyasının güvenliğini sağlayan ileri bir karakol durumundaki Kıbrıs, dışarıdan gelebilecek her türlü tehlikeye karşı önemli bir setdir.⁵² Türkiye'nin askerî ve ticarî alanlardaki ulusal ve uluslararası denizcilik faaliyetleri göz önüne alındığında, Kıbrıs'ın önemi ortadadır. Kıbrıs Türkiye'nin tüm denizcilik faaliyetlerinin âdeta garantörü durumundadır.

Türkiye'nin yakın çevresindeki ülkelerde, başta Orta Doğu ve Balkanlar olmak üzere askerî ve siyasî istikrar tam olarak sağlanamamıştır. “*Orta Doğu, Kafkasya ve Balkanlar tam olarak istikrara kavuşmadığı sürece, sıcak çatışma ihtimalinin yüksek olması, Türkiye'nin güvenliğini tehdit edecektir.*”⁵³ Bu bakımdan ada, askeri donanım ve donatım için uygun bir zemin, deniz kuvvetleri için üstünlük sağlayacak bir deniz üssü, düzenlenecek operasyonlar için önemli bir ikmal merkezi, hava kuvvetleri için mükemmel bir hava üssü, istihbarata karşı koyma ve istihbarat elde etme bakımından da ehemmiyetli bir merkez durumundadır.

Kıbrıs ile ilgili ortaya çıkacak gelişmelerin tamamı Yunanistan'la direkt ilgili olduğundan, Türkiye'nin batı bölgelerinin, Trakya ve Ege Denizi'nin güvenliği de dolaylı olarak Kıbrıs'la ilintilidir.

Kıbrıs'ta Türk varlığı ve otoritesi dışındaki her mevcudiyet, kendi karasına hapsolmuş, dış tehdit ve tehlikelere her an açık bir Türkiye Cumhuriyeti ve Türk dünyası meydana getirir.⁵⁴ Ayrıca Türkiye için güney kara suları, kıta sahanlığı, hava sahası gibi sorunları ortaya çıkaracaktır.⁵⁵

Türkiye boru hattı taşımacılığının güney mekezi olan Ceyhan terminali ile Dörtyol terminali ve diğer boru hatlarının güvenliği bakımından da Kıbrıs önemli bir pozisyonudur.

⁵¹ Ali İhsan Gürçan, *Kıbrıs Barış Harekâtı ve Ötesi*, 1. Baskı, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2003, s.15.

⁵² Emre Baysoy, “Klasik Jeopolitik Teoriler Açısından Kıbrıs'ın Önemi”, *Osmanlı'dan günümüze Kıbrıs Dün, Bugün, Yarın*, Fatma Çalik Orhun (Ed.), 1. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, 2020, s.9.

⁵³ Soyalp Tamçelik, “Küresel ve Bölgesel Güçlerin Kıbrıs Algısı ve Jeostratejik Önemi”, s.139.

⁵⁴ Emre Baysoy, agm., s.7.

⁵⁵ Pınar Akarçay, Gökhan Ak, agm, s.148.

II. BÖLÜM

KIBRIS TARİHİNE GENEL BİR BAKIŞ

Son yapılan arkeolojik çalışmalarla tarihi M.Ö. 9000 yıllarına dayanan Kıbrıs'ta ilk ciddi hâkimiyet, M.Ö. 1450 yıllarında Mısırlılara aittir.⁵⁶ Daha sonra sırasıyla Hititler, Fenikeliler, Asurlular, Persler, Makedonlar, Romalılar, Emeviler, Abbasiler, Lusignan Hanedanlığı, Memlükler ve Venedikliler adada hüküm sürdükten sonra, Osmanlı Devleti Padişah'ı II. Selim zamanında, 1571 yılında Kıbrıs Osmanlı Devleti hâkimiyetine girdi.

1800'lerin başlarına gelindiğinde Osmanlı Devleti hâkimiyeti altında olan adada yavaş yavaş ayrılıkçı fikirler filizlenmeye başlıyordu. Kıbrıs'ta yaşayan iki toplum arasındaki ilişkiyi zedeleyen en önemli unsur, Rumlarının “Megali İdea”⁵⁷ (Büyük ideal, büyük Yunanistan) amacıyla “Enosis”⁵⁸ (Kıbrıs'ın Yunanistan ile birleşmesi) için verdikleri mücadele oldu. Rumlar, anavatan olarak gördükleri Yunanistan ile birleşmek istiyordu. Ortodoks Kilisesi, Patrikhane, Rum liderlerin ve Yunanistan'ın kışkırtma ve uğraşları, “Enosis” fikrinin adada hızla yayılmasını sağladı.⁵⁹ Mora isyanı başladığında adadaki faaliyetleri nedeniyle sürgüne gönderilen ayrılıkçı papazlar, Roma'da toplanarak 1821 yılı sonlarında ilk Enosis bildirisini yayınladı.⁶⁰ Adada çıkması muhtemel olan isyan, sert tedbirlerle engellendi.⁶¹

Kıbrıs, Osmanlı Devleti idaresinde kaldığı sürede suç oranının düşük olduğu, sakin ve huzurlu bir adaydı. Bu durum, düzenlenen İngiliz Konsolosluk raporlarıyla⁶² İngiltere yönetimine yansıtılıyordu.⁶³

⁵⁶ H. Fikret Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s.3; Ahmet Gözlü, agt, s.302.

⁵⁷ Megali İdea, Bizans İmparatorluğu hayalinden başka bir şey değildir. Pierre Oberling, Bellapais'e Giden Yol isimli eserinin 9. sayfasında hayal dozunu fazla bulduğu “Megali İdea” için “...En parlak devrindeki haliyle Bizans İmparatorluğu'nun yeniden kurulmasından daha küçük değildi.” der.

⁵⁸ 1791-1796 yıllarında çizilen Megali İdea haritası ile birlikte Enosis konuşulmaya başlamıştır.

⁵⁹ Talat Ürer, *Kıbrıs'ın Tarihçesi*, Ankara Ticaret Odası Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2003, s.24; Mehmet S. Emircan, a.g.e., C.1, s.68.

⁶⁰ Sadi Somuncuoğlu, *Sorularla, Belgelerle Kıbrıs, Çözüm mü Çözülme mi?*, 1. Baskı, Zembil Bas.Yay. Dağ.Ltd.Şti., Ankara, 2003, s.28; Talat Ürer, a.g.e., s.25.

⁶¹ Etienne Copeaux ve Claire Mauss Copeaux, *Taksim! Bölünmüş Kıbrıs 1964–2005*, Ali Berkay (çev), 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009, s.32; Sabahattin İsmail, *20 Temmuz Barış Harekâtı'nın Nedenleri – Gelişimi Sonuçları*, 1. Baskı, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1988, s.17.

⁶² 1840'dan sonra Phrandokes, 1870'de Hamilton Long raporları bu minval üzeredir.

⁶³ M.Sami Denker, *Bir Millet'in ve Bir Devletin Yaşama Hakkı Kıbrıs Sorunu*, 1. Baskı, Türkar Yayınları, Y.Y., 2001, s.30.

1. İNGİLİZ İDARESİ DÖNEMİ (1878-1960)

1877’de başlayan Osmanlı-Rus Savaşı’nda (93 Harbi), Rus ordusunun Yeşilköy önlerine kadar gelmesi üzerine, Osmanlı Devleti’nin varlığının devam edemeyeceğini düşünen İngilizler,⁶⁴ mevcut durumun emperyal çıkarlarına ters düştüğünün farkında olarak,⁶⁵ Osmanlı Devleti’nin zorda kalmış durumundan da istifade edip, Kıbrıs’ın yönetim hakkı karşılığında Rus ilerlemesine karşı Osmanlı Devleti’ne yardım teklif etti.⁶⁶ İngilizlerin Kıbrıs’ta üslenmesi de, idaresi de geçici olacaktı.⁶⁷ Osmanlı Devleti bu teklifi ilk başta kabul etmemişse de içinde bulunduğu ağır şartlar nedeniyle daha sonra buna mecbur kaldı.⁶⁸ 4 Haziran ve 1 Temmuz (ek anlaşma) 1878⁶⁹ tarihlerinde anlaşma imzalandı.⁷⁰ Bu anlaşma ile belirli bir bedel karşılığında⁷¹ sadece idarî haklar İngilizlere devrediliyor, mülkiyet hakları ise Osmanlı Devleti’nde saklı tutuluyordu.⁷² Yani Kıbrıs, İngilizlere bir nevi kiralanıyordu.⁷³ 12 Temmuz 1878’de Lefkoşa Sarayönü’nde, Kıbrıs ceziresi resmi törenle İngilizlere devredildi.⁷⁴ İngilizler, Türklerin adadaki ağırlığını hafifletip kendi ağırlığını artırmak amacıyla Rumları Türklere karşı kullanma yolunu seçti ve sistemli bir şekilde Rumları destekledi. Bugün hâlâ “Kıbrıs Sorunu” diye tanımlanan sorunlar yumağının, İngiliz yönetimiyle birlikte hız kazandığı yadsınamaz bir gerçekliktir. İngiliz idaresi döneminde sistematik bir şekilde Türk nüfusun göçü özendirilerek⁷⁵ adadaki Türkler bilinçli bir şekilde azaltıldı.

⁶⁴ Çağdaş Yüksel, “1879 Yılında İngiltere Avam Kamarası’nda Yapılan Kıbrıs Oturumu Hakkında Bir İnceleme”, *Kıbrıs Araştırmaları Dergisi*, C.3, S.6-7, (Haziran-Aralık 2020), s.66.

⁶⁵ Soyalp Tamçelik, “Kıbrıs’ın Siyasi Tarihi ile İlgili Bir Belgenin Değerlendirilmesi”, *Belleten*, C.63, S.236, (Nisan 1999), s.171.

⁶⁶ Erol Mütercimler, *Kıbrıs Kıbrıs Barış Harekatı’nın Bilimeyen Yönleri*, Yaprak Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1990, s.22; Talat Ürer, a.g.e., s.20.

⁶⁷ Kadir Kargı, *93 Harbi’nden Lozan’a Kıbrıs’ta İngiliz İşgali*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kayseri, 2019, s.153.

⁶⁸ Soyalp Tamçelik, “Kıbrıs’ın Siyasi Tarihi ile İlgili Bir Belgenin Değerlendirilmesi”, s.176.

⁶⁹ Ayestafanos Anlaşması’nın ağır şartlarını değiştireceği düşünülen ve 13 Haziran 1878’de başlayacak olan Berlin Konferansı’nda İngiliz tehdidini ortadan kaldırarak desteğini sağlamak amacı güdüldüğünden, İngiltere’nin baskı ve tehditleri ile ağır siyasi şartlar altında konferanstan önce anlaşma kabul edilmiştir.

⁷⁰ Şükrü Sina Gürel, *Kıbrıs Tarihi (1878–1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk. Uluslararası Politika*, 1. Baskı, Kaynak Yayınları, Ankara, 1984, s.24; M. Sami Denker, a.g.e., s.31; Hacı Osman Yıldırım (hzl.) v.d., a.g.e., s.22.

⁷¹ Mehmet S. Emircan, a.g.e., C.1, s.69; Talat Ürer, a.g.e., s.20; Erol Manisalı, *Dünden Bugüne Kıbrıs*, s.15.

⁷² George Hill, *Kıbrıs Tarihi Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571-1948*, Çev. Nazım Can Serbest, 1. Baskı, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2016, s. 346; Rifat Uçarol, a.g.e., s.351.

⁷³ Mehmet S. Emircan, a.g.e., C.1, s.69; Ertuğrul Önalp, a.g.e., s.66.

⁷⁴ Rauf Raif Denktaş, *Kıbrıs Elli Yılın Hikâyesi*, 1. Baskı, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, İstanbul, 2008, s. 276; George Hill, a.g.e., s.246; H.Fikret Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s.130; Şükrü Sina Gürel, a.g.e., s.35; Erol Mütercimler, a.g.e., s.25; Ertuğrul Önalp, a.g.e., s.68.

⁷⁵ Erol Manisalı, *Dünden Bugüne Kıbrıs*, s.15.

İngiliz idaresi döneminde “Kıbrıs’ta etnik gurupları kaynaştıran bir modernleşme süreci yaşanmadığı gibi, modernleşme ile birlikte yükselişe geçen milliyetçilik akımları, çatışma kültürünü de beraberinde getirdi.”⁷⁶ Enosis nedeniyle adada ilk fiili gerginlik 1894’te Baf’ta meydana geldi. Bir yıl sonra Tahtakale, Vitsada ve Paşaköy’de tahrik ve tacizler oldu.⁷⁷ 1901’de İngiliz Yüksek Komiseri, İngiltere’ye gönderdiği raporda Enosisçilerin Yunanistan’dan⁷⁸ yönetildiğini belirtiyordu.⁷⁹

Lefkoşa’da 21 Eylül 1911’de, Peristereno ve Lefke’de 24 Eylül’de, Enosis’e karşı Türk mitingleri düzenlenerek Rumların Enosis faaliyetleri protesto edildi.⁸⁰ Bunlar Türkler tarafından ortaya konan ilk önemli karşı çıkışlardı. 1912 yılında adada ölüm ve yaralanmalı olaylar yaşandı.

Rumlar, 1912–1914 yılları arasında birçok kez İngilizlere müracaat ederek adanın Yunanistan’a bağlanmasını talep etti. Bu talepler, İngilizler tarafından reddedildi.⁸¹

Osmanlı Devleti’nin I. Dünya Savaşı’nda, İngiltere’nin de içinde bulunduğu İtilaf Devletleri’ne karşı, İttifak Devletleri ile birlikte hareket etmesini gerekçe gösteren İngilizler, 5 Kasım 1914’te Kıbrıs’ı ilhak ettiğini duyurdu.⁸² 1915’te Yunanistan’ın İngilizlerin yanında savaşmasını sağlamak üzere Kıbrıs’ın Yunanistan’a verilmesi teklif edilmişse de Yunanistan o tarihte tarafsız kalmayı tercih ettiğinden dolayı bu gerçekleşmemiştir.⁸³ 27 Kasım 1917’de bütün Kıbrıslılar, İngiliz vatandaşlığına geçirildi.⁸⁴ İngiliz vatandaşlığını kabul etmeyen Türkler, Kıbrıs’ı terk etti ve böylece adadaki Türk nüfusu, daha da azalmış oldu.⁸⁵ Rumlar, 1921 yılında Yunanistan’a bağlanmak için İngiliz yönetimine başvuruda bulundu.⁸⁶

⁷⁶ Niyazi Kızılyürek, *Daha Önceleri Neredeydiniz?*, 1. Baskı, Birikim Yayınları, İstanbul, 2009, s.14.

⁷⁷ Talat Ürer, a.g.e., s.26; Ertuğrul Önalp, a.g.e., s.78.

⁷⁸ İngiltere, 1916, 1917, 1918 ve 1922 yıllarında Yunanistan’a nota göndererek Enosis tahriklerini protesto etmiştir. Bkz. Sabahattin İsmail, a.g.m., s.126.

⁷⁹ Sabahattin İsmail, “İngiliz Yönetiminin ilk 50 yılında Türk-Rum İlişkileri”, *Kıbrıs’ın Dünü Bugünü Uluslararası Sempozyumu*, K.K.T.C. Doğu Akdeniz Üniversitesi ve T.C. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları, Ankara, 1993, s. 121.

⁸⁰ Sabahattin İsmail, a.g.m., s.124.

⁸¹ Şükrü S. Gürel, a.g.e., s.52.

⁸² Ertuğrul Önalp, a.g.e., s.81; M. Sami Denker, a.g.e., s.35; Pierre Oberling, a.g.e., s.43; Mehmet S. Emircan, a.g.e., C.1, s.69.

⁸³ Etienne Copeaux ve Claire Mauss Copeaux, a.g.e., s.34; Şükrü S. Gürel, a.g.e., s.70, 76.

⁸⁴ M. Sami Denker, a.g.e., s.35; George Hill, a.g.e., s.353; Mehmet S. Emircan, a.g.e., C.1, s.70.

⁸⁵ Şükrü S. Gürel’in *Kıbrıs Tarihi* isimli kitabının 184 ve 185. sayfalarında 1939’a kadar göç hareketinin devam ettiği ve göçmen sayısının aileleriyle birlikte, yüksek rakamlara ulaştığı belirtilmektedir.

⁸⁶ Talat Ürer, a.g.e., s.30.

9 Eylül 1922’de Türk ordusu İzmir’e girince Kıbrıs Atatürk Meydanı’nda (Sarayönü) kutlama ve Enosis karşıtı konuşmalar yapıldı. Bu toplanma, Kıbrıs Türk örgütlenmesinin ilk adımlarıydı.⁸⁷

Kıbrıs, 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Antlaşması’nın 20. maddesi gereği, resmî olarak İngiltere’ye bırakıldı. Böylece Türkiye, Kıbrıs’daki haklarının tamamından vazgeçerek 1914 yılından bu yana, adanın İngilizlere ait olduğunu kabul etmiş oldu.⁸⁸ Bu gelişmenin ardından “Yüksek Komiserlik” sona erdirilerek “Vali” tayin edildi.⁸⁹ 10 Mart 1925 tarihinde İngiltere’nin Krallık Kolonisi (Crown Colony) olarak resmen ilan edildi.⁹⁰ Bundan sonra Kıbrıs’daki Türklerin İngiliz Sömürgesi dönemindeki önemli ilk siyasî girişimi, Lefkoşa’da 1 Mayıs 1931’de toplanan Kıbrıs Türk Milli Kongresi oldu.⁹¹

Rumlar, 17 Ekim 1931’de vergi ile alakalı bir meseleyi bahane edip, Enosis hedefli bir kalkışma başlattı.⁹² 21 Ekim’de olaylar zirve yaptı ve Ekim ayı sonlarına kadar devam etti.⁹³ Kalkışmayı İngilizler şiddet kullanarak bastırdı.⁹⁴ Selanik’te Rumlar lehine gösteriler yapıldı.⁹⁵ Bu kalkışmanın en ilginç yönü, adanın İngiliz sömürgesinden kurtarılıp bağımsızlığını kazanması için değil, Yunanistan’ın hâkimiyeti altına girmesi için gerçekleştiriliyor olmasıydı.⁹⁶ Bir başka ilginç konu ise arşiv belgesindeki ifadeyle, “Rum isyanı ile İstanbul Fener Rum Başpapazlığı’nın da ilgisinin olduğu” bilgisiydi.⁹⁷

⁸⁷ Vehbi Zeki Serter, *Kıbrıs’ta Rum-Yunan Saldırıları ve Soykırım*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, B.Y., Ankara, 2008, s. 44.

⁸⁸ Abdulhaluk Çay, *Kıbrıs’ta Kanlı Noel-1963*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1989, s.22; M. Sami Denker, a.g.e., s.35; George Hill, a.g.e., s.354; Şükrü S. Gürel, a.g.e., s.111; Mehmet S. Emircan, a.g.e., C.1, s.90.

⁸⁹ Abdulhaluk Çay, a.g.e., s.23.

⁹⁰ Şükrü S. Gürel, a.g.e., s.113; Pierre Oberling, a.g.e., s.43.

⁹¹ Talat Ürer, a.g.e., s.29; Abdulhaluk Çay, a.g.e., s.30.

⁹² Abdulhaluk Çay, a.g.e., s.25; Etienne Copeaux ve Claire Mauss Copeaux, a.g.e., s.35; Mehmet S. Emircan, a.g.e., C.1, s.93.

⁹³ Şükrü S. Gürel, a.g.e., s.137.

⁹⁴ Bu kalkışmada 7 kişi öldü, birçok sivil ve emniyet gücü yaralandı. 400 kişi tutuklandı. Sert tedbirler alındı. Önemli Rum din adamları ve liderlerinden 10 kişi sürgün edildi. Yasama Meclisi kapatıldı, siyasi partiler kapatıldı, anayasa askıya alındı. Para cezası uygulandı.

⁹⁵ Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (B.C.A.), “*Kıbrıs Hadisesi Münasebetiyle, Selanik İngiliz Konsoloshanesi Önünde Yapılan Gösteri.*”, 09.11.1931, 254-712-44, Dosya Ek:433.

⁹⁶ Sadi Somuncuoğlu, a.g.e., s.29.

⁹⁷ B.C.A., “*Yunanistan’a İltihak Maksadıyla Kıbrıs Rumlarının Çıkardıkları Son İsyanda İstanbul Rum Ortodoks Ruhani Reisliğinin de İlgisi Olduğu.*”, 29.11.1931, 109-727-4, Dosya Ek:94B.

Daha önce küçük guruplar halinde faaliyet gösteren Türkleri biraraya getiren ilk kuruluş olan Kıbrıs Adası Türk Azınlığı⁹⁸ Kurumu (KATAK), 1943 yılının Nisan ayında kuruldu.⁹⁹ 1944 yılında Dr. Fazıl Küçük'ün¹⁰⁰ liderliğinde Kıbrıs'ın ilk siyasî partisi olan “Kıbrıs Millî Türk Halk Partisi” kuruldu.¹⁰¹ Bu parti daha sonra “Kıbrıs Türktür Partisi” olacaktır.

Yunanistan, II. Dünya Savaşı biter bitmez Kıbrıs'ı ilhak etmek için girişimlerde bulunmaya başladı. 1947 yılında Oniki Ada'nın kendisine bırakılması ile birlikte de Kıbrıs'a dair sesini daha fazla durmaya başladı. Rumlar, Kıbrıs'ın Yunanistan'a verilmesinin önündeki tüm engellerin kalktığını düşünüyordu.¹⁰²

Enosis mücadelesi ve Kıbrıs yakın tarihinin kilit ismi ve ada istikbâlinin en büyük aktörlerden biri olacak Papaz Makarios, 1948 yılında ABD'de aldığı eğitimi tamamlayarak adaya döndü ve Kition Piskoposu olarak göreve başladı.¹⁰³

28 Kasım 1948 Pazar günü Enosis'e karşı düzenlenen ilk ciddi Anti-Enosis miting, Selimiye meydanında 15.000 kişilik büyük bir katılımı ile gerçekleşti.¹⁰⁴ 1949 yılında sonbaharında ise Kıbrıs'taki bütün Türk kuruluşlarının ortak hareketini sağlamak üzere Kıbrıs Türk Kurumları Federasyonu (KTKF) kuruldu.¹⁰⁵

21 Kasım 1949'da sol görüşlü Akel Partisi,¹⁰⁶ sendika ve belediyeler ortak imzalı bir bildiri ile Enosis için BM'ye başvurdu. Bu, Enosis için BM'ye ilk başvuruydu.¹⁰⁷

⁹⁸ İsimdeki “Azınlık” kelimesi o dönemde tartışma konusu olmuştur. Ulvi Keser “*Dünden Bugüne Kıbrıs (1913-2013)*” isimli çalışmasının 120-121. sayfalarında bu konuyu ele alır.

⁹⁹ Pierre Oberling, a.g.e., s.44; Ulvi Keser, *Dünden Bugüne Kıbrıs (1913-2013)*, s.118; H.Fikret Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s.146; Abdulhaluk Çay, a.g.e., s.31; Etienne Copeaux ve Claire Mauss Copeaux, a.g.e., s.35.

¹⁰⁰ **Dr. Fazıl Küçük:** Kıbrıs mücadelesinde Türk liderlerin en önemli şahsiyetlerinden biridir. 1906 Lefkoşa doğumludur. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilk Cumhurbaşkanı yardımcısıdır. Tedavi için gittiği Londra'da, 1984 yılında ölmüştür.

¹⁰¹ Erol Mütercimler, a.g.e., s.50; Abdulhaluk Çay, a.g.e., s.32; Mehmet S. Emircan, a.g.e., C.1, s.97.

¹⁰² Fahir Armaoğlu, *20.Yüzyıl Siyasi Tarihi*, 11. Baskı, Alkım Yayınları, İstanbul, T.Y., s.529; Abdulhaluk Çay, a.g.e., s.35.

¹⁰³ Pierre Oberling, a.g.e., s.31.

¹⁰⁴ B.C.A., “Kıbrıs'ın Yunanistan'a İlhakı Aleyhinde Ada Türkleri Tarafından Yapılan Miting Hakkında Nicosia'dan Dr. Küçük İmzasıyla Gelen Telgraf.”, 02.12.1948, 40-241-14, Dosya Ek: B2; Yeşim Örek, *Belgelerle Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Tarihi Gerçekleri*, 1. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2010, s.10; Rauf Raif Denктаş, *Kıbrıs Elli Yılın Hikâyesi*, s.120.

¹⁰⁵ Ulvi Keser, *Dünden Bugüne Kıbrıs (1913-2013)*, s.136; Etienne Copeaux ve Claire Mauss Copeaux, a.g.e., s.38; Mehmet S. Emircan, a.g.e., C.1, s.99.

¹⁰⁶ **AKEL (Anorhotikow Komma Ergazomenau Laou/ Emekçi Halkın İlerici Partisi):** 1926 yılında Kıbrıs Komünist Partisi (Kommonistikon Komma Kyprou / K.K.K.) ismiyle kuruldu. 1931'de İngiltere bu partiyi sınırladı, 1933'te resmen kapattı. 1941'de AKEL ismiyle aşırı komünist bir gurup tarafından

Rumlar, bir plebisit düzenlemek için çok uğraştı ve 15–18 Ocak 1950 tarihinde kendi aralarında bir Plebisit gerçekleştirdi.¹⁰⁸ Türkler, bu referandumun dışında kaldı. Gerçekleştirilen Plebisit sonuçlarına göre, Kıbrıslıların % 96'sı Yunanistan'a bağlanmayı istiyordu.¹⁰⁹ Ancak Rumların kendi kendilerine gerçekleştirdiği bu referandum uluslararası arenada kabul görmedi. Ayrıca 1950 yılının Ekim ayında Makarios Kıbrıs Başpiskoposu oldu. Böylece Rumların dinî ve siyasî liderliğini tamamen eline geçirdi.¹¹⁰

Türkiye ve Türk hükümetleri her ne kadar adadaki gelişmelere kayıtsız kalmıyorlarsa da gereken ilgiyi de maalesef gösteremiyorlardı.¹¹¹ Hatta bazı Türk devlet adamları¹¹² “Kıbrıs meselesi diye bir mesele yoktur.” anlamında cümleler kurmuştu.¹¹³

1951'den sonra Kıbrıs'ta Enosis mücadelesi, fikir boyutundan çıkıp organize eylemlere, şiddet ve silahlı mücadeleye dönüştü. Silahla mücadele fikri 1 Mayıs 1951'de Atina'daki Tsitsas Kafe'de bir toplantıda ortaya çıktı ve bu işle Yunan gerilla subayı Grivas görevlendirildi.¹¹⁴ Başpiskopos Makarios, Yunan Hükümetini ikna ederek

yeniden kuruldu. Döneminde Orta Doğu'da bulunan yegâne resmi komünist partidir. Ondan sonra ki resmi komünist parti İsrail'de olacaktır.

¹⁰⁷ Mustafa Ekincikli, *İnönü - Bayar Dönemleri Türk Dış Siyaseti*, 1. Baskı, Berikan Yayınları, Ankara, 2017, s.267.

¹⁰⁸ Abdulhaluk Çay, a.g.e., s.36; Erol Mütercimler, a.g.e., s.39; Sabahattin İsmail, *20 Temmuz Barış Harekâtı'nın Nedenleri – Gelişimi Sonuçları*, s.31.

¹⁰⁹ Sabahattin İsmail, *20 Temmuz Barış Harekâtı'nın Nedenleri – Gelişimi Sonuçları*, s.31; Mehmet S. Emircan, a.g.e., C.1, s.103.

¹¹⁰ Pierre Oberling, a.g.e., s.31; Ertuğrul Önalp, a.g.e., s.91; Sabahattin İsmail, *20 Temmuz Barış Harekâtı'nın Nedenleri – Gelişimi Sonuçları*, s.31; Mustafa Ekincikli, a.g.e., s.276.

¹¹¹ Kıbrıs için kendisinden beklenen ilgiyi gösterememesinin nedenleri şöyledir:

- a) Lozan Antlaşması ile ada, resmen İngiltere'ye bırakıldığından her müdahale İngiltere'ye müdahale sayılabilecektir.
- b) Kıbrıs, fiilen Misak-ı Milli sınırlarında bulunuyor ise de, resmi olarak dışında sayılmaktadır.
- c) II. Dünya savaşında, Türkiye'nin tarafsızlık politikası gereği olarak, savaşın tarafı olan İngiltere ile karşı karşıya gelebilecek bir girişimden uzak durulmuştur.
- d) Savaş sonrasında ortaya çıkan yeni dünya düzeninde, Türkiye kendini konumlandırmaya çalışmıştır.
- e) Dünya ve bölge siyaseti gereği Yunanistan ile ilişkilerin iyileştirilmesi gerekmektedir. NATO gibi içinde bulunulan paktların ittifak anlayışına zarar verecek hamlelerden çekinilmesi gerekmektedir.
- f) Bu dönemde batı ülkeleri ile karşılıklı güven sağlanıp, ittifaklar kurulmaya çalışılmıştır. İngiltere ve Yunanistan ittifaklarda önemli pozisyonda olduklarından ilişkilerin zedelenmemesi gerekmektedir.

¹¹² 23 Ocak 1950'de T.B.M.M.'nin 33. Birleşimi 1. Oturumunda CHP Hükümeti Dışişleri Bakanı Necmettin Sadak; 1951 ve 1954'te D.P. Hükümeti Dışişleri Bakanı Fuat Köprülü, “Kıbrıs diye bir mesele yoktur” anlamında cümleler kurmuşlardır.

¹¹³ Ulvi Keser, *Adnan Menderes ve Kıbrıs'ta Menderes'in Gestapoları*, 1. Baskı, Berikan Yayınevi, Ankara, 2016, s.48; Erol Mütercimler, a.g.e., s.44; Mustafa Ekincikli, a.g.e., s.269.

¹¹⁴ Charles Foley (Ed), *General Grivas Hayatım*, Çev. Cumhur Atay, 1. Baskı, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2012, s.32.

Albay Grivas'ı adaya çağırdı¹¹⁵ ve Rum Gençlik Teşkilatı (PEON)'un teşkilatlandırılması vazifesini Grivas'a verdi.¹¹⁶ Böylece adada yıllarca devam edecek olan kan ve gözyaşı süreci başlamış oluyordu. İşin ilginç tarafı Kıbrıs, 1951'den itibaren bölgedeki gelişmeler nedeniyle¹¹⁷ İngilizler için daha değerli bir hal almaya başlıyordu.¹¹⁸ 1953'te İngilizler PEON'u yasakladı. Bunun üzerine Kıbrıs'ı kana bulayacak, meşhur Ethniki Organosis Kypriou Agonistan (E.O.K.A.) “Kıbrıs Savaşçıları Helen Ulusal Örgütü” kurulacaktı.¹¹⁹ Gerilla subay Grivas, “Digenis” takma adıyla¹²⁰ E.O.K.A.'yı Hristiyan Ortodoks Gençlik Teşkilatı (OHEN) ve Pan Kıbrıs Ulusal Gençlik Teşkilatı (PEON)'ndan oluşturarak¹²¹ adanın her tarafında geniş çaplı teşkilatlandırdı.¹²²

Yunanistan, 16 Ağustos 1954'te Birleşmiş Milletlere başvurup, Kıbrıs'ta “Self Determinasyon” istedi. Kıbrıs sorunu üye bir devlet tarafından resmen BM'ye taşındı.¹²³ Bu talep genel kurulda reddedildi.¹²⁴

Geniş çaplı ilk E.O.K.A. eylemi, 1955 yılında 31 Mart'ı 1 Nisan'a bağlayan gece saat 00.30'dan itibaren başladı. Radyo İstasyonu, Hükümet Binası, Wolsey Kışlası Telsiz Tesisi bombalandı. Larnaka'da mahkeme binası ve polis karakolu, Limasol'da

¹¹⁵ Grivas'ın Kıbrıs'a gitmesinde ve silahlı mücadele başlatmasında Kilise'nin büyük desteği vardır. Kıbrıs Başpiskoposu Makarios'un tereddütleri varken, meseleye önce Yunanistan Başpiskoposu Spiridon desteklemiş, daha sonra da Makarios desteklemiştir. Kilise, Kıbrıs'taki Rum silahlı mücadelesinin bizzat içindedir. Bkz. Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, *Kıbrıs'ta 15 Temmuz Darbesinin Sebepleri ve Enosis*, 1. Baskı, Kıbrıs Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1978, s.32.

¹¹⁶ H.Fikret Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s.173; Erol Mütercimler, a.g.e., s.53; M. Sami Denker, a.g.e., s.41.

¹¹⁷ Mısır idaresi 1951'de, Süveyş Kanalı için İngilizlerle daha önce yapılmış anlaşmayı fesh ettiğini açıkladı. 1954'te de yapılacak anlaşmayla da İngilizler Süveyş bölgesinden tamamen çekilecekti.

¹¹⁸ Gürhan Yellice, *İngiltere'nin Kıbrıs Politikası 1950-1960*, Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış DR Tezi, İzmir, 2011, s.80.

¹¹⁹ Atina Büyük Britanya Otelinde 7 Mart 1953'te Başpiskopos Makarios, General Nikolas Papadopoulos, Yorgos Stratos, Prof. Yerasimos Konidaris, Avukat Antonios Avgikos, Savvas ve Sokrates Loizides, Yorgos Grivas, zanaatkâr El. Catsomiros, demiryolu memuru D. Stavropolos, Prof. Demetrios Vezanis, Albay Elias Alexopoulos Enosis için İncil, Yunan bayrağı ve silaha el basarak yemin etti. Böylece E.O.K.A. kuruldu.

¹²⁰ Ulvi Keser, *Adnan Menderes ve Kıbrıs'ta Menderes'in Gestapoları*, s.209; Mehmet S. Emircan, a.g.e., C.1, s.106.

¹²¹ Harry Scott Gibbons, *Kıbrıs'ta Soykırım*, (Çev. Alpaslan Yılmaz, Erol Fehim), Özyurt Matbaası, 1. Baskı, Ankara, 2003, s.24; Pierre Oberling, a.g.e., s.39.

¹²² H. Fikret Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s.175.

¹²³ Erol Mütercimler, a.g.e., s.52; Mustafa Ekincikli, a.g.e., s.285; Pierre Oberling, a.g.e., s.38; Ulvi Keser, *Dünden Bugüne Kıbrıs (1913-2013)*, s.214; Mehmet S. Emircan, a.g.e., C.1, s.107; Rifat Uçarol, a.g.e., s.741,743.

¹²⁴ Burcu Dağhoğlu, *1923-1960 Yılları Arasında Türkiye'nin Kıbrıs Politikası*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış DR Tezi, Gaziantep, 2019, s.85; Pierre Oberling, a.g.e., s.39.

bulunan iki ayrı polis karakolu, Piskobu'da (Yalova) elektrik santrali bombalandı.¹²⁵ Saldırıları sonrasında yayınlanan bildiride, eylemlerin amacının Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması olduğu net bir şekilde ortaya konularak, İngilizler¹²⁶ ve Türklerin adadan çıkarılacağı belirtildi.¹²⁷ Bundan sonra artık E.O.K.A. eylemleri durmak bilmeyecek ve adayı kaosa sürükleyecekti. Türkiye'nin Kıbrıs siyaseti de artık "Kıbrıs meselesi diye bir mesele yoktur." çizgisinden ayrılarak "mücadele" rotasına giriyordu. Bu dönemde Kıbrıs Türkünün mücadelesi için hiçbir şeyi yoktu ve Rum eylemlerine karşı hazırlıksızdı.

Türlklere karşı ilk E.O.K.A. eylemi, 22 Haziran 1955 tarihinde Lefkoşa Atatürk meydanındaki Polis Karakoluna gerçekleştirildi.¹²⁸ Bitmek bilmez Enosis ve self determinasyon istekleri nedeniyle Yunanistan ve Rumlarla karşı karşıya gelmek istemeyen İngilizler, bağımsızlık isteyen bir millete zulmeden bir devlet olarak görünmek istemiyordu.¹²⁹ Bu nedenle Türkiye'yi sorunun içine dâhil ederek Yunanistan'ın karşısına çıkarmayı hedefledi ve 30 Haziran 1955'te Londra'da üçlü konferansa davet etti. Türkiye'nin Kıbrıs Sorunu'na resmen dâhil oluşu bu şekilde oldu.¹³⁰ Başbakan Adnan Menderes için Türkiye'nin Kıbrıs siyaseti, mevcut statükonun muhafazası ve bu hududun dışına çıkılmaması idi.¹³¹ Konferansın devam ettiği sırada Türkiye'de 6-7 Eylül olayları¹³² meydana geldi. İstanbul Ankara ve İzmir'de sıkıyönetim ilan edildi.¹³³ Konferans, tarafların uzlaşamaması üzerine sonuçsuz kaldı.

¹²⁵ Charles Foley (Ed), a.g.e., s.55; Etienne Copeaux ve Claire Mauss Copeaux, a.g.e., s.41; H. Fikret Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s.175; Ulvi Keser, *Adnan Menderes ve Kıbrıs'ta Menderes'in Gestapoları*, s.211.

¹²⁶ Grivas'ın Charles Foley tarafından yayınlanan hatıralarında İngilizlere karşı mücadelesindeki şu duygular ilginçtir. "1955'te eski bir dost ve müttefike karşı silahla saldırmam derin bir üzüntü, ama yüksek bir görev duygusuyla idi. İngiltere'ye hayranlık ve saygı duyuyordum ve mücadelem büyük bir millet ve halkla değil, Kıbrıs'taki yurttaşlarımdan özgürlük umudunu bile esirgeyen bir siyasetçi zümresiyle idi. İzleyen trajik yıllarda bu kadar çok erkek kadın ve çocuk ölmesinin suçu onların boynunadır."

¹²⁷ Ahmet Tolgay, *Kanlı Noel Kıbrıs Türkünün Ateşle Sınası*, 1. Baskı, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1993, s.21.

¹²⁸ Etienne Copeaux ve Claire Mauss Copeaux, a.g.e., s.42; Gülhan Yellice, a.g.t., s.101.

¹²⁹ Nihat Erim, *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*, 2. Baskı, Ajans Türk Matbaacılık, Ankara, T.Y., s.8.

¹³⁰ Rifat Uçarol, a.g.e., s.743; Gülhan Yellice, a.g.t., s.105; Ulvi Keser, *Dünden Bugüne Kıbrıs (1913-2013)*, s.239.

¹³¹ B.C.A., "Başbakan Adnan Menderes'in Kıbrıs Meselesi Hakkında Dışişleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu'ya Telgrafi.", 27.08.1955, 1-8-19, Dosya Ek: A1.

¹³² Selanik'te bir bomba patlaması sonucu Atatürk'ün evinin zarar gördüğü haberi üzerine, İstanbul'da büyük olaylar meydana geldi. Özellikle Rumlara karşı şiddet ve yağmalama eylemleri gerçekleşti.

¹³³ B.C.A., "Kıbrıs Meselesini Ve Selanik'te Atatürk'ün Doğduğu Eve Ve Konsoloslğumuza Yapılan Tecavüz Vesile Edilerek Yapılan Mitingler Sebebiyle İstanbul, İzmir Ve Ankara'da Sıkıyönetim İlan Edilmesi.", 07.09.1955, 140-82-2, Dosya Ek: 2-2.

Bu tarihten itibaren Türkiye'nin, Kıbrıs politikası; Kıbrıs İngiltere'de kalmalıdır, eğer İngiltere'de kalmayacaksa Türkiye'ye geri verilmelidir, eğer geri verilmeyecekse ada iki toplum arasında taksim edilmelidir, tezleri üzerine yol almaya başladı.¹³⁴

Adada E.O.K.A.'nın eylemleri önlenemiyor, taciz, şiddet ve tahrikleri devam ediyordu. Bunun üzerine eylemlerden sorumlu tutulan Başpiskopos Makarios, Lefkoşa Faneromeni Kilisesi papazı Papa Stavros, Girne Metropolü Kiprianos, Metropolitik sekreteri Polikarpos İonnidis, 9 Mart 1956 tarihinde tutuklandı ve Seychelles adasına sürgüne gönderildi.¹³⁵ Türkiye'deki aydınlar¹³⁶ Makarios'un Kilise'den aforozunu istedi.¹³⁷ Bundan sonra E.O.K.A. faaliyetleri¹³⁸ ve tedhiş hareketleri arttı.¹³⁹ Kıbrıs'ta sükûneti sağlamak için Başpiskopos Makarios, 28 Mart 1957'de serbest bırakıldı.¹⁴⁰

Kıbrıs Sorunu'nu çözmek için çeşitli dönemlerde birçok plan geliştirildi. 1947-1958 yılları arasında çözüm için birçok girişimde bulunuldu. Bunlar sırasıyla, 1947'de Lord Winster Planı, 1948'de Jackson Planı, 1955'te I. Mac Millan Planı, yine 1955'te Harding Planı, 1956'da Rad Ciliffe Planı, 1958'de II. Mac Millan Planı, yine 1958'de Spaak Planı gibi planlardı.¹⁴¹

1958 yılında Türk kamuoyu, Kıbrıs için artık "Taksim" tezini benimsemiş durumdaydı. Bu tez, meşhur bir slogan haline dönüşmüş, "Ya Taksim! Ya Ölüm!", halini almıştı.¹⁴² 1958 yılında Yunanistan, Kıbrıs meselesini bir kez daha BM'ye taşıdı. BM, sorunun taraflar arasında görüşülerek çözülmesi şeklinde karar aldı.

Kıbrıs'ta artan E.O.K.A. eylemleri üzerine Türkler de örgütlenmek zorunda kaldı. Fiili mücadelenin temelleri Volkan, Karaçete ve 9 Eylül Cephesi gibi örgütlerle atıldı.¹⁴³ 1 Ağustos 1958'de Türk Mukavemet Teşkilatı (TMT) kuruldu.¹⁴⁴ İlk

¹³⁴ Nihat Erim, a.g.e., s.15; Ulvi Keser, *Adnan Menderes ve Kıbrıs'ta Menderes'in Gestapoları*, s.230.

¹³⁵ Sabahattin Egeli, *1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Nasıl Yıkıldı*, 1. Baskı, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1991, s.17; Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.28; Ulvi Keser, *Adnan Menderes ve Kıbrıs'ta Menderes'in Gestapoları*, s.224; Pierre Oberling, a.g.e., s.41; Rifat Uçarol, a.g.e., s.745.

¹³⁶ Avukat Bekir Berk, 09.03.1956 tarihinde Fener Rum Patriği Athenagoras'a'ya çektiği telgrafla Makarios'un aforoz edilmesini istedi.

¹³⁷ Bekir Berk, "Başpapasa Çekilen Telgraf", Sebilürreşad, C.IX, S.216, Mart – 1956, s.255.

¹³⁸ 1956 yılının Kasım ayında 416 olay meydana geldi, 693 kişi tutuklandı.

¹³⁹ Nihat Erim, a.g.e., s.13.

¹⁴⁰ H.Fikret Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s.188; Mustafa Ekincikli, a.g.e., s.302; Pierre Oberling, a.g.e., s.42.

¹⁴¹ Erol Manisalı, *Dünden Bugüne Kıbrıs*, s.28.

¹⁴² Fahir Armaoğlu, a.g.e., s.533; H.Fikret Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s.189; Rifat Uçarol, a.g.e., s.747.

¹⁴³ Ulvi Keser, *Adnan Menderes ve Kıbrıs'ta Menderes'in Gestapoları*, s.217; Mehmet S. Emircan, a.g.e., C.1, s.131.

¹⁴⁴ Abdulhaluk Çay, a.g.e., s.40; Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.26; Ulvi Keser, *Adnan Menderes ve Kıbrıs'ta Menderes'in Gestapoları*, s.285; Pierre Oberling, a.g.e., s.40.

Bayraktarı Türkiye’den gelen Yarbay Rıza Vuruşkan oldu ve silahlanma faaliyetleri hızlandı.¹⁴⁵

Türklere karşı devam eden E.O.K.A. şiddet olaylarında, 1955 – 1959 yılları arasında 100’den fazla Türk öldü, 33 Türk köyü boşaltıldı, 6000’den fazla Türk göç etmek zorunda kaldı.¹⁴⁶

18 Aralık 1958’de NATO toplantısı nedeniyle Paris’te bulunan Türk ve Yunan Dışişleri Bakanları bir araya gelerek, bir türlü sakinleşmeyen Kıbrıs’a bir çözüm aramak için Zürih’te toplantı yapma kararı aldı.¹⁴⁷ Şubat 1959’da Başbakanlar ve Dışişleri Bakanları’nın katıldığı toplantılar, Zürih’te gerçekleşti ve 11 Şubat 1959’da antlaşma¹⁴⁸ imzalandı.¹⁴⁹ Zürih’te imzalanan antlaşmaya, İngiltere ile Kıbrıs Rum ve Türk toplum temsilcilerini de dâhil etmek üzere 19 Şubat 1959’da (Makarios’un çıkardığı zorluklara¹⁵⁰ rağmen) Londra Antlaşması imzalandı.¹⁵¹ Bu toplantı için Londra’ya gelirken uçağı düşmesine rağmen hayatta kalan Başbakan Adnan Menderes, hastanede tedavisi devam ettiğinden, Türkiye’yi Dışişleri Bakanı Fatin Rüşdü Zorlu temsil etti. İmzalanan antlaşmalar ile Kıbrıs’ta iki toplumun kurucusu olacağı “Kıbrıs Cumhuriyeti”nin kurulmasına karar verildi.¹⁵² Böylece Rumlar “Enosis”den,¹⁵³ Türkler

¹⁴⁵ Ulvi Keser, *Adnan Menderes ve Kıbrıs’ta Menderes’in Gestapoları*, s.286.

¹⁴⁶ İbrahim Artuç, a.g.e., s. 48.

¹⁴⁷ Vehbi Zeki Serter, *Adım Adım... Kıbrıs Cumhuriyeti*, 1. Baskı, ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2014, s.11; H.Fikret Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s.193; Pierre Oberling, a.g.e., s.43; Rifat Uçarol, a.g.e., s.748.

¹⁴⁸ Zürih görüşmelerinde, adada bulunacak Türk askeri sayısı ile Türkiye’nin garantörlüğü konuları çetin pazarlığa sahne olmuştur. 30 kişilik Türk askeri teklifine karşı, Türkiye 900-1500 arasında direktmiştir. 650 Türk askerinde anlaşılmıştır. Bu brokratik bir başarı olarak görülmüştür.

¹⁴⁹ Vehbi Zeki Serter, *Adım Adım... Kıbrıs Cumhuriyeti*, s.11; Etienne Copeaux ve Claire Mauss Copeaux, a.g.e., s.51; Mehmet S. Emircan, a.g.e., C.1, s.169; Nihat Erim, a.g.e., s.90.

¹⁵⁰ Niyazi Kızılyürek, *Glaḫkos Klerides*, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007, s.86; H.Fikret Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s.193; Vehbi Zeki Serter, *Adım Adım... Kıbrıs Cumhuriyeti*, s.12; Yeşim Örek, a.g.e., s.32; Nihat Erim, a.g.e., s.91,92.

¹⁵¹ Londra ve Zürih antlaşmaları, 4 Mart 1959’da TBMM’de onaylandı. İlginçtir ki bu tarihte CHP, TBMM oylamasında Londra ve Zürih antlaşmaları için red oyu kullanacak ve ilerleyen zamanda gerek İsmet İnönü gerekse Bülent Ecevit, red oyu kullandıkları antlaşmalara dayanarak Kıbrıs’a müdahale edeceklerdi.

¹⁵² Yeni kurulmakta olan Kıbrıs Devleti, ne Rumlar tarafından, ne Türkler tarafından, ne de iki toplumun anlaşması ile kuruluyordu. Rumlar “Enosis”, Türkler de “Taksim” istiyordu. General Grivas’ın “Hayatım” isimli hatıralarının önsözünü yazan Besim Baysal’a göre Kıbrıs Cumhuriyeti, ABD ve Birleşik Krallık tarafından kendi sorunlarını çözmek amacıyla kurulmuştu. Böylece Türk-Yunan geriliminin Sovyetler Birliği’nin bölge politikalarına destek olması engellenerek NATO ordularının Kıbrıs’a yerleştirilmesine imkân doğduğu ifade edilmiştir.

¹⁵³ Niyazi Kızılyürek’in Rum Lider Glaḫkos Klerides’in hayatını anlattığı “*Glaḫkos Klerides*” isimli kitabının 89. sayfasında, Rum liderin Zürih ve Londra antlaşmaları için ifade ettiği görüşler, Rum toplumunun psikolojisini anlatması bakımından çok önemlidir. Klerides konuyu değerlendirirken, “Zürih-Londra Antlaşmaları, Kıbrıs halkını hayal kırıklığına uğratmıştır, çünkü halk Enosis için verdiği

de “Taksim”den vazgeçiyor, Türkiye, İngiltere ve Yunanistan’ın garantörlüğü altında Kıbrıs’ta yeni bir devlet doğuyordu. Türkiye “taksim” tezini ortaya atarak Enosis’i engellemişti. Aslında “Enosis” iddiası, “taksim” fikrini ortaya çıkarmıştı.¹⁵⁴

Sürgünde bulunan Başpiskopos Makarios, 8 Mart 1959’da Kıbrıs’a döndü. E.O.K.A.’nın başındaki Grivas da 16–17 Mart 1959’da Kıbrıs’ı terk etti.¹⁵⁵ 1959’un Mart ayında geçici hükümet kuruldu ve 199 maddelik Kıbrıs Anayasası, Anayasa Komisyonu’nun çalışmaları ile ortaya çıkarıldı. Anayasa ile kurulan en önemli kuruluş, Yüksek Anayasa Mahkemesiydi. Yüksek Mahkeme, iki toplum arasındaki dengenin en önemli koruyucusu olacaktı.¹⁵⁶

1959 yılı Aralık ayında, Kıbrıs Cumhuriyeti yönetimi oluştu. Cumhurbaşkanlığı’na Başpiskopos Makarios, Cumhurbaşkanlığı Yardımcılığı’na Dr. Fazıl Küçük, Meclis Başkanlığı’na Glafkos Klerides, Meclis Başkan Yardımcılığı’na Dr. Orhan Müderrisoğlu, Türk Toplum Başkanlığı’na Rauf Denктаş, Rum Toplum Başkanlığı’na Dr. Spridakis seçildi.¹⁵⁷

İngiliz Parlamentosu, 21 Temmuz 1960’ta Kıbrıs’ın bağımsızlığı ile ilgili kanunu kabul etti.¹⁵⁸ Kanun 29 Temmuz 1960’ta Kraliçe tarafından onaylandı. 15 Ağustos 1960 akşamı adada İngiliz yönetimi resmi olarak son buldu.¹⁵⁹ 16 Ağustos 1960’ta Kıbrıs Anayasası¹⁶⁰ yürürlüğe girdi.

Kurulan yeni devlet ile birlikte E.O.K.A. ve Rum terör örgütlerinin sonlandığı düşünülse de yeni kabinenin dört bakanı, eski E.O.K.A.’cılardandı.¹⁶¹ İçişleri Bakanlığı, Grivas’ın yokluğunu aratmayacak bir isim olan E.O.K.A.’cı Polikarpos Yorgacis’e verildi.¹⁶² Çok zaman geçmeden, kendisinden E.O.K.A.’nın boşluğunu dolduracak gizli bir örgüt kurması istenecekti.

mücadeleyi kazanamamıştı. Diğer taraftan, Kıbrıslı Rumların çoğu, Kıbrıs Türk toplumuna gereğinden fazla hakların verildiğine inanıyordu.” demektedir.

¹⁵⁴ Sabahattin İsmail, *Self-Determinasyon ve Kıbrıs Türk Halkı*, 1. Baskı, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1990, s.213.

¹⁵⁵ Vehbi Zeki Serter, *Adım Adım... Kıbrıs Cumhuriyeti*, s.43.

¹⁵⁶ Hamza Eroğlu, *Kıbrıs Türk Federe Devleti Kuruluşu Anayasası ve Bağımsızlığı*, 1. Baskı, Türk Devrim Kurumu Yayınları, Ankara, 1976, s.4; Nihat Erim, a.g.e., s.162; Rifat Uçarol, a.g.e., s.750.

¹⁵⁷ Vehbi Zeki Serter, *Adım Adım... Kıbrıs Cumhuriyeti*, s.51; İbrahim Artuç, a.g.e., s.49.

¹⁵⁸ Vehbi Zeki Serter, *Adım Adım... Kıbrıs Cumhuriyeti*, s.56; Rifat Uçarol, a.g.e., s.750.

¹⁵⁹ Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.32; Pierre Oberling, a.g.e., s.45.

¹⁶⁰ Anayasa, Vehbi Zeki Serter’in *Adım Adım... Kıbrıs Cumhuriyeti*, kitabının 517-603 sayfaları arasında mevcuttur.

¹⁶¹ Rauf Raif Denктаş, *Kıbrıs Girit Olmasın*, 1. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004, s. 157.

¹⁶² Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.86.

Uzun zamandır Enosis için uğraşan Rumlar arasında, yeni kurulan devlet büyük bir hayal kırıklığı meydana getirdi.¹⁶³ Bu durum resmen ve fiilen Enosis'ten uzaklaşma anlamı taşıyordu. Aslında, "Taksim" fikrini ısrarla savunmuş Türkler de yeni devlet için büyük bir istek taşımıyordu. Ancak Türklerin içinde bulunduğu siyasi, sosyal, ekonomik durumun vehameti göz önünde bulundurulduğunda, Türklerin maruz kaldığı şiddet eylemleri, ambargolar, göç mecburiyetleri, dikkate alındığında, bu yeni devlet, kurtuluş reçetesi olarak görülüyordu. Rum yöneticiler ve Rum halkı asla Enosis'ten vaz geçmiş değillerdi. Rumlar tarafından yeni kurulan devlet, Enosis için engel olarak gördükleri İngilizlerin bir an önce adadan gönderilerek, azınlık ve zayıf durumda gördükleri Türkler ile başbaşa kalmak için bir aşamaydı.

2. KIBRIS CUMHURİYETİ DÖNEMİ (1960-1974)

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulma aşamaları tamamlandıktan sonra Birleşmiş Milletler'e üyelik başvurusu yapıldı. 24 Ağustos 1960'da BM Güvenlik Konseyi New York'ta, yeni Kıbrıs Cumhuriyeti Devleti'nin başvurusunu onayladı. Kıbrıs, 20-21 Eylül'deki Genel Kurul'da BM'nin 97'nci üyesi oldu.¹⁶⁴ 24 Mayıs 1961 tarihinde de Avrupa Konseyi'nin 16.'nci üyesi oldu.¹⁶⁵

Bu arada hemen belirtmek gerekir ki Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla Rum tahrikleri bitmiyor, çeşitli şekillerde devam ediyordu.¹⁶⁶ Bununla birlikte Makarios, anayasaya aykırı olarak tek başına birtakım kararlar almaya başlıyordu.¹⁶⁷

1962 yılına gelindiğinde, adada siyasî huzursuzluklar artıyordu. Devleti ortak yönetmek, Rumlar için hazmedilecek bir şey değildi. Enosis fikri tüm sıcaklığıyla askıda beklerken, azınlık durumundaki Türklere fazla hak verildiği düşünülüyordu.

Bu düşünceler doğrultusunda Cumhurbaşkanı Makarios, uzun süredir Londra ve Zürih Antlaşmaları'nı değiştirebilmenin yollarını arıyordu. Zaten bu anlaşmaların baskı altında yapıldığı düşünülüyor ve her fırsatta anayasanın uygulanabilirliği tartışmaya

¹⁶³ "Glaŋkos Klerides" isimli kitabın 88. sayfasında, Rum hoşnutsuzluğu Klerides tarafından şöyle dile getirilir: "Kıbrıs Rum halkı böyle bir öneriye hazır değildi. Halkın mücadelesi bağımsızlık için değil, Anavatan Yunanistanla Enosis'i gerçekleştirmek içindi. Bu yüzden antlaşmaları kabul etmek için halk hazır değildi. Hatta o yıllarda bağımsızlıktan söz etmek, vatan hainliği sayılıyordu."

¹⁶⁴ Vehbi Zeki Serter, *Adım Adım... Kıbrıs Cumhuriyeti*, s.76.

¹⁶⁵ Vehbi Zeki Serter, *Adım Adım... Kıbrıs Cumhuriyeti*, s.77.

¹⁶⁶ Sabahattin İsmail, *Kıbrıs Cumhuriyeti Meclisi Nasıl İşgal Edildi?*, B.Y., Sultan Ofset Matbaası, Lefkoşa, 1992, s.14-16; Vehbi Zeki Serter, *Adım Adım... Kıbrıs Cumhuriyeti*, s.178-293.

¹⁶⁷ Nihat Erim, a.g.e., s.186.

açılıyordu. Rumlar için yeni Cumhuriyet, Enosis'e ulaşmak için bir basamaktan başka bir şey değildi.

Anayasadan rahatsız olan Makarios, Dışişleri Bakanı Spyros Kyprianu ile birlikte anayasa değişikliği önerisiyle 22 Kasım 1962 tarihinde Ankara'ya geldi. Türk yetkililerle 26 Kasım'a kadar yaptığı görüşmelerde, Makarios'un getirdiği değişiklik önerileri, Kıbrıs Türk toplumunun geleceğini riske sokacağı için Ankara tarafından reddedildi.¹⁶⁸

30 Kasım 1963'te 13 maddelik¹⁶⁹ anayasa değişikliği önerisi, Makarios tarafından garantör ülkeler ile birlikte Cumhurbaşkanı Yardımcısı Dr. Fazıl Küçük'e iletildi.¹⁷⁰ Tabii ki bu teklif, Türk tarafınca reddedildi. Anayasa değişikliği teklif ve gayretlerinin, devamlı reddedilmesi üzerine Makarios, meşhur "Akritas Planı"nı devreye sokacaktı.¹⁷¹ İllegal işler için 1961'den itibaren kurdurduğu gizli örgüt¹⁷², "Ulusal Kıbrıs Örgütü" olarak isimlendirilmişti. Örgüt liderliğini "Akritas" kod adı ile İçişleri Bakanı Yorgacis yürütüyordu. Tassos Papadopoulos'u yardımcısı olarak görevlendirdi.¹⁷³ E.O.K.A.'nın silahları bu örgüte devredildi. Örgüt militanlarını Kıbrıs'ta görev yapan Yunan subaylar eğitecekti. 1963 yılı sonunda Kıbrıs'ı kana bulayacak "Akritas Planı"¹⁷⁴, bu örgütün komuta kademesi tarafından hazırlandı.¹⁷⁵ Sadece bu plan bile Rumların asıl niyetinin ne olduğunu anlamaya yetecek kadar güçlü bir veri sunmaktadır. Bu dönemde Rumların asıl maksadı, adayı Türklerden tamamen temizleyip, Girit'te olduğu gibi Kıbrıs'ı bir Rum adası haline getirmektir. Rumlar için

¹⁶⁸ Vehbi Zeki Serter, *Adım Adım... Kıbrıs Cumhuriyeti*, s.147; Nihat Erim, a.g.e., s.183; Rifat Uçarol, a.g.e., s.752.

¹⁶⁹ Şenol Koray Sakınmaz, *Kıbrıs Tüneli*, 1. Baskı, Akademi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007, s.79; Vehbi Zeki Serter, *Adım Adım... Kıbrıs Cumhuriyeti*, s.360-372; Sabahattin İsmail, *Kıbrıs Cumhuriyeti Meclisi Nasıl İşgal Edildi?*, s.17; Pierre Oberling, a.g.e., s.51; Abdulhaluk Çay, a.g.e., s.51.

¹⁷⁰ Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.95; Vehbi Zeki Serter, *Adım Adım... Kıbrıs Cumhuriyeti*, s.356; Abdulhaluk Çay, a.g.e., s.51; Etienne Copeaux ve Claire Mauss Copeaux, a.g.e., s.58; Pierre Oberling, a.g.e., s.51; Ulvi Keser, *Dünden Bugüne Kıbrıs (1913-2013)*, s.273; Nihat Erim, a.g.e., s.177.

¹⁷¹ Pierre Oberling, a.g.e., s.69; Abdulhaluk Çay, a.g.e., s.57; Rifat Uçarol, a.g.e., s.753.

¹⁷² Ulvi Keser, *Dünden Bugüne Kıbrıs (1913-2013)*, s.271.

¹⁷³ Harry Scott Gibbons, a.g.e.'nin.87. sayfasında Patris gazetesine dayanarak E.O.K.A.'nın görevini devam ettirmek üzere İçişleri Bakanı Yorgacis, Çalışma Bakanı Papadopoulos ve Meclis Başkanı Klerides'in Makarios tarafından görevlendirildiğini belirtir.

¹⁷⁴ Akritas Planı: Türklerin Kıbrıs'ta nasıl imha edileceğini tüm detaylarıyla düzenleyen plandır. Harry Scott Gibbons a.g.e.'nin 87. sayfasında bu plan için "soykırım planı" ifadesini kullanmaktadır. 21 Nisan 1966 tarihinde Patris gazetesinde yayınlanmıştır. Patris Gazetesi Gerilla subay Grivas'ın etkisi altındadır.

¹⁷⁵ Pierre Oberling, a.g.e., s.64; Rauf Raif Denktaş, *Kıbrıs Girit Olmasın*, s.157.

artık “Akritas Planı”¹⁷⁶’nın uygulanma zamanı gelmişti ve Makarios’un talimatıyla uygulamaya konacaktı.

3–4 Aralık 1963 gecesi, ölü E.O.K.A. militanı Markos Drakos’un Baf kapısındaki heykeli bombalandı. Bombalama eylemi Türklere mâl edildi. Tabii ki bu bir provakasyondur ve amacına da ulaşacaktı.¹⁷⁷ Bundan sonra iki toplum arasında zaten var olan gerginlik, artmaya başladı. 21 Aralık 1963’te başlayacak¹⁷⁸ ve tarihe “Kanlı Noel” olarak geçecek olan olaylar neticesinde, ada kan gölüne dönecekti.¹⁷⁹ Adada tırmanan şiddet olaylarına karşı TMT imkânlar doğrultusunda teyakkuza geçti.

Ledra Palace Oteli’nin üst katlarından 22 Aralık 1963 tarihinde gece saatlerinde Lefkoşa’nın Türk bölgesine ağır makineli tüfeklerle ateş açıldı. TMT bu yoğun makineli tüfek ateşine Çetinkaya Türk Spor Kulübünden Birkaç piyade tüfeği ve Bren tipi bir otomatik silah ile karşılık verdi. Rumlar, Çetinkaya Spor Kulübünü ateş altına aldı. Bu çatışmada Salâhi Şevket, TMT’nin ilk kaybı oldu.¹⁸⁰

Rumlar 23 Aralık’ta, başlarında “Türk Kasabı” lakaplı Nikos Sampson¹⁸¹ olmak üzere saldırıya geçti. Yunan Alayında görevli subaylar da saldırganlara yardımlarını esirgemiyorlardı.¹⁸² TMT’nin mücadelesi ise devam ediyordu.

24 Aralığı 25 Aralığa bağlayan gece birçok Türk öldürüldü.¹⁸³ Çok zor durumda kalan ve kısıtlı olan cephaneleri tükenen Türkler, 25 Aralık 1963 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti’ne yardım çağrısı yaptı.¹⁸⁴ Bunun üzerine gelişmeleri yakından takip eden Türkiye harekete geçti ve Türk savaş uçakları adada silah kullanmadan alçak uçuş yaptı.

¹⁷⁶ Rauf Raif Denktaş, *Kıbrıs Girit Olmasın*, s.159; Vehbi Zeki Serter’in *Adım Adım... Kıbrıs Cumhuriyeti*, s.486;

¹⁷⁷ Vehbi Zeki Serter, *Adım Adım... Kıbrıs Cumhuriyeti*, s.383; Ahmet Tolgay, a.g.e., s.28.

¹⁷⁸ 21 Aralık gecesi evlerine gitmekte olan bir grup Türk, görevli olduğu iddia edilen Rumlar tarafından kimlik sorgulaması bahanesi ile otomobillerinden indirildi ve çıkan tartışma sonucunda iki Türk öldürüldü. Bu hadise, tarihe mâl olacak olayların başlangıcı oldu.

¹⁷⁹ H. Fikret Alasya, *Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri*, 1. Baskı, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992, s.63; Vehbi Zeki Serter, *Adım Adım... Kıbrıs Cumhuriyeti*, s.399.

¹⁸⁰ Ahmet Tolgay, a.g.e., s.80.

¹⁸¹ **Nikos Sampson:** Kıbrıs’ın, Vasili köyünde 1935 yılında doğdu. Mahi (savaş) gazetesini yayınladı. E.O.K.A.’nın en önemli militanlarından. “Türk Kasabı” namıyla şöhret oldu. 15 Temmuz 1974’te Kıbrıs darbesinde kurulan hükümetin başkanlığını yaptı. 2001 yılında öldü.

¹⁸² Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.101; Etienne Copeaux ve Claire Mauss Copeaux, a.g.e., s.60.

¹⁸³ Kıbrıs’ta görev yapan Tabib Binbaşı Nihat İlhan’ın eşi ve çocukları, saklandıkları banyodaki küvette öldürüldüler.

¹⁸⁴ Ahmet Tolgay, a.g.e., s.64.

Bu bir ihtar uçuşuydu¹⁸⁵ ve Türkiye'nin adaya fiili olarak ilk müdahalesiydi.¹⁸⁶ Adada yaşanan olaylarda Türkler 100'e yakın ölü, 500'e yakın yaralı ve çok sayıda rehin ve kayıp verdi. Bu gelişmeler üzerine artan baskılara dayanamayan Makarios, Türk müdahalesine karşı adayı İngilizlere teslim etmeyi ve Başpiskoposluğa dönmeyi bile düşündü.¹⁸⁷ Türk, Yunan ve İngiliz askerlerinden oluşacak bir askerî birliğin, Kıbrıs'daki duruma müdahale etmesine razı oldu. Birlik komutanı General Young, yeşil kalemle harita üzerinde bir hat çizerek İngiliz askerlerini Lefkoşa'yı da ikiye bölen bölgeye konuşlandırdı. Böylece "Yeşil Hat" olarak bilinen hat ortaya çıktı.¹⁸⁸ Türk ve Rum toplumlarını ikiye ayıran bu Yeşil Hat, iki ayrı fiili yönetimin kurulmasının başlangıcı oldu.¹⁸⁹ Aslında ada, 1974 yılında değil, 1963 yılında bölündü ve bu bölünme Türkler nedeniyle değil, Rumların saldırıları nedeniyle gerçekleşti.¹⁹⁰

Makarios, 1 Ocak 1964 tarihinde 1960 yılında imzalanan Kıbrıs anlaşmalarının tek taraflı olarak feshedildiğini açıkladı.¹⁹¹ Bu açıklama ile birlikte Kıbrıs Cumhuriyeti ortadan kalkıyordu. Garantör ülke Türkiye, bu gerekçe ile adaya müdahale edebilirdi ancak zaman, zemin ve şartlar bunu henüz mümkün kılmıyordu.

İngiltere'nin davetiyle adadaki problemlere siyasî çözüm bulmak için 15 Ocak 1964'te Londra Konferansı düzenlendi. Rumların Türklere azınlık statüsü verilmesi ve garantör devletlerin garantörlüklerinin iptal edilmesi hususundaki inatçı tavrı nedeniyle görüşmeler sonuçsuz kaldı.¹⁹²

Bu arada adadaki Rum şiddeti devam ediyordu. Arpalık'a 6 Şubat'ta, Limasol'a 13 Şubat'ta, Baf'a 9 Mart'ta, Gaziveren ve Çamlıköy'e 19 Mart'ta, Erenköy'e 8 Ağustos'ta Rum saldırıları gerçekleşti. Çok sayıda Türk hayatını kaybetti. Bir çoğu da

¹⁸⁵ Sabahattin İsmail, *Kıbrıs Cumhuriyeti Meclisi Nasıl İşgal Edildi?*, s.19; Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.148; Abdulhaluk Çay, a.g.e., s.75; Ulvi Keser, *Dünden Bugüne Kıbrıs (1913-2013)*, s.281; Rifat Uçarol, a.g.e., s.753; H. Fikret Alasya, *Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri*, s.65.

¹⁸⁶ Sabahattin İsmail, *20 Temmuz Barış Harekâtı'nın Nedenleri – Gelişimi Sonuçları*, s.38.

¹⁸⁷ Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.164.

¹⁸⁸ Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.191; Sabahattin İsmail, *Kıbrıs Cumhuriyeti Meclisi Nasıl İşgal Edildi?*, s.19; Pierre Oberling, a.g.e., s.76; Abdulhaluk Çay, a.g.e., s.75.

¹⁸⁹ Hamza Eroğlu, *"Kıbrıs Türk Federe Devletinin Kuruluşu Anayasası ve Bağımsızlığı"*, s.5; Rifat Uçarol, a.g.e., s.754.

¹⁹⁰ Koray Sakınmaz, a.g.e., s.79.

¹⁹¹ Rauf R. Denktaş, *Rauf Denktaş'ın Hatıraları 1964-1974*, 1. Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1996, s.3; Erol Manisalı, *"Dünden Bugüne Kıbrıs"*, s.41; Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.199; Abdulhaluk Çay, a.g.e., s.76.

¹⁹² Pierre Oberling, a.g.e., s.76; Abdulhaluk Çay, a.g.e., s.76; Rauf R. Denktaş, *Rauf Denktaş'ın Hatıraları 1964-1974*, s.115; Rifat Uçarol, a.g.e., s.754; H. Fikret Alasya, *Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri*, s.69.

yaralandı, evleri yağmalandı ve evlerini terk ederek göç etmek zorunda kaldı. 1 Mart 1964 tarihine ulaşıldığında kayıp Türklerin sayısı 198'e ulaşmıştı.¹⁹³

Adada huzurun kaybolması ile birlikte İngiltere Kıbrıs'daki asker sayısını çoğaltmaya başladı. 21 Şubat'a gelindiğinde adada 7.888 İngiliz askerî bulunuyordu ve Makarios bu durumu şiddetle protesto etti.¹⁹⁴

13 Şubat 1964'te Türkiye, B.M.'ye başvurdu ve 4-5 Mart 1964'deki B.M. toplantısında Kıbrıs'ın sükûneti için B.M. Barış Gücü Kuvvetleri oluşturuldu.¹⁹⁵ Diplomatik çözüm için Finlandiyalı diplomat Sakari Tuomioja görevlendirildi. Bu arada çeşitli yollardan Kıbrıs'a silah sokulmakta¹⁹⁶ Yunanistan adaya gizli yollardan silah ve asker¹⁹⁷ çıkarmaya devam etmekteydi.¹⁹⁸ Bu durum Kıbrıs Türk liderleri tarafından Ankara'ya bildirildi.¹⁹⁹

BM'nin 4 Mart'ta gerçekleşen Güvenlik Konseyinde, Kıbrıs anlaşmalarını tanımayan, yürürlükten kaldırıldığını ilân eden Makarios ve hükümetinin meşru hükümet olarak muhatap kabul edilmesi tarihi bir yanıltı.²⁰⁰ Türk Lider Rauf Denktaş, BM toplantısında Kıbrıs'ta yaşananları anlatınca²⁰¹ Kıbrıs hükümeti tarafından adaya girişi yasaklandı. Böylece Rauf Denktaş'ın, 4 yıldan fazla Ankara'da devam edecek olan sürgün hayatı²⁰² başladı.²⁰³

¹⁹³ Rauf R. Denktaş, *Rauf Denktaş'ın Hatıraları 1964-1974*, s.154.

¹⁹⁴ Rauf R. Denktaş, *Rauf Denktaş'ın Hatıraları 1964-1974*, s.120.

¹⁹⁵ Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.220; Pierre Oberling, a.g.e., s.77; Abdulhaluk Çay, a.g.e., s.77.

¹⁹⁶ Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.220; Rauf R. Denktaş, *Rauf Denktaş'ın Hatıraları 1964-1974*, s.97,109,119,126,312.

¹⁹⁷ Andreas Papandreu "Democracy at Gunpoint (Namlunun Ucundaki Demokrasi)" isimli kitabının 170. sayfasında babası Başbakan Yorgo Papandreu ile ilgili bir hatırasını anlatırken "*Silah ve asker dolu gemiler geceleri adaya yanaşıyor; sivil elbiseler giymiş gönüllüler Kıbrıs'a çıkarılıyor ve Kıbrıs birliklerine katılıyorlardı. Yardım harekâtı yazın ortalarına dek sürdürüldü.20 bin kadar tam teçhizatlı subay ve er Kıbrıs'a çıkarıldı.*" şeklinde anlatır.

¹⁹⁸ Andreas Papandreu, *Namlunun Ucundaki Demokrasi*, (Çev. M.Emin Yıldırım, Semih Koray), 1. Baskı, Üçüncü Dünya Yayınları, İstanbul, 1977, s.170; Sabahattin Egeli, a.g.e., s.46; Koray Sakınmaz, a.g.e., s.84; Rauf R. Denktaş, *Rauf Denktaş'ın Hatıraları 1964-1974*, s.388,406.

¹⁹⁹ Mehmet Arif Demirer, "Türk'ün Onur Sorunu Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti", 1. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 1993, s.137.

²⁰⁰ Sabahattin İsmail, *Egemenlik Konfederasyon ve Kıbrıs Türk Halkı*, 1. Baskı, Sultan Ofset Matbaası, Lefkoşa, 1993, s.47; Rauf R. Denktaş, *Rauf Denktaş'ın Hatıraları 1964-1974*, s.160; Mehmet Arif Demirer, a.g.e., s.138; Erol Manisalı, "Dünden Bugüne Kıbrıs", s.41; Vehbi Zeki Serter'in *Adım Adım... Kıbrıs Cumhuriyeti*, s.515.

²⁰¹ Bu konuşmanın metni ve BM kararı Vehbi Zeki Serter'in *Adım Adım... Kıbrıs Cumhuriyeti*, kitabının 501. Sayfasında, Rauf R. Denktaş, *Rauf Denktaş'ın Hatıraları 1964-1974* isimli hâtıratın 135. sayfasında mevcuttur.

²⁰² Kıbrıs'ın en kritik günlerinde Ankara'da kalmak Rauf Denktaş'a ağır gelmektedir. Kıbrıs'a gizlice girmeyi hatta paraşütle atlamayı dahi Ankara'daki devlet erkânına teklif eder. Ancak teklifleri reddedilir. Bkz. Rauf R. Denktaş, *Rauf Denktaş'ın Hatıraları 1964-1974*, s.261.

Türklere karşı adadaki şiddet olayları devam edince, 13 Mart'ta Ankara Hükümeti Atina ve Lefkoşa'ya bir nota gönderdi.²⁰⁴

27–28 Mart 1964 tarihinde Birleşmiş Milletler Barış Gücü, Kıbrıs'ta göreve başladı. Bu arada adadaki olaylar devam ediyordu. O günlerde yollardan kaçırılan Türk sayısı da 225'i buluyordu.²⁰⁵ Söz konusu tarihe kadar Türk milletvekilleri Kıbrıs Temsilciler Meclisine gidemedi. Bu arada Meclisten anayasaya aykırı olarak kanunlar çıkarılıyordu. İki halklı meclis, resmen Rumlar tarafından işgal edilip gasp ediliyordu.²⁰⁶

1964 Mayıs'ında Mağusa'ya gelen üç Yunan subayı ve bir Kıbrıs Rum polisi, izinsiz olarak surların içine girmeleri nedeniyle Türkler tarafından öldürüldü. Bu olay 47 Türk'ün yollardan kaçırılarak öldürülmesine neden oldu. Mağusa'da öldürülen Yunan subayları, NATO'ya ait kimlik ile seyahat etmekte ve yine NATO'ya ait silah taşımaktaydılar.²⁰⁷

Kıbrıs'taki olaylar artık tahammül sınırlarını zorluyordu. Bu nedenle Ankara Hükümeti, 7 Haziran 1964 tarihinde Kıbrıs'a müdahale kararı aldı.²⁰⁸ Türkiye daha önce de üç kez Kıbrıs'a müdahale kararı almış, ancak küresel güçlerin engellemeleriyle karşılaşmış için bir türlü muvaffak olamamıştı. 1963 Aralığındaki müdahale kararı İngiltere'nin, 1964 Şubat ve Mart aylarındaki müdahale kararları da ABD'nin etkisiyle gerçekleşemedi.²⁰⁹ 7 Haziran Kıbrıs müdahalesine iki gün kala yani 5 Haziran'da ABD Başkanı Johnson'un meşhur mektubu Ankara'ya ulaştı.²¹⁰ Anılan mektupta, ABD tarafından Türkiye'ye verilen silahların Kıbrıs'ta kullanılamayacağı, Yunanistan'ın ve ABD'nin bu müdahaleye göz yummayacağı belirtildi.²¹¹ Türkiye Cumhuriyeti tarihinde çok büyük izler bırakan söz konusu mektubun ardından İnönü Hükümeti, Kıbrıs'a

²⁰³ Rauf R. Denktaş, *Rauf Denktaş'ın Hatıraları 1964-1974*, s.225; Pierre Oberling, a.g.e., s.78; Abdulhaluk Çay, a.g.e., s.78.

²⁰⁴ Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.227; Yeşim Örek, a.g.e., s.71.

²⁰⁵ Yeşim Örek, a.g.e., s.71; Sabahattin İsmail, *Kıbrıs Cumhuriyeti Meclisi Nasıl İşgal Edildi?*, s.21; Rauf R. Denktaş, *Rauf Denktaş'ın Hatıraları 1964-1974*, s.229; Rifat Uçarol, a.g.e., s.754.

²⁰⁶ Sabahattin İsmail, *100 Soruda Kıbrıs Sorunu*, 1. Baskı, Dilhan Ofset Matbaası, Lefkoşa, 1992, s.106; Koray Sakınmaz, a.g.e., s.79; Talat Ürer, a.g.e., s.55; Sabahattin İsmail, *Kıbrıs Cumhuriyeti Meclisi Nasıl İşgal Edildi?*, s.26.

²⁰⁷ Yeşim Örek, a.g.e., s.68; Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.237; Rauf R. Denktaş, *Rauf Denktaş'ın Hatıraları 1964-1974*, s.296.

²⁰⁸ Rauf R. Denktaş, *Rauf Denktaş'ın Hatıraları 1964-1974*, s.322, 325.

²⁰⁹ Yeşim Örek, a.g.e., s.69-71.

²¹⁰ Baskın Oran, *Türk Dış Politikası*, 14. Baskı, İletişim Yayınları, C.I, İstanbul, 2009, s.726.

²¹¹ Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.251; Koray Sakınmaz, a.g.e., s.81; Pierre Oberling, a.g.e., s.79; H. Fikret Alasya, *Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri*, s.72.

askerî müdahale fikrinden vaz geçti.²¹² Bu mektup Türk dış siyasetinde ve savunma alanında²¹³ önemli bir eksen değişikliğine neden olacaktı. ABD ile Türkiye'nin ilişkileri soğuyacak buna paralel Türkiye-S.S.C.B. ilişkileri gelişmeye başlayacaktı.²¹⁴ Başbakan İsmet İnönü, ABD Başkanı Johnson'un onur kırıcı ve üslubu tartışmalı mektubuna, 13 Haziran 1964'de cevaben bir mektup gönderdi. 21 Haziran'da Kıbrıs konusunu görüşmek üzere Jhonson'un özel uçağıyla Washington'a gitti.²¹⁵ Dönüş yolunda yine Kıbrıs konusunu görüşmek üzere 27-29 Haziran'da İngiltere'ye, 30 Haziran-1 Temmuz'da Fransa'ya uğradı. İngiltere, adadaki üslerine bir saldırı olursa müdahale edeceğini; Fransa da Rusya'nın da iştirakiyle toplanacak bir konferans ile çözüme ulaşılabileceğini belirtti.²¹⁶

Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulması ile birlikte adadan ayrılan gerilla subay Grivas, 1964'ün ilk yarısında Kıbrıs'a geri döndü.²¹⁷ Rum Millî Muhafız Ordusu Komutanı General Karayannis, Grivas'ın dönüşüyle Erenköy saldırılarından sonra görevinden istifa etti. Yerine Grivas geçti.²¹⁸ Bu durum Yunanistan'ı Enosis için cesaretlendiriliyordu. İngiltere'nin Ankara, Atina ve Washington elçilikleriyle yaptığı yazışmalar incelendiğinde, bu planın arkasında, Amerika'daki Rum lobisinin olduğu görülmektedir.²¹⁹

9 Temmuz 1964 tarihinde Kıbrıs sorununa bir çözüm bulmak üzere ABD Dışişleri eski Bakanı Dean Acheson'un gayretleri neticesinde İngiltere, Yunanistan, Türkiye Cenevre'de biraraya geldi. Acheson Planı diye adlandırılan tasarıda sunulan çözüm önerisiyle Kıbrıs'ın kuzeyinde Türkiye'ye ait olacak bir bölge, Kıbrıslı Türklerin

²¹² Yeşim Örek, a.g.e., s.69; M. Sami Denker, a.g.e., s.46; Baskın Oran, a.g.e., s.726.

²¹³ Rauf R. Denктаş, *Rauf Denктаş'ın Hatıraları 1964-1974*, s.659.

²¹⁴ Fahir Armaoğlu, a.g.e., s.794; Rauf R. Denктаş, *Rauf Denктаş'ın Hatıraları 1964-1974*, s.594; Rifat Uçarol, a.g.e., s.758.

²¹⁵ Baskın Oran, a.g.e., s.727.

²¹⁶ Rifat Uçarol, a.g.e., s.757.

²¹⁷ Yeşim Örek'in a.g.e.'nin 72. sayfasında Osman Örek, Grivas'ın Kıbrıs'a dönüşüyle ilgili; "Kıbrıs'taki ABD Büyükelçisi Belcher ile öteki elçilik yetkilileri, Grivas'ın Sovyetler ve Mısır'dan silah alan Makarios'a karşı denge olacağı savındaydılar..." 73. Sayfasında da "Gerçek olan bir nokta varsa, o da, Grivas'ın adaya gönderilmesinde Amerikalıların ve özellikle George Ball'ın rolü olduğudur." İfadeleri ile ilginç bir bilgi paylaşmıştır. Sabahattin İsmail ise *Egemenlik Konfederasyon ve Kıbrıs Türk Halkı* isimli kitabının 47. sayfasında ABD'nin Grivas'ın Komünistlerle mücadele için Kıbrıs'a gittiği gibi bir hayal (!) içinde olduğunu belirtir; O günleri yaşıyan Rauf Denктаş ise *Rauf Denктаş'ın Hatıraları 1964-1974*, isimli hatıratının 375. sayfasında Grivas ile ilgili durumu açıklar.

²¹⁸ Sabahattin Egeli, a.g.e., s.48; Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.247; Pierre Oberling, a.g.e., s.79; Abdulhaluk Çay, a.g.e., s.79; Rauf R. Denктаş, *Rauf Denктаş'ın Hatıraları 1964-1974*, s.455; Talat Ürer, a.g.e., s.51.

²¹⁹ Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.248.

toplu bulunacağı iki veya üç bölge ile özerk Türk yönetimi teklif ediliyordu.²²⁰ Acheson Planı'nı ile ilgili görüşmeler daha tamamlanmamıştı ki Kıbrıs'ta Ağustos ayı başlarında büyük olaylar²²¹ meydana geldi ve plan akîm kaldı.

Kıbrıs'daki durumun ciddileşmesi üzerine askerî tedbirler almak üzere 31 Temmuz'da TMT'nin ilk Bayraktar'ı Rıza Vuruşkan görevlendirildi. Rıza Vuruşkan Kıbrıs'a giderken, adaya girmesi yasak olan Rauf Denктаş'ı da yanında götürdü.²²² Denктаş, Erenköy müdafaasından sonra Ankara'ya geri dönecekti.

Enosisci Rum militanlar, 6 Ağustos 1964'te üstün bir kuvvetle Erenköy ve civarındaki Türklere saldırdı.²²³ Rum militanlarını Gerilla subay Grivas komuta ediyordu.²²⁴ Türkler ellerindeki basit silahlarla Rumların ağır silahlarına karşı savunma yapmaya çalışıyordu. Türkiye, iki gün sonra 8 Ağustos günü 34 Türk savaş uçağı ile havadan müdahale etti. Rum saldırılarının 9 Ağustos günü de sürmesi üzerine Rum mevzileri 64 Türk savaş uçağı ile imha edildi.²²⁵ Makarios Yunan Hava Kuvvetlerini yardıma çağırırsa da Yunanistan bu çağrıya olumlu yanıt veremedi.²²⁶

Dört gün boyunca devam eden ve "Dilirga Savaşları" da denilen çatışmalarda Türkler 13 ölü, 4 kayıp ve 32 yaralı verdi. Rumlarda ise 53 ölü ve 125 yaralı meydana geldi.²²⁷ Kullandığı uçağı düşen ve aslında sağ kurtulan Pilot Yüzbaşı Cengiz Topel, Rumlar tarafından katledildi.²²⁸

Rumların bir imha planı daha akâmete uğradı. 1964 Ağustos'undan itibaren Türkler çok ciddi bir amborgo ile karşı karşıya kaldı. Birçok maddenin Türk bölgelerine girişi engellendi.²²⁹ Bu arada adaya Yunan askeri ve silah gelmeye devam etmekteydi.²³⁰

²²⁰ Koray Sakınmaz, a.g.e., s.85; Pierre Oberling, a.g.e., s.79; Rifat Uçarol, a.g.e., s.757; H. Fikret Alasya, *Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri*, s.73; Baskın Oran, a.g.e., s.728.

²²¹ Sabahattin İsmail, *Kıbrıs Cumhuriyeti Meclisi Nasıl İşgal Edildi?*, s.23.

²²² Rauf R. Denктаş, *Rauf Denктаş'ın Hatıraları 1964-1974*, s.438.

²²³ Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.264; Abdulhaluk Çay, a.g.e., s.80; Baskın Oran, a.g.e., s.729.

²²⁴ Rauf R. Denктаş, *Rauf Denктаş'ın Hatıraları 1964-1974* isimli hatıratının 445. sayfasında, Grivas'ın Makarios ve Bakanlar Kurulu'nun onayını alarak saldırıyı başlattığını yazar.

²²⁵ Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.265; Pierre Oberling, a.g.e., s.80; Abdulhaluk Çay, a.g.e., s.81; Ulvi Keser, *Dünden Bugüne Kıbrıs (1913-2013)*, s.285; Talat Ürer, a.g.e., s.51; Rifat Uçarol, a.g.e., s.758.

²²⁶ Andreas Papandreu, a.g.e., s.177.

²²⁷ Pierre Oberling, a.g.e., s.43; Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.272.

²²⁸ İbrahim Artuç, a.g.e., s. 85; Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.267; Ulvi Keser, *Dünden Bugüne Kıbrıs (1913-2013)*, s.285.

²²⁹ Talat Ürer, a.g.e., s.54; Rauf R. Denктаş, *Rauf Denктаş'ın Hatıraları 1964-1974*, s.471,482, 503.

²³⁰ Talat Ürer, a.g.e., s.52, 53; Rauf R. Denктаş, *Rauf Denктаş'ın Hatıraları 1964-1974*, s.477, 480, 484, 608.

1964 olayları Makarios'un Enosis siyasetinde bir değişikliğe yol açtı. Elbette ki Enosisten vaz geçiyor değildi, ancak silahlı kuvvet kullanarak Enosis'i gerçekleştirme politikasını bir kenara bırakıp, kendi tezini dünya devletlerine kabul ettirme ve Türklere sıkı bir ambargo uygulayıp yıldırma ve adayı terk ettirme politikası izlemeye başladı.²³¹ Grivas ise tam aksine kuvvet kullanmaktan yanaydı ve bu konuda aralarındaki fikir ayrılıkları güçlenmeye başlıyordu.²³²

18 Aralık 1965 tarihinde Birleşmiş Milletler, Kıbrıs'ın bağımsız bir ülke olarak bağımsızlık haklarından yararlanması gerektiği ve diğer devletlerin Kıbrıs'a müdahil olmaması gerektiğini, adanın toprak bütünlüğünü ve egemenliğini zedeleyecek tutumlardan uzak durulması gerektiğini bildiren bir karar aldı. Bu karar ile cesaret bulanan Makarios, Kıbrıs için yeni bir anayasa hazırlanması için girişimlerde bulunmaya başladı.²³³

1965 yılı Aralık ayında Alparslan Türkeş, TBMM'de C.K.M.P. gurubu adına yaptığı konuşmada Kıbrıs ile ilgili düşüncelerini ifade ettikten sonra, 1965 yılında koalisyon ortağı oldukları dönemde “...Türkiye'yi ihtilâflara ve sorumluluğa sokmaksızın Kıbrıs'ta kuvvete dayanan fiilî bir durum oluşturmak icabettiğini ileri sürdük.”²³⁴ İfadeleriyle Kıbrıs'a askeri müdahalenin tâ 1965'te şart olduğunu bir kez daha vurguluyordu.

1966 Mart ayı başlarında adada bir dizi patlama oldu. Kıbrıs'taki Hükümet patlamaların provakasyon olduğunu açıklayıp, Grivas'ı sorumlu tutarak etkinliğinin ortadan kaldırılmasını istedi. Bunun üzerine Grivas, artık Makarios'un isteklerini yerine getirmeyeceğini, Yalnızca Yunan Hükümetinin emirlerine uyacağını açıkladı. Makarios-Grivas anlaşmazlığı ilk kez ortaya çıkmış oldu.²³⁵

Makarios ise adada silahlanmaya devam etmekteydi. 1966 sonunda Kıbrıs Çekoslovakya'dan silah aldı. Bunun ortaya çıkması üzerine Barış Gücü'ne katkıda bulunan ülkeler, Genel Sekreter U Thant'a Çekoslovakya'dan gelen silâhlar ile ilgili endişelerini belirterek, Kıbrıs Hükümetinin silâhları BM kontrolüne devretmesini talep

²³¹ Sabahattin İsmail, *100 Soruda Kıbrıs Sorunu*, s.93; Pierre Oberling, a.g.e., s.99.

²³² Pierre Oberling, a.g.e., s.105.

²³³ Andreas Papandreu, a.g.e, s.338.

²³⁴ TBMM Tutanak Dergisi, Dönem 2, Cilt 2, 29.12.1965, 30. Birleşim 1. Oturum, s.159.

²³⁵ Andreas Papandreu, a.g.e, s.339.

etti.²³⁶ Dönemin Mısır lideri Nasır, 1966 yılının sonlarında Makarios'un talebiyle Rusya'dan aldığı silahlardan bir kısmını Kıbrıs'a, göndermişti. Yalnız, Makarios'un bu girişiminden Atina'nın haberi yoktu. Bunu haber alan Türk kesimi olaya sert tepki gösterdi. Daha sonraki bir tarihte İngiliz Yüksek Komiserliğinin düzenlediği resepsiyonda Mısır Büyükelçisi ile karşılaşan Rauf Denктаş, Büyükelçi ile aralarında geçen bir konuşmayı şöyle anlatmaktaydı:

“Büyükelçi gülerek koluma girdi. ‘Bizi hiç bağışlamayacaksın değil mi?’ dedi. ‘Ben bağışlarım ancak silahlarınızla ölenlerin aileleri bağışlamaz.’ dedim. Büyükelçiye bu sözüm dokunmuştu. ‘Bak... Biz Makarios’a silahları, o günlerde, İngiliz üslerine karşı savaştığımız diye verdik. Angaje olduk. İşin başka olduğunu anladığımızda da Sovyetlerle olan bağlantılarımız nedeniyle paçamızı kurtaramadık.’ dedi. Samimi de olabilirdi...”²³⁷

Bu hatıradaki Mısır büyükelçisinin söylediği sözlerin doğru ve samimi olduğunu kabul edecek olursak, Makarios'un dışa açılım siyasetini, Doğu Bloğu ve Bağlantısızlarla kurduğu yakın ilişkileri, özellikle de S.S.C.B. ile kurulan ilişkileri oldukça ilerlettiği çıkarımını yapabiliriz. Zira Mısır Büyükelçisi'nin, Makarios'un niyetini anladıkları halde Sovyetlerle olan bağlantıları nedeniyle bu işten sıyrılmadıklarını söylemesinden, Sovyetlerin Makarios lehine tavır koyduğunu, hatta belki de Kıbrıs konusunda Mısır'a baskı yaptığını bile düşünebiliriz.

²³⁶ T.C. Dışişleri Bakanlığı, *Dışişleri Belleteni*, 1. Baskı, Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi Genel Müdürlüğü, S.28, Ankara, 1967, s.6.

²³⁷ Rauf R. Denктаş, *Kıbrıs Elli Yılın Hikâyesi*, s.441.

III. BÖLÜM

15 TEMMUZ 1974 KIBRIS DARBESİNE UZANAN SÜREÇ

Bu bölümde, 1967 yılından başlayarak 15 Temmuz 1974 Kıbrıs Darbesi'ne uzanan süreç incelenerek, darbeyi hazırlayan sebepler ve olaylar tespit edilmeye çalışılacaktır.

15 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs'ta meydana gelen darbeye uzanan süreç, 1967 yılında yine bir darbe ile Yunanistan idaresini ele geçiren ve “Albaylar Cuntası” olarak adlandırılan cunta yönetimi ile başlamıştı. Zira bu döneme kadar, Kıbrıs yönetimi ile Yunanistan yönetimleri arasında, birbirlerini ortadan kaldırmaya yeltenecek kadar büyük problemler yaşanmamış, iki yönetim uyumlu, hatta tabir yerindeyse senkronize bir şekilde çalışmışlardı. Yunanistan'da yönetim değişikliğine neden olan darbe ve bu darbeyi gerçekleştiren Albaylar Cuntası'nın yönetimi ele geçirmesi ile birlikte, Atina-Lefkoşa arasındaki ilişkiler bozulmuş, problemler ortaya çıkmaya başlamış, sorunlarla dolu süreç, 15 Temmuz 1974 Kıbrıs Darbesi'ne uzanmıştı.

15 Temmuz Kıbrıs Darbesi, Türkiye tarafından adaya düzenlenen ve “Kıbrıs Barış Harekâtı/Mutlu Barış Harekâtı” adı verilen askerî harekât ile son bulmuştu. Türk askerî harekâtı, Yunanistan ve Kıbrıs'ta yönetim değişikliğine neden olmuş, Lefkoşa ile Atina'da askerî cuntalar dönemi sona ermiştir.

1. 1967 YILINDA YUNANİSTAN'IN SİYASÎ DURUMU

1967 yılında Yunanistan'da gerçekleştirilen askerî darbe, Yunanistan-Kıbrıs ilişkilerini direkt etkileyip Kıbrıs darbesine uzanacağından, öncelikle Yunanistan darbesine çok kısa bir göz atmak gerekir.

1960'lı yıllara gelindiğinde Yunanistan, meşrutî monarşi ile yönetiliyordu. Ülkenin bir kralı, yasama görevini üstlenen ve halk tarafından seçilen bir parlamentosu, yürütme görevini yerine getiren, bir hükümeti ve başında da bir başbakanı bulunuyordu.

Yunanistan'da uzun zamandır devam edegelen siyâsî istikrarsızlık,²³⁸ 1960'lı yıllarda da kendisini gösteriyordu.²³⁹ 1964 Mart'ında Yunanistan Kralı Paul ölünce,

²³⁸ 1948–1952 yılları arasında, dört yıl içerisinde onüç tane hükümet kurulmuştur. Bkz. Erol Sander, *Siyasi Tarih 1918–1994*, 11. Baskı, İmge Kitabevi, Ankara, 2003, s.257.

²³⁹ 1961 genel seçimleri yaklaştığında Başbakanlık görevini, sağ statükonun temsilcisi gibi görülen Konstantin Karamanlis yerine getirmektedir. Muhalefet, George Papandreu etrafında birleşerek Merkez Birliği Partisinde güç birliği yapar ve güçlü bir siyasi aktör haline gelir. 1961 seçimlerini şaibeli bir

yerine oğlu Konstantin tahta çıktı. Kral Konstantin, yaklaşık 1,5 yıl önce seçilmiş olan George Papandreu Hükümetini, 15 Temmuz 1965 tarihinde, kraliyet yetkilerini kullanarak iktidardan uzaklaştırdı.²⁴⁰ Bundan sonra başarısız iki hükümet denemesinin ardından, zorlama tedbirlerle bir hükümet kuruldu.²⁴¹ İktidardan uzaklaştırılmayı kabullenmeyen George Papandreu ve oğlu Andreas Papandreu, muhalif bir kampanya başlattı.²⁴² Yunanistan bu siyasî vaziyette iken, 28 Mayıs 1967 tarihi için genel seçim kararı alındı.

Mevcut siyasî görünümünden, George Papandreu ile oğlu Andreas Papandreu liderliğindeki Merkez Birliği Partisinin, büyük olasılıkla seçimi kazanacağı anlaşıyordu.²⁴³ Bunun üzerine kraliyet ailesi ve Ana Kraliçe Frederika'nın teşviikiyle bir darbe plânlandı. Ancak "Albaylar Cuntası" olarak anılacak olan subaylar gurubu, daha erken davranarak 21 Nisan 1967 tarihinde darbe yaptı.²⁴⁴ Bir gurup asker, sabah saatlerinde Yunanistan'ın yönetimini ele geçirdi.²⁴⁵ Darbeden yüksek rütbeli subayların haberi yoktu.²⁴⁶ Hükümet kurdu²⁴⁷ ve Anayasa'nın bir kısmını yürürlükten kaldırdı.²⁴⁸ Böylece Yunanistan'da Albaylar Cuntası iş başına geldi. Cunta'nın lideri Albay George Papadopoulos'tu.²⁴⁹ Kral Konstantin'in önünde yemin ederek göreve başladılar.²⁵⁰ Kral darbecilerle uyumlu görünüyordu ve darbeyi meşrulaştırmaktaydı.²⁵¹ Ancak Yunan

şekilde Ulusal Radikal Birlik Partisi ve Konstantin Karamanlis kazanır. Bunun üzerine Papandreu ve Merkez Birliği Partisi, iki yıl sürecek bir protesto süreci başlatır ve seçimlerin yenilenmesini talep eder. Yürütülen bu süreç 1963 yılında sonuç verir ve seçimler yenilenir. Seçimlerde Merkez Birliği Partisi çoğunluğu sağlayamaz ancak başa baş sayılabilecek bir başarı elde eder. Bu sonuçla birlikte seçimlerin bir kez daha yenilenmesi gündeme taşınır. Bu gayret de netice verir ve 1964 Şubat'ında Yunanistan'da bir seçim daha yapılır. Bu kez Merkez Birliği ve Papandreu % 53 oy alarak seçimleri kazanır. Bkz. Andreas Papandreu, a.g.e., s.22-32.

²⁴⁰ Andreas Papandreu, a.g.e., s.26.

²⁴¹ Andreas Papandreu, a.g.e., s.27.

²⁴² Andreas Papandreu, a.g.e., s.29.

²⁴³ Fahir Armaoğlu, a.g.e., s.794; Harry Scott Gibbons, a.g.e., 281; Andreas Papandreu, a.g.e., s.30.

²⁴⁴ Andreas Papandreu, a.g.e., s.32.

²⁴⁵ Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.304.

²⁴⁶ "Bu Sabah Çıkan Rum Gazeteleri Ne Diyor?, Yüksek Rütbeli Subayların Haberi Yoktur.", *Akın*, 26.04.1967, s.4.

²⁴⁷ Yeni kurulan hükümette General Grigorios Spandidakis Başbakan Yardımcısı ve Milli Savunma Bakanı, Kıdemli Albay Stylianos Pattakos İçişleri ve Kamu Düzeni Bakanı, Panagiotis Pipinelis Dışişleri Bakanı, Albay Nikolaos Makarezos Koordinasyon Bakanı, General Odisseus Angelis Genelkurmay Başkanı ve Albay Georgios Papadopoulos Devlet Bakanı olarak yer almıştır.

²⁴⁸ "Yunanistan'da Askeri Diktatörlük, Ordu İdareye El Koydu", *Akın*, 21.04.1967, s.1.

²⁴⁹ "Bu Sabah Çıkan Rum Gazeteleri Ne Diyor?, Albay Papadopoulos", *Akın*, 26.04.1967, s.4; Ertuğrul Önalp, a.g.e., s.174.

²⁵⁰ Dışişleri Bakanlığı, *Dışişleri Belleteni*, Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi Genel Müdürlüğü, S.31, Ankara, Nisan-1967, s.35.

²⁵¹ Çiğdem Kılıçoğlu Cihangir, "Yunanistan'da Monarşi Üzerine Bir Değerlendirme", *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 58, Bahar 2016, s.116.

Kralı'na şantaj yapılarak darbenin meşrulaştırıldığı, Kral'ın istemeye istemeye taviz verdiği basında yer aldı.²⁵² Darbeden itibaren, daha önce hazırlanmış olan “Yeraks (Şahin) Planı”²⁵³ uygulamaya konuldu²⁵⁴ ve Yunanistan'da çok sayıda tevkif gerçekleşti.²⁵⁵ Bu arada Kıbrıs'ta bulunan Yunan subayları da Atina'daki darbeyi ve cunta yönetimini destekliyordu.²⁵⁶ Cunta tarafından Yunanistan'daki durum hakkında Makarios'a bir rapor gönderildi.²⁵⁷ Gerilla subay Grivas ise Cunta'ya bağlılığını açıkladı.²⁵⁸ Bu sırada Grivas, Kıbrıs'ta hem Yunan Tugayı ve Yunan kuvvetlerinin hem de R.M.M.O. başında Kıbrıs başkomutanı olarak bulunmaktaydı.²⁵⁹

Cuntada etkin olan askerlerin en önemli özelliği, ABD taraftarı ve aşırı milliyetçi olmalarıydı. Tabii durum böyle olunca da bazı çevreler tarafından söz konusu darbenin ABD tarafından teşvik edildiği ve desteklendiği iddia edilmekteydi. Gerçi bu iddiaları kuvvetlendirecek emareler de az değildi.²⁶⁰

Bu yeni Cunta Hükümetinin Kıbrıs siyaseti nasıl olacaktı? Başbakanlığa getirilen eski Yargıtay Başsavcısı Konstantin Kolias, 21 Nisan günü verdiği demeçte, “Yunanistan, istisnasız bütün ülkelerle dostça ilişkilerini idame ettirmeye çalışacaktır.” demiş ve sözü Kıbrıs konusuna getirerek meseleye barışçı bir çözüm yolu bulmaya

²⁵² “Bu Sabah Çıkan Rum Gazeteleri Ne Diyor?”, *Akın*, 24.04.1967, s.4; “Darbeciler Çıkmazda, Kral Muamma Karşısında”, *Akın*, 27.04.1967, s.1.

²⁵³ **Yeraks Planı:** Komünistler ile amme güvenliği için tehlikeli olan Yunanlılar ve yabancı topluluklar için hazırlanan plan. Bkz. “Yunanistan'ın Kuvvetli Adamı Patakos'un Bir Kıbrıs'lı Rum Gazeteci İle Yaptığı Telefon Konuşması”, *Akın*, 24.04.1967, s.1.

²⁵⁴ “Yunanistan'ın Kuvvetli Adamı Patakos'un Bir Kıbrıs'lı Rum Gazeteci İle Yaptığı Telefon Konuşması”, *Akın*, 24.04.1967, s.1; “Bir Rum Gazetecisinin İki Yunanlı Bakanla Yaptığı İlginç Konuşmalar”, *Akın*, 25.04.1967, s.1.

²⁵⁵ “Bir Rum Gazetecisinin İki Yunanlı Bakanla Yaptığı İlginç Konuşmalar”, *Akın*, 25.04.1967, s.1; “Bu Sabah Çıkan Rum Gazeteleri Ne Diyor?, Tevkifler”, *Akın*, 26.04.1967, s.4; “Darbeciler Kralla İlişkilerinin Bozuk Olduğunu İtiraf Etiler”, *Akın*, 28.04.1967, s.1.

²⁵⁶ “Bu Sabah Çıkan Rum Gazeteleri Ne Diyor?, Yunanistan'daki Gelişmeler ve Kıbrıs'taki Yunan Ordusu”, *Akın*, 25.04.1967, s.4.

²⁵⁷ “Bu Sabah Çıkan Rum Gazeteleri Ne Diyor?, Makarios İle Temas”, *Akın*, 25.04.1967, s.4.

²⁵⁸ “Grivas Cuntaya Bağlılık Beyan Etti.”, *Akın*, 29.04.1967, s.1.

²⁵⁹ Makarios Druşotış, *Kıbrıs 1970–1974 EOKA B, Yunan Darbesi ve Türk İstilas*, Çev. Ali Çakıroğlu, 1. Baskı, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2006, s.63.

²⁶⁰ Andreas Papandreu'nun Komünizm yanlısı olması, baba Yorgo Papandreu'nun ise İngiliz ve Kraliyet karşıtı olması, (Bkz. Fahir Armaoğlu. a.g.e., s.494.), Papandreu'ların iktidara gelmesi ile NATO üyesi Yunanistan'ın S.S.C.B.'nin güdümü altına girme olasılığı; cuntacı subayların ABD yanlısı tutumları; Cunta lideri Albay Tassos Papadopoulos'un daha önce CIA ile Yunan İstihbaratı arasında irtibat subayı olarak görev yapmış olması; (Bkz. Andreas Papandreu, a.g.e., s.32.) teknik olarak darbeleri tasvip etmemesi gereken ABD'nin, darbeye ve cunta yönetimine karşı çıkmak şöyle dursun, cunta yönetimini, meşru Yunan hükümeti olarak tanınması; İngiltere'nin ABD'den hemen sonra cunta yönetimini, meşru hükümet olarak tanınması; iyi bir istihbarat ağına sahip ABD'nin darbeyi önleyici bir tedbir düşünmemesi gibi etkenler değerlendirildiğinde, Yunanistan darbesinin ABD tarafından desteklendiği, teşvik edildiği, en hafifinden göz yumulduğu iddiaları kuvvet kazanmaktadır.

gayret edeceklerini söylemişti.²⁶¹ Ancak 22 Nisan günü radyoda açıklanan hükümet programında, “Kıbrıs’taki azınlık haklarının dikkate alınması suretiyle, Enosis’i barışçı müzakerelerle sağlama gayesi gütmekteyiz.” denilmişti.²⁶² Yani Enosis silahla değil, barışçıl pazarlıklarla gerçekleştirilecek ve Kıbrıs Türk toplumuna azınlık hakları tanınacaktı.²⁶³

2. MAKARIOS-CUNTA- KİLİSE- GRİVAS İLİŞKİLERİ

Yunanistan’da darbe ile yönetimi ele geçiren Albaylar Cuntası, Makarios ve Kıbrıs’taki bazı Rumlar tarafından “hüsn-ü kabul” görmedi. Yedi yıl sonra, 1974 yılında Kıbrıs Darbesi’nin en önemli sebeplerinden biri olacak olan Cumhurbaşkanı Makarios’un, Yunan Cuntası’ndan hoşnut olmamasının elbette ki bazı nedenleri vardı.

Herşeyden önce dünya devletleri tarafından tanınmış resmi bir devletin devlet başkanı olarak, emri altında bulunması gereken birkaç Albay’a itaate zorlanmış oluyordu.²⁶⁴ Daha dün Kıbrıs’ta görev yaparken emir verdiği subaylardan, bugün emir alacak bir pozisyona düşüyordu. Zira cunta içindeki bazı subaylar, daha önce Kıbrıs’ta görev yapmış ve Makarios’un emri altında bulunmuştu. Bu durum Makarios için pek de kabul edilebilir bir durum değildi. Ayrıca Makarios’un Helen dünyası ile ilgili hayalleri vardı. Makarios’un hayallerinde/hedefinde, öncelikle Enosis’in, sonra da Megali İdea’nın kendisi tarafından gerçekleştirileceği hülyası vardı.²⁶⁵ Büyük Helen İmparatorluğu’nun yeniden kurucusu veya en azından temellerini atan kişi kendisi olabilirdi.²⁶⁶ Başarırsa gelecekte tarihler onu şaşaa ile yâd edecekti.

Hürriyet gazetesinin 4 Haziran 1959 tarihli nüshasında, bu konu ile ilgili olarak “Makarios’un Emeli” konulu bir haber bulunmaktadır. Haberde şöyle denilmektedir:

“Geçenlerde ‘Journal Amerikan’ gazetesinin Makarios’a dair verdiği bir haber Yunan siyasi çevrelerinde derin etkiler uyandırmıştır. Gazete şunları yazmıştır; Makarios’a dikkat. Yunanlıların lideri olmak istiyor’ Bu durum eskiden beri

²⁶¹ Dışişleri Bakanlığı, *Dışişleri Belleteni*, S.31, s.35; “Yeni Hükümet ve Enosis”, *Akın*, 22.04.1967, s.4.

²⁶² Dışişleri Bakanlığı, *Dışişleri Belleteni*, S.31, s.36; Baskın Oran, a.g.e., s.735.

²⁶³ Fahir Armaoğlu, a.g.e., s.795.

²⁶⁴ Elbette ki bu durum, Makarios’un bağımsız Kıbrıs Devleti’nin Başkanı gibi davranmayıp, Kıbrıs’ı Yunanistan’ın bir parçasıymış gibi görerek, Atina’yı merkez olarak kabullenmesi ve bu şekilde hareket etmesinden kaynaklanıyordu.

²⁶⁵ Pierre Oberling, a.g.e., s.109; Makarios Druşotış, a.g.e., s.354.

²⁶⁶ Harry Scott Gibbons, Makarios’tan bahsederken “ Makarios sınır tanımayan ihtirasıyla, gerçekte Kıbrıs’ın Yunanistan’la birleşmesinin kendi liderliğinde –Başbakan veya hatta belki de bütün Helen dünyasının Kral naibi olarak- olmasını istiyordu.” şeklinde kişisel görüşünü belirtir. Bkz. Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.287, 291, 323.

biliniyor ve tedbirler alınmaya çalışılıyordu. Papaz Makarios'un Yunan hükümeti adına beyanlar vermeye başlaması da Karamanlis'i korkutmakta ve durumunu sarsmaktadır.”²⁶⁷

Anavatan (?) Yunanistan yönetiminin askerî cunta tarafından ele geçirilmiş olması, elinde silahlı kuvvetleri, siyasî ve ekonomik gücü bulunduran cunta tarafından Helen dünyasına hâkimiyet kurulmuş olması, kendisinin de bu cunta karşısında boyun eğmek zorunda olması, elbette ki Helen dünyasının siyasî ve dinî liderliğine soyunmuş olan bir Makarios için, kolayca kabul edilebilecek bir durum değildi. Makarios'un orta ve uzak hayalleri/hedefleri için, Helen dünyasının bir an önce bu cunta yönetiminden kurtulması gerekiyordu. Ayrıca, hâlen Kıbrıs'ta bulunan ve resmî olarak Yunanistan Silahlı Kuvvetleri emri altında bulunan Yunan subay ve askerler, Albaylar Cuntası'nın yönetime gelmesiyle direkt bu cuntaya bağlanmış oluyorlardı. Grivas bile cuntaya itaat etmişti. Bu askerî güç, Makarios'un kendisi ve hükümeti için potansiyel bir tehdit haline dönüşüyordu. Yunanistan'dan kendi gayret ve emeğiyle getirdiği bu güç, Yunan Cuntası'nın hâkimiyeti sonucu Makarios'un kontrolünden çıkmakla kalmıyor, siyasî erki ve otoritesi bakımından da zayıflatıcı bir unsur haline dönüşüyordu. Bütün bu nedenler, Makarios cephesinde Yunan Cuntası'nın bir an önce yönetimden uzaklaşması/uzaklaştırılması için gerekli ve yeterli nedenlerdi.

Yunan darbesinin üzerinden daha bir hafta geçmişti ki Makarios ile iyi ilişkiler içinde bulunan Yunan istihbaratı Kıbrıs Şefi Manolis Berdalıs, Atina'ya çağrıldı. Bununla birlikte resmî bir ziyaret için Strazburg'da bulunan Kıbrıs Dışişleri Bakanı Kiprianu, adaya dönerken Atina'ya uğramamak için Beyrut üzerinden Lefkoşa'ya döndü. Bu iki gelişme basında cunta yönetiminin Makarios'a karşı tavır alacağı şeklinde yorumlandı.²⁶⁸ Daha ilk günlerde Cunta ile Makarios arasında soğuk rüzgârlar esmeye başlamıştı bile.

İkili ilişkilerde elbette ana unsur ve hâkim güç olarak Yunanistan etkindi. Pek tabii ki Makarios da usta bir siyasetçiydi. Aslında her iki yönetim de esas olarak Enosis'i benimsiyordu. Bu bakımdan aralarında en küçük bir ayrılık söz konusu olamazdı. Ancak bu büyük ortak payda bile, iki taraf arasındaki anlaşmazlıkların önüne

²⁶⁷ Bayram Küçükoglu, “Kıbrıs Sorununa Dair Yaklaşım ve Algıların Türk Basınına Yansıması (1954-1974)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 48, Güz 2011, s. 810.

²⁶⁸ “Cunta İle Papazın Arası İyi Değil”, *Akın*, 29.04.1967, s.1.

geçmeye yetmeyecekti ve 1974'te "Kıbrıs Darbesi" ile sonuçlacak süreç, 1967'de Albaylar Cuntası'nın yönetime gelmesi ile birlikte filizlenmeye başlayacaktı.

Herhangi bir anlaşmazlık durumunda, Cunta'nın Makarios'a karşı kullanabileceği etkili unsurlar vardı. Adada bulunan Yunan alayı ile gayr-ı resmi olarak Kıbrıs'ta olan Yunan silahlı güçleri, R.M.M.O., gerilla komutan Grivas ve ona bağlı yeraltı örgütleri ile muhalif kilise çevreleri, cuntanın kullanabileceği etkili unsurlardı. Bu bakımdan cuntanın eli oldukça güçlüydü ve Atina'dan verilecek küçük bir talimat ile Makarios'a zor günler yaşatabilirdi.²⁶⁹ Nitekim ilerleyen zamanda cunta, bu unsurların hepsini Makarios'a karşı kullanacaktı.

Bu arada Kıbrıs'ta yayın yapan ve Makarios'a yakınlığıyla bilinen gazeteler, Yunan askerî cuntası aleyhine yazılar yayınladı.²⁷⁰ Bu durum cuntayı rahatsız etti. Cunta yönetimi, rahatsızlığını Atina Radyosu'nun 14 Haziran 1967 tarihindeki yayınında, aşağıdaki cümlelerle deklâre ederek, sert tepki gösterdi.

"Sorumlu bir kaynak, bazı Kıbrıs gazetelerinin makalelerinin Yunanistan'da derin infial yarattığını açıklamıştır. Kıbrıs Rum gazetelerinde böyle yakışıksız neşriyat yapılması kabule şayan değildir ve hiddet yaratmaktadır... Bunlar bilmelidirler ki Elenizmin birliğini baltalayanlara daha fazla müsamaha gösterilemez..."²⁷¹

Yunanistan'da cunta iktidarı ele geçireli daha iki ay olmuştu ki, gazeteler Kıbrıs'ta bir darbenin kaçınılmaz olduğundan bahsetmeye başladı.²⁷² Atina'daki darbenin Kıbrıs'a da teşmil edileceği söylentileri ve Sovyet Haber Ajansı Tass ile Batı'daki bazı yayın organlarının bu doğrultuda yaptıkları yayınlar, Makarios yönetimi ve taraftarlarında tedirginlik meydana getirerek Cunta'ya olan güveni sarstı.²⁷³

11 Temmuz 1967 tarihinde Rum Temsilciler Meclisi, Rum Millî Muhafız Ordusuna komuta eden Yunan ordusu subaylarına yasal statü sağlayacak bir karar aldı. Bu karar ile Kıbrıs Hükümetine, Kıbrıs vatandaşı olmayan kişilere de R.M.M.O.'da görev verebilme yetkisi tanındı.²⁷⁴ Artık Atina'ya ve Cunta'ya bağlı Yunan subayların, R.M.M.O.'nun resmen başında bulunmalarında hiç bir engel kalmamıştı.

²⁶⁹ Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, *Kıbrıs'ta 15 Temmuz Darbesinin Sebepleri ve Enosis*, I. Baskı, Kıbrıs Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1978, s.168.

²⁷⁰ Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.161.

²⁷¹ Abdulhaluk Çay, a.g.e., s.90; Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.163.

²⁷² "Kıbrıs'ta Darbe Kaçınılmazdır.", *Akın*, 26.06.1967, s.1.

²⁷³ Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.162.

²⁷⁴ "Rumlar Keyfi Kanunlar Yapmaya Devam Ediyorlar, Yunan İşgal Kuvvetlerine Meşruiyet Kazandıran Bir Kanun Yaptılar.", *Akın*, 12.07.1967, s.1; Sabahattin İsmail, *100 Soruda Kıbrıs Sorunu*, s.91.

Albaylar Cuntası, Atina'nın "Millî Merkez" (Ethnikon Kentron) kimliği nedeniyle Enosis sürecinin, Atina'dan ve dolayısıyla da kendileri tarafından yönetilmesi ve yürütülmesi gerektiğine inanıyordu. Bununla ilgili olarak cunta tarafından her tedbir alınıyor, yıllardır Enosis mücadelesi sürdürmüş olan Makarios, Cunta'ya itaat etmeye zorlanıyor, kendi başına hareket etmemesi için uyarılıyordu. Enosis mücadelesinin merkezinin, Lefkoşa olması gerektiğine inanan ve sürecin Atina'dan değil Kıbrıs'tan yönetilmesi ve yürütülmesi gerektiğini savunan Makarios ise bu durumdan fazlasıyla rahatsızlık duyuyordu. Zaten muhalifi olduğu Cunta ile bir başka ayrılık noktasını da bu konu teşkil ediyor, her geçen gün ilişkiler biraz daha zayıflıyor ve geriliyordu.²⁷⁵

Atina, Kıbrıs'ta Enosis mücadelesi için zararlı kabul ettiği unsurların temizlenmesi hususunda ısrarcıydı. Onlara göre bu unsurların tutumu, Enosis'e ihanet teşkil etmekteydi. Bu nedenle de tecrit ve saf dışı edilmeliydiler.²⁷⁶ Atina'nın bu unsurlardan kastı adadaki komünistler ile Makarios'tan başkası değildi.

Yunan cunta yönetimi ile Makarios arasındaki ilişkilerin zayıflayıp gerilmesi, Makarios'a muhalif kesimleri cesaretlendiriyor ve güçlendiriyordu. Böylece her geçen gün Makarios'a karşı daha güçlü bir muhalif cephe oluşuyordu. Adadaki muhalefetin Atina'dan güç aldığı farkında olan Makarios, Cunta ile arasındaki ilişkileri soğutuyor, Atina-Lefkoşa ilişkileri bir de bu nedenle hasar görüyor ve tamiri zorlaşan bir hâl alıyordu. Bu arada Kıbrıs'taki Enosis mücadelesinde, E.O.K.A.'yı kurup komuta ederek, birçok eylemi plânlayıp uygulayarak, Rumların gözünde kahraman haline gelen gerilla komutan Grivas faktörü de adadaki etkinliğini sürdürüyordu. Grivas'a göre Enosis'i gerçekleştirmenin tek yolu askerî yöntemler kullanmaktı. Daha önce Girit'te olduğu gibi, Türkleri yok ederek adayı ele geçirmek ve Yunanistan'a bağlamaktı. Bundan başka bir metodun Grivas için geçerliliği yoktu.

1960 yılından itibaren dünya devletlerince resmen tanınmış bir devletin, devlet başkanı olarak bulunan, devlet idarecisi olarak bölge ve dünya siyasî dengelerini gözetmek ve problemleri kanunî ve meşru yollardan çözmek zorunda olan Makarios ile savaştan başka bir metod tanımayan Grivas, Enosis'in gerçekleştirilme metodu üzerine anlaşmazlıklar yaşıyordu. Aslında Grivas ile Makarios arasındaki anlaşmazlık ve güven

²⁷⁵ Pierre Oberling, a.g.e., s.109.

²⁷⁶ "Bu Sabah Çıkan Rum Gazeteleri Ne Diyor?, Temizlik", *Akın*, 12.07.1967, s.4.

problemi biraz daha eskilere dayanıyordu.²⁷⁷ Tabii unutmamak gerekir ki, Grivas halen Yunanistan Silahlı Kuvvetlerinin mensubuydu ve Yunanistan yönetimiyle ast-üst ilişkisi içerisinde bulunmaya devam ediyordu. Grivas, askerî çözümden yana tavır ve eylemleriyle, zaman zaman cunta yönetimini de zor durumda bırakıyor olsa da, cunta için Kıbrıs'ta siyasî bakımdan güçlü bir Makarios'a karşı en büyük koz, yine Grivas idi. Bu nedenle Yunan cuntası, Grivas'ın pervasız hareketlerini görmezden gelmeyi tercih ediyordu.

1967 yılında komutan Grivas, görüş farklılıkları ve anlaşmazlıkları nedeniyle Makarios'a karşı hareket etmekten geri durmuyordu. O günleri yaşayan Rauf Denktaş, "1967-68 yılları Kıbrıs Rumlarının Makarioscularla Grivascılar arasında iyice ikiye bölündüğü yıllardı."²⁷⁸ diyerek, adada bulunan Yunan kökenli subaylarla, Kıbrıs yönetimi arasındaki durumu tam olarak özetler. Cuntanın kontrolünde bulunan Yunan kuvvetlerinin, Makarios ile ortak hareket etmemesi, zaman zaman karşı karşıya gelmeleri ve bu durumun Makarios'un adadaki otoritesini zayıflatması, Cunta ile Makarios ilişkilerini olumsuz etkileyen faktörlerden bir başkası olmuştu.

26 Haziran 1967 tarihinde Rum Temsilciler Meclisi oy birliği ile Enosis kararı aldı.²⁷⁹ Bundan maksat Enosis ilanı için ortam oluştuğunda meclis kararına gerek kalmadan bakanlar kurulu kararı ile Enosis'i ilân edebilmektir.²⁸⁰ Böylece Yunan cuntasına da bir mesaj verilmiş oluyordu.²⁸¹

1967 yılında, adadaki durum gergin ve karışık. Türkler üzerindeki baskı ve şiddet olayları artmaktaydı. Pierre Oberling, BM belgelerine dayanarak 1967 yılında Kıbrıs'ta 600'den fazla çatışma olayı meydana geldiğini belirtmektedir.²⁸²

Makarios, 1964 yılı olaylarından itibaren Kıbrıs Türküne karşı yıpratma ve yıldırma taktiği ile adayı terk ettirme politikası uyguluyor, Türkiye'nin müdahalesine

²⁷⁷ Makarios, Şeyssel adalarındaki sürgün hayatı bittikten sonra Kıbrıs'a silah sevkiyatını durdurdu. Bu Grivas'ta Makarios'un Enosis fikrinden vazgeçtiği kanaatini oluşturdu. Sonrasında 1960 yılında Türklerle Rumların ortalara yöneteceği Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kuruluşuna, Makarios'un (istemeye istemeye de olsa) imza atması ve karşısında tam durmaması, Grivas - Makarios ilişkelerini oldukça zedeledi. Yeni Cumhuriyet'in imkânlarından Makarios'un faydalanması ve tek başına bir otorite haline gelmesi de ayrı bir meseleydi. Bkz. Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.38.

²⁷⁸ Rauf Raif Denktaş, *Kıbrıs Girit Olmasın*, s.21.

²⁷⁹ Sabahattin İsmail, *İtirafılar*, 1. Baskı, Sultan Ofset Matbaası, Lefkoşa, 1993, s.6; Sabahattin İsmail, *Self Determinasyon ve Kıbrıs Türk Halkı*, s.215; Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.167.

²⁸⁰ Sabahattin İsmail, *100 Soruda Kıbrıs Sorunu*, s.105.

²⁸¹ "Dün Akşam Kıbrıs'a Gelen Albay Papadopoulos ilk Görüşmesini Başpiskobos Makarios'la Yaptı. Papadopoulos, Yüksek Seviyede Görüşmeler Yapacağını Söyledi.", *Bozkurt*, 10.08.1967, s.1.

²⁸² Pierre Oberling, a.g.e., s.108.

neden olacak büyük olaylardan uzak durmaya çalışıyordu. Yunan yönetimi ile hareket eden E.O.K.A. Komutanı Grivas ise büyük saldırılar ve tedhiş hareketleri ile Türkleri yok etme ve adadan kaçırma metodunu tercih ediyordu. Yunan askerî cuntasının isteği de bir an önce Enosis'in gerçekleştirilmesiydi. Çünkü Enosis, gerek Yunan ve Kıbrıs Rum kamuoyunda ve gerekse Avrupa kamuoyunda askerî cuntaya prestij ve güç kazandırabilecek bir olguydu.²⁸³ Enosis'in gerçekleşmesi ile Cunta, Yunan ve Kıbrıs kamuoyu nezdinde kahraman olurken, Avrupa nezdinde de tarihi kökler nedeniyle itibar ve güç kazanabilirdi. Hem de Yunanistan'da yaptıkları darbe meşrulaşır ve ne kadar haklı ve gerekli bir iş yaptıkları herkes tarafından kabul edilirdi. Tabii konunun bir de ekonomik yönü vardı. Kıbrıs'taki Yunan kuvvetlerinin yıllık gideri tahminen 10.000.000 sterlini buluyor ve bu ekonomik yük, darbe nedeniyle durağanlaşan Yunan ekonomisine ağır geliyordu. Kıbrıs sorunu bir an önce cuntanın işine yarayacak şekilde çözülmeliydi.²⁸⁴

Yunan Cuntası, hükümet programında yer aldığı üzere Enosis için ilk olarak siyasî, barışçıl bir yol denerdi. 9 Eylül 1967 tarihinde Keşan'da, bir gün sonra da Dedeoğlu'nda gerçekleşen Kollias-Demirel görüşmesinde, Yunanistan tarafından Enosis karşılığında Türkiye'ye Kıbrıs'ta üs teklifinde bulunuldu.²⁸⁵ Ancak Başbakan Süleyman Demirel'in Enosis'i kesin bir dille reddetmesi üzerine, herhangi bir sonuç elde edilemeden görüşmeler sona erdi.²⁸⁶ Cunta yönetimi, Başbakan Süleyman Demirel'in tavrından, siyasî bir yöntemle Enosis'in gerçekleştirilemeyeceğini anlamış bulunuyordu.

Makarios, Türkiye-Yunanistan görüşmelerinden rahatsızdı.²⁸⁷ Yıllarını Enosis mücadelesine vermiş, konu ile ilgili tüm detayları bilen ve adada iktidar ve söz sahibi olan Makarios, bu görüşmelerden haberdar edilip bilgilendirilmiş olsa bile, resmen ve

²⁸³ H. Fikret Alasya, *Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri*, s.79; Ertuğrul Önalp, a.g.e., s.188; Baskın Oran, a.g.e., s.735.

²⁸⁴ Pierre Oberling, a.g.e., s.109.

²⁸⁵ Rifat Uçarol, a.g.e., s.759; Fahir Armaoğlu, a.g.e., s.796; H. Fikret Alasya, *Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri*, s.76; Şenol Koray Sakınmaz, a.g.e., s.85; Andreas Papandreu, a.g.e., s.343; Ertuğrul Önalp, a.g.e., s.174; Baskın Oran, a.g.e., s.735.

²⁸⁶ Pierre Oberling, a.g.e., s.110; Andreas Papandreu, a.g.e., s.343; Ertuğrul Önalp, a.g.e., s.174; Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.169; Baskın Oran, a.g.e., s.736.

²⁸⁷ Rum Lider Makarios, Kıbrıs konusunda gerçekleştirilen Türkiye-Yunanistan görüşmelerine karşıdır. (Bkz. Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.169.) Nitekim aday Enosis'ten uzaklaştırdığını düşündüğü "Kıbrıs Cumhuriyeti'nin" 1960 yılındaki kuruluş anlaşmaları da Türk-Yunan görüşmeleri ve anlaşmaları neticesinde ortaya çıkmış ve Makarios bu anlaşmaları istemeye istemeye imzalamıştır. Bu nedenle, Yunanistan ve Türkiye'nin ikili anlaşmaları neticesinde kendisinin içinde bulunmadığı her türlü karara kesinlikle karşıdır.

fiilen işin içinde değildi.²⁸⁸ Kıbrıs ve Enosis ile ilgili Atina merkezli gerçekleştirilen girişimlerde, kısmen dışarda bırakılmıştı. Demek ki Cunta, Kıbrıs ile ilgili kendi rızası ve onayı dışında bir tasarrufta bulunabilecekti. Keşan ve Dedeoğaç görüşmeleri bu yönüyle Makarios'u rahatsız etmekle kalmadı, cunta yönetimine karşı ciddi bir güvensizliğin de nedenlerinden bir başkası oldu. Bu arada Kıbrıs'ı ziyaret eden Yunanistan Başbakan Yardımcısı ve Savunma Bakanı General Spandidakis, 21 Ekimde verdiği demeçte, “*Kıbrıs meselesine, Kıbrıs'ın Yunanistan'la birleşmesinden başka bir çözüm yolu bulunamaz*”²⁸⁹ dedi.

1964'te BM'de yaptığı konuşma²⁹⁰ nedeniyle Kıbrıs'a girmesi yasaklanan Türk lider Rauf R. Denktaş, ailesi ile birlikte Ankara'da zorunlu ikâmete devam ediyordu. 1967 yılında yaşanan gelişmeler üzerine adaya dönmeye karar veren Denktaş, 31 Ekim 1967'de gizlice Kıbrıs'a çıkarken, Rumlar tarafından yakalandı.²⁹¹ Türkiye'nin yoğun baskıları üzerine 13 günlük hapis ve sorgulamaların ardından, adadan ayrılmasına ve Türkiye'ye dönmesine izin verildi.²⁹²

Adada faaliyetlerine devam eden komutan Grivas,²⁹³ 15 Kasım 1967 tarihinde, emri altında bulunan tüm kuvvetlerle, Boğaziçi (Ayios Theodoros) ve Geçitkale (Kophinou) başta olmak üzere bazı Türk köylerine saldırı düzenledi.²⁹⁴ Saat 14.30'da Türk hâkimiyetindeki bu iki bölge kuşatıldı. Söz konusu bölgelerin öncelikli hedefe konulmasının nedeni, stratejik öneme sahip olmalarıydı.²⁹⁵ Ayrıca bu bölge, adadaki kuzey ve güney Türklerinin irtibatını kesmekteydi.²⁹⁶ Her ne kadar Grivas'ın bu

²⁸⁸ Pierre Oberling, a.g.e., s.110.

²⁸⁹ Fahir Armaoğlu, a.g.e., s.798.

²⁹⁰ Bu konuşmayı Rauf Denktaş şöyle tanımlar: “Güvenlik Konseyinde yaptığım konuşma, Kıbrıs'ta beni Amerika'nın Sesi Radyosu'ndan dinleyenler için çok yumuşaktı; tüm diplomatlar için çok sertti. Bana göre gerçekleri ifade eden ve Güvenlik Konseyi'ni hak ve adaletle davet eden bir konuşmaydı.” Bkz. Rauf Raif Denktaş, *Kıbrıs Elli Yılın Hikâyesi*, s.342.

²⁹¹ Rifat Uçarol, a.g.e., s.759; Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.281; Pierre Oberling, a.g.e., s.111; Rauf Raif Denktaş, *Kıbrıs Elli Yılın Hikâyesi*, s.366-380; Ertuğrul Önalp, a.g.e., s.176.

²⁹² Rifat Uçarol, a.g.e., s.760; Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.281; Pierre Oberling, a.g.e., s.111; Baskın Oran, a.g.e., s.736.

²⁹³ Grivas'a yakın basın organları bu saldırılardan Makarios'u sorumlu tutarlar. Grivas'ın verilen bir emri yerine getirdiğini belirterek BM Genel Sekreteri U Thant'ın Kıbrıs özel temsilcisi Osorio Taffal'ın da haberi olduğunu iddia ederler. Bkz. Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.43.

²⁹⁴ Fahir Armaoğlu, a.g.e., s.798; Rifat Uçarol, a.g.e., s.760; Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.282; H. Fikret Alasya, *Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri*, s.77; Pierre Oberling, a.g.e., s.111; Ertuğrul Önalp, a.g.e., s.177; H. Fikret Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s.238; Sabahattin İsmail, *100 Soruda Kıbrıs Sorunu*, s.109; Baskın Oran, a.g.e., s.737.

²⁹⁵ Ulvi Keser, *Dünden Bugüne Kıbrıs (1913-2013)*, s.287.

²⁹⁶ Pierre Oberling, a.g.e., s.114.

saldırıları başına buyruk gerçekleştirdiği²⁹⁷ yönünde iddialar varsa, ya da böyle gösterilmeye çalışılıyorsa da saldırılardan, Yunan Cunta yönetiminin haberdar olmaması ve onaylarının alınmamış olması pek mümkün görünmüyordu. Çünkü her ne olursa olsun Grivas, halen Yunanistan'ın kontrolü altındaydı. Bu saldırılar, olsa olsa “Sen gereğini yap, bizim haberimiz yok” türünden bir tutumdur. Biraz sonra aşağıda da görüleceği üzere, Grivas cunta tarafından Yunanistan'a geri çağırıldığında, apar topar Yunanistan'a dönmüş ve 1971 yılında yeniden Kıbrıs'a gelene/gönderilene kadar da Yunanistan'da kalmıştı. İç ve dış tüm istihbarat birimleri görmezden gelinse bile, adada Atina ile irtibatlı 15–20 bin civarında Yunan subay ve askeri vardır ki, bu saldırı hakkında Atina'yı bilgilendirmemiş olmaları düşünülemez.²⁹⁸

Boğaziçi-Geçitkale saldırılarının Keşan-Dedeoğlu görüşmelerinden kısa bir zaman sonra meydana gelmesi mânidardır. Aslında bu saldırılar, Albaylar Cuntası'nın ve adada faaliyetlerine devam eden komutan Grivas'ın, Enosis'i siyasî yollarla gerçekleştiremeyeceklerini, Türkiye'yi bu konuda iknâ edemeyeceklerini kesin bir şekilde anlamış olmalarından kaynaklanmıştı. Biraz da ABD'ye güvenerek, Türkiye'nin adaya müdahalesine ABD'nin kesinlikle müsaade etmeyeceğini düşünen cunta ve Grivas, anlaşmayla Enosis'e yanaşmayan Türkiye'ye bir gözdağı vermek istemiş, “siyasî yollarla olmazsa, askerî yollarla Enosis'i gerçekleştiririz.” demek istemişlerdi.

Saldırılarda Türk köyleri büyük hasar gördü ve toplamda 27 Türk katledildi. 80 yaşının üzerinde bulunan bir ihtiyar Türk erkeğinin üzerine sıvı yakıt dökülmek suretiyle canlı canlı yakılarak öldürüldü.²⁹⁹ Kıbrıs Türkü adada çok ciddi bir kriz ile karşı karşıya bulunuyordu.

Türkiye'de Başbakan Süleyman Demirel, 15–16 Kasım gecesi hükümeti topladı. 16–17 Kasım 1967 tarihinde de TBMM'de,³⁰⁰ hükümete Kıbrıs'a asker gönderme

²⁹⁷ Makarios, tek sorumlu olarak Grivas'ı görür. Grivas'ın yetkilerini aşarak bu saldırıyı gerçekleştirdiğini belirtir. Bkz. Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.44.

²⁹⁸ Harry Scott Gibbons, bu şekilde düşünmemektedir. Gibbons; “ABD hariç olmak üzere diğer NATO ülkelerinin, albayları suçlu olarak teşhir etmesi, Kıbrıs'lı Türkler adına bir talihsizliktir. İngiltere'nin sosyalist hükümetinin başkanı Harold Wilson, albaylara yapılan sözlü saldırının başını çekti ve bizzat kendisi, fazla detaya girmeden, cuntayı ‘Hayvanlıkla’ suçladı.” diyerek albayların bu saldırılarda suçsuz olduğunu ifade etmektedir. Bkz. Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.285.

²⁹⁹ Pierre Oberling, a.g.e., s.112; Sabahattin İsmail, *Self Determinasyon ve Kıbrıs Türk Halkı*, s.215; Ertuğrul Önalp, a.g.e., s.177; Sabahattin İsmail, *100 Soruda Kıbrıs Sorunu*, s.109.

³⁰⁰ T.C. Anayasası'nın savaş ilanı ve yabancı ülkelere Türk Silahlı Kuvvetlerinin gönderilmesine dair 66'ncı maddesine dayanılarak, 435 milletvekilinden 432'sinin oyu ile Hükümete yetki verilmiştir.

yetkisi verildi.³⁰¹ İskenderun Limanı'nda askerî hareketlilik başlamıştı.³⁰² 17 Kasım 1967'de garantör ülkeler İngiltere ve Yunanistan başta olmak üzere ABD ve S.S.C.B. ile diğer dost ve müttefik ülkelere çıkarma yapılacağı bildirildi. Yunanistan'a nota³⁰³ verildi.³⁰⁴

Cunta, Grivas'a emir vererek işgal ettiği köylerden çekilmesini istemiş ve ancak 19 Kasım'da Yunanistan'a çağırma cesaretini göstermişti.³⁰⁵ Bundan sonra Atina'da gözetim altında³⁰⁶ tutulacaktı.³⁰⁷ BM, NATO ve İngiltere, Türkiye'yi yatıştırıcı tavsiyelerde bulunuyordu. Türkiye'nin notasına, Yunanistan'ın 22 Kasım'da verdiği ılımlı cevap, Türkiye'nin beklentilerini karşılamaktan çok uzaktı. Kulislerde Türkiye'nin her an adaya çıkarma yapacağı konuşulmaya başlamıştı. Bu arada İskenderun'da yapılan çıkarma hazırlıkları tamamlanmak üzereydi. Durumun ciddileşmesi üzerine, ABD arabulucu olarak eski Savunma Bakan Yardımcısı ve Diplomat Cyrus Roberts Vance'yi görevlendirdi. BM, kriz ile ilgili özel temsilcisi olarak Jose Rolz-Bennett'i, NATO ise Genel Sekreteri Manlio Brosio'yu krizin çözümü için görevlendirdi.³⁰⁸ Üç diplomat krizi aşmak üzere göreve başladı. Müzakereler Vance'nin liderliğinde geliyordu. 23 Kasım'da Ankara, 24 Kasım'da Atina, 25 Kasım'da tekrar Ankara, 26 Kasım'da tekrar Atina, 27 Kasım'da tekrar Ankara ile görüşen Vance, iki taraf arasında uzlaşma zeminini oluşturarak ortaya bir uzlaşma metni çıkardı.³⁰⁹ Söz konusu metni, 28 Kasım 1967'de Yunanistan kabul edince, süreç metnin öngördüğü şekilde ilerledi.

³⁰¹ Rifat Uçarol, a.g.e., s.760; Fahir Armaoğlu, a.g.e., s.798; Pierre Oberling, a.g.e., s.114; Ertuğrul Önalp, a.g.e., s.178; Sabahattin İsmail, *100 Soruda Kıbrıs Sorunu*, s.109.

³⁰² Pierre Oberling, a.g.e., s.115; Ulvi Keser, *Dünden Bugüne Kıbrıs (1913-2013)*, s.288.

³⁰³ Nota'da özetle;

- a) Grivas'ın adadan çekilmesi ve bir daha adaya dönmemesi,
- b) Ölenlerin ailelerine ve diğer hasara uğrayan Türklere tazminat verilmesi,
- c) Adadaki Yunan askerlerinin geri çekilmesi,
- d) Adadaki Türklerin emniyetlerinin ve haklarının garanti altına alınması, talep edildi.

³⁰⁴ Alparaslan Türkeş, *Dış Politikamız ve Kıbrıs*, 1. Baskı, Kutluğ Yayınları, İstanbul, 1974, s.123; Rifat Uçarol, a.g.e., s.760; Pierre Oberling, a.g.e., s.114; Baskın Oran, a.g.e., s.737.

³⁰⁵ T.C. Dışişleri Bakanlığı, *Dışişleri Belleteni*, 1. Baskı, Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi Genel Müdürlüğü, S.38, Ankara, 1967, s.26; Pierre Oberling, a.g.e., s.116; Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.285.

³⁰⁶ Grivas, cuntanın kendisine reva gördüğü muameleyi sindirememiştir. Atina'da bulunduğu dönemde, cunta aleyhine yeraltı faaliyetlerine girişmiştir. Amacı, cuntayı ortadan kaldırıp Kıbrıs'ta da Makarios ve destekçilerini yok ederek Enosis'i gerçekleştirmektir. Bkz. Makarios Druşotis, a.g.e., s.63-66.

³⁰⁷ Makarios, Druşotis, a.g.e., s.63.

³⁰⁸ Rifat Uçarol, a.g.e., s.761; Fahir Armaoğlu, a.g.e., s.799; Pierre Oberling, a.g.e., s.116; Andreas Papandreu, a.g.e., s.347; Sabahattin İsmail, *100 Soruda Kıbrıs Sorunu*, s.109.

³⁰⁹ Kabul edilen uzlaşma metni özet olarak:

Aslında Rum- Yunan tarafında pek de istenmeyen bu uzlaş, gerek Yunan yönetimi, gerekse de Kıbrıs Rumları için hayal kırıcı oldu. Grivas ve Yunan askerleri Yunanistan'a dönmeye başladı. 8 Aralık 1967'de başlayan çekilme, 16 Ocak 1968'de tamamlanacaktı.³¹⁰

Burada şunu da belirtmekte fayda vardır ki, Yunan Cuntası'nın komutası altında bulunan ve sayıları 12.000–15.000 arasında olan Yunan kuvvetlerinin adayı terk etmesi, Makarios için şimdilik iyi bir durumdu. Çünkü Yunan Cuntası'nın ne yapacağı belli olmaz, adada bulunan kuvvetleri ile Kıbrıs'a da müdahale edebilir, Kral taraftarı ve muhalif olan Makarios'u da devirebilirlerdi. Zaten Kıbrıs'ta bulunan Yunan birlikleri, Albaylar Cuntası'nın kontrolü altında idi. Rauf Denktaş bu durumu şöyle anlatır: “Yunanistan'da darbe olmuş ve Kıbrıs'taki Yunan askerleri ve komuta heyeti Cunta'nın sadık elamanlarından oluşmaya başlamıştı.”³¹¹ Bu nedenle Makarios, Kıbrıs'taki Yunan subay ve askerlerinin adadan çekilmesine karşı çıkmadı. Hâlbuki bu kadar Yunan askerini adaya davet edip binbir emekle Kıbrıs'a gizlice sokan kendisinden başkası değildi... Ayrıca Yunanistan'ın Kıbrıs'ta bulunan yaklaşık 15.000 askerini geri çekmesi, Cunta'nın başarısızlık hanesine yazılacak eksi bir puan olacaktı ki bu da Makarios için hoşnut edici bir durumdu.

Bir Türk-Yunan savaşından çekinen ABD, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale etmesine yine taraftar değildi, ancak üç yıl önceki “Johnson Mektubu” krizi gibi bir krizle de karşı karşıya kalmak istemiyordu. Çünkü 1964'deki ABD engellemesinden sonra, Türkiye'deki askerî ve siyasî otoriteler, eskiye oranla ABD'den uzaklaşmaya başlamış, Türk halkı da müttefiklik ilişkilerini sorgulamıştı.³¹² Ayrıca bu zamana kadar mesafeli ilişkiler yürütülen S.S.C.B. ile 1964 krizinden sonra, daha ılımlı ilişkiler

-
- a) BM Genel Sekreteri, adada bulundurulmuş askerî birliklerin fazla kısımlarının geri çekilmeleri hususunda çağrıda bulunacaktı,
 - b) Yunan Hükümeti, 45 gün içerisinde askerî güçlerini Kıbrıs'tan çekecekti,
 - c) Komutan Grivas adaya bir daha dönmeyecekti,
 - d) Türklerin uğradığı zararlar tazmin edilecekti,
 - e) Kıbrıs'taki BM Barış Gücü'ne adadaki huzuru sağlamak üzere genişletilmiş yetki verilecekti, Bkz. Rifat Uçarol, a.g.e., s.761.

³¹⁰ Rifat Uçarol, a.g.e., s.762; Ertuğrul Önalp, a.g.e., s.179; Sabahattin İsmail, *100 Soruda Kıbrıs Sorunu*, s.109.

³¹¹ Süleyman Ergüçlü, *Kendi El Yazısıyla Rauf Denktaş'ın Kaleminden 20 Temmuz'a Doğru*, 1. Baskı, Bizim Kitaplar, İstanbul, 2015, s.9.

³¹² 1964'ten itibaren ABD'nin Türkiye'deki resmi-gayr-i resmi askeri varlığı ve faaliyetleri irdelenir hale gelmiştir. Daha önce ABD'ye dostane ilişkiler çerçevesinde sınırlarını sorgusuz açan Türkiye, 1964'ten sonra resmi anlaşmalar çerçevesinde ilişkilerini yürütmüştür. (24 Eylül 1968'de Türkiye'deki ABD Personelinin Görev ve Yetkileri'ni düzenleyen anlaşma ile 3 Temmuz 1969'da Türk-Amerikan Savunma ve İşbirliği anlaşmasının imzalanmasında 1964 krizinin de önemli etkileri vardır.)

kurulmaya başlamıştı. Her ne kadar Türkiye'nin Kıbrıs operasyonu yine engelleniyor olsa da, ABD bu kez, kırıncı ve gayr-i nazik tavırdan çok uzaktı.

Rum-Yunan tarafının beklentisi, Türkiye'nin Kıbrıs'a olası müdahalesinin, ABD tarafından hoyratça engelleneceği yönündeydi. Bu kadar rahat ve pervasız hareket etmeleri aslında bu düşünceden kaynaklanıyordu. İleride de görüleceği üzere özellikle komutan Grivas, Türkiye'nin Kıbrıs'a müdahale edemeyeceğinden o kadar emindi ki, bu hâli hem sözlerine hem davranışlarına yansıyacaktı.³¹³ Hâlbuki ABD, Soğuk Savaş Dönemi'nin ortasında, Türkiye'yi kendinden ve NATO'dan daha fazla uzaklaştıracak hamleler yapamazdı.

1967 yılında yaşanan krizde, Yunan Cuntası'nın Türkiye'nin baskılarına yeterince direnememesi, Kıbrıs Hükümeti ve Makarios üzerinde ciddi bir güven bunalımı meydana getirdi. Demek ki Kıbrıs'ta Enosis için gerçekleştirilecek bir eylemde, Yunan Hükümeti, duruma göre Kıbrıs'ı ve Makarios'u yalnız bırakabilecek, Makarios'suz anlaşmalar yapabilecek, önemli kararları tek başına alabilecekti.

Türkiye'nin baskısı ile Yunan askerlerinin Kıbrıs'tan çekilmesi, Kıbrıslı Rumlar ve Rum silahlı kuvvetleri arasında da hayal kırıklığı meydana getirdi. Bu durum, Rumlar arasında ulusal merkezin Kıbrıs'a ve Enosis'e ihaneti olarak algılanmış ve artık Enosis'in gerçekleşmeyeceği fikri hâkim olmaya başlamıştı.³¹⁴ Zaten netameli olan Makarios-Cunta ilişkileri bu olayla tam olarak güvensizlik haline dönüşmüştü. Bu durumda Makarios da kendi başının çaresine bakmalı, açacağı yolda yalnız başına yürümeliydi. Gerçi Makarios tek başına yürümesine yürüyecekti, ama Atina'dan da tek başına hareket etmemesi husunda devamlı uyarılar almakta ve baskı görmekteydi.

Yunan cuntasının Türkiye'nin baskılarına yeterince direnememesi, sadece Kıbrıs'ta değil, Megali İdea ve Enosis fikri ile yetiştirilmiş olan Yunan halkı arasında da hayal kırıklığına yol açtı. Böylelikle Yunan cuntasının itibarı, içeride de sarsılıyor, Yunan kamuoyu, “Kralcılar” ve “Cuntacılar” şeklinde ikiye bölünüyordu. Bunu fırsat bilen Kral Konstantin, 13 Aralık 1967 tarihinde Cunta'ya karşı bir darbe girişiminde bulundu. Darbe girişiminin başarısızlıkla sonuçlanması üzerine 14 Aralık 1967

³¹³ Grivas'ın Türkiye'nin adaya müdahalesi konusunda ne kadar büyük bir yanılğı içinde olduğu, Rumlar tarafından 20 Temmuz 1974 tarihinde, acı bir tecrübeyle anlaşılabaktı...

³¹⁴ Serdar Örnek, Giasemi Ververi, *Yunanistan Perspektifinden Kıbrıs Sorunu*, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık San.Tic.A.Ş., Ankara, 2016, s.115.

tarihinde İtalya'ya gitmek zorunda kaldı.³¹⁵ Bundan sonra Yunan monarşisi son bulacaktı.³¹⁶

Makarios ve Hükümeti, Yunan Kralı taraftarıydı ve onlara göre sabık Yunan Kralı, Yunanistan'a görevinin başına dönmeliydi. Bu nedenle Makarios cunta için bir tehlikeydi. Makarios Hükümeti Dışişleri Bakanı Kyprianu, Cunta'nın Dışişleri Bakanı ve bakanlık mensupları ile Makarios'un kralcı tutumu nedeniyle problemler yaşıyordu.³¹⁷ Ayrıca Makarios verdiği demeçlerde ve yaptığı konuşmalarda, Yunanistan'ın eski haline dönmesi gerektiğini vurguluyor, bu da cunta yönetimini rahatsız ediyordu.³¹⁸ Bu tutum Makarios – Cunta ilişkilerini yaralayan bir başka unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

1967 yılında adada yaşanan gelişmelerden³¹⁹ sonra Makarios, o zamana kadar takip ettiği siyaseti³²⁰ değiştirdi.³²¹ Tabii ki Enosis'ten vaz geçecek değildi, ancak yeni bir siyaset anlayışı ortaya koydu ve Kıbrıs siyasetinde “efkteon-efikton (mümkün olan ile özlenen)” ayrımını ortaya attı.³²² Bu yeni siyasete göre “Enosis” özlenendi ama mümkün olan ise bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti'nin güçlendirilmesiydi. Makarios'un kafasındaki bu yeni siyasi çizgiye göre, önce tam olarak bağımsız güçlü bir Kıbrıs devleti elde edilecek, daha sonra da uluslararası zemin hazır edilip self determinasyon

³¹⁵ Çiğdem Kılıçoğlu Cihangir, a.g.m., s.116; Andreas Papandreu, a.g.e, s.371; Baskın Oran, a.g.e., s.739.

³¹⁶ Askeri Cunta 1 Haziran 1973 tarihinde Cumhuriyet'i ilân edecek ve Yunanistan'da Krallığı kaldıracaktır...

³¹⁷ Süleyman Ergüçlü, a.g.e., s.9.

³¹⁸ Ertuğrul Önalp, a.g.e., s.185.

³¹⁹ 1967'deki Keşan ve Dedeoğlu görüşmelerinden sonra, Enosis'in Türkiye'ye rağmen gerçekleştirilemeyeceği, Makarios ve Yunan cuntası tarafından anlaşılmıştı. Ancak görüşmelerin ardından Rumlar tarafından gerçekleştirilen Boğaziçi ve Geçitkale saldırıları sonrasında, Türkiye'nin ortaya koyduğu dirayetli ve istikrarlı tavır, özellikle Makarios'ta o zamana kadar takip edilen yöntemlerle Enosis'in gerçekleştirilemeyeceği kanaatini kesinleştirdi. Bkz. Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., 172.

³²⁰ Makarios, 15 Temmuz Darbesi'ne kadar Kıbrıs Rum halkının lideri bulunduğu süre içerisinde birkaç kez, ana siyaset ekseninde değişikliğe gitmiş veya gitmek mecburiyetinde kalmıştır, şöyle ki:

1. “Ada'nın Taksimi” tehlikesi karşısında 1960 yılında “Kıbrıs Cumhuriyeti”ni istemediği halde razı olmuş, İngilizlerden kurtularak Enosis'e ulaşmak için bir basamak olarak değerlendirmiştir.
2. “Akritas planı” ile 1963 sonu ve 1964 başında “Türkleri yok etmek” suretiyle Enosis'i gerçekleştirme siyasetini uygulamış, ancak Türk mukavemeti ve Türkiye engeli karşısında geri adım atmak zorunda kalmıştır.
3. 1964'ten sonra Türkleri siyasi, ekonomik ve sosyal olarak çökertip ambargo ile adadan uzaklaştırma siyasetini gütmüş, ancak yine Türk direnişi ile karşılaşmıştır.
4. 1967'den sonra ise “Mümkün olan” siyaset anlayışı ile Enosis'i tehir edip, Kıbrıs Cumhuriyeti bağımsız ve güçlü bir hale geldikten sonra, dünya devletleri ile ilişkilerini geliştirip, self determinasyon ile Enosis'i gerçekleştirme siyaseti takip etmiştir.

³²¹ Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., 41.

³²² Niyazi Kızılyürek, *Daha Önceleri Nerediydiniz?*, s.30; Pierre Oberling, a.g.e., s.119; Niyazi Kızılyürek, *Glaŋfos Klerides*, s.89.

ile Enosis sağlanacaktı.³²³ Makarios bu fikrini hükümetine de kabul ettirmişti. Dışişleri Bakanı Kiprianu verdiği bir demeçte: “Pratik politikada Enosis mümkün olmadığı müddetçe gayemiz Kıbrıs’ın bağımsızlığını kuvvetlendirmektir” diyordu.³²⁴ Bu yeni görüş Pan-Helenist ideolojiyle problemleri olan AKEL tarafından desteklenirken, Kıbrıs’ta orta sınıflar, devlet memurları ve işadamları guruplarında da kabul görmeye başladı.³²⁵ İlerleyen zamanda cuntanın kendi içindeki anlaşmazlıklar ile ortaya çıkacak cunta içi darbeler ve istikrarsızlıklar, Makarios’ta yeni siyaset anlayışını daha da pekiştirecekti.³²⁶ Aslında bu yeni tutum, kendi içerisinde teknik olarak bir tenakuz barındırıyordu. Çünkü “Enosis” ile “bağımsızlık” taban tabana zıt şeylerdi. Zira Enosis “bağımlılık”, yeni siyaset anlayışı ise “bağımsızlık” diyordu. Bu yeni siyasi anlayış ile yıllardır ölümüne mücadele verilen Yunanistan’a “bağlanma” siyaseti, “bağımsızlık” siyasetine dönüştürülecekti. Bu pek de kolay olmayacaktı.

Mümkün siyasetini ortaya atan Makarios tarafından, Yunan cunta yönetiminin değişeceği zamana kadar Kıbrıs yönetimini güçlendirmek ve cunta yönetiminin değişmesinden sonra iş başına gelecek yeni yönetim ile Enosis’i hayata geçirmek için zaman kazanmak fikri de gözetilmiş olmalıdır. Neticede Yunanistan, ilelebed askeri cuntalar ile idare edilmeyecekti. Makarios’un “mümkün” siyaseti, üç kesimi çok ciddi rahatsız etti. Cunta yönetimi, komutan Grivas ve Kilise çevrelerinden bazı piskoposlar, bu yeni siyasî anlayışı kabul etmedi. Bundan sonra Makarios, bu üç kesim tarafından millî dâvâyâ ve Enosis’e ihanetle suçlanacak, taraflar arasında çok ciddi bir muhalefet ve mücadele dönemi ortaya çıkacaktı.

1967 krizinden sonra Kıbrıs Rum toplumunda Enosis ile ilgili iki ayrı görüş taraftar kazanmaya başladı. Bu görüşlerin ilki, askerî güç kullanarak kısa yoldan Türklerin yok edilmesi ve adadan uzaklaştırılmasıyla Enosis’in gerçekleştirilmesi görüşü, ikincisi ise uzun vadede ekonomik ve siyasî güç kullanarak Türklerin azınlık haline getirilmesi, self determinasyon ve plebisit yoluyla Enosis’in gerçekleştirilmesi görüşüydü. Rum toplumu içinde bu iki görüşü de savunanlar mevcuttu. Birinci görüşü

³²³ Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., 114.

³²⁴ Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., 108.

³²⁵ Niyazi Kızılyürek, *Daha Önceleri Nerediydiniz?*, s.31.

³²⁶ Mümtaz Soysal, *“Aklını Kıbrıs’la Bozmak”*, 1. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1995, s.15; M. Sami Denker, a.g.e., s.49.

eski E.O.K.A.'cılar, Grivas³²⁷ ve Yunan Cunta taraftarları ile radikal Enosisciler savunurken, ikinci görüşü halen iktidarda bulunan Makarios ve taraftarları savunmaktaydı.³²⁸

Bir de işin, ekonomik güç odakları yönü vardı. Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ilânı ile birlikte, bağımsız bir ülke haline gelerek resmi yollardan ticarî ve ekonomik ilişkiler kurulmaya başlanan adada, ticaret ve turizm ile ortaya çıkmaya başlayan sermaye ve kapital güç odakları, elbette ki artık Enosis'e mesafeli idiler. Çünkü Enosis demek, ekonomik özgürlüklerin de bir nevi kısıtlanması, Yunanistan'ın ekonomik programı çerçevesine dâhil olmak demektir. Bundan dolayıdır ki Makarios'un ortaya attığı bu yeni "mümkün" politikası, ticaret ve kapital odakları tarafından da desteklenen bir politika oldu. Bununla birlikte elbette ki tüm Rumlar, mecburen Enosisçi idi. Rumlar arasındaki siyasetin yolu, sıkı bir Enosis'ci olmaktan geçiyordu. Enosis bir tabu haline geldiğinden herkes öyle görünmek zorunda kalıyorlardı.³²⁹

Ayrıca 1960 yılından itibaren başka bir ülkenin egemenliği altında yaşamaktan kurtulup, kendi ayakları üzerinde durmaya başlayan, ekonomik ve kültürel özgürlüğe kavuşan, her alanda eskiye nazaran gelişmeye ve yükselmeye başlayan, liberalizm ile tanışan Rum toplumu ve Rum siyaseti, teorik olarak Enosis'i istese de, pratik hayatta Enosis ile Yunanistan'ın bir vilayeti seviyesine inmek, siyasetçiler olarak da cumhurbaşkanı, bakan gibi seviyelerden, genel vali, vali, vali yardımcısı ya da kaymakam gibi seviyelerde değerlendirilmek istemiyorlardı. Bu nedenle de yeni siyaset anlayışı başta siyasetçiler ve liderler olmak üzere Rum toplumu arasında olumlu karşılanmıyordu.

Bu yeni siyasi anlayışla birlikte, Makarios ile Yunan cunta yönetimi arasında yeni ayrılık noktaları meydana gelecekti. Artık Makarios, Enosis'i zamana yayma politikasını iyice pekiştiriyor, önce Kıbrıs Cumhuriyeti'ni güçlendirip, adadaki Türklerin haklarını azaltıp azınlık haline getirdikten sonra Enosis'i gerçekleştirebileceğini düşünüyordu. Cunta yönetimi ise bir an önce Enosis'i gerçekleştirmeyi istiyordu.

³²⁷ Grivas, 1967'deki Boğaziçi ve Geçitkale saldırılarının Makarios tarafından kasıtlı planlandığını düşünür. "Mümkün" siyasetine geçebilmek için kendisinden ve Yunan askerlerinden kurtulabilmek için böyle bir plan yaptığını düşünür. Bu da Grivas ile Makarios arasındaki ilişkilerin daha kötü bir noktaya ulaşmasını sağlayacaktır. Bkz. Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., 42.

³²⁸ Sabahattin İsmail, *100 Soruda Kıbrıs Sorunu*, s.113.

³²⁹ Şenol Koray Sakınmaz, a.g.e., s.87.

Bu konu ile ilgili bir ayrıntıya dikkat çekmek gerekir. Cunta ve komutan Grivas Makarios'u hep Enosis'ten vaz geçmek ve bağımsız Kıbrıs istemekle suçlamışlardı. Bu suçlamalara dayandırılarak ortaya çıkan taraflar arasındaki mücadele, Enosis ile Bağımsızlık mücadelesiymiş gibi sunulmuştu.³³⁰ Durum kesinlikle böyle değildi. Tüm taraflar şiddetle Enosis istemekteydi. Sadece metot konusundaki farklılıklar ve anlaşmazlıklar nedeniyle, çatışma ve mücadele ortamı doğmuştu.

Makarios, Enosis'i zamana yayma planını hayata geçirmeye başlamıştı bile. Kendi deyimi ile “Kıbrıs'lı Türkler, Akdeniz'in kızgın güneşi altında tereyağı gibi eriyeceklerdi.” Zaten dünyanın güçlü devletleri de Kıbrıs'daki mevcut durumu yavaş yavaş kabullenmişlerdi.³³¹ BM, meşru Kıbrıs Hükümeti olarak Makarios Hükümetini tanımaktaydı. Tüm bunlar siyaseten Makarios'un elini güçlendiren faktörlerdi.

Makarios'un Enosis'i zamana yayarak “Mümkün” politikasını kamuoyuna sunarak bu ekseninde hareket etmesi, bir an önce Enosis isteyen Yunan Cuntası tarafından kabul edilebilir bir durum değildi. Makarios yönetimi ile Albaylar Cuntası arasındaki ilişkiler her geçen gün daha da kötüye gidiyordu.

Makarios'un yeni siyasetinin cunta ile bir başka ayrılık noktası ise Kıbrıs'ın ilk ve etkin komünist partisi AKEL'in 1963'ten bu yana zaman zaman desteklediği Makarios'u, bu yeni siyaset anlayışında da tam desteklemesiydi. AKEL, takip ettiği Kıbrıs siyasetinde, her ne kadar adanın sosyolojik şartlarını gözetip Enosis'e karşı bir söylem ve eylem gerçekleştiriyorsa da, teknik olarak Enosis'e karşıydı. Tabii beraberinde radikal Enosis'cilere, E.O.K.A.'cılara³³² ve komutan Grivas'a da karşıydı.³³³ AKEL'in adadaki istikbali, Kıbrıs'ın bulunduğu şekliyle kalmasına bağlıydı. Yakın ilişki içerisinde bulunduğu Sovyet Rusya'nın Kıbrıs politikası da adanın bağımsız, bağlantısız, tarafsız halde bulunması üzerine kurgulanmıştı. Sovyetler ve AKEL, ABD müttefikleri ve NATO üyesi olan Türkiye ve Yunanistan tarafından Kıbrıs'ın kontrol altına alınmasını istemiyordu. AKEL, Kıbrıs'ta iktidarı tek başına ele

³³⁰ Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.161.

³³¹ Erol Manisalı, *Dünden Bugüne Kıbrıs*, s.55.

³³² AKEL, 1960 Kıbrıs Cumhuriyeti kurulana kadar yürütülen E.O.K.A. mücadelesini, Emperyalist İngilizlere karşı işgal altındaki bir halkın bağımsızlık mücadelesi olarak gördüğü için karşı çıkmamış ve desteklemiştir. Ancak 1960'tan sonraki durum farklıdır. Kıbrıs'ın bağımsızlığından sonra Enosis'e taraftarı gibi görünse de, Radikal Enosis'cilere, E.O.K.A.'cılara ve Grivas'a karşıdır.

³³³ “AKEL Kıbrıs'ta üslerin kapatılmasını ve self deteminasyonu savunmakla birlikte Enosis hakkındaki görüşünü açıkça belirtmiş değildir... Partinin liderleri halkın desteğini kaybetmemek için görünüşte Enosis taraftarı olmak gerektiğini anlıyorlar...” Bkz. T.W.Adams, Alvin J.Cotrell, *Kıbrıs'ta Komünizm*, Türkiye Tic. Od. San. Od. ve Tic. Borsaları Birliği Matbaası, Ankara, 1967, s.13.

geçiremeyeceğine göre, adadaki komünistlerin ve komünist yapılanmaların tek teminatı, iyi ilişkiler kurulacak güçlü bir Makarios iktidarı olabilirdi. Kıbrıslı Rum lider Glafkos Klerides, AKEL-Makarios yakınlaşması ve AKEL'in Makarios'a desteğini, AKEL'in adadaki siyasi pozisyonunu güçlendirme girişimi olarak değerlendirip şöyle ifade etmiştir:

“... Makarios'un, aldığı yüksek oy oranına bakılırsa, soldan da oy aldığı kesindi. Anlaşılan Makarios'un gücüne karşı mücadele etmektense, onun çevresinde gezinmeye karar verdiler. Daha sonra yapılan milletvekilliği seçimlerinde meclise girmelerini sağlayacak ayarlamaların yapılması için Makarios'u ziyaret ettiler... AKEL, kendi pozisyonunu güçlendirmek için Makarios'a destek vermeye böyle başlamıştı.”³³⁴

AKEL-Makarios yakınlaşması, AKEL açısından muhakkak ki yukardaki gibiydi. Ancak tecrübeli siyasetçi Makarios'un AKEL ile temas kurması ve desteğini kabul etmesi, elbetteki boşuna değildi. Kıbrıs iç dengelerinden başka; anlaşılan o ki Makarios, S.S.C.B. ve Doğu Bloğu ile sağlanacak irtibat, ilişki ve desteği, AKEL üzerinden yürütmeyi düşünmüştü. AKEL tarafından desteklenmesi, Doğu Bloğu tarafından desteklenmesi anlamına geliyordu ki bu durum başta NATO ve müttefikleri için farklı bir “Mesaj” içermektedir. “*Gerçekte Makarios, hem Doğu Bloku'na kur yapmak, hem de Batı'ya şantaj yapabilmek için AKEL'le daima iyi geçinme ve işbirliği yapma mecburiyetini hissetmişti.*”³³⁵

AKEL'in Makarios'u destekleme nedenlerinden birisi de kuşkusuz Kıbrıs yönetimini ve Makarios'u, Yunan cunta yönetimine karşı güçlü kılma isteğiydi. Çünkü Yunan yönetimi tarafından Enosis gerçekleştirilir ve Kıbrıs Yunanistan'a bağlanırsa, Yunan Cuntası,³³⁶ NATO, ABD ve İngiltere, AKEL'e adada hayat hakkı tanımayacaktı.³³⁷ AKEL ve Kıbrıs komünistlerinin akıbeti Yunanistan'daki komünistlerden farklı olmayacaktı.

³³⁴ Niyazi Kızılyürek, *Glafkos Klerides*, s.157.

³³⁵ Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.25.

³³⁶ 1949'dan beri Yunanistan'da yasa dışı olarak kabul edilen komünist faaliyetler, Albaylar Cuntası'nın iş başına gelmesi ile birlikte ezilip yok edilmeye başlamıştı. Cunta döneminde, Yunanistan'da bulunan komünizm taraftarı binlerce kişi, hapslere atılmış, gizli EDA partisi kapatılmış, 279 dernek ve kuruluş'un faaliyeti sonlandırılmış, 500 civarında Komünist Yunan vatandaşlıktan çıkarılmıştı. Bkz. Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.25.

³³⁷ Ertuğrul Önalp, a.g.e., s.184.

Yunanistan'daki Cunta yönetimi, ABD yanlısı ve milliyetçi tavırları ile tanınıyordu. Makarios-AKEL yakınlaşması, S.S.C.B.-Kıbrıs işbirliğine evrilebilir ve Kıbrıs'ı Rusların güdümüne sokabilirdi. Bu ise ne Türkiye'nin, ne de Yunanistan'ın İngiltere'nin, ABD'nin, NATO ve müttefiklerinin kabul edebileceği bir durum değildi. Zaten Makarios, gerek S.S.C.B. ve “Demir Perde” ülkeleri ile gerekse “Bağılantısız” ülkeler ile daha önce de temaslar kurmuş, ticaret yapmaya ve silah almaya başlamıştı.³³⁸ Şimdi bu ilişkiler daha da güçlenerek devam edecekti. Doğu Bloğu ülkeleri ile ilişkilerin dikkat çekici bir şekilde gelişmesi üzerine, Kıbrıs için “Akdeniz'in Kübası”, Makarios için de “Kızıl Papaz” benzetmeleri ve yakıştırmaları ayyuka çıkıyordu.³³⁹

Makarios'un Doğu Bloku ile yakınlaşmasını Rum Lider Glafkos Klerides şöyle yorumlamaktaydı:

“Makarios'un sola veya komünizme kayması mümkün değildi. Böyle bir gelişme Kilise'den ayrılması anlamına gelirdi... Makarios kendi çapında bazı oyunlar oynuyordu. Çünkü İngilizlerin ve Amerikalıların Türklerin görüşlerine sıcak baktıklarını görüyordu. Bu sebepten ötürü, yakınlaşabileceği başka güçlerin de olduğunu göstermek istiyordu. Ancak Kıbrıs'ı Doğu Bloku'na sürüklemek gibi bir niyeti asla yoktu.”³⁴⁰

Her ne sebep ve şekilde olursa olsun, AKEL, S.S.C.B ve Doğu Bloğu ile Makarios yakınlaşması, Albaylar Cuntası'nı rahatsız ediyor, kendilerini sorumlu hissettikleri ülkelere (!) karşı da zor durumda bırakıyordu. Hatta zaman içerisinde bu yakınlaşmanın ulaştığı boyutlar, cuntanın bekâsını sarsabilecek bir duruma ulaşabilirdi. Bu yakınlaşmadan rahatsız olan bir başka güç ise İsrail idi.³⁴¹ İsrail bakımından “Büyük İsrail” kurulana kadar Kıbrıs'ta çözümsüzlüğün devam etmesi gerekiyordu.³⁴²

Makarios'un uygulamaya koyduğu “Mümkün” politikasının Kıbrıs içinde bazı etkileri oldu. Radikal bazı kişi ve guruplar, “ihanetle” suçladıkları Makarios'a karşı

³³⁸ Çekoslovakya'dan sipariş ettiği silalar Kasım 1966 yılında Limasol Limanı'na ulaşmıştı.

³³⁹ Şenol Koray Sakıncı, a.g.e., s.87.

³⁴⁰ Niyazi Kızılyürek, *Glafkos Klerides*, s.129.

³⁴¹ İlerleyen zamanla Makarios'un Doğu Bloğu, Bağılantısızlar ve Araplarla olan ilişkisini daha da ilerletmesi sonucu, İsrail yönetiminin Makarios'un ortadan kaldırılması için ABD'ye baskı yaptığı ve sonraki Yunan cunta lideri Ioannidis'in Yahudi kayın biraderi aracılığıyla İsrail ile ilişki içinde bulunduğu iddiaları bulunmaktadır. Bkz. Salâhi R. Sonyel, *Gizli Belgelerle Kıbrıs Sorunu Kaygılı Yıllar*, 1. Baskı, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2014, s.23.

³⁴² Anıl Çeçen, a.g.e., s. 65.

cephhe alıyor, bir kısmı partileşiyor, bir kısmı ise küçük terör gurupları³⁴³ haline dönüşüyordu.³⁴⁴ Bu guruplar gelişerek ileri tarihlerde terör eylemleri ile Makarios'un iktidarını sarsmaya çalışacaklardı. Yunan cuntacılar ve taraftarları ile radikal Rumlar ve tedhişçiler, Makarios'u "ihanelle" suçladıkça, o da doğal olarak durumun böyle olmadığını ispatlamak için "Enosis" söylemlerini artırıyor. Enosis'ten vaz geçmek şöyle dursun, usul değiştirmek bile Makarios için zor bir durumdu. Taşımış olduğu siyasî ve idarî sıfat ve görevlerden başka, üzerinde dini sıfat ve görevleri bulunuyordu. Tüm bu görev ve sıfatlar Enosis'e çıkıyordu ve Enosis ile irtibatlanıyordu. Kısacası Makarios, Enosis için o makamlarda bulunduruluyordu.³⁴⁵

Makarios'un "Mümkün" politikasına karşı çıkan bir başka kesim ise (tamamı olmasa bile) mücadeleciler kilise çevreleriydi. Zira Enosis mücadelesi temelde kiliseden başlamıştı ve Enosis'i zayıflatacak her hareket, her fikir, kilise için muteber değildi. Özellikle Girne, Baf, Kition Piskoposları ve destekçileri, yeni siyaset anlayışından rahatsızdı ve bu rahatsızlıklarını da dile getirmekten çekinmiyorlardı. Kıbrıs'taki politika değişimi ve kamuoyuna sunulan yeni siyaset modeli hakkında Makarios tarafından yeterince bilgilendirilmedikleri gerekçesiyle, 1967 yılının Aralık ayında üç piskopos, gizlice bir araya gelerek adada yaşanan gelişmeler hakkında bir durum değerlendirmesi yaptı.³⁴⁶ Aslında habersiz yapılan bu toplantı usul ve temayüllere aykırı idi. Ancak bu habersiz toplantılar, bir kaç kez daha tekrar etti. Piskoposlar, Makarios'un yeni siyaset anlayışını sert bir dille eleştiriyorlardı.

28 Aralık 1967 tarihinde Kıbrıs'ta "Geçici Türk Yönetimi"³⁴⁷ ilân edildi. Türk Yönetimi'nin Başkanı Dr. Fazıl Küçük, Başkan Yardımcısı da halen Türkiye'de bir nevi

³⁴³ Kurulan bazı örgütler: Milli Cephe, Milliyetçi Kurtuluş Örgütü, Milliyetçi Gençlik Örgütü, Akritas Örgütü, Anka Enosisçi Gençlik Örgütü.

³⁴⁴ Pierre Oberling, a.g.e., s.119,120.

³⁴⁵ Bununla ilgili olarak yaşanan bir olay konuya açıklık getirecektir, şöyle ki: Atina'da yapılan bir toplantıda Makarios'un Glafkos Klerides'e karşı söylediği "Ben Klerides gibi iki bölge, iki toplumlu federasyonu kabul edecek kadar cesur değilim" sözünü değerlendiren Klerides; aklından, "...çünkü sen Başpiskoposun ben değilim." demek geçtiğini belirterek, "Gerçekten de bir Başpiskopos için durum daha zordu. Çünkü bir siyasetçi, gerekirse yurtdışına kaçabilirdi fakat Makarios, Başpiskoposluk koltuğunda oturuyordu. Onun yurtdışına kaçması için hem Başpiskoposluk, hem ulusal liderlik, hem de Etnarh rolünü terk etmesi gerekiyordu." cümleleriyle Makarios'un durumunu yorumlamıştır. Bkz. Niyazi Kızılyürek, *Glafkos Klerides*, s.173.

³⁴⁶ Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.108.

³⁴⁷ 21 Nisan 1971 tarihinde "Geçici" ifadesi kaldırıldı. 1 Ekim 1974 tarihine kadar "Kıbrıs Türk Yönetimi Meclisi" adıyla; Kıbrıs Barış Harekâtından sonra da, "Otonom Kıbrıs Türk Yönetimi Meclisi" olarak devam etti. 13 Şubat 1975 tarihinde "Kıbrıs Türk Federe Devleti" ilan edildi.

sürgün bulunan Rauf Raif Denktaş oldu.³⁴⁸ Böylece, adadaki iki toplum birbirinden fiilen ayrılmış oldu. Aslında adanın, etnik ve idarî olarak iki parçaya bölünmesi, 1974'te değil, 1960'lı yıllarda “Yeşil Hat” ve “Türk Yönetimi”nin ortaya çıkması ile gerçekleşmişti ve bu bölünmeyi Türkler değil, Makarios ve Grivas sağlamıştı.³⁴⁹

Makarios, üç piskoposun muhalif hareketleri üzerine 25 Ocak 1968 tarihinde Sen Sinod Meclisini³⁵⁰ olağanüstü toplantıya çağırarak zorunda kaldı. Uzun ve hararetli geçen toplantıda üç Piskopos Makarios'a bir nevi ultimatoma vererek Mümkün politikasına alenen ve sert bir biçimde karşı çıktı.³⁵¹ Ancak işi daha ileriye götürmediler ve iki taraf arasında soğukluk yaşansa da problem şimdilik rafa kaldırıldı.

Makarios, cuntaya muhalif Andreas Papandreu ile Stokholm'de görüştü ve Roma'ya geçerek bir başka muhalif olan devrik Kral Konstantin ile de bir araya geldi. Daha sonra cuntayı Kral'ın Yunanistan'a dönmesi hususunda ikna etmeye çalıştı ancak başaramadı.³⁵²

1967'deki olaylardan sonra BM ve ABD, iki toplum arasında görüşmelerin yeniden başlaması için girişimlerde bulundu. Ancak Makarios Türkleri resmi muhatap olarak kabul etmek istemiyordu. Görüşmelerde, Rumları ve Makarios'u temsilen Glafkos Klerides, Türkleri ve Dr. Fazıl Küçük'ü temsilen de halen Türkiye'de yaşamak zorunda olan Rauf Raif Denktaş görevlendirildi. Bu görev dolayısıyla da 13 Mart 1968'de³⁵³ Rauf R. Denktaş Kıbrıs'a yasal yollardan dönecekti.³⁵⁴

Makarios, 12 Ocak 1968'de Cumhurbaşkanlığı seçimlerinin 25 Şubat 1968 tarihinde yapılacağına dair bir açıklama yaptı.³⁵⁵ Belirlenen tarihte seçimler yenilendi. Makarios, % 95,35'lik ezici bir üstünlükle³⁵⁶ beş yıllığına yeniden Cumhurbaşkanı

³⁴⁸ Rifat Uçarol, a.g.e., s.762; Fahir Armaoğlu, a.g.e., s.799; H. Fikret Alasya, *Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri*, s.41; M. Sami Denker, a.g.e., s. 49; Ertuğrul Önalp, a.g.e., s.180; Sabahattin İsmail, *100 Soruda Kıbrıs Sorunu*, s.110; Baskın Oran, a.g.e., s.738.

³⁴⁹ Pierre Oberling, a.g.e., s.117; Ertuğrul Önalp, a.g.e., s.180.

³⁵⁰ **Send Sinod Meclisi:** Başpiskopos ile Metropolitlerden oluşan meclistir.

³⁵¹ Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.110.

³⁵² Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.286.

³⁵³ Kıbrıs'a dönüş tarihini hatıralarında anlatan Rauf Denktaş; “13 rakamı Makarios için hayırlı bir rakammış. Kendisi söylemekteydi.12 adadan sonra Kıbrıs'ı 13. ada olarak Yunanistan'a bağlamak ona Tanrısal bir bağış olarak görünüyordu. Büyüyü bozmak için ben de adaya 13'ünde dönmeyi planladım ve öyle de yaptım.” Cümleleriyle anlatır. Bkz. Rauf Raif Denktaş, *Kıbrıs Elli Yılın Hikâyesi*, s.413.

³⁵⁴ Rauf Raif Denktaş, *Kıbrıs Girit Olmasın*, s.23; Rauf Raif Denktaş, *Kıbrıs Elli Yılın Hikâyesi*, s.413.

³⁵⁵ Rauf Raif Denktaş, *Kıbrıs Elli Yılın Hikâyesi*, s.408.

³⁵⁶ “Enosis Sloganı ile Ortaya Atılan Evdokas Yenilgiye Uğrarken Makarios Seçimlerde Oyların 0/095'ini Aldı.” *Bozkurt*, 27.02.1968, s.1.

seçildi.³⁵⁷ Elde edilen ezici seçim sonuçları, gerek Kıbrıs içi muhalefete, gerekse Atina'daki cuntaya karşı Makarios'un elini güçlendiriyordu.

Bu seçim sonuçlarını bir de şu açıdan okumak gerekir. Makarios'a karşı seçime giren Ulusal Demokratik Parti adayı Doktor Takis Evdokas, seçim kampanyası süresince Enosis'in acilen ilân edilmesinin gerekliliği üzerinde durmuş ve seçimi kazandığında Enosis'i hemen ilân edeceğini iddia ve vaat etmişti. Seçim sonuçlarına bakıldığında Kıbrıs'lı Rumların kahir ekseriyetinin (her ne kadar Enosis yanlısı olsalar bile) artık radikal Enosis söylemlerine itibar etmediği, Makarios'un mümkün siyasetini benimsediği, uygulamalarını beğendiği ortaya çıkmaktadır ki, bu da Makarios'a çizdiği yeni çizgide Cunta ve Grivas'a rağmen emin adımlarla ilerleme gayret ve güvenini getirmişti. Makarios artık Yunanistan ortaklığıyla Enosis'in gerçekleştirilmesi konusunda ümidini kesmiş bulunuyordu. Cunta ile ortaklaşa hiçbir şekilde bu iş gerçekleşemezdi. Başka yollar bulmalı, yeni siyaset çizgisinde emin adımlarla ilerlemeliydi.

3 Haziran 1968 tarihinde Türk-Rum ikili görüşmeleri Beyrut'ta başladı. İki gün süren bu ön görüşmenin ardından asıl görüşmelere 24 Haziran 1968 tarihinden itibaren de Lefkoşa'da devam edildi.³⁵⁸ Toplumlararası görüşmeler devam etmesine rağmen bir türlü neticelendirilemiyordu. Makarios'un zamana yayma siyaseti nedeniyle zaten neticelendirilmesi de mümkün görünmüyordu. Zira yapılan görüşmeler, sadece oyalama ve zaman kazanmaya, dünya kamuoyuna uzlaşmacı bir görüntü vermeye yönelikti. Görüşmeler boyunca Makarios, Cunta'nın Kıbrıs ve Türkiye'ye yönelik izlediği politikayı dikkate almamış, başınabuyruk hareket etmiş, bu da cunta ile aralarındaki gerginliğin başka bir nedeni olmuştu.³⁵⁹

1968 ve 1969 yıllarında Makarios, kendisine uluslararası destek arayışlarına girdi. Afrika ülkeleri ve Bağlantısız ülkelerle iyi ilişkiler kurmak için uğraştı ve bu konuda kısmen de başarılı oldu. Başta Lusaka Konferansı olmak üzere, Afrika'daki bazı toplantılara katıldı ve Afrika'nın en ücra köşelerine giderek, Ortodoks halkı takdis

³⁵⁷ Mânidardır ki, Makarios'un yeniden Cumhurbaşkanı seçildiği ay içerisinde BM, 1963 Kanlı Noel'inden itibaren Türk ölü ve kayıplarını 478 olarak, tamamıyla tahrip olmuş Türk evi sayısını 527 olarak, hasarlı Türk evi sayısını 2000 olarak açıklıyordu.102 Türk köyü de terk edilmek zorunda kalmıştı. Bkz. Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.287.

³⁵⁸ H. Fikret Alasya, *Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri*, s.78; Rauf Raif Denktaş, *Kıbrıs Elli Yılın Hikâyesi*, s.420.

³⁵⁹ Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., 173.

girişimlerinde bulundu. Uluslararası destek hususunu abartarak Moskova'ya davetsiz olarak gitti.³⁶⁰ AKEL'in de etkisi ile S.S.C.B.'nin desteğini de sağladı.

Usta siyasetçi Makarios'un bu sıradışı uluslararası çaba ve dışa açılım faaliyetleri, hiç şüphe yok ki bir anlam taşıyor ve bir amaca hizmet ediyordu. Kıbrıs'ın idarî ve siyasî yapısı ile ilgili BM'de yapılacak herhangi bir oylamada, iyi ilişkiler kurduğu devletlerin desteğini ve oylarını almak, Makarios için eskiye oranla çok daha önemli hale gelmişti. Çünkü artık Yunanistan ve Yunanistan'ın etki sahasında bulunan devletlerin, kayıtsız şartsız desteğinden mahrum sayılırdı. Ayrıca iktidarı ve yönetimi ile ilgili karşılaşılabilecek sorunları, kendisini destekleyecek devletler ve BM'deki destekçi ülkeler yardımı ile çözüme kavuşturabilir, siyasî ve ekonomik faydalar sağlayabilirdi.

1968 yılının 13 Ağustos'unda, sabah saatlerinde Yunan cunta lideri Papadopoulos'a başarısız bir suikast girişiminde bulunuldu. Suikast ile ilgili bir kişi tutuklandı.³⁶¹ Bu suikastten Kıbrıs İçişleri Bakanı Yorgacis sorumlu tutuldu. Rauf Denктаş bu olayı şöyle anlatır:

“İçişleri Bakanı Yorgacis ise açıkça, Atina'da Cunta aleyhine çalışan gizli aşıkâr örgütlerle iş birliği içindeydi. Makarios işi bu örgütlere silah ve bomba gönderecek kadar kadar ileriye götürmüştü... Yunanistan'a silahlar ve bombalar Dışişleri'nin kurye torbalarında gönderiliyordu. Bu konuda Kyprianu ile Yorgacis'in işbirliğini kanıtlayan Cunta, Makarios'a bu delilleri göstererek ‘Ya sen, ya Kyprianu ve Yorgacis’ ultimatomen verdi., Makarios epeyi direttikten sonra Yunanistan'a boyun eğmek zorunda kaldı. Kyprianu istifa etti. Yorgacis de görevden alındı.”³⁶²

Yunan cunta lideri Papadopoulos, Makarios'tan Yorgacis'in görevden almasını istedi. Makarios bu talebe uzun zaman direndi.³⁶³ Makarios'un suikast zanlılarının görevlerine son verme işini yavaştan alması nedeniyle Papadopoulos, Yorgacis ile ilgili bazı açıklamalar yapmaya niyetlendi. Bunun üzerine Makarios, Yorgacis'i makamından uzaklaştıracağına dair söz vererek Papadopoulos'tan açıklama

³⁶⁰ Aydın Olgun, *Kıbrıs Gerçeği 1931-1990*, s.31.

³⁶¹ “Dün Sabah Yunan Başbakanı Papadopoulos'a Suikast Yapıldı.”, *Bozkurt*, 14.08.1968, s.1; Abdulhaluk Çay, a.g.e., s.91.

³⁶² Süleyman Ergüçlü, a.g.e., s.9.

³⁶³ Yorgacis, itham edilir edilmez daha ilk başlarda istifa etmiş, ancak Bakanlar Kurulu'nu toplayan Makarios, Yorgacis'in istifasını reddetmişti. Cunta baskısı üzerine Yorgacis, ikinci kez istifa etmiş ve istifası kabul edilmiştir. Bkz. Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.174.

yapmamasını istedi.³⁶⁴ Daha fazla dayanamayan³⁶⁵ Makarios, Yorgacis'in istifasını istedi. Bunun üzerine Yorgacis istifa ederek görevinden ayrıldı.³⁶⁶ İstifanın ardından açıklama yapan Makarios, Yorgacis'in istifasından derin üzüntü duyduğunu belirterek, ondan sitayişle bahsetti.³⁶⁷ Yorgacis ise her fırsatta cunta için ağır sözler söylüyordu.³⁶⁸ Bu durum cunta ile Makarios arasındaki ilişkileri gerginleştiren bir başka konu oldu.

Makarios'a muhalif, Millî Cephe Örgütü 1969 yılında eylemlerini artırdı.³⁶⁹ 1 Mart 1969'da Rum Polis Başkomutanı Hasapis'e suikast düzenledi. 1 Nisan 1969'da E.O.K.A.'nın kuruluş yıldönümünde birçok yerde bombalar patladı. Nisan ayının ilk haftasında Adalet Bakanı Stilla Sulyotu'nun evine bomba konuldu. Eylemlerine devam eden örgüt, Ağustos ayında Rum yönetimi sözcüsü Miltiades Hristodulu'ya suikast düzenledi.³⁷⁰ Makarios ve hükümete yakın kişiler terör eylemleri ile sıkıştırılıyordu. Milli Cephe, 29 Ağustos 1969 tarihinde yasadışı ilân edildi, ancak faaliyetlerine devam etti. Ayrıca 28 Ekim 1969'da Makarios'un sarayına bomba konuldu.³⁷¹

Kıbrıs'ta yaşayan iki toplumun arasına yıllardır ekilen ayrılık tohumları neticesinde, onlarca problemlili yılda kalben ayrıştığı gibi fiziken de ayrılmış olduğu ve artık birarada yaşayamadığı gözle görülebiliyordu. Türkler ve Rumların beraber yaşadığı karma köy sayısı 1881 yılında 342 iken, 1970 yılına gelindiğinde bu sayının 48'e indiği gözleniyordu. Toplum parçalanmıştı. Bundan sonra ne yapılırsa yapılsın, asla eskisi gibi olamayacaktı.

1970'lerin başını Rauf Denktaş şöyle anlatır: *“1970–71 yılları çok gergin geçti. Rumların kendi arasındaki olaylar da yayılmaktaydı. 1968 Haziran'ında Kliridis'le başlattığım görüşmeler tamamen tıkanı.”*³⁷²

1970 yılına gelindiğinde gerek Kıbrıs'daki iç muhalefet, gerekse Yunan Cunta Yönetimi, her geçen gün Makarios'un Enosis'ten daha da uzaklaştığını, Kutsal Dava'nın (!) kaybedilmekte olduğunu, artık Makarios'un acilen iktidardan

³⁶⁴ Niyazi Kızılyürek, *Glaŋkos Klerides*, s.162.

³⁶⁵ Cunta Makarios'a, Yorgacis'i görevden almadığı takdirde Kıbrıs ile diplomatik ilişkilerini keseceğini bildirdi. Bkz. Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.175.

³⁶⁶ Abdulhaluk Çay, a.g.e., s.91; Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.174.

³⁶⁷ Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.175.

³⁶⁸ Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.176-177.

³⁶⁹ Yunanistan bu dönemde, Kıbrıs içi anarşi ve kargaşayı gerekçe gösterip, otoriteyi sağlamak için garantör ülke olarak adaya müdahale etme ve bu yoldan Enosis'e ulaşma planını takip etmiş, ancak başarılı olamamıştır. Bkz. Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.49, 202.

³⁷⁰ Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.180.

³⁷¹ Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.180.

³⁷² Rauf Raif Denktaş, *Kıbrıs Elli Yılın Hikâyesi*, s.442.

uzaklaştırılması gerektiğini düşünüyordu. 1968 seçimlerinde ezici bir çoğunlukla iktidarını perçinleyen Makarios'un, legal yollarla, siyaseten iktidardan uzaklaştırılması imkânsızdı. Geriye bir tek yol kalıyordu. Ya darbe ile iktidardan uzaklaştırılacak, ya da bir suikast ile ortadan kaldırılacaktı. Darbe ile iktidardan uzaklaştırmak, Yunan Cuntası'nın en iyi bildiği konuydu, ancak ne var ki uluslararası zemin ve zaman, buna müsait değildi. Geriye ikinci yol kalıyordu ve tabî ki bu ikinci yol denenecekti. Nitekim Makarios, 18 Ocak 1970'de havaalanından Lefkoşa'ya dönerken bir suikast teşebbüsü oldu.³⁷³ Alınan sıkı tedbirlerle suikast önlendi.

8 Mart 1970 tarihinde Mehara (Meşara) Manastırı'nda yapılacak dinî törene Makarios'u götürmek üzere Başkanlık Sarayı'ndan havalanan helikoptere, Lefkoşa Birleşik Kıbrıs Lisesi çatısından ateş edildi. Pilot Zaharia Papadoyannis yaralanmasına rağmen helikopteri yere indirmeyi başardı. Makarios bu suikasttan yara almadan kurtuldu.³⁷⁴ Suikast ile ilgili olduğu düşünülen 11 eski E.O.K.A. militanı gözaltına alındı.³⁷⁵ Bu Makarios'a girilen 3. suikast³⁷⁶ teşebbüsü idi.³⁷⁷ Tabî ki sıradışı bu olay üzerine birçok iddia ortaya atıldı. Suikast hâdisesinin en ilginç yanı ise (her ne kadar tam olarak aydınlatılamamış olsa da) yıllardır Makarios ile birlikte hareket eden, onun kabinesinde İçişleri Bakanı olarak görev yapan, Enosis ve E.O.K.A. ile ilgili birçok kararı Makarios'la birlikte alan Polikarpos Yorgacis'in bu suikastın şöyle ya da böyle içinde olması³⁷⁸ veya dahlinin bulunduğu şüphesiydi.³⁷⁹ 15 Mart 1970 tarihinde yine tam olarak aydınlatılamayan bir şekilde öldürülmüş olması³⁸⁰ da bu şüpheleri başka bir

³⁷³ Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.180.

³⁷⁴ Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.291; H. Fikret Alasya, *Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri*, s.42; Pierre Oberling, a.g.e., s.120; Ertuğrul Önalp, a.g.e., s.182; Makarios Druşotis, a.g.e., s.69; Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.180; Baskın Oran, a.g.e., s.739.

³⁷⁵ Sabahattin İsmail, *100 Soruda Kıbrıs Sorunu*, s.113.

³⁷⁶ Bir yıl kadar önce yine helikopterine sabotaj düzenlenmişti. İkinci olarak Afrika dönüşünde polise suikast ihbarı yapılmış ve Rum güvenlik kuvvetleri, suikast teşebbüsünü önlemek için havaalanından Cumhurbaşkanlığı Sarayına kadar uzanan yolda sıkı tedbirler alarak suikastı önlemişti. Bkz. *Bozkurt*, 09.03.1970, s.1.

³⁷⁷ "Rum Yeraltı Örgütlerinin Cüretkâr Teşebbüsü, Makarios 3. Suikasten de Kurtuldu.", *Bozkurt*, 09.03.1970, s.1.

³⁷⁸ Adamu Haretonos'un *İtiraf* isimli kitabında, Yorgacis'in bu suikastın içinde olduğuna dair bilgiler bulunmaktadır. Sabahattin Egeli bazı bilgileri kitabında sunmuştur. Bkz. Sabahattin Egeli, a.g.e., s.75-82.

³⁷⁹ Makarios'a düzenlenen suikasttan hemen sonra Yorgacis, Lübnan'a gitmek üzere havaalanında iken, Makarios'un emir subayı Athanasios Puliças tarafından Lübnan'a gidişi engellendi. (Bkz., "Yorgacis, göz hapsine alındı.", *Bozkurt*, 14.03.1970, s.1.) Bu olaydan sonra 15 Mart 1970 tarihinde faili meçhul bir cinayetle öldürüldü. Meşhur Akritas Plânı'nı yapan kişinin faili meçhul bir şekilde ölmesi ilginçtir. Acaba Yorgacis, bu suikastın tam olarak neresindedir?

³⁸⁰ Ertuğrul Önalp, a.g.e., s.182; Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.181.

boyuta taşımaktadır. Rum Lider Klerides, Yorgacis'in suikastta dahil olduğunu düşünürken³⁸¹ Türk Lider Rauf Denktaş ise bunun tersi kanaattedir.³⁸²

Söz konusu suikasttan önce 27 Ocak 1970 tarihinde Makarios'u devirmek için "Ermis Plânı" adı verilen bir plan hazırlandı. Plana göre Makarios öldürüldükten sonra Enosis gerçekleştirilecekti. Bu plan, Yorgacis cinayeti sonrasında, polis teşkilatında komutan yardımcısı olarak görev yapan Kriakos Patatokos tarafından Makarios'a ihbar edildi.³⁸³

23 Mayıs 1970'te Milliyetçi Cephe örgütü, 20 kadar militan gurubu ile Limasol Merkez Polis Karakolu'na baskın düzenledi ve çok sayıda silah ve mühimmat ele geçirdi.³⁸⁴ 5 Temmuz 1970 tarihinde ise milletvekili genel seçimlerinin yenilenmesi kararı alındı. Mecliste, Makarios taraftarlarının ağırlığı söz konusuydu³⁸⁵ ancak bu seçim sonuçları gerek Cunta'da gerekse NATO ve ABD'de tereddüt ve kaygı oluşturdu. Çünkü komünist AKEL partisinin oyları artıyor, meclisteki iktidar partisinin milletvekili sayısı ile aralarında sadece 6 milletvekili fark bulunuyordu. AKEL'e müsamahakâr davranan Makarios sayesinde bir sonraki seçimlerde daha farklı bir sonuçla karşılaşılabilirdi.³⁸⁶ Şöyle ya da böyle iktidara gelebilecek bir AKEL, S.S.C.B.'ye adada bir üs sağlayabilir, hatta daha ileriye gidebilirdi. Kıbrıs'taki bu siyasî

³⁸¹ Rum Lider Glafkos Klerides, Yorgacis için "Kanımca 1970 yılında Makarios'a suikast düzenleyenlerle işbirliği yapmıştı." der. Bkz. Niyazi Kızılyürek, *Glafkos Klerides*, s.163.

³⁸² Denktaş, Makarios'a düzenlenen suikastın Yunan Cuntası tarafından organize edildiğini iddia edip, suikast ve Yorgacis ile ilgili olarak; "Cunta Makarios'u öldürmeğe kalkıştı ve helikopterini düşürdü... Suçu derhal Yorgacis'e attılar... Yorgacis buna çok içerlemişti. Çünkü Makarios'u öldürme teşebbüsüne Cuntacı subayların tevessül ettiğini biliyordu... Mesele bunu ispatlamaktı..." Cümlelerini kurduktan sonra Yorgacis'in öldürülmesi olayını da özetle şöyle anlatır: "Yorgacis'in ada yanında temasları vardı. Yunan istihbarat teşkilatında O'nun Makarios'a karşı komplo kurmadığını bilen dostları vardı... Yorgacis, bunlarla temas kurmak için Beyrut üzerinden Atina'ya gitmek istedi... Yorgacis, Cunta'nın beklediği hatayı yapmıştı. Makarios'a karşı suikast teşebbüsünden hemen sonra adadan 'kaçıyordu'(!)... Makarios taraftarları Yorgacis'i öldürmeğe kalkışmadı... Cuntanın beklentisi yerine gelmeyince Cunta alternatif senaryo'yu uyguladı. Yorgacis'i öldürecek ve bunu Makarios yaptırdı havasını yayacaktı. Böylelikle Yorgacis'in 'azılı' adamları Makarios'u öldürebilirlerdi... Nitekim bir Yunan subayı Yorgacis'e randevu verdi. Yorgacis'e gözaltındaki evinden kaçmak fırsatı tanındı ve Yorgacis bir köy ovasında vurularak öldürüldü... Bütün gözler Makarios'a döndü... Yorgacis'çiler homurdanmadan öteye geçemediler." Bkz. Süleyman Ergüçlü, a.g.e., s.9-10.

³⁸³ Sabahattin Egeli, a.g.e., s.80.

³⁸⁴ Pierre Oberling, a.g.e., 120.

³⁸⁵ Bu seçimlerde, Glafkos Klerides'in Genel Başkanı olduğu Birleşik Parti, AKEL ve Makarios'un özel doktoru Dr.Vassos Lissaridis'in Genel Başkanı olduğu Merkez Birleşik Demokratik Birliği Partisi (EDEK) Makarios'u destekledi. Sampson'un desteklediği İlerici Parti ise aşırı Enosisçi gurubu temsil ediyordu. Yapılan seçim sonucunda Birleşik Parti'den 15 milletvekili, AKEL'den 9 milletvekili, İlerici Parti'den 7 milletvekili, EDEK'ten 2 milletvekili ve 2 de Bağımsız Milletvekili yeni meclisi oluşturdu.

³⁸⁶ T.W.Adams, Alvin J.Cotrell, *Kıbrıs'ta Komünizm*, 1. Baskı, Türkiye Tic. Od. San. Od. ve Tic. Borsaları Birliği Matbaası, Ankara, 1967, s.17.

tablonun ve komünistlerin güçlenmesinin asıl sorumlusu olarak görülen Makarios'a, başta Yunan cuntası ve ABD'nin artık tahammülü kalmıyordu.

Makarios ve destekçilerinin seçimi kazanmasıyla, Makarios ile Enosis'e ulaşılamayacağı üzerinde hem fikir olan Cunta ve General Grivas, Kıbrıs'ta yeni bir örgütlenme ile Makarios Hükümetine son vermek için çalışma yapmak ve bir an önce Enosis'e zemin hazır etmek üzere Grivas'ın yeniden adaya gitmesine karar verdi.³⁸⁷

1971 yılına gelindiğinde Türkiye, içişleri bakımından sıkıntılı bir dönem yaşıyordu.³⁸⁸ TSK, ülkenin gidişatından hareketle Türkiye'deki mevcut partiler tarafından problemlerin çözilemeyeceğini düşünüyor ve partiler üstü bir hükümetin kurulması gerektiğine inanıyor ve bu minvalde bir muhtıra veriyordu.³⁸⁹ Dipnotta sunulan gelişmelerden de anlaşılacağı üzere 1971 ve 1972 yılları, Türkiye siyasetinin istikararsızlık yıllarıydı. Bu nedenle de Türkiye, Kıbrıs meselesiyle istenilen düzeyde ilgilenememişti.

1971 yılının Haziran ayında Yunansitan ile Türkiye, Lizbon'da dışişleri bakanları düzeyinde Kıbrıs üzerine bir görüşme gerçekleştirdi. Görüşme sonucunda büyük ilerlemeler kaydedilemese de, bazı konularda uzlaşa sağlandı. Ancak, Yunan idaresini artık muteber görmeyen Makarios, Kıbrıs için Cunta tarafından alınacak her karara karşı durmakta kararlıydı ve tabii ki bu uzlaşuya da karşı koydu.³⁹⁰ Makarios'un bu uzlaşmaz ve başınabuyruk tavrı, Yunan idaresi tarafından tepki ile karşılandı.³⁹¹

³⁸⁷ Bu konu ihtilaflıdır. Bir kesim Grivas'ın kendi iradesiyle Kıbrıs'a gittiğini belirtirken bir kesim de Cunta tarafından gönderildiğini ya da göz yumulduğunu belirtir. (Bkz. Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.50.) Üçüncü bir görüş ise Cunta'nın şahin kanadı İonnides gurubu tarafından gönderildiği görüşüdür. Bkz. Makarios Druşotis, a.g.e., s.97-98.

³⁸⁸ 1970 yılında zirveye ulaşan ideolojik sağcı - solcu ayrışması, çatışma haline dönüşerek Türk toplumunu rahatsız edici boyutlara ulaşmıştı. İktidardaki Adalet Partisi ve Süleyman Demirel Hükümeti, çatışmaların ve toplumsal ayrışmaların önüne geçip, sorunları çözemiyordu.

³⁸⁹ 12 Mart 1971 tarihinde TSK, ülkedeki ekonomik ve siyasi problemleri gerekçe göstererek bir muhtıra yayınladı. Cumhurbaşkanı Cevdet Sunay, yayımlanan muhtıra metnine katıldığını bildirerek, 15 Mart 1971'de Başbakan'ın istifasını kabul etti ve 19 Mart'ta da Kocaeli Milletvekili Nihat Erim'e hükümeti kurma görevi verdi. İki kez hükümet kurmak zorunda kalan Nihat Erim, 16 Nisan 1972'de görevinden istifa etti. Cumhurbaşkanı Sunay, yeni hükümeti kurma görevini 29 Nisan 1972'de Suat Hayri Ürgüplü'ye verdi. Kurulan hükümet, Cumhurbaşkanı tarafından muhtıra şartlarına uygun bulunmayarak reddedildi. Suat Hayri Ürgüplü, 13 Mayıs 1972'de istifa etti. Bu kez hükümet kurma görevi, MGP Van Senatörü Ferit Melen'e verildi. Melen, 22 Mayıs 1972'de hükümeti kurdu.

Muhtıra sürecinde pasif davrandığı için eleştirilen İsmet İnönü, 14 Mayıs 1972'deki CHP Kurultayı'nda, iki yıl sonra Kıbrıs Barış Harekâtı'nın mimarı olacak olan Mustafa Bülent Ecevit'e büyük bir oy farkı ile yenilerek, CHP Genel Başkanlığı'nı bırakmak zorunda kaldı.

³⁹⁰ Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.184.

³⁹¹ Başbakan Papadopoulos, 18 Haziran'da Makarios'a bir mektup yazarak uzlaşmaz tavrından vazgeçmesini, aksi takdirde ne kadar nahoş olursa olsun tedbir almak zorunda kalacaklarını belirtti. Buna karşılık Makarios, mektup elçisine; Ruslardan yardım isteyeceğini, kafası kesilse de bu planı kabul

Makarios'un 11 Ağustos 1971 tarihinde Yunan Cuntasına nispet yaparcasına, toplumlararası görüşmelerin çıkmaza girdiğini açıklaması,³⁹² Cunta'ya karşı âdetâ bir meydan okumaydı. Rum Lider Glafkos Klerides; *"Benim değerlendirmem, cunta rejimi ile olan ilişkilerimizin gittikçe kötüleştiği yönündeydi. Cunta, adadaki Milli Muhafız Ordusu için özel seçilmiş subaylar gönderiyordu. Darbe tehlikesi vardı..."*³⁹³ cümleleriyle durum tespiti yapmıştır.

1967 yılındaki olaylardan sonra adayı terk etmek zorunda kalan Grivas, 31 Ağustos 1971'de³⁹⁴ gizlice Kıbrıs'a çıktı. Grivas bu kez Türkleri değil Makarios'u adadan atmak için geliyordu. Gelir gelmez ilk icraatı, daha önce temellerini attırdığı gizli örgütü kurmak oldu. Yeni örgütün adı E.O.K.A.-B olacaktı.³⁹⁵ Grivas, R.M.M.O.'ndan ve eski E.O.A.K. militanlarından örgüt saflarına katılım sağladı.³⁹⁶ Adada Makarios'a karşı güçlenmeye başladı.³⁹⁷ Grivas'ın adaya dönmesi ile birlikte Grivasçılar ile Makarioscular yine karşı karşıya gelerek Rumlar bölünüyordu.³⁹⁸ Grivas'ın icraatlarını meşru alanda destekleyip kol kanat gelecek bir siyasî yapı olarak da, Birleşik Komite (ESEA) adlı siyasî oluşumun³⁹⁹ kurulmasını sağladı.⁴⁰⁰ ESEA Başkanı Vasilyades Enosis mücadelesinde başarısızlığın sorumlusu olarak Makarios'u ilan etti.⁴⁰¹ Yeni kurulan örgüt, adada bulunan diğer küçük örgütleri de organize edip bir

etmeyeceğini beyan etmiş ve Papadopoulos'a sert bir mektup göndermiştir. Bkz. Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.186.

³⁹² "Makarios Görüşmelerin Çıkmaza Girdiğini Söyledi.", *Bozkurt*, 11.08.1971, s.1; Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.188.

³⁹³ Niyazi Kızılyürek, *Glafkos Klerides*, s.160.

³⁹⁴ Bazı kaynaklarda Grivas'ın 1971 Eylül, Ekim ve 1972 Ocak ayında Kıbrıs'a geldiği belirtilmektedir. Ancak Grivas, günlüğünde 31 Ağustos 1971 tarihini verir. (Bkz. Makarios Druşotis, a.g.e., s.99); 4 Ağustos 1973'te yaptığı açıklamada da 28 Ağustos 1971'de Yunanistan'dan kaçarak Kıbrıs'a geldiğini belirtir. Bkz. Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.82.

³⁹⁵ Grivas, günlüğünde adaya çıktıktan iki gün sonra 2 Eylül'de örgütün adını E.O.K.A.-B olarak belirlediğini yazar. Bkz. Makarios Druşotis, a.g.e., s.100.

³⁹⁶ Burada örgütün kuruluşu ile bir detayı da belirtmek gerekir: E.O.K.A.-B, Rum halkından küçümsenmeyecek düzeyde bir destek bulmuş olsa da, önceki versiyonu E.O.K.A. örgütünün elde ettiği düzeyde bir destek bulamamıştır. Çünkü daha önce kurulan E.O.K.A. örgütü, adada bulunan İngiliz yönetimine ve Türklere karşı örgütlenmiş, Enosis davası için mücadele ederek Rumları bir çatı altında toplamayı başarmıştı. Şimdi yeniden/yeni kurulan E.O.K.A.-B ise her ne kadar asıl hedefi yine Enosis olsa da, birçok Rum'un taraftar olduğu Makarios ve destekçilerini de hedef alıyor, Enosis'in gerçekleştirilebilmesi için onların iktidardan, hatta Kıbrıs'tan uzaklaştırılması gerektiğini savunuyordu.

³⁹⁷ Grivas'ın Kıbrıs'a geldiğini öğrenen Makarios, onu çeşitli vaatlerle (Bakanlık v.b.) kendi safına çekmeye çalışmış, ancak Grivas buna itibar etmemiştir. Bkz. Makarios Druşotis, a.g.e., s.111.

³⁹⁸ Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.52.

³⁹⁹ ESEA 28 Kasım 1971'de yayınladığı bildiride siyasî bir parti olmadıklarını ve siyasi amaçlar gütmediklerini deklare etmiştir. Bkz. Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.63.

⁴⁰⁰ Pierre Oberling, a.g.e., s.120; Abdulhaluk Çay, a.g.e., s. 92; Rauf Raif Denktaş, *Kıbrıs Elli Yılın Hikâyesi*, s.442; Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.63.

⁴⁰¹ Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.65.

çatı altında toplayarak⁴⁰² Cunta'nın Kıbrıs üzerindeki emellerine hizmet edecekti. E.O.K.A.-B'nin asıl kuruluş amacı hiç şüphe yok ki Enosis'i gerçekleştirmektir, ancak o gün Enosis'in önünde engel olarak görülen Makarios ve hükümeti öncelikli olarak ortadan kaldırılmalıydı. Grivas, Rumlar arasında bir kahraman olarak kabul edildiğinden, örgütü devreye sokmak, Grivas için çok da zorlanılacak bir iş değildi. Söz konusu yeni örgütün öncelikli hedefi, adadaki Türkler değil, Rumlardı ve bu sefer Rumlar, Rumlara karşı olacaktı.

Gerginleşen Cunta-Makarios ilişkileri neticesinde Makarios, Atina'ya çağrıldı. 3-5 Eylül 1971 tarihleri arasında yapılan görüşmeler, iki tarafın arasını düzeltecek ve sorunlara çözüm bulacak nitelikte olmadı.⁴⁰³ Aradaki bağlar artık kopma noktasına gelmişti ve Cunta, Makarios'tan bir an önce kurtulmalıydı.

1971 yılında adada asayiş sorunları başgösterdi. Daha önce kurulup güçlenen terör örgütleri artık problem olmaya başlamışlardı. Makarios Hükümeti, terör olaylarını durdurmakta zorlanıyordu. Rum Gençlik Örgütü (PEON)'u canlandırıp gençlerin terör örgütlerine kaymasını önlemek, yeni yardımcı bir polis teşkilatı kurmak, yandaş siyasî örgütlerin gençlik teşkilatlarını kullanmak gibi cılız tedbirler alınmaya çalışılsa da bu tedbirler yetersiz kalıyordu. Artık yavaş yavaş iş kontrolden çıkıyordu. Onun bu konuda yetersiz kalışı felaketler getirecekti.⁴⁰⁴

Makarios'un asayiş sağlama hususundaki zaafı, başta E.O.K.A.-B olmak üzere, terör örgütlerinin elini güçlendiriyor ve kendi etki alanlarındaki hâkimiyetlerini tahkim ediyordu. Aslında Devlet Başkanlığı makamı ile birlikte Başpiskoposluk ünvanını da birlikte elinde bulunduran Makarios, güçsüz bir lider değildi. Ancak terör örgütlerine karşı gösterdiği zaâfiyetin bazı nedenleri⁴⁰⁵ vardı ve bu nedenler adeta elini kolunu bağlıyordu.

⁴⁰² Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.67.

⁴⁰³ Bkz. Makarios Druşotis, a.g.e., s.100; Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.188.

⁴⁰⁴ Pierre Oberling, a.g.e., s.122.

⁴⁰⁵ Bu nedenler:

a) Makarios, geçmişteki Enosis mücadelesini E.O.K.A. terör örgütü üzerinden bizzat yürütmüş bir kişiydi. Halen ölen E.O.K.A.'cılarının anma törenlerinde ve dini ayinlerinde bulunup onlara övgü dolu sözler söylüyordu. Böylece de bizzat kendisi illegal örgütleri dolaylı da olsa teşvik etmiş oluyordu.

b) E.O.K.A.-B'nin başında bulunan Grivas, daha önce verilen mücadele dönemindeki hizmetlerinden ötürü halkın ve terör örgütlerinin gözünde bir kahraman olduğundan, ona ve çevresindekilere dokunmak pek mümkün olmuyordu.

c) Kendisinin siyasete soktuğu ve yakın çevresinde bulunan E.O.K.A. kökenli (Bakan Yorgacis v.b.) siyasetçilerin yakınları, terör örgütlerinin içinde bulunuyor ve bu siyasi gücü kullanıyorlardı.

1972 yılının başlarında Makarios, Suriye kanalı ile Çekoslovakya'dan silah ithal etti. Alınan silahlar 21 Ocak 1972 tarihinde Kıbrıs'a geldi ve Gemikonağı'ndan gizlice Atalasa Polis Merkezine götürüldü. Atina'da Enosisçi bir gazete bunu haber yaptı.⁴⁰⁶ Alınan silahlardan Yunan Cunta Hükümetinin haberi yoktu. Makarios ise Yunanistan'ın haberi olduğunu iddia etmekteydi.⁴⁰⁷ Bunun üzerine Cunta yönetimi sert açıklamalar yaparak, Silahların derhal Rum Milli Muhafız Ordusuna verilmesi için baskı kurdu. Makarios ise bu teklifi reddetti. Haberi alan Türkiye ve Türk toplumu da sert tepki gösterdi. Silahların BM Kıbrıs Kuvvetleri (UNFICYP)'ye teslim edilmesi istendi.⁴⁰⁸ Netice olarak silahlar, UNFICYP'ye teslim edilecekti.

Silah ithalatı konusu da ilginç konulardan biridir. Makarios gibi tecrübeli bir siyasetçinin bu silahları kimsenin haberi olmadan alabileceğini, adaya sokabileceğini ve kullanabileceğini düşünmesi ilginçtir. Zira bu kadar muhalif ve bilhassa adada Grivas ve ekibi varken bunu yapması pek mümkün değildi. Ayrıca adadaki Yunan, Türk ve İngiliz subay ve istihbaratıyla BM barış gücü askerleri fark etmeden silahları Kıbrıs'a sokup ve kullanabileceğini düşünmesi onun çaresizliğinin bir neticesi olarak da yorumlanabilir. Her halde gelişen olaylar karşısında her geçen gün hayatından biraz daha fazla endişe etmeye başlayan Makarios, kendini ve hükümetini koruyacak yeni bir teşkilatlanma için bu silahları almayı düşünmüştü.⁴⁰⁹ Zira bu silahları ne Yunan subaylarının kontrolündeki Rum Millî Muhafız Ordusu ne de adada bulunan Yunan askeri güçleri için almıştı. Eğer bahsi geçen silahlar, Kıbrıs kolluk kuvvetleri için değilse, geriye bir ihtimal kalıyordu. O da E.O.K.A.-B'nin karşısına illegal silahlı bir örgüt veya örgütler çıkararak Grivas'ı mağlup etmektir.

O zamana kadar Makarios'a destek olan Nikos Sampson, taraf değiştirerek Grivas'a destek olmaya başladı. Sampson'un taraf değiştirmesine, Makarios'un

d) Güvenlik ve adalet mekanizması içerisinde görev yapanların bir kısmı daha önceki E.O.K.A.'cılardan oluştuğu ve hâlâ Milli Dava'yı (?) destekledikleri için terör örgütleri ile mücadele noktasında gevşek davranıyorlardı. Tabii bir de bu işin korku yönü vardı. Çünkü eski ve yeni faili meçhul cinayetler göz önünde bulunuyordu.

e) Kurulan terör örgütlerinin asıl amacı "Enosis'i gerçekleştirmek" olduğundan onlarla mücadele, halkın gözünde bir nevi Enosis'e karşı mücadele şeklinde algılanıyordu.

f) Makarios bir yandan Enosis ve E.O.K.A. taraftarı ifadeler kullanırken bir yandan da Enosis'i zamana yayma hususundaki uygulamaları, birbiriyle örtüşmediğinden halk ve terör örgütü sempatizanları/destekçileri arasında çeşitli tepkilere neden oluyordu. Bkz. Pierre Oberling, a.g.e., s.121.

⁴⁰⁶ Rauf Raif Denktaş, *Kıbrıs Elli Yılın Hikâyesi*, s.442; Makarios Druşotis, a.g.e., s.139-140.

⁴⁰⁷ Cunta lideri Papadopoulos'un alınan silahlardan haberi vardır. Bkz. Makarios Druşotis, a.g.e., s.139.

⁴⁰⁸ Pierre Oberling, a.g.e., s.124.

⁴⁰⁹ Pierre Oberling, a.g.e., s.124; Makarios Druşotis, a.g.e., s.140.

Çekoslovakya'dan ithal ettiği silahlar neden oldu. Alınan silahların R.M.M.O.'na teslim edilmesi talebinin Makarios tarafından reddilmesi üzerine Sampson, Makarios'u hainlikle suçlayarak Grivas'ı desteklemeye başladı.⁴¹⁰

Çekoslovakya'dan silah ithalatı konusu, Yunan Cuntası'nı çok rahatsız etti. Papadopoulos, Yunan Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Panayotakos kanalıyla 11 Şubat 1972 tarihinde Makarios'a sert bir muhtıra verdi. Bu muhtıradaki özetle; ithal edilen silahların ivedilikle BM Barış Gücüne teslimi, Millî Merkez'in hâlâ Atina olduğunun bilinciyle hareket edilmesi, kabine değişikliğine gidilerek, bütün Rumları temsil edebilecek bir Milli Birlik hükümeti kurulması talep edildi.⁴¹¹ Son yaşanan olaylarla birlikte Atina ile Makarios'un arası iyice bozuldu.⁴¹²

Bu ağır muhtıra karşısında Makarios, talepleri yerine getirmeyi istemedi ve Cunta'nın taleplerini sert bir dille reddetti.⁴¹³ Böylelikle kriz derinleşti. Bundan sonra Cunta bir darbe hazırlığına başladı. R.M.M.O.'daki askerî hareketlilik BM raporuna yansdı. Artık darbenin emareleri görülmeye başlamıştı.⁴¹⁴ 14 Şubat'ta basına darbe ile ilgili bazı haberler sızdı. Makarios, Klerides aracılığı ile ABD'yi devreye sokarak, Cunta'nın darbe teşebbüsünü engelledi ve söz konusu teşebbüsü halka duyurdu. Rumlar arasında büyük çoğunluk Makarios'un yanında yer aldı.⁴¹⁵ Görüldüğü gibi 1974 Temmuz'unda gerçekleşecek darbe, aslında 1972 yılında planlanmıştı ancak son anda ABD tarafından durdurulmuştu. Bu arada Yunan Cunta yönetimi, İngiltere ve ABD'ye Grivas'ın kontrolden çıktığını bildirdi.⁴¹⁶

Silah krizinin hemen ardından, 1972 yılında Makarios'a karşı güçlü bir muhalefet de kilise cephesinden geldi. Girne (Kyrenia) Piskoposu Kiprianos, Larnaka (Kition) Piskoposu Antimos ve Baf (Paphos) Piskoposu Yennadios ortaklaşa Makarios'tan Devlet Başkanlığı'ndan çekilmesini istedi.⁴¹⁷ Üç piskopos, 2 Mart 1972

⁴¹⁰ Abdulhaluk Çay, a.g.e., s. 92.

⁴¹¹ "Son Dakika: Yunan Hükümeti Makarios'a İhtar Etti Silahları Orduya Teslim Et ve Milli Hükümet Kur." *Bozkurt*, 12.02.1972, s.1; Makarios Druşotis, a.g.e., s.145; Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.189.

⁴¹² "Makarios ile Atina'nın Arası Kapatılamayacak Kadar Açıldı." *Bozkurt*, 25.02.1972, s.1

⁴¹³ Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.191.

⁴¹⁴ Darbe, "Sfendoni" (sapan ya da mancınık) kod adlı plan doğrultusunda, Grivas'ın komutasındaki E.O.K.A.-B ve Kıbrıs Yunan Alayı tarafından gerçekleştirilecekti. Bkz. Makarios Druşotis, a.g.e., s.156.

⁴¹⁵ Makarios Druşotis, a.g.e., s.162-163.

⁴¹⁶ Rauf Denктаş, Cunta'nın bu hareketini, "Kanımca ileride Grivas'la Makarios aleyhine girişeceği hareketlerden Atina'ya sorumluluk gelmemesi için manevra yapılmaktadır." şeklinde yorumlar. Bkz. Rauf Raif Denктаş, *Kıbrıs Elli Yılın Hikâyesi*, s.443.

⁴¹⁷ Pierre Oberling, a.g.e., s.120; Makarios Druşotis, a.g.e., s.171.

tarihinde Sen Sinod Meclisi'nin toplantısı sırasında yazılı teklif vererek Makarios'un dinî kimliği ile siyasî kimliğinin uyuşmadığı⁴¹⁸ gerekçesi ile Cumhurbaşkanlığı görevinden istifa etmesini isteyip, cevap vermesi için süre tanıdı.⁴¹⁹ 1967 yılından beri Makarios'a pasif muhalefet içinde bulunan piskoposların, aktif muhalefet safhasına geçmelerinin elbetteki sebepleri vardı.⁴²⁰

Cunta Hükümetinin silah krizindeki muhtırasına, Makarios 1 ay sonra 14 Mart'ta cevap verdi. Ancak verdiği cevap Cunta tarafından tatminkâr bulunmamakla birlikte taleplerinin yerine getirileceği ümidinde olduklarını Makarios'a bildirdiler.⁴²¹ Yunanistan ile bağlar kopma noktasındaydı ki Makarios bunu göze alamadı. İstemeye istemeye silahları BM Barış gücüne teslim etti ve kabinede⁴²² değişikliğe gitti.⁴²³ Makarios'un bu hareketi Cunta ile Makarios arasındaki buzların bir nebze erimesine neden oldu.⁴²⁴

Makarios, muhalif piskoposların 2 Mart'taki Cumhurbaşkanlığı'ndan çekilme taleplerine cevaben, kilisenin selâmeti için çekilebileceğini belirten bir cevap vermişse de, bunu yapmadı.⁴²⁵

Burada gözden kaçırılmaması gereken en önemli husus, Makarios'a karşı cephe alan üç piskoposun da General Grivas ile iyi ilişkiler içerisinde bulunmasıdır.⁴²⁶

⁴¹⁸ Makarios, Kıbrıs ve Enosis siyasetinin gereği olarak, birçok masumun hakkını, hukukunu zayi etmiş, muhaliflerini hapse attırmış, gerekiyorsa gayr-i hukuki yollarla ortadan kaldırmış, susturmuş, tedhiş ve saldırı emirleriyle birçok masumun kanını heder etmiştir. Masumların kanı, Makarios'un eline bulaşmıştır. Elbette ki bunların hiç birisi, bir din adamının dinî kimliği ile örtüşmemektedir.

⁴¹⁹ Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.106; Baskın Oran, a.g.e., s.739.

⁴²⁰ Komutan Grivas tekrar adaya dönmüş, E.O.K.A.-B'yi örgütlemiş ve Makarios'un sonunu getirmek üzere faaliyete geçmişti. Piskoposlar tabii ki bundan güç alıyorlardı. Çekoslovakya'dan alınan silahlar bardağı taşıran son damla olmuştu ve Yunan cuntası Makarios'u iyice sıkıştırmıştı. Piskoposlar tabii ki bundan da güç alıyordu. Grivas, Makarios'a karşı ciddi bir mücadele içine girmişti ve Rum toplumu Grivasçılarla Makariosçular şeklinde ikiye bölünüyordu. Rum toplumunun bu şekilde bölünmesi piskoposları ve din adamlarını rahatsız ediyordu. Adadaki komünist faaliyetler Makarios'un müsamahakâr tavrı nedeniyle her geçen gün yükseliş kaydediyor, Piskoposlar komünist faaliyetlerin yükselişinden rahatsızlık duyuyordu. Piskoposlar, Başpiskopos ve Etnarh ünvanlarını taşıyan Makarios'un siyasi tercihleri nedeniyle, halk nezdinde kilisenin itibarının zedelendiğini düşünüyorlardı. Makarios'un Enosis'ten uzaklaştığını ve bu siyasi tercihinin de Rum halkının milli şuurunu zedelediğini düşünüyorlardı.

⁴²¹ Makarios Druşotis, a.g.e., s.181.

⁴²² 16 Haziran 1972'de hükümet değişti. Cunta'nın istemediği Dışişleri bakanı Spiros Kiprianu, Eğitim Bakanı Frikos Petrides, İçişleri Bakanı Epaminondas Komodromas'ın yerlerine yeni bakanlar atandı.

⁴²³ Rauf Raif Denктаş, *Kıbrıs Elli Yılın Hikâyesi*, s.443.

⁴²⁴ Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.131.

⁴²⁵ Bu üç piskopos, 27 Mart 1972 tarihinde ve 1 Haziran 1972 tarihinde Makarios'a Cumhurbaşkanlığı'ndan çekilmesi çağrısını yinediler. Makarios ise direniyordu. Konunun Sen Sinod Meclisi'nde görüşülmesi için Meclis'in toplanmasını isteyen piskoposların talebi, Makarios'tan bir karşılık bulmayınca, 19 Ekim 1972 tarihinde yeniden bir araya gelerek, 31 Ekim 1972 tarihine kadar Sen Sinod Meclisi'ni toplaması için Makarios'a süre verdiler. Makarios ise bu teklifi de, çekilmeyi de kesin bir dille reddetti. Bkz. Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.125,130,131,133.

Piskoposları Makarios'a karşı önceleri Cunta kışkırtmıştır. Ancak ilerleyen zamanda Cunta, Makarios'a daha ılımlı yaklaşmış, muhalif piskoposlar da Grivas'la yakınlaşmışlardır.⁴²⁷ Makarios ile hâli hazırda mücadele eden ve onu hain olarak niteleyen Grivas'ın, Makarios'un dinî açıdan sıkıştırılması, dini argümanlar kullanılarak saf dışı bırakılması plânının tam olarak neresinde olduğu kestirilemese de, General kesinlikle bu olayın dışında değildi.

26 Mart 1972 tarihinde Grivas-Makarios görüşmesinde Makarios'tan Cumhurbaşkanlığından çekilmesini ve hükümet değişikliğini talep eden Grivas ile Makarios arasında bir uzlaşma sağlanamadı.⁴²⁸ Enteresandır ki ertesi gün 27 Mart 1972'de Makarios, muhalif piskoposlar tarafından bir kez daha Cumhurbaşkanlığından çekilmesi talebi ile karşı karşıya kaldı.⁴²⁹ Bundan sonra Grivas ile Makarios arasında bir dizi mektuplaşma gerçekleşti. Söz konusu mektuplardan Grivas ile Makarios'un fikir ayrılıkları içinde bulundukları ve bir araya gelemeyecekleri anlaşılmaktadır.⁴³⁰

Bu arada iki toplum arasındaki toplumlararası görüşmeler ise 8 Haziran 1972 tarihinden itibaren “genişletilmiş toplumlararası görüşmeler” şeklinde BM, Türkiye, Yunanistan ve iki toplum temsilcisiyle,⁴³¹ devam edecekti. Söz konusu görüşmelerden beklenen sonuç, 1960 Anayasası'nın uygulanması sırasında ortaya çıkan sorunların bir an önce tespit edilerek değiştirilmesi hususunda bir mutabakat sağlanmasıydı. Ancak bu hayata geçirilemeyecekti. 1973 Temmuz'undan önce suikastlar, bombalamalar ve silahlı saldırılar ile kaos ortamı meydana getirilecek ve Temmuz ayında gerçekleştirilecek bir darbe ile yönetim ele alınacaktı. Bu darbenin kod adı “Apollo” olacaktı.⁴³²

1973 yılına gelindiğinde Kıbrıs'taki güçler arasındaki anlaşmazlıklar artık iyice gün yüzüne çıktı. Yunan Cuntası, Makarios ve General Grivas üç ayrı güç olarak hareket ediyor, muhalif üç piskopos da Grivası destekliyordu. Aralarındaki anlaşmazlıklar, üstü örtülmeyen bir iktidar mücadelesi olarak devam edecekti.

8 Şubat 1973 tarihinde cumhurbaşkanlığı seçimlerinin yapılacağı ilan edildi. 7 Şubat gecesi E.O.K.A.-B, 17 polis karakoluna birden bombalama eylemi gerçekleştirdi.

⁴²⁶ Muhalif üç piskoposdan biri olan Metropolit Anthimos, 14 Mayıs 1972 tarihinde örgüte silah alınması amacıyla, Grivas'a 10.000 Pound verdi. Bkz. Makarios Druşotis, a.g.e., s.204.

⁴²⁷ Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.144.

⁴²⁸ Makarios Druşotis, a.g.e., s.189-190; Sabahattin İsmail, *İtirafılar*, s.203; Bkz. Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.53, 192.

⁴²⁹ Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.125.

⁴³⁰ Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.53-62.

⁴³¹ Aydın Olgun, *Kıbrıs Gerçeği 1913-1990*, s.30; Makarios Druşotis, a.g.e., s.207.

⁴³² Makarios Druşotis, a.g.e., s.215, 216; Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.86.

8 Şubat'ta bu kaotik ortamda yapılan seçimde Makarios'un karşısına kimse çıkmayınca Makarios cumhurbaşkanı ilan edildi. Seçim sonuçları Lefkoşa'da kalabalık bir mitingle kutlandı. Böylece Makarios kendisine olan halk desteğini bir kez daha gösterme imkanı buldu.⁴³³ Ayrıca Türk toplumunda Fazıl Küçük cumhurbaşkanı yardımcılığı için adaylıktan çekilince, bu göreve Rauf Denktaş seçildi ve 16 Şubat'ta görevine başladı.⁴³⁴

Bu arada muhalif piskoposlar ile Makarios arasındaki mücadele şiddetlenerek devam ediyordu. Piskoposlar, 21 Şubat 1973 tarihine kadar Makarios'u 7 kez istifaya davet etmiş, Makarios ise bunu ısrarla reddetmişti.⁴³⁵ 21 Şubat 1973 tarihinde yaptıkları toplantıda 15 gün içerisinde cumhurbaşkanlığından çekilmediği takdirde kendisini başpiskopos olarak kabul etmeyeceklerini duyurdular. Piskoposların bu kararı Atina Cuntası tarafından soğuk karşılandı.⁴³⁶ Buna rağmen piskoposlar 7 Mart 1973 tarihinde Makarios'u hem papazlıktan hem de Başpiskoposluktan azletti ve din adamlığından çıkardı.⁴³⁷ Makarios ise bu kararın geçersiz olduğunu iddia edip bunu ancak Yüksek Kilise Meclisinin yapabileceğini belirterek konuyu söz konusu meclise taşıyacağını belirtti. Bu arada Yunanistan Kilisesi başta olmak üzere Hristiyan dünyasının söz sahibi kiliseleri olan İstanbul, Kudüs ve İskenderiye Kiliseleri Makarios'un azil kararını kabul etmedi.⁴³⁸ Kıbrıs'taki kiliselerde de bu azil kararı genel kabul görmedi.⁴³⁹ Ayrıca Yunan Cuntası da mevcut statükonun korunmasından yanaydı.⁴⁴⁰ Kiliselerin tavrından bu mücadelenin sonucunun ne olacağını kestirmek zor değildi.

Bu arada Mart-Nisan aylarından itibaren E.O.K.A.-B adadaki eylemlerini artırdı.⁴⁴¹ Makarios'un bir darbe ile iktidardan uzaklaştırılması planı üzerine yol almaya

⁴³³ "Dünya Basınından Seçmeler, Grivas Yenildi.", *Bozkurt*, 05.03.1973, s.2; Makarios Druşotis, a.g.e., s.218.

⁴³⁴ T.C. Dışişleri Bakanlığı, *Dışişleri Belleteni*, 1. Baskı, Dışişleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi Genel Müdürlüğü, S.93, Ankara, 1973, s.47.

⁴³⁵ 2 Mart 1972, 27 Mart 1972, 1 Haziran 1972, 18 Eylül 1972, 19 Ekim 1972, 25 Ocak 1973 tarihlerinde olmak üzere 6 kez mektupla, 8 Aralık 1972 tarihinde Send Sinod Meclisi kararıyla Makarios istifaya davet edildi. Bkz. Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.146.

⁴³⁶ Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.144,193.

⁴³⁷ Makarios Druşotis, a.g.e., s.226; Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.147; Baskın Oran, a.g.e., s.740.

⁴³⁸ Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.148.

⁴³⁹ Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.152.

⁴⁴⁰ Yunan hükümetinin bir nevi Makarios'tan yana tavrı alması E.O.K.A.-B cephesinde tepkiyle karşılandı. Bkz. Makarios Druşotis, a.g.e., s.227-228.

⁴⁴¹ 25 Mart Xylotymbou, 3 Nisan Kokkinotrimithia, 5 Nisan Angastina, 13 Nisan Kalavassos karakalolları bombalandı. 5 Nisan'da ilk suikast gerçekleşti. 8 Nisan'da örgüt ilk kayıbını verdi. Bkz. Makarios Druşotis, a.g.e., s.231.

devam ediliyordu.⁴⁴² 1 Haziran 1973 tarihinde Yunan Cunta Lideri George Papadopoulos, Yunan kamuoyuna rejimin değişeceğini duyurdu. Neticede Yunanistan'da krallık kaldırılarak cumhuriyet ilân edildi.⁴⁴³ 10 Şubat 1974 tarihinde yapılacak parlâmento seçimleri ile de Yunanistan, demokratik cumhuriyet ile yönetilmeye başlayacaktı.

Makarios'un daveti üzerine, 5-6 Temmuz 1973'te Antakya, Kudüs ve İskenderiye Kiliselerini temsilen 15 din adamından oluşturulan Yüksek Kilise Meclisi (Büyük Send Sinod Meclisi), Makarios'un azli konusunu ele alarak bu üç Piskopos'u suçlu buldu. Kıbrıs'ta Başpiskopos olarak Makarios'un kabul edildiği ilân edildi. Muhalif Piskoposlar ise bu kararı protesto edip, kabul etmediler. Bunun üzerine 14 Temmuz 1973 tarihinde Piskoposluktan çıkarıldılar.⁴⁴⁴ Ancak Yunanistan Kilisesi'nin katılmadığı toplantının aldığı kararı, Yunan cuntası tanımadı ve azledilen piskoposları tanımaya devam etti. Bundan maksadı Makarios'un dinî alanda tek başına bir otorite olmasını engellemek ve bu alanda bir denge meydana getirmektir.⁴⁴⁵

Bu safhada Yunan Cuntası, aradaki kötü ilişkiler nedeniyle Kilise mücadelesinde Makarios'u desteklememiş ise de, muhalif piskoposlara da destek vermemiştir. Nitekim bu mücadele, öngörüldüğü üzere Makarios'un galibiyetiyle sonuçlanmıştı. Herşeye rağmen bu üç piskoposu değerli ve yetkili kabul eden Cunta, elbette ki Makarios'a muhalif bir gücün ortadan kalkmasını istememiştir.

Makarios, azledilen muhalif üç piskoposun yerine, kendisine yakın din adamlarını destekleyip piskopos olarak seçilmelerini sağlayacak ve kilise mücadelesinden tam galibiyetle ayrılmayı başaracaktır...⁴⁴⁶

Burada bir konuyu tespit etmekte fayda vardır. Girdiği seçimleri çoğunlukla kazanan Makarios'un, kilise mücadelesini de kazanmasından anlaşılmaktadır ki, Kıbrıs Rumlarının ve Ortodoks Hristiyanların Makarios'a güveni tamdır. Uyguladığı siyasi ve idari anlayışı benimsemektedirler. Muhalifleri de yok değildir, ancak kahir ekseriyet Makarios'u desteklemektedir. Ortaya çıkan bu sonuç, Makarios'tan kurtulmaya çalışan

⁴⁴² Lefkoşa ABD Büyükelçiliğinde görevli Askeri Ateşe Binbaşı Whitely 1973 Mart ayında E.O.K.A.-B'nin başarısızlığa mahkûm olduğunu, Makarios'a yapılacak darbenin Türkiye'nin askerî müdahalesini kolaylaştıracağını belirtir. ABD ve İngilizlerin Makarios'a karşı bir darbeden söz etmelerinin sağlam temelleri vardı. Bkz. Makarios Druşotis, a.g.e., s.234, 237.

⁴⁴³ "Yunanistan'da Cumhuriyet Kuruldu.", *Bozkurt*, 02.06.1973, s.1.

⁴⁴⁴ Pierre Oberling, a.g.e., s.120; Abdulhaluk Çay, a.g.e., s.93; Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.154,156; Makarios Druşotis, a.g.e., s.240.

⁴⁴⁵ Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.158.

⁴⁴⁶ Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.158.

cunta ve komutan Grivas için elbette ki hiç te içaçıcı bir sonuç değildir. Çünkü cuntanın ve Grivas'ın artık güç kullanmaktan başka bir çıkar yolu kalmamıştır...

Grivas'ı destekleyen ve destek alan muhalif piskoposlar, azledildikten sonra mücadelelerinden vazgeçmeyerek E.O.K.A.-B'yi her anlamda desteklemeye ve Makarios'a muhalefet etmeye devam ettiler.⁴⁴⁷

18 Temmuz'da E.O.K.A.-B, gündüz vakti 50 kişilik bir gurupla Vadili Polis Karakoluna operasyon düzenledi. Bu operasyon Apollo darbe planının bir nevi tatbikatıydı.⁴⁴⁸

Bu arada General Grivas'ın sağlık durumunun kötü olduğu, prostat kanseri ve kalp rahatsızlığı bulunduğu basına yansdı.⁴⁴⁹ Grivas'ın ESEA'ya bir mektup gönderdiği ve hastalık haberlerini yalanladığı belirtildi.⁴⁵⁰

Adada artan şiddet olayları üzerine 25 Temmuz'da Makarios güçleri E.O.K.A.-B'nin bir gurubunu tasfiye etti. Bunun üzerine 27 Temmuz'da saat 23.00 civarında E.O.K.A.-B, Limasol Emniyet Müdürlüğünü bombaladı. Büyük bir patlama oldu.⁴⁵¹ Bir gün sonra gece 01.00 civarında Lefkoşa'da bir patlama oldu.⁴⁵² Grivas ile Makarios arasında artık önlenemez bir savaş yaşanıyordu. Grivas, Makarios'u ortadan kaldıracak plan üzerinde çalışmaya devam ediyordu. Dönemin Adalet Bakanı Hristos Vakıs, E.O.K.A.-B militanlarınca 27 Temmuz 1973'te kaçırıldı.⁴⁵³ Makarios buna çok sert tepki gösterdi. Grivas, bakanın serbest bırakılması için bir takım şartlar öne sürdü ancak Makarios bunları reddetti.⁴⁵⁴ Bunun üzerine Grivas ve Makarios verdikleri demeçler ve bildirilerle çok sert biçimde restleşti.

Makarios'a bağlı polis güçleri 9 Ağustos günü Grivas'ın en yakın yardımcılarından Stavros Stavru Siros'u tutukladı ve böylece Apollo Darbe Planı'nın

⁴⁴⁷ Pierre Oberling, a.g.e., s.121.

⁴⁴⁸ Makarios Druşotis, a.g.e., s.243.

⁴⁴⁹ "Prostad ve Kalpten Muzdarib Olan Eoka Lideri Grivas'ın Sağlık Durumu Kötüleştii.", *Bozkurt*, 20.07.1973, s.4; Makarios Druşotis, a.g.e., s.297.

⁴⁵⁰ "Grivas Hasta Olduğu Yolundaki Haberleri Yalanladı.", *Bozkurt*, 23.07.1973, s.1.

⁴⁵¹ "Preklişä Olayına Verilen Cevap Rum Bölgelerinde Gerginliğı Artırdı.", *Bozkurt*, 28.07.1973, s.1; Makarios Druşotis, a.g.e., s.246.

⁴⁵² "Bu Sabah Saat 1.00'de Lefkoşa'da Patlayan Bombalar Makarios ve Adamlarını Hedef Aldı.", *Bozkurt*, 28.07.1973, s.1.

⁴⁵³ "Vakis Kaçtı mı? Kaçırıldı mı?", *Bozkurt*, 31.07.1973, s.1; Makarios Druşotis, a.g.e., s.257; Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.78.

⁴⁵⁴ "Makarios, Grivas'ın Tekliflerini Kabul Etmeyeceğini Açıkladı. Rum Mahkemesi Yeni Tutuklama Kararları Verdi.", *Bozkurt*, 04.08.1973, s.1; Makarios Druşotis, a.g.e., s.258.

bir kısmı ele geçirildi. Bunun üzerine Polis E.O.K.A.-B üyelerine yönelik tutuklamalar gerçekleştirdi.⁴⁵⁵

24 Ağustos 1973 tarihinde Yunanistan Cumhurbaşkanı Papadopoulos'a ait bir demeç yayınlandı. Yayınlanan demeçte özetle, General Grivas'ın Milli Merkez'in (Atina) kontrolü dışına çıktığı, faaliyetlerini (Tedhiş hareketleri) başınabuyruk gerçekleştirdiği, bir an önce silahlı eylemlerin durdurularak E.O.K.A.-B'nin dağıtılması gerektiği belirtildi. Kıbrıs'ta faaliyet gösteren ve illegal eylemlerde bulunan tüm guruplar kınanarak eylemlerini durdurmaları gerektiği belirtildi.⁴⁵⁶ Yayınlanan bu demeç, Makarios ve taraftarları arasında memnuniyetle karşılanırken,⁴⁵⁷ Grivas ve taraftarlarının ise tepkisini çekti.⁴⁵⁸ Söz konusu demece General Grivas çok sert tepki gösterdi. 26 Ağustosta rehin aldığı Adalet Bakan'ı vakis'i serbetst bıraktı.⁴⁵⁹ 27 Ağustos 1973 tarihinde Cumhurbaşkanı Papadopoulos'a bir mektup gönderip tepkisini bildirdi. Söz konusu mektupta bazı izahlarda bulunduktan sonra, cuntadaki subaylara haddini bildirircesine;

“Sizin henüz alelade bir teğmen olduğunuz sıralarda ben, Genelkurmay'ın Harekât Şubesi mensuplarından biri olarak, İtalya'ya karşı girişilen savaşın hazırlığına katılmışım. Daha sonra Kelisura-Tepeleri cephesinde, takviye edilmiş bir bölüğün harekât şefliğini yapmışım. Bütün bu hizmetlerime karşılık, gerekli saygının şahsıma gösterilmesini isterdim.” ifadelerini kullandığı mektubun sonlarında ise adeta cuntaya meydan okuyordu. “...sizin demecinizde söylediklerinizi bizim kabul etmemiz gibi bir mesele mevcut değildir... Biz, Kıbrıs Rum halkından başka hiçbir kimsenin kararını kabul etmeyeceğiz...” diyerek Papadopoulos'un taleplerini yerine getirmeyeceğini bildirdi. “Kıbrıs Rumluğunun Termopil kapılarında dimdik duruyoruz. Bu kapılardan kimse geçemeyecektir. Bu kapılardan ancak, bizim cesetlerimize basılarak geçilebilir...” diyerek cuntaya ve Papadopoulos'a meyden okudu. “E.O.K.A. savaşçıları, mücadelenin siperlerinde gurur ve azimle durmaktadırlar. Bu siperlerde ölmek,

⁴⁵⁵ Makarios Druşotis, a.g.e., s.247, 249; Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.87.

⁴⁵⁶ “Papadopoulos, Grivas'a Eylemlerini Durdurması İçin Çağrıda Bulundu.”, *Bozkurt*, 25.08.1973, s.1; Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.88, 193.

⁴⁵⁷ Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.89.

⁴⁵⁸ “Grivascılar Kızdı.”, *Bozkurt*, 26.08.1973, s.1;

⁴⁵⁹ Makarios Druşotis, a.g.e., s.261.

bizim için şereftir. Hiçbir zaman korkup kaçmayacağız. Mücadelecilerin başında, o da ölmeye azimli olarak yine liderleri durmaktadır.”⁴⁶⁰

Bu mektupla birlikte Grivas'ın son zamanlarda iyice zıtlıştığı Cunta ile de bağları tamamen kopuyordu. Grivas ile Cunta'yı karşı karşıya getiren neden, elbette ki sadece bir demeç ve bir mektuptan ibaret değildi. Bazı temel nedenler, zaman içerisinde bu iki gücün arasını açmıştı. Makarios ile ilişkilerin bozulmasının ana unsuru olan “siyasi çözüm” cunta için de geçerli olmuştu. Aslında 1967 yılında Yunan Cunta yönetiminin daha iktidarı ele alır almaz, “Türkiye'ye Kıbrıs'ta bir yer verilmesi karşılığında Kıbrıs'ın Yunanistan'a bağlanması” teklifi, General Grivas tarafından kabul edilebilir bulunmadığından, Cunta'ya karşı bir tereddüt oluşmuş, aynı yıl Türkiye'nin baskısıyla Yunan askerlerinin ve Grivas'ın adadan geri çekilmesi, faturanın Grivas'a kesilmesi gibi gelişmeler, aradaki güven problemini iyice artırmıştı. 1973 yılına gelindiğinde de durum farklı değildi. Yunanistan'da Papadopoulos başkanlığındaki cunta yönetimi, ABD, NATO ve Türkiye dengeleri, Yunanistan-Türkiye ilişkileri, bölge siyaseti, devam edegelen soğuk savaş ortamı gibi etkenler nedeniyle bu tarihlerde Kıbrıs'ta şiddet içerikli eylemlerden uzak durulmasından ve toplumlararası görüşmelerin devamından yana bir görüntü vermeye çalışıyordu. General Grivas ise her zamanki gibi askerî metodlardan yana bir tavır sergiliyordu. Ayrıca Grivas, Cunta'nın bu tavrını, “düşmanlardan gelen baskılara boyun eğmek” olarak yorumluyor ve bu nedenle de Cunta'ya karşı tavır geliştiriyordu.

Aslında gizli olan ancak son zamanlarda Makarios güçleri tarafından yapılan baskınlarla ortaya çıkarılan E.O.K.A.-B ile Yunan subayları arasındaki ilişkiler, Cunta yönetimini güç durumda bırakıyor, ister istemez onları E.O.K.A.-B'ye karşı tavır sergilemeye itiyordu.⁴⁶¹ Bu da Grivas ile Cunta'nın arasını açacak gelişmelerden başka bir tanesi oluyordu. Yine son zamanlarda iyice ortaya çıkan Makarios-Grivas mücadelesinin silah ve şiddet içerikli eylemlere dönüşmüş olması ile bu olayların Rum halkına olan yansımaları da Yunanistan yönetimini endişelendirmeye başlamıştı. Rum toplumu arasındaki ayrışmanın derinleşmesinden çekinen Yunan yönetimi, her geçen gün kontrolden çıkan Grivas'ı kontrol altına almaya çalışmakta, bu da Grivas ve taraftarları arasında Cunta'ya rağmen hareket etme fikrini gün geçtikçe

⁴⁶⁰ Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.90-92.

⁴⁶¹ Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.93.

kuvvetlendirmektedir.⁴⁶² Tüm bunlarla birlikte Grivas tarafından iddia edilen, ancak Yunan Savunma Bakanlığı tarafından kesin bir dille reddedilen, “Grivas’a suikast düzenlemek üzere birkaç Yunan subayının görevlendirildiği” kuşkusu ve iddiası, Grivas-Cunta ilişkilerini tamamen bozmuştu.⁴⁶³

İşte tüm bu gelişmeler çerçevesinde, Cunta – Makarios ilişkilerinden sonra, Cunta – Grivas ilişkileri de iyice bozulmuş ve Kıbrıs’ta hâkim üç ayrı güç odağının, birbiri ile mücadele ettiği bir ortam oluşmuştu. Her ne kadar son zamanlarda Cunta – Makarios ilişkileri kısmen yumuşasa da adada her geçen gün problemler büyümüş, Rum kesiminde yaşanan gelişmelerin nereye varacağı kestirilemez hale gelmişti.

7 Ekim 1973 tarihinde Makarios’a bir suikast girişiminde daha bulunuldu. Aysergi (Ayios Sergios) Rum köyü civarında Makarios’un makam aracıyla geçeceği güzergâha yerleştirilen bombalar erken patlamış ve böylece Makarios, herhangi bir zarar görmeden bu suikasttan da kurtulmuştu.⁴⁶⁴ Söz konusu suikast (resmi bir kabulde bulunmamış olsa da) büyük olasılıkla E.O.K.A.-B’nin işiydi.⁴⁶⁵

Yunan Cunta Lideri George Papadopoulos, Yunanistan’da rejim değişikliğini gerçekleştirmek üzere geçici hükümeti kurması için bir hukukçu olan Spiros Markezinis’i 8 Ekim 1973 tarihinde görevlendirdi ve hükümet programı açıklandı.⁴⁶⁶ Hükümeti ele alır almaz Markezinis’in, “Atina emretmeli, Lefkoşa emirleri yerine getirmeli” yaklaşımı Cunta-Makarios ilişkilerini yeniden gerdi. 6 Kasım’da Makarios, çıktığı dış gezi dönüşünde Atina’ya uğradı ve görüşmeler yaptı.⁴⁶⁷

Yunanistan’daki siyasi gelişmeler üzerine 25 Kasım 1973 tarihinde bir darbe daha oldu. “Devrim Konseyi” diye adlandırılan askerî bir grup idareye el koydu. Görevdeki Cunta Liderleri Albay Papadopoulos, Tuğgeneral Pattakos, Albay Makarezos ve destekçileri tutuklandı.⁴⁶⁸ Papadopoulos Makarios’u devirmek, ortadan kaldırmak için uğraşıp dururken, kendisi devrilmişti. Yunanistan Cumhurbaşkanlığına

⁴⁶² Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.94.

⁴⁶³ Makarios Druşotis, a.g.e., s.266; Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.94, 95.

⁴⁶⁴ Salâhi R. Sonyel, *Gizli Belgelerle Kıbrıs Sorunu Kaygılı Yıllar*, s.4; “Makarios’a Suikast Teşebbüsünde Bulunuldu.”, *Bozkurt*, 08.10.1973, s.1; Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.193; Makarios Druşotis, a.g.e., s.269.

⁴⁶⁵ Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.97; Makarios Druşotis, a.g.e., s.269.

⁴⁶⁶ “Başbakan Markezinis Türk Ulusunun Hayranıyım Dedi.”, *Bozkurt*, 09.10.1973, s.1; Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.194.

⁴⁶⁷ Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.194.

⁴⁶⁸ Pierre Oberling, a.g.e., s.125; Ertuğrul Önalp, a.g.e., s.184; “Yunanistan’da Yeni İktidar Gizikis.”, *Bozkurt*, 26.11.1973, s.1; Makarios Druşotis, a.g.e., s.279; Baskın Oran, a.g.e., s.740.

General Fedon Gizikis, Başbakanlığa ise Avukat Adamanti Andrutsopulos getirildi. Genelkurmay Başkanı Gregori Bonanos, Kara Kuvvetleri Komutanı Galatsanos, Üçüncü Kolordu Komutanı Davos kabinede bulunuyorlardı. Bu cuntanın gerçek lideri, Yunanistan Askeri Polis Teşkilatının (ESA) başında bulunan Dimitri İonnides idi.⁴⁶⁹ Yeni cunta da fanatik subaylardan oluşuyordu. İonnides, Kıbrıs'ta görev yapmıştı ve "Kıbrıslı Türklere karşı adanın her yerinden aniden saldırıya geçerek tek tek hepsini yok etmek" planını Makarios'a⁴⁷⁰ önermişti.⁴⁷¹ Görüldüğü üzere yeni cuntanın hedefi radikal Enosis üzerine şekilleniyordu. Devrik lider Papadopoulos bağımsızlık taraftarı, yeni lider İonnides ise Enosis taraftarı olarak görülüyordu. Komutan Grivas'ın daha önceden İonnides ile irtibat halinde olduğu anlaşılmaktaydı.⁴⁷² Tabii ki bu yeni cunta, General Grivas ve taraftarları arasında sevinç ve umutla karşılanırken, Makarios ve taraftarları arasında ise bilakis üzüntüyle karşılandı.⁴⁷³ İonnides'in iktidarı ele alması, ABD ve İngiltere tarafından çok da hoşgörülmedi. Papadopoulos gibi ABD ve CIA ile yakın ilişkileri bulunup istişare halinde olan bir liderden sonra, ne yapacağı belli olmayan ve radikal kararlar alabilen bir İonnides, "Soğuk Savaş" döneminde ABD ve İngiltere için çok da hoşnutlukla karşılanacak bir lider değildi.

10 Aralık'ta bir Rum çobanın E.O.K.A.-B militanlarınca kaçırılıp öldürülmesi üzerine Makarios, Grivas için şu ağır sözleri sarfetti:

"Androniku'nun kaçırılması ve gaddarca öldürülmesi, Grivas ile taraftarlarının hiçbir vicdan ve ahlâk sınırı tanımayan cüretkâr katiller olduklarını göstermektedir... Aslında Grivas âdi bir câni ve kana susamış bir katil haline gelmiş ve eylemleriyle Kıbrıs'a çok kötülük yapmıştır..."⁴⁷⁴

Bu arada devam edegelen Rum ve Türk toplumları arasındaki görüşmelerden de bir sonuç çıkmıyordu. Makarios'un işi yokuşa sürme, zaman kazanma siyaseti her zaman devredeydi. Rum müzakerecisi Glafkos Klerides, 3 Mayıs 1992 tarihli Alithia gazetesinde, görüşmelerle ilgili fikirlerini şu cümlelerle anlatacaktır:

⁴⁶⁹ Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.293, 305.

⁴⁷⁰ Makarios, İtalyan yazar Oriana Fallaci ile yaptığı mülakatta, 1964 yılında İonnides'in Nikos Sampson ile birlikte kendisini ziyaret ettiğini ve adadaki Türklerin tamamını katledecek bir plan sunduğunu söylemiştir. Bkz. Ertuğrul Önalp, a.g.e., s.184.

⁴⁷¹ Şenol Koray Sakınmaz, a.g.e., s. 87; Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.306.

⁴⁷² Makarios Druşotis, a.g.e., s.255.

⁴⁷³ Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.98; Makarios Druşotis, a.g.e., s.279.

⁴⁷⁴ "Makarios, Grivas'a Karşı Ağır İfadeler Kullandı", *Bozkurt*, 15.12.1973, s.1.

“1968-1974 yılları arasında gerçekleştirilen Kıbrıs Türk görüşmelerinde Kıbrıs sorununa bir çözüm bulunması mümkündü... Yunanistan’da o dönemde iş başında bulunan Albaylar Cuntası’nın, Makarios’a bu yolda bir çözümü kabul etmesini tavsiye etmesine rağmen, Başpiskopos, Türklere arzuladıkları oranda yerel yönetim hakkı tanımaya yanaşmadı. O zaman Yunanistan’da diktatör olan Papadopoulos, Makarios’a karşı önlem almayı kararlaştırdı.”⁴⁷⁵

Türkiye’de 1971 Muhtırası’ndan itibaren yaşanan istikrarsız ara dönemden⁴⁷⁶ sonra, 14 Ekim 1973 tarihinde genel seçimler yapıldı.⁴⁷⁷ 26 Ocak 1974 tarihinde CHP-MSP Koalisyon Hükümeti kuruldu. Başbakan olarak Mustafa Bülent Ecevit, Başbakan Yardımcısı olarak da Necmettin Erbakan iş başına geldi. Bu yeni hükümetin koalisyon protokolünün 108. maddesi dikkate değerdir. Protokolde Kıbrıs ile ilgili hedef belirlenirken;

“Kıbrıs sorunu için Türkiye’nin ve Kıbrıs Türklerinin yararına ve bölge barışına en uygun çözümün, Kıbrıs’ı bağımsız federatif devlet statüsüne kavuşturmak olduğuna inanıyoruz. Bu federatif devlette, Türkler devlet yönetimine eşit egemenlik hakları ile katılacaklardır. Kıbrıs Türklerinin toprak mülkiyetleri ve ekonomik gelişme olanakları teminat altına alınacaktır.”⁴⁷⁸ şeklinde belirlenmişti.

Yeni koalisyon hükümetinin Kıbrıs hedefi, eşit yönetim ve egemenlik haklarına sahip federatif bir Kıbrıs devleti ortaya çıkarmaktı.

Koalisyonu meydana getiren her iki parti liderinin de (farklı nedenlerle de olsa) Batı ülkelerine olan yaklaşımları mesafeliydi. Bu durum sosyal demokrat Ecevit ile Milli Görüş’cü Erbakan Hükümeti’nin Kıbrıs politikasına da yansıtıyordu.⁴⁷⁹

Yeni Yunan Cunta Yönetiminin Kıbrıs konusuna yaklaşımı ise radikal metodlarla Enosis’i gerçekleştirmek, Kıbrıs’ın Yunanistan’a bağlanmasını sağlamaktı. Bununla birlikte gerek yeni Türk Hükümeti, gerekse Yunan Hükümeti, kendi

⁴⁷⁵ Sabahattin İsmail, *İtiraflar*, s.33, 34.

⁴⁷⁶ TSK’nın 12 Mart 1971’de siyasete verdiği muhtıradan sonra, Nihat Erim, Ferit Melen ve Naim Talu hükümetlerinin görev aldığı 2,5 yılı bulan bir ara dönem yaşandı.

⁴⁷⁷ Seçimlerde en yüksek oyu, CHP olarak Mecliste bulunan 450 sandalyeden 185’ine sahip oldu. Adalet Partisi (AP) 149, Milli Selamet Partisi (MSP) 48, Demokratik Parti (DP) 45, Cumhuriyetçi Güven Partisi (CGP) 13, Milliyetçi Hareket Partisi (MHP) 3, Türkiye Birlik Partisi (TBP) 1, Bağımsızlar 6 sandalye kazandı. Uzunca bir süre hükümet için gereken 226 sandalye sayısına ulaşamadı. Sonunda CHP-MSP Koalisyonu kuruldu.

⁴⁷⁸ İrfan Neziroğlu ve Tuncer Yılmaz (hızl.), *Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, C.1, TBMM Yayınları, Ankara, 2015, s.591.

⁴⁷⁹ Erol Manisalı, *Dünden Bugüne Kıbrıs*, s.54.

anlayışlarında “dik duruşlu”, “ödün vermez” karakterlere sahip kişilerden ve liderlerden oluşuyordu. Yani bu demek oluyordu ki birbirine zıt iki ideal için, tavizsiz kişiler arasında çetin bir mücadele dönemi yaşanacaktı.

1974 yılında Makarios, Yunanistan’dan her zaman gördüğü desteği göremediği gibi, ciddi bir iç muhalefet ile de karşı karşıya bulunuyordu. Yunan General Grivas, adada silahlı ve gizli E.O.K.A.-B örgütünü Makarios’a karşı kullanmaktaydı. Ayrıca yeni Yunan Cuntası da Grivas’ın metodunu benimseyip destekliyordu. Böylece E.O.K.A.-B’nin⁴⁸⁰ eylemleri artarak devam ediyordu.

Gerilla Komutan Grivas, 27 Ocak 1974’te, Limasol’da saklandığı kuyumcu Marios Hristodulu’nun evinde kalp krizi⁴⁸¹ geçirerek 75 yaşında öldü.⁴⁸² Kaldığı evin bahçesinde cenaze töreni yapıldı.⁴⁸³ 1955–1959 yılları arasında saklandığı ve Enosis mücadelesini yürüttüğü evin bahçesine gömüldü.⁴⁸⁴ 31 Ocak’ta Kıbrıs Rum Temsilciler Meclisi, Grivas’ı “Kıbrıs’ın Değerli Oğlu” ilân etti.⁴⁸⁵ E.O.K.A.-B’nin liderliğini yardımcısı Georgios Karusos üstlendi. Örgütün en tepesindeki kayıp çok önemliydi ama örgütte başka tecrübeli subayların bulunması sayesinde dağılma yaşanmadı. Ancak yeni Lider Karusos, eylemleri durdurma kararı nedeniyle örgütten uzaklaştırıldı.⁴⁸⁶ Alithia gazetesinin verdiği habere göre Atina’da göz hapsine alındı. E.O.K.A.-B’nin liderliği de Yunan istihbaratının eline geçti.⁴⁸⁷

Adada yaşanan bu gelişmelerin tamamı, Makarios için öngörülme- yen bulunmaz fırsatlardı. E.O.K.A.-B ile mücadelesindeki en büyük engel olan ve bir halk kahramanı

⁴⁸⁰ 1971 yılından bu yana adada yeniden boy gösteren örgütün finansmanı konusu da düşündürücüdür. Kıbrıs resmi hükümetine muhalif olan ve bu kanaldan finanse olamayan örgütün, ada ekonomisinin de iyi olmadığı bir dönemde silahlı - silahsız faaliyet gösterebilmesi için ciddi bir finansman desteğinin ve finansörlerinin bulunması gerektiği açıktır. Örgütün Yunan cuntası tarafından finanse edildiği -ki bu da tartışma götürmez bir konudur- cuntaya da bu finansmanın CIA tarafından sağlandığı, iddialar arasında yer alır.

⁴⁸¹ Grivas’ın kanserden öldüğü iddiaları da vardır. Harry Scott Gibbons, a.g.e.’nin 308. sayfasında Grivas’ın kanserden öldüğünü belirtir. Ancak Grivas, kalp krizi sonucu ölmüştür.

⁴⁸² Makarios Druşotis, a.g.e.,298; Salâhi R. Sonyel, *Gizli Belgelerle Kıbrıs Sorunu Kaygılı Yıllar*, s.4-5; Pierre Oberling, a.g.e., s.125; Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.308; Abdulhaluk Çay, a.g.e., s.93; Ertuğrul Önalp, a.g.e., s.184; “Grivas İçin Rumlar Mateme Girdi.”, *Bozkurt*, 29.01.1974, s.1.

⁴⁸³ Grivas’ın mezarı da problem olmuştur. ESEA Yunanistan’a götürülmesinde ısrarcı olurken, Cunta lideri İonnides Kıbrıs’ta gömülmesinde diretti ve kıbrıs’a gömüldü. Bkz. Makarios Druşotis, a.g.e., s.300.

⁴⁸⁴ “Grivas Leymosun’daki Karargâhında Gömüldü.”, *Bozkurt*, 30.01.1974, s.1.

⁴⁸⁵ Salâhi R. Sonyel, *Gizli Belgelerle Kıbrıs Sorunu Kaygılı Yıllar*, s.5.

⁴⁸⁶ Karusos’un örgüt liderliğinden uzaklaştırılması ile ilgili olarak kaynaklarda Cunta tarafından Atina’ya çağrıldığı, kaçırıldığı, örgüt içi muhalefet tarafından dışlandığı gibi çeşitli görüşler vardır.

⁴⁸⁷ “Atina-Lefkoşa İlişkileri”, *Bozkurt*, 02.07.1974, s.3; Salâhi R. Sonyel, *Gizli Belgelerle Kıbrıs Sorunu Kaygılı Yıllar*, s.4.

olarak görülen Grivas ortadan kalkmakla kalmamış, en önemli yardımcısı Karusos da etkisiz hale gelmişti. Hem de Makarios, hiç bir çaba sarfetmeden. 1974 yılı başları Makarios'un dinî ve siyasî en şiddetli muhaliflerinden kurtulduğunu düşündüğü bir dönem oldu. Ancak gidişat düşündüğü gibi olmayacaktı.

Makarios'un öngöremediği önemli bir konu vardı ki, o da E.O.K.A.-B'nin tamamen Yunan Cuntasının kontrolü altına giriyor olmasıydı.⁴⁸⁸ Bu nedenle Makarios elini çabuk tutmalı, bir an önce E.O.K.A.-B'yi etkisiz kılmalı, mümkünse tamamen ortadan kaldırmalıydı. Makarios'u bu konuda aceleye sevk eden etkenlerden birisi de kendi hayatından endişe ediyor olmasıydı. Daha önce şahsına karşı düzenlenen birçok suikast girişimi olmuştu ve hepsinden de kıl payı kurtulmuştu. Artık hayâtî tehlikesi çok daha fazlaydı. Bundan sonra yeni Yunan Cuntası ile Makarios çatışması öne çıkacaktı. Cunta yönetimi, siyaseten Makarios'u ortadan kaldıramayacağına göre, fiziken ortadan kaldırmaktan başka çaresi yoktu ve bunu her iki taraf da gayet iyi biliyordu. E.O.K.A.-B'nin kontrolünün Atina'nın elinde olduğunun ortaya çıkmasından sonra, yeni Cunta-Makarios ilişkileri artık çok kötü bir safhaya girmeye başlamıştı.⁴⁸⁹

ABD Dışişleri Bakanlığı Kıbrıs Masası Şefi Tom Boyatt'a göre 1973 yılı sonlarından itibaren Kıbrıs Darbesi yaklaşmaktaydı.⁴⁹⁰ Bu arada E.O.K.A.-B., Kıbrıs'ta her geçen gün şiddet olaylarını artırıyor, terör eylemleri ile huzursuzluk meydana getiriyordu. Şiddet olaylarının artmasının en önemli nedeni ise tabii ki perde arkasındaki radikal Enosisci, yeni Yunan cuntasıydı. Yunan Cuntası'nın bundan maksadı, artan terör olayları ile birlikte kontrolün kaybedilmesi, Makarios Hükümeti'nin asayişini sağlamada yetersiz kalması, Rumların can ve mal güvenliğinin ortadan kalkması, bunun neticesi olarak da yeni bir hükümet ihtiyacının ortaya çıkması idi. Elbette ki iç huzurun yeniden tesis edilmesi için garantör ülke olarak Yunanistan'ın devreye girmesi, belki de meşru bir şekilde Kıbrıs'a müdahale etmesi, yeni bir hükümet kurulması ve gelişmeler ışığında da Enosis'in ilân edilmesi idi.⁴⁹¹ Böylece Yunanistan, hiç bir şey yokken Kıbrıs'a müdahale eden değil, Kıbrıs'ta huzur ve asayişini sağlamak üzere adada bulunmak zorunda kalan bir ülke konumunda olacaktı.

⁴⁸⁸ Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.98.

⁴⁸⁹ Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.195.

⁴⁹⁰ Makarios Druşotış, a.g.e., s.323.

⁴⁹¹ Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.98.

1974 yılının Mart ayında Cunta ile Makarios arasında bir kriz de askerî öğrenci seçiminde yaşandı. R.M.M.O.'da görev yapacak askerî öğrenciler Genelkurmay tarafından seçilerek hükümetin onayına sunulur ve bu tarihe kadar sunulan liste eksiksiz onaylanırdı. Ancak bu kez böyle olmadı ve listenin yarıya yakını reddedildi.⁴⁹²

Mart ayı sonlarında Türkiye ile Yunanistan arasında Ege karasuları konusunda gerginlik meydana geldi. Yunanistan'ın Ege sularında bulunacak petrol ve sualtı zenginlikleri ile ilgili tek taraflı hak iddialarının bir sonucu olarak iki ülke arasında kriz patladı.⁴⁹³ Yeni Cunta yönetimiyle, Türkiye yeni koalisyon hükümeti arasında, Kıbrıs'tan başka bir de Ege Denizi üzerine anlaşmazlık ortaya çıkıyordu. Pek tabî ki NATO, iki ülke arasında yeni bir kriz istemiyordu. O zaman hâl-i hazırda problemli olan Kıbrıs üzerinden kozlar paylaşılacaktı.

25 Nisan 1974'te Makarios, E.O.K.A.-B'yi yasa dışı ilân ederek çok sayıda örgüt elemanını tutuklattı.⁴⁹⁴ Mayıs ayında ise Gerokipu silah depolarındaki silahlar çalındı. Olay, "Bu soygunların E.O.K.A.'cılarla Yunan subaylarının işbirliği sonucu yapıldığına hiç şüphe yoktu."⁴⁹⁵ şeklinde Yunan Meclis tutanaklarına da yansdı.

Haziran ayının başlarında E.O.K.A.-B tarafından, Makarios taraftarlarına yönelik eylemler hız kazandı. İnfazlar ve bombalama eylemleri yaşıyordu. Bu eylemler darbe hazırlığından başka bir şey değildi.⁴⁹⁶ 18 Haziran'da Lefkoşa'da, Atina tarafından E.O.K.A.-B'ye mali yardım yapıldığına ve yönergeler gönderildiğine dair belgeler ele geçirildi.⁴⁹⁷ 26 Haziran 1974 tarihinde ise Rum Hükümet Sözcüsü, E.O.K.A.-B'nin resmen Atina tarafından idare edildiğini açıkladı.⁴⁹⁸ Bu gelişmeler, E.O.K.A.-B mensuplarının motivasyonuna kötü tesir etti ve örgütten ayrılımlar başladı.⁴⁹⁹

Haziran ayı içerisinde Cunta, Kıbrıs'ta bir darbe yapılacağı bilgisini istihbarat birimleri aracılığıyla ABD ile paylaştı. ABD ise riskler içerdiği için bu darbeye karşı

⁴⁹² Makarios Druşotis, a.g.e., s.329.

⁴⁹³ Salâhi R. Sonyel, *Gizli Belgelerle Kıbrıs Sorunu Kaygılı Yıllar*, s.18.

⁴⁹⁴ Rifat Uçarol, a.g.e., s.763; Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.309; Piere Oberling, a.g.e., s.125; Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.195; Abdulhaluk Çay, a.g.e., s.93.

⁴⁹⁵ Sabahattin Egeli, a.g.e., s. 83; Makarios Druşotis, a.g.e., s.317.

⁴⁹⁶ Makarios Druşotis, a.g.e., s.334.

⁴⁹⁷ Salâhi R. Sonyel, *Gizli Belgelerle Kıbrıs Sorunu Kaygılı Yıllar*, s.25; Makarios Druşotis, a.g.e., s.336.

⁴⁹⁸ Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.195; Abdulhaluk Çay, a.g.e., s.93; Makarios Druşotis, a.g.e., s.341.

⁴⁹⁹ Makarios Druşotis, a.g.e., s.336.

olduğunu bildiren bir telgrafi, cunta yönetimine şahsen iletmek üzere, ABD Atina Büyükelçisi Henry Tasca'ya gönderdi.⁵⁰⁰ İlginçtir ki Tasca bu talimata uymadı.⁵⁰¹

Makarios için artık Rum Millî Muhafız Ordusu'ndaki E.O.K.A.-B gücünün kırılma zamanı gelmişti. 1 Temmuz 1974 tarihinde Rum Milli Muhafız Ordusu'nda, askerlik hizmeti 24 aydan 14 aya indirilerek ordudaki asker sayısının azaltılması yoluna gidildi.⁵⁰² Asker sayısının azalmasıyla birlikte, ordu içindeki Yunan menşeli subayların sayısı da dörtte bir oranına inecekti. Makarios, her alanda çeşitli tedbirler alarak E.O.K.A.-B'nin, dolayısıyla da Cunta'nın adadaki gücünü ve etkisini azaltmaya çalışıyordu. Nikos Sampson, R.M.M.O.'nda görev yapan 5.000 askerin terhis edilmesini 4 Temmuz 1974'te Rum Temsilciler Meclisinde sert bir şekilde protesto etti.⁵⁰³

Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios, 2 Temmuz 1974'te Yunanistan Cumhurbaşkanı General Theodor Gizikis'e sert bir mektup gönderdi.⁵⁰⁴ (Ek.-1) Rum Millî Muhafız Ordusunda bulunan Yunanistanlı 650 subayın geri çağrılmasını ve E.O.K.A.-B örgütünün acilen lağv edilmesini sert bir dille talep etti. Mektubu da şöyle tamamladı: “Yunanistan Hükümeti ile ilişkilerimi kesmek niyetinde değilim. Ne var ki benim Yunanistan'ın Kıbrıs'a atadığı vali değil, Helenizm'in büyük bir bölümünün seçtiği önder olduğum anlaşılmalı. Ulusal merkezin bana karşı tavrı buna göre ayarlanmalı.”⁵⁰⁵

Makarios'un Yunanistan'a karşı bu kadar cesur ve pervasız hareket etmesinin elbette bazı nedenleri vardı.⁵⁰⁶ Bu nedenlerden aldığı cesaret başına büyük işler açacak, konu Kıbrıs Darbesi'ne uzanacaktı.

⁵⁰⁰ Makarios Druşotis, a.g.e., s.338, 339.

⁵⁰¹ Daha sonra Tasca, Pike Komitesi tarafından bu konuda ifade vermeye çağırıldı. İfadesinde CIA mesajlarına ulaşamadığını, bu nedenle öyle davrandığını beyan etti. Bu savunması kabul gördü, ancak CIA mesajlarına ulaşamamış olması da ayrı bir soru işaretiydi. (Bkz. Makarios Druşotis, a.g.e., s.340.) Ayrıca Tasca, kendisine gönderilen telgrafları iki kez üçüncü kişilerle de paylaştı. Tasca'nın diplomatik temayüllere aykırı bu hareketleri üzerinde şüpheler vardır. Bkz. Makarios Druşotis, a.g.e., s.358.

⁵⁰² Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.309; Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.195; Pierre Oberling, a.g.e., s.126; Abdulhaluk Çay, a.g.e., s.94; Makarios Druşotis, a.g.e., s.341.

⁵⁰³ Abdulhaluk Çay, a.g.e., s.95.

⁵⁰⁴ Fahir Armaoğlu, a.g.e., s.802; Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.310; Abdulhaluk Çay, a.g.e., s.94; Salâhi R. Sonyel, *Gizli Belgelerle Kıbrıs Sorunu Kaygılı Yıllar*, s.29; Ertuğrul Önalp, a.g.e., s.185; Sabahattin İsmail, *100 Soruda Kıbrıs Sorunu*, s.114; Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.196; Baskın Oran, a.g.e., s.740.

⁵⁰⁵ İbrahim Artuç, a.g.e., s. 110; Makarios Druşotis, a.g.e., s.344.

⁵⁰⁶ Bu nedenler;

- Adadaki Rumların çoğunluğunun desteğini alıyor olması,
- Bu zamana kadar büyük bir titizlikle geliştirdiği uluslararası ilişkilere güveniyor olması,

Makarios'un Atina'ya gönderdiği mektup ile ilgili haberler basında yer aldı.⁵⁰⁷ Mektubu kamuoyu ile paylaşması ise bu krizi derinleştirecek bir başka olguydu. Papaz resmen meydan okuyordu.⁵⁰⁸

Makarios, Cumhurbaşkanı Gizikis'e gönderdiği mektubu, yakın çevresiyle ve kabinesiyle istişare etmeden, tamamen kendi inisiyatifini kullanarak göndermişti.⁵⁰⁹ Temsilciler Meclisi Başkanı ve Makarios'un siyasi destekçisi Glafkos Klerides bile, mektubu gazetelerden öğrenmiş ve öğrendiğinde de "Bu mektup darbeye davetiye çıkarır."⁵¹⁰ yorumunda bulunmuştu. Yunanistan'ın sabık Kralı Konstantin'in ve sabık Başbakan Karamanlis'in de mektuptan sonradan haberleri olmuştu.⁵¹¹

Makarios'un Gizikis'e gönderdiği mektup, hem içerik hem de üslup bakımından kabul edilebilir değildi. Yunan Cuntası, şubat ayından beri tartıştıkları⁵¹² Makarios'un devrilmesi meselesini uygulama kararı aldı.⁵¹³ Bu hususta Cunta'nın elini çabuk tutması gerekiyordu. Çünkü R.M.M.O.'nda Cunta taraftarı olan asker ve subaylar, erken terhis nedeniyle azalacaktı ve bundan sonra da Makarios, temizlik operasyonlarını artırarak sürdürecekti.⁵¹⁴

Yunan Cuntası'nın darbe kararındaki en önemli yanılğı noktalarından birisi de Makarios'a yapılacak olan bir müdahalenin, gerek Türkiye gerekse Kıbrıs Türk toplumu tarafından kabul göreceği düşüncesi idi.⁵¹⁵ Çünkü Makarios Türk düşmanıydı ve onun ortadan kaldırılması, Türklerin hoşuna giderdi. Hâlbuki bu düşünce büyük bir yanılğıydı. Ayrıca Cunta, ABD'nin izni olmadan Türkiye'nin adaya müdahale edemeyeceğini düşünüyordu. Cuntanın bu şekilde davranması Türkiye'de halk arasında

-
- c) Kıbrıs hükümetine yapılacak bir müdahalenin, Türkiye'ye davetiye çıkarma anlamına geleceğinden, hiç kimsenin böyle bir yola tevessül edemeyeceğini düşünüyor olması,
 - d) Özellikle de Yunan yönetimi tarafından yapılacak bir müdahaleye, Kıbrıslı Rumların karşı çıkacağı ve Makarios'a destek olan çoğunluğun Yunanistan ve cuntaya ebediyen düşman olacağı, bunun olası sonuçlarının cunta tarafından göze alınamayacağını düşünüyor olması,
 - e) Adada askeri üssü bulunan İngiltere başta olmak üzere, A.B.D., S.S.C.B. ve Avrupa devletleri ile B.M.'nin de Kıbrıs'a yapılacak bir müdahaleye müsaade etmeyecekleri düşüncesi,

⁵⁰⁷ Abdulhaluk Çay, a.g.e., s.95.

⁵⁰⁸ Salâhi R. Sonyel, *Gizli Belgelerle Kıbrıs Sorunu Kaygılı Yıllar*, s.30; Ertuğrul Önalp, a.g.e., s.186.

⁵⁰⁹ Salâhi R. Sonyel, *Gizli Belgelerle Kıbrıs Sorunu Kaygılı Yıllar*, s.34.

⁵¹⁰ Niyazi Kızılyürek, *Glafkos Klerides*, s.168.

⁵¹¹ Salâhi R. Sonyel, *Gizli Belgelerle Kıbrıs Sorunu Kaygılı Yıllar*, s.31.

⁵¹² Makarios Druşotis, a.g.e., s.324.

⁵¹³ Fedon Gizikis ve Grigori Bonanos'un ifadelerine göre darbe kararı Dimitrios Yuannides'in ısrarı ile alındı. Yuannides dışında herkes, darbenin Türkiye'yi askerî harekât hususunda kışkırtacağını düşünüyordu. Ancak Yuannides, ABD'den bu konuda sağlam garantiler aldığına dair güvence vermesi üzerine darbe kararı alındı. Bkz. Makarios Druşotis, a.g.e., s.324.

⁵¹⁴ Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.201.

⁵¹⁵ Makarios Druşotis, a.g.e., s.361.

“Düşmanı Allah Şaşırttı.” olarak karşılık gördü.⁵¹⁶ Bu arada Türkiye’de bölge ve dünya siyaseti açısından bazı ilginç gelişmeler yaşanıyordu. İdeolojik nedenlerle ABD’ye karşı soğuk tavırlarıyla tanınan yeni kurulmuş CHP-MSP Koalisyon Hükümeti, önceki hükümetler tarafından ABD baskısı ile getirilen “Afyon (Haşhaş) üretim yasağını” 1 Temmuz 1974 tarihinde, ABD’nin şiddetli baskılarına rağmen kaldırdı.⁵¹⁷ Bu karara ABD’nin sert tepkisi, Türkiye-ABD ilişkilerinde gerilime neden oldu. Pek tabii ki bu durum cunta için bulunmaz bir fırsattı. Yunanistan’ın Kıbrıs’a yapacağı bir müdahaleye artık Türkiye karışamazdı. Çünkü Türkiye’ye tepkili olan ABD, Türkiye’nin Kıbrıs’a müdahale etmesine müsaade etmezdi. Dönemin Başbakanı M. Bülent Ecevit, Yunanistan’ın Kıbrıs darbesiyle, hükümetin haşhaş kararı arasında bağlantı kurmuştu.⁵¹⁸ Ecevit, “15 Temmuz günü de Türkiye’ye karşı Yunanistan’ın Cunta rejiminin darbesi yer aldı. Belli ki haşhaş konusundaki Amerikan tepkisinden yararlanarak, Yunanistan, Türkiye’ye ağır bir darbe kararını vermişti.”⁵¹⁹ diyerek bu konuya dikkat çekmişti.

12 Temmuz günü Makarios, Kıbrıs’a yeni atanmış olan ABD Büyükelçisi Roger Davies’i kabul ederek makamında bir müddet görüştü.⁵²⁰ Kıbrıs’ta yayınlanan *Bozkurt* gazetesinin, Rum *Fileleftheros* gazetesine dayanarak verdiği habere göre, Atina’da Makarios’un mektubu üzerine toplantı üzerine toplantı yapılıyor, konu askeri ve siyasi boyutlarıyla ele alınıyordu. *Mahi* gazetesi de Makarios’un mektubuna bu toplantıların sonucunda cevap verileceğini belirtiyordu. Bu çok önemli toplantılara Yunan Cunta Lideri Gizikis başkanlık ediyordu. Yapılan son toplantıdan sonra Başbakan Andrutsopulos’un da katılacağı bir toplantı yapılacağı duyuruldu. Aslında o gün, sabah erkenden darbe faaliyeti başlatılacaktı. Bu arada Rum basını E.O.K.A.-B’nin önemli ismi Andreas Avgusti’nin Baf Kapısı Karakoluna teslim olduğunu ve tutuklandığını duyuruyordu.⁵²¹

9 Temmuz’da, Georgitsis ve Kobokis başkanlığında darbe yapacak birliklerin komutanları bir toplantı yaptı. Bu toplantıda birliklerin hazırlıksız olduğu gerekçesi ile darbeden vazgeçilmesi kararı alındı. 10 Temmuz’da bu kararı Atina’ya götüren Binbaşı

⁵¹⁶ “Kıbrıs Meselesi”, *Emekçi*, S.1, Kasım - 1974, s.40.

⁵¹⁷ Ayşe Erkmen, *Soğuk Savaş Yıllarında Türk Amerikan İlişkileri (1945 – 1990)*, 1. Baskı, İksad Yayınları, Ankara, 2020, s.100.

⁵¹⁸ Bülent Ecevit, *Kıbrıs Gerçeği ve Irak Sorunu*, 1. Baskı, DSP Genel Merkezi Yayınları, Y.Y., 2003, s.15.

⁵¹⁹ Bülent Ecevit, a.g.e., s.19.

⁵²⁰ Salâhi R. Sonyel, *Gizli Belgelerle Kıbrıs Sorunu Kaygılı Yıllar*, s.34.

⁵²¹ “Atina’da Önemli Toplantılar Yapılıyor”, *Bozkurt*, 15.07.1974, s.3; Makarios Druşotış, a.g.e., s.356.

Kontosis, burada kesin darbe kararı ile karşılaştı. Planlarda darbe saati değiştirildi ve darbe akşamdan, sabah 08.30'a alındı.⁵²² Planlamada iç çekişmelerle uğraşan E.O.K.A.-B'ye görev verilmemişti.⁵²³

Makarios'a bağlı Rum kolluk kuvvetleri, 11 Temmuz'da E.O.K.A.-B'ye büyük bir darbe indirdi. Üst düzey liderler yakalandı. Zaten zor günler geçirmekte olan örgüt, şimdi bir de lidersiz kalıyordu.⁵²⁴ Cunta ise 13 Temmuz'da darbe ile ilgili plânlarını tamamlamıştı bile. Daha önce Kıbrıs'daki Yunan Kara Kuvvetleri Komutanı Albay Konstantinos Kobokis ve R.M.M.O. Genelkurmayında görev yapan Tuğgeneral Michalis Georgitsis ile eski Genelkurmay Başkanı Pavlos Papadakis Atina'ya çağrılarak darbe planı açıklanmıştı.⁵²⁵ Cunta'nın görevlendirdiği subaylara "Ne pahasına olursa olsun darbe ile Makarios'un etkisiz hale getirilmesi" emri verildi.⁵²⁶ Darbe, tam bir oldu bittiye getirilecek, Türkiye'nin müdahalesine fırsat verilmeyecek, Tüm dünyaya da Kıbrıs'ın iç meselesi gibi takdim edilecekti. Rumlar arasındaki çatışmalar, darbeyi haklı kılacaktı.⁵²⁷

Yunan Meclisindeki "Kıbrıs Dosyası" kayıtlarına göre Kıbrıs Darbesi'ni hazırlayanlar, Yunanistan Cumhurbaşkanı Fedon Gizikis, Yunanistan Başbakanı Adamandios Andruçopulos, Cunta Lideri Dimitri İonnidi, Silahlı Kuvvetler Başkanı Grigori Bonano idi.⁵²⁸

Kıbrıs Darbesi'nin 15 Temmuz sabahı yapılması plânlanmıştı. 14 Temmuz'da bir uçakla sivil giyimli Yunan subayları gizlice adaya getirildi.⁵²⁹ 29 Temmuz 1974 tarihli *Newsweek*'te yer alan habere göre darbenin yapılacağı günün gecesinde 100 Yunan subay, Olympic Airlines uçağı ile sivil olarak adaya gönderildi. Subaylar, İonnidis'in başyardımcısı Albay Michael Pylikhos tarafından karşılandı. 1 gün sonra uçakla 100 kişi daha gönderildi.⁵³⁰

⁵²² Makarios Druşotiş, a.g.e., s.349.

⁵²³ Makarios Druşotiş, a.g.e., s.350.

⁵²⁴ Makarios Druşotiş, a.g.e., s.351.

⁵²⁵ Makarios Druşotiş, a.g.e., s.344.

⁵²⁶ Abdulhaluk Çay, a.g.e., s.95.

⁵²⁷ Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.201.

⁵²⁸ Sabahattin Egeli, a.g.e., s.83.

⁵²⁹ Ali Denizli, *Kıbrıs Barış Harekâtı 20 Temmuz 1974*, 1. Baskı, Berikan Yayınevi, Ankara, 2014, s.37; Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.311; Salâhi R. Sonyel, *Gizli Belgelerle Kıbrıs Sorunu Kaygılı Yıllar*, s.34; Ulvi Keser, *Dünden Bugüne Kıbrıs (1913-2013)*, s.289.

⁵³⁰ Pierre Oberling, a.g.e, s.129; Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.311.

Makarios, kendine yakın bazı kanallardan darbe yapılacağına dair bilgilendirildi.⁵³¹ Fakat anlaşılan o ki, Kıbrıs'a müdahale edilemeyeceği fikrine⁵³² kendisini o kadar inandırmıştır ki bu uyarıları dikkate dahi almadı.⁵³³ Makarios'un bu davranışını yorumlayan Glofkos Klerides, "... kafasında şöyle bir düşünce yatıyor olabilir: Darbe yapacak kadar çılgın olamazlar, çünkü böyle bir şey yaparlarsa, Türkiye'ye fırsat vermiş olurlar."⁵³⁴ şeklinde Makarios'un içinde bulunduğu ruh halini ifade etmektedir.

Bağımsız İngiliz Televizyonu (ITN) muhabiri Michael Nickolson'la soru-cevap şeklinde bir mülakat gerçekleştiren Makarios, elinde E.O.K.A.-B tarafından düzenlenen tedhiş faaliyetlerinin içinde, Yunan Cuntası'nın da bulunduğunu gösterir belgeler bulunduğunu ve kendisine meydan okunması halinde bu belgeleri açıklayacağını belirtti. Söz konusu mülâkatta Makarios, Cunta'ya gönderdiği (ültime atom tarzındaki) mektubuna bir cevap almadığını, Kıbrıs Milli Muhafız Ordusunun Yunanistan'ın kontrolünde bulunduğunu ve ordunun 20 Temmuz'dan itibaren kesinlikle azaltılacağını belirtti. Makarios cuntanın desteklediği E.O.K.A.-B için de Kıbrıslı Rumları iç savaşa sürüklediğini söyledi.⁵³⁵

Kıbrıs'ta gerçekleştirilen 15 Temmuz Darbesi'nin en önemli sebeplerinden birisi olarak Yunanistan Cunta Yönetimi ile Kıbrıs Rum Yönetimi ve özellikle de Rum Lider Makarios arasındaki ilişkiler gösterilmektedir. Hem Makarios, hem de Cunta Yönetimi, aralarındaki anlaşmazlıkları 1973 yılına kadar başarıyla saklamayı bilmişti. İki taraf arasında ortaya çıkan anlaşmazlıkların her defasında başka nedenlerle üzeri örtülmeye çalışılmıştı.⁵³⁶

3. KIBRIS DARBESİNİ HAZIRLAYICI SEBEPLER

Kıbrıs Darbesi'ni hazırlayıcı sebepler, kurulan ilişkiler ve yaşanan olaylar bakımından beş temel başlık altında toplanarak özetlenebilir. Bunlar:

- a) Makarios ile Cunta arasındaki ilişkilerin bozulması ve nedenleri.
- b) Makarios ile Grivas arasındaki ilişkilerin bozulması ve nedenleri.

⁵³¹ Abdulhaluk Çay, a.g.e., s.96; Makarios Druşotış, a.g.e., s.358.

⁵³² Makarios Druşotış, a.g.e., s.346, 347.

⁵³³ Çok ilginç olarak, Makarios'un darbe girişiminden haberdar olduğu, cuntaya gönderdiği tahrikkâr mektubu kasıtlı olarak gönderdiği, Cunta tarafından Kıbrıs'a düzenlenecek darbe girişimiyle de Cunta'yı iktidardan uzaklaştırmayı hedeflediği, bazı iddialar arasında yer almaktadır.

⁵³⁴ Niyazi Kızılyürek, *Glofkos Klerides*, s.169.

⁵³⁵ "Makarios Cuntaya Meydan Okuyor", *Bozkurt*, 15.07.1974, s.1.

⁵³⁶ Kâmil Özbay Kutalmış ve Kemâl M. Tekakpınar, a.g.e., s.162.

- c) Makarios ile Kilise arasındaki ilişkilerin bozulması ve nedenleri.
- d) Grivas ile Cunta arasındaki ilişkilerin bozulması ve nedenleri.
- e) Diğer nedenler.

Darbeye uzanan sürecin merkezinde elbette ki Makarios vardı. Elinde bulundurduğu siyasî, askerî, ekonomik, dinî ve psiko-sosyal⁵³⁷ güç ile Kıbrıs'ın istikbâline yön verdiğinden, olaylar ve ilişkiler, Makarios merkezli şekillenerek yol almıştı. Cunta-Makarios ilişkilerinin bozulması, darbeye sonuçlanan yolu açmış ve en önemli unsur olmuştu. Cunta-Makarios ilişkileri ve bu ilişkilere etki eden diğer faktörler, yedi yıl içerisinde sebepler ve olaylar silsilesi olarak, 1974 Kıbrıs Darbesi'ne uzanmıştır.

Kıbrıs Darbesi'ne direkt ya da dolaylı olarak etki eden faktörler, aşağıda maddeler halinde sunulmuştur.

3.1. Makarios ile Cunta Arasındaki İlişkilerin Bozulması ve Nedenleri

- Makarios'un kendi emri altında bulunmaları gerektiğini düşündüğü bir grup düşük rütbeli subayın emri altına girmeyi bir devlet başkanı olarak kabullenememesi.
- Daha önce Kıbrıs'ta emri altında görev yapan subaylardan emir alacak olmayı kabullenememesi.
- Makarios'un Helen Dünyası ve Megali İdea'nın kendisi tarafından tahakkuk ettirileceği ile ilgili hayalleri ve bu hayallerin önünde cuntayı engel olarak görmesi.
- Binbir emekle Kıbrıs'a getirttiği ve hedefleri doğrultusunda kullandığı binlerce Yunan subay ve askerinin, darbe ile bir gecede direkt cuntaya bağlanmaları ve kendi kontrolünden çıkmış olmaları.
- Cunta'nın emri altında bulunan Kıbrıs'taki Yunan askerlerinin, potansiyel bir tehdit haline dönüşmesi ve bu tehdidin Cunta tarafından yönlendirilebiliyor olması.
- Kıbrıs'ta Cunta destekli güçlerin bulunması ve bu nedenle Makarios'un otoritesinin zayıflıyor olması. (Grivas'ın bulunması v.b.)
- Helen İmparatorluğu ideali nedeniyle Krallık taraftarı olması ve cuntanın Yunanistan rejiminde krallığı kaldırarak bu ideale sekte vurmuş olması.
- Enosis'in gerçekleştirilmesi konusunda Cunta ile Makarios arasındaki fikir ayrılıkları.

⁵³⁷ Halkın kahir ekseriyetinin desteğini arkasına alması, icraatlarının halk tarafından kabul edilmesi, halk tarafından kendisine duyulan güven gibi olgular, Makarios'a psiko-sosyal bir güç sağlamıştır.

- Cunta yöneticilerinde, Enosis'in bir an önce gerçekleştirilmesinin önündeki en büyük engelin Makarios olduğu düşüncesi.
- Enosis'in gerçekleştirilmesinin Yunanistan iç siyasetinde ve dış dünyaya karşı Cunta'ya, prestij kazandıracağı düşüncesi nedeniyle cunta tarafından Enosis hususunda Makarios'a baskı uygulanması.
- Kıbrıs ve Makarios'un dış politikada Doğu Bloğu, S.S.C.B. ve Bağılantısız Devletler ile yakınlaşması, bu yakınlaşmanın cunta tarafından tasvip edilmemesi.
- Makarios'un "Mümkün" siyaseti ve cuntanın bu siyasete şiddetle karşı çıkması.
- Yunanistan'ın Kıbrıs konusunda, Türkiye ve diğer devletlerle kendi siyasî anlayışları doğrultusunda görüşmeler yapması, Makarios'u bu süreçlere dâhil etmemesi.
- Türkiye ile çıkan krizlerde, Yunan Cuntası'nın geri adım atması (1967 krizinde olduğu gibi).
- Makarios'un Yunan Cuntası'na güvenmemesi. (Yalnız bırakılacağı hissi)
- Cunta'nın Kıbrıs iç işlerine karışması, bazı bakanların değiştirilmesini talep etmesi.
- Kıbrıs'ta Makarios'a yakınlığı ile bilinen basın organlarının Cunta aleyhine yayınlar yapması.
- Cunta'nın Atina'yı milli merkez olarak görmesi ve Kıbrıs ile ilgili konuların milli merkez tarafından ele alınması gerektiğini savunmaları karşısında Makarios'un Kıbrıs ile ilgili konuların Kıbrıs merkezli ele alınması gerektiğini savunması.
- Yunan cunta yönetiminin Makarios'a muhalif kesimleri desteklemesi ve bu nedenle muhaliflerin güç kazanması.
- Aynı şekilde Makarios'un da Cunta'ya muhalif kesimlerle görüşmesi ve desteklemesi. (Devrik Kral Konstantin, sürgündeki Papandreu v.b.)
- Makarios'un komünistlerin desteğini alması ve AKEL partisi ile yakınlaşmasının cunta tarafından tasvip edilmemesi.
- Makarios'un zaman kazanmak için toplumlar arası görüşmeleri devamlı çıkmaza sokması ve Kıbrıs sorununa bir çözüm bulunmasını isteyen cuntanın bundan rahatsızlık duyması.
- Makarios'un girdiği bütün seçimleri ezici çoğunlukla kazanması nedeniyle, iktidardan uzaklaştırılmasının darbeden başka bir yolunun kalmamış olması.
- Makarios'un komünistlere müsamahakâr davranması nedeniyle adada komünist faaliyetlerin artması ve cuntanın bundan rahatsız olması.

- Makarios'un başına buyruk tavırları ve kararları ile cuntaya itaat etmemesi. (Silah ithalatı v.b.)
- Cunta'nın darbe teşebbüsleri ve bu teşebbüslerden Makarios'un haberdar olması.
- Makarios ile Grivas arasındaki silahlı çatışmaların Rum toplumuna yansımaları (Rum toplumunu bölüp kardeşkanı akıtması) cuntayı rahatsız ediyordu.
- Grivas'ın ölümünden sonra E.O.K.A.-B'nin Makarios'a karşı direkt cunta tarafından komuta edilmesi ve bu durumun ortaya çıkması.
- Makarios'un adadaki Yunan kuvvetlerini azaltma ve Yunanistan'ı ada üzerinde etkisiz kılma teşebbüsleri. (askerlik süresini düşürme ve asker sayısını azaltma)
- Makarios'un cuntaya üslûp ve içeriğiyle kabul edilemez sert bir mektup göndermesi.

3.2. Makarios ile Grivas Arasındaki İlişkilerin Bozulması ve Nedenleri

- 1960 yılında Kıbrıs Cumhuriyeti'nin kurulmasına Makarios'un yeterince karşı çıkmaması nedeniyle Grivas'ın, Makarios'un Enosis'ten vazgeçtiğini düşünmesi ve hain olarak görmesi.
- Grivas ile Makarios arasında Enosis'in gerçekleştirilmesi hususundaki görüş ayrılıkları. Grivas askerî güç kullanmayı benimserken, Makarios'un "Mümkün" siyasetini takip etmesi.
- Grivas'ın, 1967 olaylarının Makarios tarafından Mümkün siyasetine geçebilmek için kasıtlı olarak planlandığını düşünmesi.
- Grivas'ın, 1960 öncesi Enosis mücadelesi nedeniyle halk nezdinde kahraman olarak kabul edilmesine güvenerek yaptığı eylemlerle, Makarios'un otoritesini zayıflatması.
- Grivas'ın adada başka bir güç odağı olarak hareket etmesi. Makarios için her an bir tehdit unsuru olarak adada bulunuyor olması.
- Grivas'ın, Makarios'u "istenmeyen adam" ilan eden Yunan cuntası ile birlikte hareket etmesi.
- Makarios'a düzenlenen suikastlarda E.O.K.A.-B'nin parmağının olması ve bunun Makarios tarafından bilinmesi.
- Grivas'ın, Makarios'un komünistlerle ve AKEL ile işbirliği yaparak Kıbrıs'taki komünist faaliyetlerin artmasına neden olduğunu düşünmesi.
- Makarios'un E.O.K.A.-B'yi ortadan kaldırmak için tedbirler alması.

3.3. Makarios ile Kilise Arasındaki İlişkilerin Bozulması ve Nedenleri

- Bazı Piskoposların, Makarios'un dini kimliğinin siyasi kimliği ile örtüşmediğini düşünüyor olması, uhrevi bir makamın dünyevi bir makamla bir arada bulunmaması gerektiği düşüncesi nedeniyle Makarios'a muhalefet etmeleri.
- Bazı Piskoposlar ile Makarios arasında meydana gelen ihtilaflar ve bu ihtilafların Yunan cuntası ve Grivas tarafından kullanılması.
- Enosis mücadelesinin başlangıcının kilise olması nedeniyle, Makarios'un uyguladığı yeni "Mümkün" siyasetinin bazı kilise çevrelerince hoş karşılanmaması.
- Kilise çevrelerinde, Makarios'un "Mümkün" siyaseti nedeniyle Rum toplumunun milli şuurunun yara aldığı düşüncesi bulunması.
- Siyasi işlerinden dolayı Başpiskopos Makarios'un dini işlerle yeterince ilgilenememesi, bu nedenle de halkın dinî şuurunda zayıflama olduğu düşüncesi.
- Kıbrıs'ta komünizmin yükselişe geçmesinden, komünistlere müsamahakâr davranan Makarios'un sorumlu tutulması.
- Makarios'un siyasi uygulamaları nedeniyle Rum toplumu arasında meydana gelen ayrışma ve iç savaş tehlikesinden, muhalif kilise çevrelerince Makarios'un sorumlu tutulması.
- Makarios'un siyasi uygulamaları nedeniyle Milli Merkez Yunanistan ile bağların zayıflaması ve kopma noktasına gelmesinin muhalif Kilise çevrelerince hoş karşılanmaması ve Makarios'un sorumlu tutulması.
- Muhalif kilise çevrelerinin Makarios'u iktidardan uzaklaştırmaya çalışan cunta ve Grivas ile işbirliği içine girmeleri.

3.4. Grivas ile Cunta Arasındaki İlişkilerin Bozulması ve Nedenleri

- Türkiye ile çıkan krizlerde, Yunan Cuntası'nın geri adım atması ve kendisini Kıbrıs'tan Yunanistan'a geri çağırması nedeniyle Grivas'ın Cunta'ya olan güveninin kırılması (1967 krizi).
- İlerleyen zamanla Papadopoulos'un Makarios'un siyasi tavrını kısmen kabullenmesi ve Grivas'tan adadaki şiddet olaylarını sonlandırmasını istemesi.
- Dış politikanın da etkisi ile Cunta'nın Kıbrıs sorununu barışçıl yöntemlerle çözülmesi için adımlar atması. (Toplumlar arası görüşmeleri desteklemesi, Türkiye ile görüşmesi v.b.)

- Grivas'ın, Cunta'nın düşman baskılarına boyun eğdiğini düşünmesi ve Cunta'yı bu şekilde suçlaması.
- Makarios güçlerinin yaptığı baskınlar sonucu Cunta ile E.O.K.A.-B ilişkisinin ortaya çıkmasıyla, Cunta'nın zor durumda kalması ve bundan rahatsızlık duyması. Bu nedenle E.O.K.A.-B'ye muhalif bir tavır takınması, böylelikle aynı zamanda Grivas'a da muhalif bir tavır takınmak durumunda kalması.
- Grivas'ın kontrol altına girmemesi. Başınabuyruk hareket etmesi ve Cunta'nın kontrolünden çıkması.
- Cunta'nın kontrolünden çıkması nedeniyle Cunta'nın Grivas'a suikast düzenleyeceği haberlerinin yayılması.

3.5. Diğer Nedenler

- Cunta'nın bir an önce Enosis'i gerçekleştirmekle Yunan ve Kıbrıs kamuoyunda yaptıkları darbeyi meşrulaştırma ve haklı kılma gayreti.
- Cunta'nın Enosis'i gerçekleştirmekle Kıbrıs, Yunanistan ve (tarihi kökler nedeniyle) Avrupa kamuoyunda prestij kazanma isteği.
- Cunta'nın Enosis'i gerçekleştirip, adada Yunanistan tarafından karşılanan askerî harcamalar ile diğer giderleri ortadan kaldırarak, zor durumda olan Yunan ekonomisini rahatlatma isteği.
- Cunta'nın Kıbrıs'a yapacağı bir müdahale karşısında Türkiye'nin adaya müdahale etmeyeceği fikri. (Türk düşmanı olan Makarios'un ortadan kaldırılmasına Türkiye'nin karşı çıkmayacağı görüşü)
- Türkiye'nin haşhaş ekim yasağını kaldırması sonucu ABD ile arasının bozulması nedeniyle, Kıbrıs'ta gerçekleştirilecek bir darbeye müdahale etmek istese de, ABD tarafından engelleneceği düşüncesi.
- Dünya ve bölge siyaseti ile Soğuk Savaş dönemi açısından stratejik durumda bulunan adanın, tek bir devletin kontrolü altına girme tehlikesi. (Makarios'un S.S.C.B. ile yakınlaşması)
- Cunta'nın şahin kanadı İonnides Cuntası'nın yönetimi ele geçirmesiyle bir an önce Enosis'i ilan etme düşüncesi.
- Cunta'yı oluşturan kişilerin aşırı milliyetçi eğilimlerinin bulunması ve Enosis'i bir "Milli Dâvâ" olarak algılamaları.

4. DARBE İLE İLGİLİ ORTAYA ATILAN GÖRÜŞLERİN ANALİZİ

Kıbrıs ile ilgili yapılan çalışmalarda, Kıbrıs Darbesi çok sınırlı olarak ele alınmış, az sayıdaki kaynak dışında müstakil olarak irdelenmemiştir. Bundan dolayıdır ki kaleme alınan araştırma ve inceleme eserlerde, çalışmanın ana konusu merkeze alındığında, darbeye götüren sebepler ve darbe ile ilgili görüşler, çoğunlukla kısıtlı, yüzeysel, sınırlı, tek yönlü ya da taraflı olarak karşımıza çıkmaktadır. Aslında her bir görüşün ve bakış açısının elbette ki kendince geçerli bir yönü ve değeri vardır. Ancak analitik bir süzgeçten geçirilmesi gerekmektedir. Ortaya çıkan temel birkaç görüş, aşağıda analiz edilmeye çalışılacaktır.

Öncelikle şunu belirtmek gerekir ki, Cumhurbaşkanı Makarios'un öne çıkan entrikacı kişiliği, kimi kaynaklarda darbe ile ilgili ortaya atılan görüş ve fikirlere de yansımıştır. 15 Temmuz Darbesi'ne, Rum-Yunan ikilisinin oyunu olarak yaklaşan ve böyle değerlendiren yazar sayısı da az değildir. Yine yaptıkları çalışmalarda Makarios'un Cunta ile anlaşarak bir oyun sahnelediğini düşünen yazarlar da mevcuttur. Ancak, Makarios'un kendi taraftarlarına darbeye karşı direniş çağrısı yapması, silah dağıtması, taraftarlarını mücadele için Limasol'a sevk etmesi, buradaki ve başka yerlerdeki çatışmalarda çok sayıda Makarios taraftarının ölmesi, ölen Rumların iş makinesi ile kamyonlara doldurularak toplu mezarlara gömülmesi, sayısı binleri bulan Makarios taraftarının kötü şartlar altında hapsilere atılması, darbecilerin Baf'a yönelmeleri üzerine Makarios'un sığınma talep etmek zorunda kalması ve adadan kaçırılması, Makarios'u himaye eden Baf'ın karadan ve denizden bombalanması, burada konuşma yaptığı radyo binasının bombalanarak yıkılması, Makarios'un BM'de yaptığı konuşmada, Yunan Cuntası'nı darbeden direkt sorumlu tutarak suçlaması ve tüm dünyaya Kıbrıs'ın işgal edildiğini ilân ederek BM'yi adaya müdahaleye davet etmesi gibi olaylar değerlendirildiğinde, darbenin oyun ve senaryo olma ihtimalinin oldukça düşük, belki de imkânsız olduğunu söylemek mümkündür. Zira bu uzun metrajlı kusursuz kanlı senaryonun sahnelenmesi, oldukça güç ve neredeyse imkânsızdır.

Kimi kaynaklarda, bir plana göre sorumsuz bir kişinin Enosis'i ilân etmesi, Makarios ve Yunan Cuntası'nın da durumu istemeyerek kabullenmesi üzerine planlanmış bir Kıbrıs Darbesi görülmektedir. Bu görüş oldukça mantıklı bir görüş olmakla birlikte, Makarios'un darbeyi kabullenmemesi, gerek Kıbrıs içinde gerekse Kıbrıs dışında (İngiltere, ABD) ve BM'de darbeye karşı mücadele etmesi ve BM'yi

Kıbrıs'a müdahaleye davet etmesi, darbenin askerî harekâtının Yunan subayları tarafından komuta ediliyor olması ve bunun herkes tarafından biliniyor olması gibi etkenler, bu mantıklı görüşü de ciddi bir şekilde zayıflatmaktadır.

Yine bazı kaynaklarda ABD'nin Kıbrıs'ta çifte Enosis'i gerçekleştirmek için kendisine bağlı olan Albaylar Cuntası'nı kullanarak darbeyi yaptırdığı ve Türkiye'nin adaya girmesine göz kapayarak çifte Enosis'i gerçekleştirdiği görüşü bulunmaktadır. Bu görüş de mantıklı ihtimaller dâhilinde değerlendirilebilir. Ancak burada gözden kaçırılmaması gereken husus, Kıbrıs Darbesi'ni Yunanistan'da ikinci darbecilerin gerçekleştirmiş olmasıdır. Yunanistan'da ilk darbeyi yapan ABD yanlısı Papadopoulos, İonnides tarafından yapılan bir darbe ile iktidardan indirilmiş ve kısa bir süre sonra da 15 Temmuz Darbesi gerçekleştirilmiştir. İonnides, zaten Kıbrıs Darbesi için tüm şartların hazır olduğu bir ortamda iktidarı ele geçirmiştir. Yunanistan bakımından Kıbrıs'ta darbe kaçınılmazdır ve darbe için ABD etkisine ihtiyaç yoktur. Bu görüşte, sadece Makarios'un Doğu Bloğu ile yakınlaşmasına kızan ABD, olsa olsa darbeden haberdâr olup göz yummuş ve gelişmeleri tâkibe almış, Kıbrıs'taki seyri kontrol altında tutmayı yeğlemiştir denilebilir. Kaldı ki Türkiye ve Yunanistan gibi iki NATO ülkesinin Kıbrıs nedeniyle savaşma ihtimali, ABD tarafından asla istenilmeyen bir durumdur.

Darbe ile ilgili bir başka görüş de, Makarios'un adaya yapılacak bir müdahaleyi Türkiye'nin asla kabul etmeyeceği bilinciyle, kasıtlı olarak Yunan Cuntası'nı tahrik edip darbe için kışkırtması ve bu şekilde cuntadan kurtulacağını plânlamış olması ve sonunda bunu başararak Kıbrıs Darbesi'ne ulaştığı görüşüdür. Bu görüş de mümkün ihtimaller arasında değerlendirilebilse de, cunta ve taraftarlarının öncelikle darbe ile değil, suikast ile Makarios'u ortadan kaldırmayı denemesi ve bunu birkaç kez tekrarlaması, her defasında Makarios'un ölümden kıl payı kurtulmuş olması, bu tehlikeli oyunun sürdürülebilirliğini ve darbeye kadar uzanabilmesini pek mümkün kılmamaktadır.

Kimi kaynaklarda Nikos Sampson tarafından darbenin gerçekleştirildiği bilgi ve görüşleri bulunmaktadır. Ancak Nikos Sampson, Yunanistan tarafından Cumhurbaşkanı ilân edilmesi düşünülen kişilerin, Kıbrıs dışında olmaları ve adada bulunmamaları nedeniyle, darbe gerçekleştikten sonra, son anda mecburen cumhurbaşkanı ilân edilmiştir. Bu durumu, Sampson'un bizzat kendisi hatıralarında anlatmıştır. Darbenin başlangıcında kendisinin de cumhurbaşkanı olacağından haberi yoktur. Sampson'un

yapılacak darbeden haberi olduğu kabul edilebilir bir görüştür ancak, planlama ve liderlik sürecinden haberi yoktur. Yunan darbe planları içerisinde Sampson'un cumhurbaşkanlığı da yoktur. Dolayısıyla Sampson'un darbedeki rolü, sadece mecburi bir aktörlüktür.

Türkiye'nin haşhaş ekim yasağını kaldırması sonucu ABD ile ilişkilerin bozulmasını fırsat bilen Yunanistan'ın darbeyi gerçekleştirmiş olması görüşü, geçerli bir görüş olmakla birlikte, asıl neden olarak değil, ikincil nedenlerden biri olarak değerlendirilebilir.

Yine Makarios'un cuntaya yazdığı mektup, darbe sonucu gerçekleştirilecek Enosis'in Yunan iç ve dış siyasetine sağlayacağı avantajlar, darbenin ve Enosis'in cuntaya sağlayacağı prestij, ekonomik gerekçeler, soğuk savaş döneminin bölge ile ilgili politikaları gibi geçerli tüm görüşler, darbe için reel birer neden olmakla birlikte, hiç birisi tek başına ana unsur halinde değildir. Bir önceki kısımda maddeler halinde tasnif edilen nedenlerin hepsi ve belki de tespit edemediğimiz başka nedenler de bir araya gelerek, 15 Temmuz 1974 Kıbrıs Darbesi'ni meydana getirmiştir. Yani Kıbrıs Darbesi, yedi yıllık nedenler-olaylar-sonuçlar silsilesinin bir neticesidir ve birden çok nedeni vardır.

IV. BÖLÜM

15 TEMMUZ 1974 KIBRIS DARBESİ

Bu bölümde, 15 Temmuz 1974 tarihinde Kıbrıs'ta gerçekleşen hükümet darbesi ile Kıbrıs ve Türkiye'de yaşanan gelişmeler ayrıntıları ile incelenmeye çalışılacaktır.

1. KIBRIS RUM TARAFINDA YAŞANAN GELİŞMELER

Makarios'un 2 Temmuz'da Atina'ya gönderdiği mektup ve bu mektubu kamuoyu ile paylaşması, Atina'daki Cunta'yı iki şık arasında bıraktı. Ya beğenmedikleri, asla güvenmedikleri, hatta nefret ettikleri bir papaza boyun eğeceklerdi, ya da ondan kurtulacaklardı.⁵³⁸ Kıbrıs konusundaki ihtimaller azalmıştı ve artık karar vaktiydi...

Yunan Cuntası, mektup hadisesinin üzerinden geçen 13 günün ardından, 15 Temmuz'da mektuba askerî darbe ile cevap verdi. Bu darbe, 1960'da Kıbrıs'a kazandırılmış olan Türk-Rum dengesini, Rumlar lehine bozuyordu. Cuntacı subaylar, Makarios'un ince hesaplarla Enosis'e ulaşma politikasını darbe ile bozup direkt sonuca ulaşmak niyetindeydi.⁵³⁹ Adayı "kurtarmak" gibi sözler söylemişlerdi ama asıl amaç adayı Yunanistan ile birleştirmekti.⁵⁴⁰

Darbe, planlandığı şekliyle Tuğgeneral Georgidsis tarafından yönetiliecekti. Georgidsis, 15 Temmuz 1974 tarihinde Pazartesi günü saat 07.15'te beraberinde 3. Taktik Üs Komutanlığındaki kurmay subaylar olduğu halde, Yunan Alayı kışlasına geldi. 08.00'da Yunan Alayı Komutan Yardımcısı Yarbay Papayiannis ile birlikte harekât merkezine giderek, "Aleksandra Hastaneye Yattı." Parolası ile harekât emrini imzalayıp darbeyi başlattı. Darbe "Afrodit-3"⁵⁴¹ planına göre ilerleyecekti.⁵⁴² Saat 08.10 civarında, darbe faaliyeti "Başkanlık Harekâtı"⁵⁴³ kodu ile başlamış bulunuyordu. Hafta sonunu, Trodos dağlarında bulunan malikânesinde geçiren Makarios, Pazartesi sabahı makam aracı ve korumaları ile saat 08.00 civarlarında Başkanlık Sarayı'na ulaştı. Bu

⁵³⁸ İngiliz Lefkoşa Yüksek Komiseri Stephen Olver'in, İngiltere Dışişleri Bakanlağına gönderdiği 2 Aralık 1974 tarihli yazısı. Bkz. Salâhi R. Sonyel, *Gizli Belgelerle Kıbrıs Sorunu Kaygılı Yıllar*, s.209.

⁵³⁹ Erol Manisalı, *Dünden Bugüne Kıbrıs*, s.46.

⁵⁴⁰ "Çağrı", *Atılım*, S.8, Ağustos-1974, s.1.

⁵⁴¹ Bazı kaynaklarda "Apollon Harekât Planı" şeklinde bulunmaktadır.

⁵⁴² Makarios Druşotis, a.g.e., s.362.

⁵⁴³ Pierre Oberling, a.g.e., s. 127; İbrahim Artuç, a.g.e., s.111.

sıralarda darbe için görevlendirilmiş asker ve subaylar, saraya doğru hareket etmişlerdi. Saraya düzenlencek operasyon, Komando Birlikleri Komutanı Kombokis tarafından komuta ediliyordu. Makarios, mesaisinin ilk saatlerinde Kahire’den gelen 30 kişilik Ortodoks öğrenci gurubunu kabul etmişti ve onlarla görüşme halindeydi.⁵⁴⁴ Saat 08.10 civarında, saraya ulaşan Yunan askerlerinin kuşatması başladı. Kuşatmayı Albay Kombakis’e bağlı 31 ve 33. tabur komando birlikleri gerçekleştiriyordu.⁵⁴⁵ Saray ağır makinalı tüfeklerle ateş altına alındı. 08.20’de saray ve üçlü karargâh binası, sağcı işçi sendikaları binasından havan topu ateşine tutuldu. Darbeciler kısa sürede birçok kritik noktayı ele geçirmeye başladı. Yarım saat sonra radyodan yayınlanan bildiride adanın her yerinde hâkimiyet kurulduğu bildirildi.⁵⁴⁶ Makarios, günlerdir kuşkulandığı suikast ya da darbe girişimini bu gün için beklemiyordu. 2 Temmuz’da Yunanistan’a gönderdiği mektubun resmî cevabının bu gün, yani 15 Temmuz’da yapılacak toplantıdan sonra Kıbrıs’a ulaştırılacağı, Yunan makamları tarafından açıklanmıştı. Ancak, bu cuntanın taktiği idi. Makarios’un cevabî bir mektup beklentisine, Yunan cuntası “darbe” ile cevap veriyordu.

Cunta ve E.O.K.A.-B yanlısı R.M.M.O. askerleri, Makarios’un Başkanlık Sarayı’nı 25 tank ve komandolar ile kuşattı.⁵⁴⁷ Operasyona 21 ve 23. Zırhlı Birlik ve Tank Taburları katılıyordu.⁵⁴⁸ Kuşatmada kullanılacak 25 tanktan 14 tanesi tam vaktinde saraya ulaşarak operasyona başladı. Diğerleri ise lider tankdaki mekanik arıza nedeniyle gecikmeyle saraya ulaşabildi. Makarios, bu durumdan istifade ederek yaveri, yeğeni ve koruması ile birlikte sarayın batı kapısından kaçmayı⁵⁴⁹ başarak hayatını kurtardı. Yoldan çevirdikleri otomobil ile Klirou köyü istikametinde uzaklaştılar.⁵⁵⁰ 200 asker ile iyi bir muhafız birliğine sahip saray, üç saat süren mücadeleden sonra ancak ele geçirilebildi. Tam olarak ele geçirildiğinde, saray zaten harap olmuştu. Bu

⁵⁴⁴ Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.331; Salâhi R. Sonyel, *Gizli Belgelerle Kıbrıs Sorunu Kaygılı Yıllar*, s.54; Makarios Druşotis, a.g.e., s.363.

⁵⁴⁵ Ali Denizli, a.g.e., s.37; Makarios Druşotis, a.g.e., s.362.

⁵⁴⁶ “Makarios’a Darbe”, *Bozkurt*, 16.07.1974, s.1; Makarios Druşotis, a.g.e., s.366.

⁵⁴⁷ Pierre Oberling, a.g.e., s.127; Abdulhaluk Çay, a.g.e., s.96; Salâhi R. Sonyel, *Gizli Belgelerle Kıbrıs Sorunu Kaygılı Yıllar*, s.36.

⁵⁴⁸ Ali Denizli, a.g.e., s.37; Makarios Druşotis, a.g.e., s.362, 363.

⁵⁴⁹ Harry Scott Gibbons, İngiliz sömürge valisinin konutu olarak kullanıldığı zamandan kalma gizli geçidini kullanarak Makarios’un saraydan kaçtığını belirtir. Bkz. Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.331.

⁵⁵⁰ Makarios Druşotis, a.g.e., s.364; Pierre Oberling, a.g.e., s.128.

haldeyken bile, darbeciler sarayı ateşe vermekten kaçınmadı.⁵⁵¹ Bu arada Kıbrıs'ta görevli Yunan Alayından E.O.K.A-B militanlarına FM tipi silahlar dağıtıldı.⁵⁵²

Troodos Dağları'nın eteğindeki yazlığından zayıf bir eskortla sarayına dönen Makarios'a, yolda saldırılmayıp, Başkanlık Sarayı'na gelinceye kadar beklenilmesi, ileride darbeciler için eleştiri konusu olacaktı.⁵⁵³

Adadaki mücadele tarafları kategorize edildiğinde; Kıbrıs'ta görev icabı veya gayr-ı resmi olarak bulunan ya da darbe için gönderilen Yunan subayları ve bu subayların komutası altında bulunan Rum Milli Muhafız Ordusu mensupları ile E.O.K.A.-B militanları / taraftarları ve radikal Enosisciler darbecilerin saflarında yer alıyordu. Makarios saflarında ise cumhurbaşkanlığı muhafızları, polis yedek birlikleri, komünist AKEL Partisi üyeleri, EDEK Partisi üyeleri ve Lideri Dr. Lissaridis'in silahlı adamları ile Makarios taraftarları bulunuyordu.⁵⁵⁴

Darbeciler, Rum kentlerini birer birer ele geçirmeye başlamıştı. Saat 09.00 civarında Lefkoşa Havaalanı, Rum Radyosu, telekomünikasyon binası işgal edilmişti bile.⁵⁵⁵ Darbenin gerçekleştirildiği sırada Lefkoşa Devlet Hastanesinde tedavi altında olan Rum Temsilciler Meclisi Başkanı Glafkos Klerides, darbenin başlangıcını şu şekilde aktarmaktadır:

“... dışardan gelen top ve silah seslerini duydum. Karşıda, Temsilciler Meclisi binasında bulunan nöbetçiler koşarak hastaneye geldiler ve ‘Darbe oluyor’ dediler. Bunun üzerine hemen kalktım Meclis’e gittim, oradan da evime geçtim. Evimin önüne nöbetçi kulübesi koymuşlar beni göz hapsi altında tutuyorlardı.”⁵⁵⁶

Böylece Klerides, evine hapsedilerek kontrol altında tutulmaya başladı.

Saat 10.00 civarında Lefkoşa Havaalanına inen askerî uçakta bulunan iki üst rütbeli Yunan subayı, 20 dk. kadar darbecilerle görüştü ve Yunan Cunta Lideri Yuannides'in mesajını muhataplarına ilettiler.⁵⁵⁷ Yine saat 10.00 civarında radyodan Makarios'un öldürüldüğü haberi yayınlandı. RMMO Komutanı Dobostisis yaptığı

⁵⁵¹ Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.330; Salâhi R. Sonyel, *Gizli Belgelerle Kıbrıs Sorunu Kaygılı Yıllar*, s.36; Ertuğrul Önalp, a.g.e., s.186; İbrahim Artuç, a.g.e., s.112; Ali Denizli, a.g.e., s.38; Pierre Oberling, a.g.e., s.128.

⁵⁵² “FM Tipi Silahlar Dağıtıldı.”, *Bozkurt*, 18.07.1974, s.4.

⁵⁵³ Pierre Oberling, a.g.e., s.127.

⁵⁵⁴ Salâhi R. Sonyel, *Gizli Belgelerle Kıbrıs Sorunu Kaygılı Yıllar*, s.210.

⁵⁵⁵ Makarios Druşotis, a.g.e., s.366; Abdulhaluk Çay, a.g.e., s.96.

⁵⁵⁶ Niyazi Kızılyürek, *Glafkos Klerides*, s.167; Said Arif Terzioğlu, a.g.e., s.36.

⁵⁵⁷ “Yuannides’in Mesajı.”, *Bozkurt*, 18.07.1974, s.4.

açıklama ile çıkan olaylarla Yunanistan'ın bir ilgisi olmadığını, bunun bir iç mesele olduğunu, kardeş kavgasını önlemek üzere tedbirler alındığını anlattı.⁵⁵⁸ Darbeciler darbe bildirisini (Ek.2) radyo aracılığı ile yayınladı.⁵⁵⁹ Rumlar için sokağa çıkma yasağı ilân edildi.

Bu açıklamadan ve Yunanistan'ın darbe karşısındaki sessizliğinden de anlaşılacağı üzere, Yunan Cuntası Kıbrıs Darbesi'ni, bir taktik olarak kendisinden bağımsız, adada meydana gelmiş bir iç olay gibi dünya kamuoyuna lanse etmeye çalışıyordu. Özellikle General Dimitrios Ionnides, darbenin uluslararası kamuoyuna Kıbrıs'ın iç meselesi gibi⁵⁶⁰ yansması için sessiz kalıp müdahil değilmiş gibi davranırsa da, herkesçe bilinen bir gerçek vardı ki, o da darbenin aslında Atina tarafından plânlanıp idare edildiği idi. Mevcut durum, gerçekten Cunta'nın takındığı şekliyle olsa, garantör ülke olan Yunanistan'ın bir an evvel diğer garantör ülkelerle iletişime geçip, bir fikir teatisi yapmasını gerektirirdi. Hâlbuki Yunanistan, suçlu bir çocuk edasıyla sus pus olmuştu.

Yabancı haber ajansları, darbeyi tüm dünyaya duyururken darbenin Yunanistan'dan yönetildiğini belirterek darbeyi ve darbecileri kötülüyorlardı.⁵⁶¹ Yunanistan'dan ise hâlâ ses çıkmıyordu. Ülkede enteresan bir sükûnet hali hüküm sürüyordu.

Kıbrıs'ta bulunan Yunan Alayı, Lefkoşa Havaalanı civarında konuşlanarak, tabii ki darbecilerin yanında yer aldı. Darbe planında alaya verilen görev, havaalanını kontrol altında tutmaktı.⁵⁶² Baf Kapısı Polis Merkezi, 33. Komoando Tabuburu tarafından ele geçirildi. R.M.M.O. Genel Karargâhı, Genel Kurmay ve Donanma Komutanlığı askerlerince ele geçirildi. Öğle saatleri civarında Yedeklerin Kışlası ve Merkez Hapishaneler ele geçirildi.⁵⁶³

⁵⁵⁸ “Makarios’a Darbe, Dobostisisi’in Mesajı”, *Bozkurt*, 16.07.1974, s.1.

⁵⁵⁹ “Makarios’a Darbe, RMM’nin Bildirisi.”, *Bozkurt*, 16.07.1974, s.1, 4; Makarios Druşotis, a.g.e., s.366.

⁵⁶⁰ Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.337.

⁵⁶¹ Mehmet Ali Birand, *30 Sıcak Gün*, 9. Baskı, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1984, s.32; İbrahim Artuç, a.g.e., s.120.

⁵⁶² İbrahim Artuç, a.g.e., s.112; Makarios Druşotis, a.g.e., s.366.

⁵⁶³ Makarios Druşotis, a.g.e., s.366.

Darbeci subay ve askerler, adadaki Rumlara göz açtırmıyordu. Birkaç saat içerisinde yol kenarlarında cesetlere rastlanmaya başlamıştı. Görgü tanıklarının ifadeleriyle, cesetler iş makineleriyle toplanıyor, kamyonlarla taşınıyordu.⁵⁶⁴

Saat 13.00 civarında Lefkoşa'daki direnişin çoğu ortadan kalkmış, artık darbe kabullenilmeye başlamıştı. Darbeci askerler, kurumlarda görevli personel, araç ve çalışma yerlerinde arama yaptı. Makarios'un fotoğrafları indirilerek yere atılıp çiğnendi. Ayrıca personel kan vermek üzere hastanelere sevk edildi.⁵⁶⁵ Bu arada Kıbrıs'ta bulunan BM Barış gücü (UNFICYP), olaylara herhangi bir müdahalede bulunmamakla birlikte alârm durumuna geçip, özellikle Türklere karşı olası saldırılara karşı hazırlık yaptı. Rum bölgelerinde bulunan Türkler ise buralarda mahsur⁵⁶⁶ kaldı.⁵⁶⁷

Darbe ile birlikte, Kıbrıs'ın yeni cumhurbaşkanı için çalışmalar başladı. Önce Mihaylakis Triantafillides düşünüldü, ancak kendisi Kıbrıs dışındaydı. Bunun üzerine Zenon Seferis'e öneri götürdüler, o da bu görevi kabul etmedi.⁵⁶⁸ Darbecilerin niyeti Sampson'u İçişleri ve Savunma Bakanı yapmaktı.⁵⁶⁹ Ancak bir cumhurbaşkanı bulunamayınca, sadık adam Nikos Sampson'a Cumhurbaşkanlığı teklifi götürüldü. Kabul etmek istemediğini söylese de⁵⁷⁰ aslında bunun için oldukça istekliydı.⁵⁷¹ Sonuç olarak Nikos Sampson tarafından, 15 Temmuz 1974 Pazartesi günü saat 14.50'de "Kıbrıs Elen Cumhuriyeti" ilân edildi.⁵⁷² Darbeciler, darbe hükümetinin başına Kıbrıs'ta "Türk Katliamcısı" olarak bilinen bir kişiyi seçmişlerdi. Makarios'a muhalefet edip Başpiskopos olarak tanımadıkları için azledilen piskoposlardan biri olan Baf (Paphos) piskoposu Yennadios Başpiskopos olarak ilân edildi.⁵⁷³ Yeni Başpiskopos'un

⁵⁶⁴ Sabahattin İsmail, *İtirafılar*, s.67.

⁵⁶⁵ "R.M.M. Subayları Dairelerde Arama Yaptılar", *Bozkurt*, 16.07.1974, s.4.

⁵⁶⁶ Birçok Türk Rum bölgelerinde mahsur kaldı. Örneğin Lefkoşa'da 50-60 kadar Akıncı'lı Türk, köylerine dönemedi. Bkz. Said Arif Terzioğlu, a.g.e., s.35. Bu gibi örnekler çoktur.

⁵⁶⁷ "Rum Bölgelerinde Çok Sayıda Türk Mahsur Kaldı.", *Bozkurt*, 17.07.1974, s.4.

⁵⁶⁸ Makarios Druşotis, a.g.e., s.368.

⁵⁶⁹ Makarios Druşotis, a.g.e., s.369.

⁵⁷⁰ 17 Temmuz 1993 tarihli Mahi Gazetesinde yayınlanan anılarında Sampson, darbe günü tutuklanarak Atalassa'daki Polis Merkezine götürüldüğünü, Cumhurbaşkanlığı için düşünülen kişilerin yurtdışında olduklarından veya bulunamadıklarından, Komando Albay Kompakis tarafından kendisine Cumhurbaşkanlığı önerildiğini, teklifi kabul etmediğini, daha sonra kardeş kavgasını önlemek için kabul ettiğini anlattı. Bkz. Sabahattin İsmail, *İtirafılar*, s.205.

⁵⁷¹ Makarios Druşotis, a.g.e., s.369.

⁵⁷² "Darbeciler 'EOKA'cı Sampson'u C.Başkanı İlan Ettiler.", *Milliyet*, 16.07.1974, s.1; Rifat Uçarol, a.g.e., s.764; Pierre Oberling, a.g.e., s.128; H. Fikret Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s.242; "Atina Kıbrıs'ta Yunan Cumhuriyeti İlan Etti.", *Cumhuriyet*, 16.07.1974, s.1.

⁵⁷³ "Yennadios Başpiskopos Oldu", *Bozkurt*, 16.07.1974, s.4; Makarios Druşotis, a.g.e., s.369.

başkanlığında öğleden sonra 15.00 civarında yemin töreni gerçekleştirildi.⁵⁷⁴ 15 dakika sonra Sampson, radyodan Kıbrıs halkına hitaben bir konuşma yaptı. Yeni hükümetin Milli Kurtuluş Hükümeti olduğu duyuruldu.⁵⁷⁵ Nikos Sampson, radyo ve televizyonda yayınlanan kısa bir açıklamayla darbenin yalnızca hükümete karşı olduğunu, Türklerin endişe etmemeleri gerektiğini ve Türklere karşı bir hareketlerinin olmayacağını bildirdi. Adanın tümünde sokağa çıkma yasağı ve sıkıyönetim ilân edildi.⁵⁷⁶ Uluslararası kamuoyunu da rahatlatıcı bir mesaj olarak, Kıbrıs'ın bağımsız Kıbrıs Cumhuriyeti olarak yoluna devam edeceğini bildirdi. Sampson'un bu açıklamaları özellikle Türkler için pek inandırıcı değildi. Bazı binalarda asılı bulunan Kıbrıs bayrakları indirilerek yerine Yunanistan bayrakları asılıyordu.⁵⁷⁷

Bu arada darbe hükümetinin başkanı Nikos Sampson da kabinesini kurmaya çalışıyordu. Darbeciler adada hâkimiyeti sağlamıştı. Rumlar darbecilere boyun eğmiş ve darbeyi kabullenmiş görünüyordu.

Sampson, kurduğu Hükümeti aşağıdaki kişilerden oluşturdu:⁵⁷⁸

1. Pandeleis Dimitriu	İçişleri Bakanı
2. Dimitrius Demis	Dışişleri Bakanı
3. Severiades Kiryakos	Ulaştırma Bakanı
4. Ademidis Kostas	Adalet Bakanı
5. Panayotis Dimitriu	Eğitim Bakanı
6. Odissof Yuannides	Sağlık Bakanı
7. Andrea Nookleus	Tarım ve Tabii Kaynaklar Bakanı
8. Yannakis Drusatois	Çalışma Bakanı
9. Aris Hacıyorgo	Sanayii ve Ticaret Bakanı ⁵⁷⁹

Nikos Sampson'un asıl görevi, iktidarı ele almak ve Türkleri adadan temizleyip ENOSİS'i gerçekleştirmektir.⁵⁸⁰ 17 Temmuz 1975 tarihli *The Cyprus Mail* gazetesinde çıkan bir beyanatında Sampson, “*Türkiye müdahale etmeseydi, Enosis'i ilân*

⁵⁷⁴ Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.328; Abdulhaluk Çay, a.g.e., s.97; Makarios Druşotis, a.g.e., s.369; İbrahim Artuç, a.g.e., s.112.

⁵⁷⁵ “Bağlılık Mesajları Yayınlanıyor”, *Bozkurt*, 16.07.1974, s.4.

⁵⁷⁶ Abdulhaluk Çay, a.g.e., s.97; Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.337.

⁵⁷⁷ “Sampson Resmi Binalara Yunan Bayrağı Çekiyor.”, *Hürriyet*, 19.07.1974, s.1.

⁵⁷⁸ “RMM Duruma Hâkim, Sampson'un Bakanları”, *Bozkurt*, 17.07.1974, s.4.

⁵⁷⁹ Said Arif Terzioğlu, *Kan, Gözyaşı ve Barış*, 1. Baskı, Kastaş Yayınları, İstanbul, T.Y., s.39; Makarios Druşotis, a.g.e., s.370.

⁵⁸⁰ Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.328.

edecektim.” demiştir.⁵⁸¹ Yunanistan’ın Kıbrıs’ta yaptırdığı darbenin amacı kısaca bu şekilde özetlenebilir.

E.O.K.A.-B taraftarları Lefkoşa’da toplandı. İçlerinden 800 örgüt yandaşı, silahlı polis olarak görevlendirildi. Makarios tarafından Çekolavakya’dan alınan ve 4 Temmuz’da Kıbrıs’a gelip Başpiskoposluk binasında saklanan silahlar, darbe yanlısı Rumlara dağıtıldı. E.O.K.A.-B’nin bölge liderleri, Rum yerleşim yerlerine askeri yönetici olarak atandı. Polis şeflerinin tamamı, darbe yanlısı kişilerden oluşturuldu. Emniyette birtakım üst düzey atamalar ve değişiklikler meydana geldi.⁵⁸² Bu arada Rumlar arasında çatışmalar da şiddetleniyordu. O günlere şahit olmuş Mücahit Komutan Metin Aybars, darbe günlerine ait hatıralarında Rumlar arasındaki durumu şöyle kaydeder:

“Türk bölgesine yakın yerlerde, belki bize doğru gelmek isteyen, ama orada böyle yakalanmış, ayrıca kurşuna dizilen Rumlar gördük. Arabaları durdurulmuş, orada resmen bir katliam yapılmıştı. Gözümüzün önünde o şekilde harekâtın başlamasına kadar durum devam etti.”⁵⁸³

Türkleri adadan temizleme planları, aslında çok önceden Akritas Planı ile yapılmıştı. Zaman içerisinde güncel planlar ortaya çıktı. Türk katliamı, en ince ayrıntısına kadar 1973 yılında hazırlanan İfestos Plânı’nda,⁵⁸⁴ “İç Güvenlik Planı” başlığı altında detaylandırılmıştı. Ayrıntılı hazırlanan bu planda, hangi taburun hangi Türk yerleşim birimini kuşatıp imha edeceği gibi detaylar bulunuyordu.⁵⁸⁵ Ayrıca 7 Mart 1974 tarihinde tamamlanan Afrodit Planı’nda ise “Kurtuluş Çizelgesi” başlığı altında organik birlikler, yedek birlikler ve görevleri detayları ile açıklanıyordu.⁵⁸⁶ Hazırlanan Afrodit Planı üç bölümden oluşuyordu. Mağusa körfez bölgesi için “Leon”, Güzelyurt (Omorfo) Körfez Bölgesi için “Aetos”, Girne Bölgesi için “Velos” planlarıdır.⁵⁸⁷

⁵⁸¹ H. Fikret Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s.242; Salâhi R. Sonyel, *Gizli Belgelerle Kıbrıs Sorunu Kaygılı Yıllar*, s.68.

⁵⁸² Makarios Druşotis, a.g.e., s.373; “Polis Komutanları Arasına Yeni Atamalar Yapıldı”, *Bozkurt*, 16.07.1974, s.4.

⁵⁸³ Ali Satan, Erdoğan Şentürk, a.g.e., s.134.

⁵⁸⁴ Makarios bu planın hazırlanmasında gönüllü olarak bulunmuş ve süreci bizzat yönetmiştir. Bkz. Salâhi R. Sonyel, *Gizli Belgelerle Kıbrıs Sorunu Kaygılı Yıllar*, s.40.

⁵⁸⁵ H. Fikret Alasya, *Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri*, s.85; Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.321.

⁵⁸⁶ H. Fikret Alasya, *Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri*, s.90; Salâhi R. Sonyel, *Gizli Belgelerle Kıbrıs Sorunu Kaygılı Yıllar*, s.42.

⁵⁸⁷ Şükrü Tandoğan, *Kıbrıs Barış Harekâtı Birlikler ve Muharebeleri*, 1. Baskı, Türmtaş Organizasyon Matbaacılık, Ankara, 2016, s. 16.

Rum Radyosu, darbeye direnen Başpiskoposluk binasının ele geçirildiğini, 970 yedek polisin ele geçirildiğini, akşam Rum bölgelerinde sokağa çıkma yasağı uygulanacağını, uymayanlara ateş açılacağını duyurdu.⁵⁸⁸ Başpiskoposluk binası 24 saat boyunca ateş altında tutularak harap edildi.⁵⁸⁹

Cikko Manastırı'na saldırıyı reddeden 33 R.M.M.O. askeri, emri veren komutanlarını öldürdü. Bunun üzerine söz konusu askerler de darbeci askerler tarafından öldürüldü. Daha sonra Cikko Manastırı ele geçirildi. 50 Makarioscu ele geçirilerek üstleri soyuldu ve elleri bağlı şekilde meçhul bir yere sevk edildi.⁵⁹⁰ Rum yerleşim yerlerinden silah sesleri duyuluyor, şiddetli çatışmalar oluyordu. Darbeciler resmen "Makarioscu" avına çıkmışlardı.⁵⁹¹ Saray ve Başpiskoposluk çevresine konuşlanan darbeci askerler, civarda bulunan evlerdeki sivil halkın evlerinden çıkmalarına izin vermemişti.⁵⁹² Saat 17.00'de Cumhurbaşkanlığı tarafından yapılan açıklama ile Makarios yönetimindeyken tutuklanan siyasi suçluların serbest bırakıldığı duyuruldu.⁵⁹³

Kılık değiştirerek son anda saraydan kaçmayı başaran Makarios, Pitsilya Bölgesi'nden geçip öğleden sonra Trodos Dağlarında bulunan Kikko Manastırı'na,⁵⁹⁴ daha sonra da taraftarlarının bulunduğu dört saatlik mesafedeki Baf kentine sığındı.⁵⁹⁵ Geceyi Baf Piskoposluğu'nda geçirecekti. Lefkoşa radyosu ise Makarios'un öldürüldüğü haberlerini tekraren yayınlıyordu.⁵⁹⁶

İlerleyen saatlerde darbecilerin Türklere karşı tavrı belli oldu. Darbeci askerler kesinlikle Türk toplumuna dokunmuyordu. Anlaşılan o ki Yunanistan, Türklere dokunulduğunda Türkiye'nin müdahale etme ihtimali karşısında darbeyi riske atmak istememişti. Zira Türkiye devreye girerse darbe teşebbüsü akîm kalabilirdi.

⁵⁸⁸ "Başpiskoposluk Düştü", *Bozkurt*, 16.07.1974, s.1.

⁵⁸⁹ "Darbeden İlk Resimler", *Bozkurt*, 18.07.1974, s.1.

⁵⁹⁰ "FM Tipi Silahlar Dağıtıldı.", *Bozkurt*, 18.07.1974, s.4,

⁵⁹¹ Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.332.

⁵⁹² Sabahattin İsmail, *İtirafılar*, s.68.

⁵⁹³ "Siyasi Tutuklular Serbest Bırakıldı", *Bozkurt*, 16.07.1974, s.4; Said Arif Terzioğlu, a.g.e., s.30.

⁵⁹⁴ Makarios Druşotis, a.g.e., s.365.

⁵⁹⁵ Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.331; Pierre Oberling, a.g.e., s.128; Abdulhaluk Çay, a.g.e., s.96; Ertuğrul Önalp, a.g.e., s.186.

⁵⁹⁶ Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.326; Pierre Oberling, a.g.e., s.127.

Bu arada Baf'a ulaşan Makarios, saat 19.00 civarında Baf'ta bulunan yerel bir radyodan⁵⁹⁷ Rumlara seslendi ve iddia edildiği gibi ölmediğini, halen hayatta olduğunu belirterek Rum halkından darbeye karşı direnmelerini istedi.⁵⁹⁸ Makarios'a ulaşan bir bilgiye göre Limasol, henüz darbecilerin eline geçmemişti. Makarios kendi emri altında bulunan güçlere Limasol'un derhal kontrol altına alınmasını emrederek Limasol'a silahlı taraftarlarını sevketti. Ancak Makarios'a ulaştırılan bilgi doğru değildi. Cuntacılar Limasol'u kontrol altına almıştı. Kente giden Makarios güçleri çarpışmalar sonucunda 30 kişilik bir kayıpla ve kötü bir bozgunla geri çekilmek zorunda kaldı.⁵⁹⁹ *Simerini* gazetesi bu olayı Makarios'un ağzından şöyle aktarır:

“İlk düşüncemiz Limasol'u işgal etmektir. Yüzlerce silahlı bu amaç için darbecilerin elinde bulunan Limasol'a doğru hareket etti. Ancak gece vakti ve iyi organize edilmemiş bu hareket, başarılı olamadı. Adamlar dağınık ve feci durumda geri döndüler. Baf'ın da elde tutulması imkânsız görünüyordu.”⁶⁰⁰

Darbeciler, AKEL mensuplarını ve taraftarlarını da toparlayıp hapsedmeye başladılar. O günü, Larnaka Belediye Başkanı'nın eşi Agathi Hristodulu, 22 Temmuz 1990 tarihli *Haravgi* gazetesinde; “...Darbecilerin ilk kurbanları Akel üyeleri idi. Daha önce hazırlanan listeler uyarınca toplayıp hapslere taktılar.”⁶⁰¹ şeklinde anlatır.

Makarios, 16 Temmuz'un sabah saatlerinde, görüşme yapmak üzere BM Kıbrıs özel temsilcisi Louis Weckman Munoz ve Barış Gücü Komutanı General Prem Chand'ı Baf'a çağırdı. Bunun üzerine özel temsilci Munoz ve General Chand, helikopter ile Baf'a gelerek Makarios ile görüştü.⁶⁰² Saat 11.00 civarında Makarios, Baf'tan yayın yapan korsan radyodan halka seslendi ve darbenin Yunan Cunta Yönetimince gerçekleştirildiğini, cunta rejimi ile işbirliği yapılmamasını ve darbeye karşı

⁵⁹⁷ Özgür Baf Radyosu'ndan Makarios'un şu mesajı yayınlandı. “Kıbrıs Elenleri; İştittığınız sesi tanıyorsunuz. Kimin konuştuğunu biliyorsunuz. Ben Makarios'um... Cunta'nın darbesi başarısızlığa uğramıştır. Cunta'nın hedefi bendim. Ve ben sağ kaldıkça, Cunta asla başaramayacak. Ülkeyi taksim etmek için Cunta Kıbrıs'ı harabeye çevirmeye karar verdi. Ama başarılı olamayacak. Cuntaya karşı her yolla direnişi yükseltin. Korkmayın... Tüm meşru devlet güçlerine katılın. Cunta başarılı olamamalı ve olamayacak. Bu andan itibaren tek hedefiniz savaştır.” Bkz. Makarios Druşotis, a.g.e., s.371.

⁵⁹⁸ “Makarios Hayatta”, *Bozkurt*, 16.07.1974, s.1; Rauf Raif Denктаş, *Kıbrıs Elli Yılın Hikâyesi*, s.448; Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.330; Pierre Oberling, a.g.e., s.128; Abdulhaluk Çay, a.g.e., s.97; Ertuğrul Önalp, a.g.e., s.187; Said Arif Terzioğlu, a.g.e., s.30; İbrahim Artuç, a.g.e., s.112; “Atina Kıbrıs'ta Yunan Cumhuriyeti İlan Etti.”, *Cumhuriyet*, 16.07.1974, s.1.

⁵⁹⁹ Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.339;

⁶⁰⁰ Sabahattin İsmail, *İtirafılar*, s.67.

⁶⁰¹ Sabahattin İsmail, *İtirafılar*, s.69.

⁶⁰² “RMM Duruma Hâkim, Makarios'un Çağrısı”, *Bozkurt*, 17.07.1974, s.1; Makarios Druşotis, a.g.e., s.372.

konulmasını istedi. Ayrıca dünya ülkelerini yardıma çağırdı.⁶⁰³ İngiltere Dışişleri Bakanı James Callaghan, İngiliz Parlamentosunda yaptığı konuşmada, Makarios'un Kıbrıs'taki İngiliz üslerine sığınma talebinde bulunduğunu ve bu talebinin kabul edildiğini söyledi.⁶⁰⁴ Yardım talebi kabul edilen Makarios, 16.15'te İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetlerine (R.A.F.) bağlı bir helikopterle Baf'tan Ağratur İngiliz üssüne, 17.00'da da buradan bir İngiliz askerî uçağı ile Malta'ya gitti.⁶⁰⁵ Makarios, Malta'dan da uçakla İngiltere'ye götürüldü.⁶⁰⁶

Bu arada ABD'ye ait 1 uçak gemisi ile 6 savaş gemisi, S.S.C.B.'ye ait savaş gemileri Kıbrıs'a doğru yönlendi.⁶⁰⁷ Archeiropiyitou (Karava) Manastır bölgesinde bulunan 190 Tanksavar Topçu Bataryası darbecilere takviye olarak Lefkoşa'ya nakledildi. Ayrıca Girne'nin doğusunda Vosporos mevkiinde bulunan 182. Topçu Bataryası Lefkoşa'ya kaydırıldı.

Darbeciler Makarios'un sığındığı Baf'a yöneldi. Athalassa'da bulunan 187. Topçu Bataryası Baf'a sevk edildi.⁶⁰⁸ Zırhlı Birlikler Lefkoşa'dan Baf'a doğru ilerleyerek akşam saatlerinde hedefe ulaştı.⁶⁰⁹ Baf'taki çatışmalara Rum hücumbotları da katılarak Baf Kalesi'ne denizden ateş açtı.⁶¹⁰ 16 Temmuz Salı günü meydana gelen çatışmaların ardından darbeciler Baf'ı kontrol altına aldı. Baf Başpiskoposluk binası top ateşine tutuldu.⁶¹¹ Omorfo ise darbecilere karşı ciddi bir direniş sergilemedi. Buna rağmen bölgeden yoğun silah sesi işitiliyordu. Omorfo sıkı bir direniş sergilemediği için ağır tahribattan kurtuldu.⁶¹²

⁶⁰³ "RMM Duruma Hâkim, Makarios Konuştu", *Bozkurt*, 17.07.1974, s.1; Harry Scott Gibbons, a.g.e., s. 333; Said Arif Terzioğlu, a.g.e., s.31.

⁶⁰⁴ "RMM Duruma Hâkim, Halkı Direnmeye Çağırın Başpiskobos Makarios Kıbrıs'tan Kaçtı", *Bozkurt*, 17.07.1974, s.1.

⁶⁰⁵ Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.333, 337; Abdulhaluk Çay, a.g.e., s.98; Salâhi R. Sonyel, *Gizli Belgelerle Kıbrıs Sorunu Kaygılı Yıllar*, s.52; H. Fikret Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s.241; "Makarios Malta'da", *Bozkurt*, 17.07.1974, s.1; Ertuğrul Önalp, a.g.e., s.187; İbrahim Artuç, a.g.e., s.112.

⁶⁰⁶ Ali Denizli, a.g.e., s.38; Makarios Druşotis, a.g.e., s.373; Salâhi R. Sonyel, *Gizli Belgelerle Kıbrıs Sorunu Kaygılı Yıllar*, s.57, 211.

⁶⁰⁷ "RMM Duruma Hâkim, Halkı Direnmeye Çağırın Başpiskobos Makarios Kıbrıs'tan Kaçtı", *Bozkurt*, 17.07.1974, s.1.

⁶⁰⁸ Makarios Druşotis, a.g.e., s.417.

⁶⁰⁹ Said Arif Terzioğlu, a.g.e., s. 37; Makarios Druşotis, a.g.e., s.371.

⁶¹⁰ "RMM Duruma Hâkim, Hücumbotlar Savaşa Katıldı", *Bozkurt*, 17.07.1974, s.4; Said Arif Terzioğlu, a.g.e., s.40.

⁶¹¹ "Makarios Malta'da", *Bozkurt*, 17.07.1974, s.1; Pierre Oberling, a.g.e., s.129; İbrahim Artuç, a.g.e., s.112.

⁶¹² Said Arif Terzioğlu, a.g.e., s. 37.

Kıbrıs'ın Rum komünist partileri AKEL ve EDEK silahlı mücadeleye başladı. Ayrıca Kıbrıs R.M.M.O içindeki Makarios taraftarı güçler de direniş sergiliyordu. Bu durum Rum ordusu içinde disiplinin bozulmasını tetikleyen bir unsurdu.⁶¹³ Bunun üzerine Makarios taraftarları tutuklanmaya başladı. Bu sırada bir subay öldürüldü.⁶¹⁴ Darbeciler, AKEL, EDEK ve Makariosculara karşı sıkı tedbirler alıyor, tutuklamalar devam ediyordu.⁶¹⁵ Halkın elindeki av tüfekleri dahi toplanmaya başladı. Rumlar ellerindeki tüfekleri en yakın karakola götüreceklerdi.⁶¹⁶

Saat 14.25 sıralarında Yunan Olimpik Hava Yollarına ait bir uçak, darbecilere malzeme takviyesi için Lefkoşa Havaalanı'na indi. Bu durum, Türk yetkililerce BM Barış Gücü nezdinde protesto edildi. Limasol'da şiddetli çatışmalar meydana geldi. Türk bölgelerine çok sayıda mermi düştü. 20 kadar Rum Yedek Polisi Türklere sığındı.⁶¹⁷ Sığınmacılar BM güçlerine teslim edilmek istendi ancak BM güçleri polisleri teslim almaktan kaçındı. Ayrıca Omorfo, Mağusa, Larnaka'da çarpışmalar devam etti. Tank ve zırhlı araçlarla takviye edilen darbeci güçler, özellikle polis merkezlerine saldırarak buraları ele geçirdi. Darbecilerin Lefkoşa'daki Makarioscu avı devam etti. Toplam 1200 kişi gözaltına alındı.⁶¹⁸ Saat 15.00'te BBC, NATO Daimi Temsilcileri'nin halen Makarios'u Kıbrıs Cumhurbaşkanı olarak tanıdıklarını açıkladı.⁶¹⁹

Lefkoşa'nın Rum bölgelerine getirilen sokağa çıkma yasağı, halkın ihtiyaçları için 16.30'dan itibaren 2 saatlik süre ile gevşetildi. Radyodan yapılan uyarılarda ambulans, itfaiye ve basına ait araçlar dışındaki araçların kullanılamayacağı belirtilerek, bunlar haricindeki araçlara ateş açılacağı; görevleri başına dönmemiş polislerin de acilen göreve başlamaları, aksi takdirde cezalandırılacakları uyarısında bulunuldu.⁶²⁰

Girne'de piskoposluk binası ve Girne Kalesi civarında şiddetli çatışmalar meydana geldi ve birçok köyde çatışma yaşandı. Bazı yerlerde ağır silahlar kullanıldı.⁶²¹ Darbeciler, Lefkoşa'da birçok AKEL partili ile Lissaridiscileri katletti.⁶²² Daha önce Rum Genel Hastanesinde yatmakta olan 6 Türk, BM Barış Gücü tarafından Kızılay

⁶¹³ "AKEL ve EDEK Silahlı Mücadeleye Başladı.", *Bozkurt*, 18.07.1974, s.4.

⁶¹⁴ "Tutuklamalar", *Bozkurt*, 18.07.1974, s.4.

⁶¹⁵ "Ölen ve Yaralananlar Hakkında Açıklama Yok.", *Bozkurt*, 18.07.1974, s.4.

⁶¹⁶ "Av Tüfekleri Toplanmaya Başladı.", *Bozkurt*, 18.07.1974, s.4.

⁶¹⁷ "RMM Duruma Hâkim", *Bozkurt*, 17.07.1974, s.4; Said Arif Terzioğlu, a.g.e., s.35, 37.

⁶¹⁸ "RMM Duruma Hâkim, İnsan Avı", *Bozkurt*, 17.07.1974, s.1; Said Arif Terzioğlu, a.g.e., s.37.

⁶¹⁹ Said Arif Terzioğlu, a.g.e., s.36.

⁶²⁰ "Sokağa Çıkma Yasağı", *Bozkurt*, 17.07.1974, s.1; Said Arif Terzioğlu, a.g.e., s.38.

⁶²¹ "RMM Duruma Hâkim, Çatışma Bölgeleri", *Bozkurt*, 17.07.1974, s.4.

⁶²² "Lissaridisçilerle Akelciler Lefkoşa Sokaklarında Katlediliyorlar", *Bozkurt*, 17.07.1974, s.4.

İlkyardım Hastanesine getirildi. Gelen hastalar, Rumlardan çok sayıda ağır yaralı bulunduğunu, hastanelerin yetmediğini, ölü ve yaralıların vahim durumunu anlattı.⁶²³

21.30'da Küçük Kaymaklı'da çatışmalar devam ediyordu.⁶²⁴ Lefkoşa'nın son direniş noktası olan polis istasyonu, akşam saatlerinde darbecilerin kontrolüne geçti.⁶²⁵ Saat 22.15 sularında, Baf'tan Limasol'a takviye için giden bir otobüs dolusu Makarios taraftarı, Koloş köyü civarında darbecilerin saldırısına uğradı. 30-40 kişi öldürüldü. Kaçmayı başaran 4 kişi İngiliz üssüne sığındı.⁶²⁶ Gün sonuna doğru Kıbrıs tamamen darbecilerin kontrolü altına girdi ve adadaki çarpışmalar da hafiflemeye başladı.⁶²⁷ Özellikle Makarios yanlısı polislerin yavaş yavaş dirençleri kırılmaya başladı ve silah bırakıp teslim oldular.

BM Güvenlik Konseyi, Kıbrıs Temsilcisi Zenon Rossides'in talebiyle 1780. toplantısında Kıbrıs konusunu görüşmek üzere toplandı. Bu toplantıda Makarios'un Cumhurbaşkanı olarak tanınmaya devam edilmesi, 19 Temmuz'da yapılacak toplantıya katılması kararlaştırıldı.⁶²⁸ Toplantı elde yeterli bilgi bulunmadığından başka bir karar almadan dağıldı.⁶²⁹

Darbenin üçüncü gününe ulaşıldığında, darbeci askerlerde yorgunluk, bitkinlik, sinir ve tedirginlik hali gözlemleniyordu. EOKA militanları devamlı olarak darbecilere yardım ediyordu. Bazı stratejik yerlerde ve kavşaklarda zırhlı araçlar ve askeri kamyonlar tam teçhizat hazır kıta olarak bekliyordu. Özellikle Lefkoşa, neredeyse bir savaş şehri görüntüsü veriyordu.⁶³⁰ Yollarda askerlerden başka sivil halka nadiren rastlanıyordu. Birçok noktada askeri güvenlik ve arama birimleri görev yapıyordu. Binaların çoğu mermilerle delik deşik olmuştu. İki üç mağaza işletmecisinden başka hiçbir esnaf işletmesini açmamıştı. Bütün sokaklar ıssız, bütün sokaklar sessizdi. Aslında bu sessizlik içinde her an patlamaya hazır bir toplum vardı.⁶³¹

Bu arada Kıbrıs darbesine karşı tepkiler de yoğunlaşmaya başladı. Devrik Yunan Kralı Konstantin ve darbeyle devrilen Başbakan Karamanlis açıklamalarda bulundu.

⁶²³ "Rum Hastanesi Ölü ve Yaralılarla Dolu", *Bozkurt*, 17.07.1974, s.4; Said Arif Terzioğlu, a.g.e., s.39.

⁶²⁴ Rauf Raif Denктаş, *Kıbrıs Elli Yılın Hikâyesi*, s. 449.

⁶²⁵ "Baf Polis İstasyonu Fotoğrafı", *Bozkurt*, 17.07.1974, s.4.

⁶²⁶ "RMM Duruma Hâkim, Katliam", *Bozkurt*, 17.07.1974, s.4.

⁶²⁷ Makarios Druşotis, a.g.e., s.372.

⁶²⁸ Makarios Druşotis, a.g.e., s.400.

⁶²⁹ İbrahim Artuç, a.g.e., s.127; "Makarios İngiliz Uçağı ile Adadan Ayrıldı.", *Cumhuriyet*, 17.07.1974, s.1.

⁶³⁰ "Lefkoşa Harabeye Döndü", *Bozkurt*, 18.07.1974, s.1.

⁶³¹ "Lefkoşa Harabeye Döndü", *Bozkurt*, 18.07.1974, s.4.

Konstantin Yunanistan içinde ve dışında bulunan Rumların Makarios yönetimine sahip çıkmalarını isterken, Karamanlis de Yunanistan'ın içine düştüğü çıkmazdan kurtulması için göreve hazır olduğunu beyan etti.⁶³² Darbe gününden itibaren Brüksel'de üçüncü kez toplanan NATO Konseyi, Yunan subayların derhâl Kıbrıs'tan çekilmesini istedi.⁶³³

17 Temmuz'da adadaki olaylar biraz olsun sakinleşmiş durumdaydı. Darbeciler gelişen süreçte Türklere dokunmamıştı. Bu durumu her fırsatta dünyaya duyurarak dünyanın tepkisini üzerlerine çekmemeye çalışıyorlardı. Güvenlik bahanesi ile Rum köylerindeki silah ve av tüfeklerini topluyorlar, böylece Rumların dirençlerini kırarak karşı koyma ihtimallerini ortadan kaldırıyorlardı. Limasol'dan 5 otobüs dolusu Rum, Lefkoşa merkez cezaevine getirildi.⁶³⁴ Ayrıca Yunanistan'da Kıbrıs Darbesi'ni tasvip etmeyen 22 üst rütbeli subay emekliye sevk edildi.⁶³⁵

Daha önce Malta'ya götürülen Makarios, sabah saatlerinde Malta'dan Londra'ya gitti.⁶³⁶ Gazetecilere yaptığı açıklamada “Kıbrıs'taki darbe Yunanistan'daki askeri rejim tarafından düzenlenmiş ve Kıbrıs'ta Ulusal Muhafız Gücünün başındaki Yunan subayları tarafından uygulanmaya konmuştur. Bunlar beni öldürmeye çalıştılar.”⁶³⁷ dedi. Öğleden sonra 14.30'da ilk olarak İngiltere Başbakanı Harold Wilson ve beraberindekilerle görüştü.⁶³⁸ Wilson Makarios'a, 1960 Garanti Anlaşması'nın hükümlerini tanıdığını bildirdi.⁶³⁹ Sonra 17.45'te Dışişleri Bakanı James Callaghan tarafından Dışişleri Bakanlağı'nda Kıbrıs Cumhuriyeti Cumhurbaşkanı sıfatıyla kabul edildi ve yapılan toplantıda Kıbrıs konusu görüşüldü.⁶⁴⁰

Makarios, New York'ta Birleşmiş Milletler Genel Kurulunda bir konuşma yapacaktı. Bu konuşma öncesinde İngiltere'nin desteğini sağlamıştı ve Genel Kurul'a desteklenen bir kişi olarak katılacaktı. Bu gelişme, Kıbrıs Darbesi'nin akıbeti açısından önemli bir gelişmeydi. Çünkü BM Genel Kurulu, Makarios'a destek olur ve onu Kıbrıs'ın resmi cumhurbaşkanı olarak tanımaya devam ettiğini deklâre eden bir karara imza atacak olursa, darbe ve darbecilerin sonu gelmiş olacaktı. Nitekim BM'de yaptığı

⁶³² “Tepkiler Devam Ediyor.”, *Bozkurt*, 18.07.1974, s.4.

⁶³³ “Türk Tezi Destekleniyor.”, *Bozkurt*, 18.07.1974, s.4.

⁶³⁴ Sabahattin İsmail, *İtirafı*, s.68.

⁶³⁵ “Yunanistan'da Darbeyi Tasvip Etmeyen 22 General Emekliye Sevk Edildi.”, *Cumhuriyet*, 18.07.1974, s.1.

⁶³⁶ “Makarios Dün Sabah Londra'ya Gitti.”, *Bozkurt*, 18.07.1974, s.4.

⁶³⁷ “Makarios New York'a Gidişini Erteledi.”, *Bozkurt*, 18.07.1974, s.4.

⁶³⁸ Salâhi R. Sonyel, *Gizli Belgelerle Kıbrıs Sorunu Kaygılı Yıllar*, s.56.

⁶³⁹ “Wilson Makarios'a Garanti Anlaşmasına Bağlı Olduğunu Söyledi.”, *Milliyet*, 18.07.1974, s.1.

⁶⁴⁰ Pierre Oberling, a.g.e., s.130; Salâhi R. Sonyel, *Gizli Belgelerle Kıbrıs Sorunu Kaygılı Yıllar*, s.58.

konuşmada Makarios, darbenin Yunanistan tarafından yaptırıldığını, Kıbrıs'ın Yunanlılar tarafından işgal edildiğini açıkça ifade edecekti.⁶⁴¹

18 Temmuz'da adada sular durulmaya, gayr-i meşru darbe yönetimi de mecburen kabullenilmeye başlamıştı. Böylece Kıbrıs, her geçen gün biraz daha Yunanistan'ın kontrolü altına giriyordu. Resmi dairelerdeki Kıbrıs Cumhuriyeti bayrakları indirilerek yerine Yunan bayrakları asılıyordu. Sampson hükümeti her geçen dakika güç kazanıyor ve adadaki yerini sağlamlaştırıyordu. Kıbrıs'taki gelişmeler üzerine Türkiye'de başlayan askerî hazırlıklar ve diplomasi hareketliliği, askerî müdahale ihtimalini kuvvetlendiriyordu. Bu durum darbe yönetimini telâşlandırdı ve Kıbrıs'taki yedekleri askere çağırmaya başladılar.

Nikos Sampson, yanında Dışişleri Bakanı ve Basın ve Enformasyon Dairesi Müdürü ile birlikte bir basın toplantısı düzenledi. Kıbrıs'ın muhatap olduğu bütün anlaşmalara, kuruluşlara, paktlara bağlı kalınacağını, Türklerle toplumlararası görüşmelere devam edileceğini bildirdi.⁶⁴² Brüksel'de yapılan NATO toplantısından sonra yapılan açıklamaya göre, R.M.M.O.'ndaki 650 Yunan subayının değiştirileceği iletildi.⁶⁴³

Yaralanmaların çokluğu nedeniyle, özellikle Lefkoşa'da kan ve ilâç sıkıntısı meydana geldi. Eczahaneler, zorla açtırılıyor bazı ilâç ve tıbbî araçlar alınıyordu. Kan ve ilâç yağması 15 Temmuz sabahından beri devam ediyordu. Darbeciler, hastane civarında yakaladıkları Rumları kan vermeye zorluyorlardı.⁶⁴⁴ Bu arada Yunanistan'dan Lefkoşa Havaalanı'na son iki günde 5 uçak dolusu asker ve askerî malzeme gönderildi.⁶⁴⁵

19 Temmuz 1974'da Birleşmiş Milletler toplantısına katılmak üzere New York'a gelen Makarios, havaalanında basın mensuplarına verdiği demeçte silahlı müdahaleye gerek kalmadan adaya dönebileceğini umduğunu, anayasal düzenin barışçıl yollarla da kurulabileceğini belirtti.⁶⁴⁶ Daha sonra BM toplantısında bir konuşma yaptı. Yaptığı

⁶⁴¹ Ertuğrul Önalp, a.g.e., s.188; H. Fikret Alasya, *Tarihte Kıbrıs*, s.241; Sabahattin İsmail, *100 Soruda Kıbrıs Sorunu*, s.119.

⁶⁴² Makarios Druşotis, a.g.e., s.375.

⁶⁴³ "Darbeci Subaylar Değiştiriliyor!", *Bozkurt*, 19.07.1974, s.1.

⁶⁴⁴ "Rum Halk Yığınları Türkiye'nin Müdahalesini İstiyor", *Bozkurt*, 19.07.1974, s.3.

⁶⁴⁵ "Yunanistan'dan 5 Uçak Dolusu Asker ve Silah Lefkoşe'ye Geldi, Darbeciler Yeşil Hatta Mevzileniyor.", *Cumhuriyet*, 19.07.1974, s.1.

⁶⁴⁶ "New York'a Gelen Makarios, Birleşmiş Milletlerin Ada'ya Silahlı Müdahalede Bulunmamasını İstedi.", *Cumhuriyet*, 19.07.1974, s.1.

konuşmada, Yunan Cuntası tarafından plânlanan darbenin Kıbrıs'ta bulunan Yunan subaylarına uygulatıldığını, Kıbrıs'ın bağımsızlığını kaybettiğini, Kıbrıs idaresine dikta rejiminin hâkim olduğunu, adada yaşayan iki toplumun da tehlike altında bulunduğunu belirterek, Kıbrıs'ın işgaline son verilmesini ve BM'in bu yönde karar almasını talep etti.⁶⁴⁷ Bu konuşmada Yunanistan açıkça itham edildiği için Yunan delegesi Büyükelçi Panayotakos, Makarios için ağır ifadeler kullanarak kendisini suçladı.⁶⁴⁸ İlginç olan ise bu toplantı için darbecilerin de temsilci göndermiş olmasıydı. 17 kişilik temsilci heyeti, toplantını günü New York'a gitti. Heyet Başkanı Papafillipü, Genel Sekreter Waldheim'den resmî kabul istedi ve Genel Kurul'a katılma talebinde bulundu. Ancak bu talepler reddedildi.⁶⁴⁹

19 Temmuz günü Kıbrıs'taki Rumlar, gerek yönetim gerekse halk olarak adadaki hayatı normalleştirmek için çabalıyordu. Artık darbe kabullenilmişti. Bu normalleşme ve kabullenme, Türkler ve Türkiye için asla kabul edilebilecek bir durum değildi. Darbe karşıtlarının direnci kırılmış, yeni hükümet Enosis ve E.O.K.A.'cılardan oluşmuş, Kıbrıs bayrakları atılıp yakılmış yerlerine Yunanistan bayrakları asılmış, en kritik kurumların başlarına Enosis ve Yunanistan taraftarları atanmış, yani pratikte Enosis gerçekleşmiş durumdaydı. Geriye sadece resmen ilân edilmesi kalıyordu ki bu da mevcut durum dünya kamuoyu tarafından kabullenilip kanıksandığında çok kolay olacaktı.

19 Temmuz 21.15 sularında Zafer Burnu (Cape Apostolos Andreas) Rum Donanma Komutanlığına ait Erken Uyarı Radarları, Mağusa'ya yönelmiş 6 gemi tespit etti. Yarım saat sonra da Kuzeybatı Koruçam Burnu'na (Cape Kormakitis) doğru seyreden 11 gemi tespit etti.⁶⁵⁰

⁶⁴⁷ Sabahattin İsmail, *100 Soruda Kıbrıs Sorunu*, s.119-121; Makarios Druşotis, a.g.e., s.401; Salâhi R. Sonyel, *Gizli Belgelerle Kıbrıs Sorunu Kaygılı Yıllar*, s.80.

⁶⁴⁸ Salâhi R. Sonyel, *Gizli Belgelerle Kıbrıs Sorunu Kaygılı Yıllar*, s.82.

⁶⁴⁹ Makarios Druşotis, a.g.e., s.400, 401.

⁶⁵⁰ Makarios Druşotis, a.g.e., s.420.

2. TÜRKİYE VE KIBRIS TÜRK TARAFINDA YAŞANAN GELİŞMELER

Darbe ile birlikte Türk toplumu da endişe yaşıyordu. Cumhurbaşkanı Yardımcısı ve Türk Yönetimi Başkanı Rauf Denктаş bir konuşma yaparak yaşanan gelişmelerin Rumlar arasında olduğunu, Türklerin kendi iç güvenliğini sağlamalarını, Rumlar arasındaki olaylara karışmamalarını, mümkün olduğu kadar yola çıkmamalarını, seyahat etmemelerini söyledi.⁶⁵¹ Bu darbe Türkler için Enosis demekti, her şeyin bittiği, sona geldiği nokta demekti. Darbenin başlangıcını ve adadaki Türk hissiyatını Rauf Denктаş şöyle anlatır:

“15 Temmuz 1974 sabahın 8.15’i Rum tarafından silah sesleri. Rum radyosundan marşlar..Kemal Aşık’tan telefon: Makarios öldürülmüş. İlk reaksiyonum Kanla gelen, kanla gider..Sonra? Evet sonrası önemli.. Beklenen oldu, hem de beklediğimiz ötesinde! Darbe? Büyük bir olay! Altından nasıl kalkacaklar? Acele koordinasyon.. İltica etmek isteyen Rumlar olabilir.. Ne yapacağız? Bizim görevimiz ateşi kendi halkımıza yaydırmamak... Ecevit’e mesaj: Enosis için son adım atılmıştır. Müdahaleden başka çare yoktur!”⁶⁵²

15 Temmuz’da adada yaşanan darbe ile birlikte Kıbrıs Türk Alayı ve Türk Mukavemet Teşkilâtı (TMT) alârma geçirildi.⁶⁵³ TMT Yaman Taburu, Girne ve Zeytinlik Bölgesinde savunma tedbirleri alıp, 24 saat gece ve gündüz mevzilerde uyanık kalarak tedbir üzere hareket etti. TMT Meriç Taburu, harbe hazırlık faaliyetlerini artırarak, eksikleri giderdi. TMT Mağusa Taburunda, bölgesel seferberlik ilan edilerek savaşabilecek tüm erkekler silahl altına alındı. Yeterli cephane mevcut değildi. Molotof kokteyl hazırlandı, mevzi kazıldı ve sığınak yapıldı.⁶⁵⁴

Darbenin başlangıcından 3 saat sonra, Türk Yönetimi Savunma üyesi Osman Örek ile Kıbrıs Barış Gücü Komutanı General Prem Chand, mevcut durum için bir değerlendirme yaptı. Bu görüşmede Osman Örek’in ortaya koyduğu önemli konular vardı:

a) Havaalanının Yunan Alayı kontrolüne geçtiği söyleniyordu ve Türk yönetimi bunu tam olarak öğrenmek istiyordu.

⁶⁵¹ “Denктаş Halka Mesaj Yayınladı”, *Bozkurt*, 16.07.1974, s.1.

⁶⁵² Rauf Raif Denктаş, *Kıbrıs Elli Yılın Hikâyesi*, s.447.

⁶⁵³ İbrahim Artuç, a.g.e., s.143.

⁶⁵⁴ Ali Denizli, a.g.e., s.72-74.

b) Rum bölgelerinde bulunan Türk'lerin güvenliğinin, BM Barış Gücü tarafından sağlanması.

c) Girne Türk semti civarında çatışmalar olduğu öğrenilmişti. Burada yaşayan Türklerin güvenliği hakkında tedbir düşünülmeliydi.⁶⁵⁵

Nikos Sampson yemin ederek yönetimi ele aldığını ilan ettiğinde bu durum adadaki Türklerde ve Türkiye'de şok etkisi meydana getirdi. Çünkü Sampson 1963-1964 olaylarında birçok Türk'ün katledilmesinden sorumluydu ve “*tourkofagos*” (Türk Katili) namıyla şöhret bulmuştu. Magosa seçim bölgesinden 1969'da milletvekili seçildiği yıl, “Türlere Ölüm” sloganı ile Rum Temsilciler Meclisine seçilen nam-ı diğer “Omorfo Kasabı”, Kıbrıs Cumhurbaşkanı oluyordu.”⁶⁵⁶

Darbe haberi, Türkiye'ye birbuçuk-iki saat sonra, sabah 10.30 civarında ulaştı.⁶⁵⁷ Başbakan M. Bülent Ecevit o gün Afyon ve Denizli'yi ziyaret etmek, halka ABD baskılarına rağmen “Haşhaş ekim yasağının” kaldırıldığını anlatmak üzere yola çıkmak üzereydi⁶⁵⁸ ve Etimesgut havaalanında bulunuyordu.

Başbakan Bülent Ecevit Afyon'a gitmiş, Denizli ziyaretini ise iptal etmişti.⁶⁵⁹ Ecevit Afyon'da, “Kimse Kıbrıs'taki kargaşalığı fırsat bilerek Türklerin haklarına dokunmaya kalkmasın. Hiçbir oldu bittiyi kabul etmeyiz.” dedi.⁶⁶⁰ Darbe haberi artık Türkiye'de duyulmuş ve gözle görülür bir hareketlilik yaşanmaya başlamıştı.

Genelkurmay Başkanı Org. Semih Sancar, Kıbrıs ile ilgili sorulan bir soruya, “Âni bir durum yok, beklenen şeydi.” şeklinde cevap verdi.⁶⁶¹ Bu arada Türk askeri 15 Temmuz'da hazırlıklara başladı. Adadaki durum Türkler için her an ciddileşebilir ve ani bir müdahale ihtiyacı ile karşı karşıya kalınabilirdi. Orduda bütün izinler kaldırıldı. Halen izinde bulunan personele, 4 saat içerisinde görev yerlerine dönme çağrısı yapıldı. 39. Piyade Tümeni 50. Piyade Alayı'nın 24 saat içerisinde Mersin-Alata bölgesine intikal ederek, 2. Deniz Piyade Taburu ile birlikte eğitim yapmaları emredildi. Kara Kuvvetleri bünyesinde bulunan, UH-1 H tipi 62 adet helikopterin, 2. Ordu takviyeli

⁶⁵⁵ Said Arif Terzioğlu, a.g.e., s.27.

⁶⁵⁶ Pierre Oberling, a.g.e., s. 129; Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.328; Ertuğrul Önalp, a.g.e., s.187; İbrahim Artuç, a.g.e., s.113.

⁶⁵⁷ İbrahim Artuç, a.g.e., s.117.

⁶⁵⁸ Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.325; İbrahim Artuç, a.g.e., s.118.

⁶⁵⁹ İbrahim Artuç, a.g.e., s.118.

⁶⁶⁰“Ecevit: Kimse Kargaşalığı Fırsat Bilip Haklarımıza Dokunmaya Kalkmasın.”, *Cumhuriyet*,16.07.1974, s.1.

⁶⁶¹ “Orgeneral Sancar: Kıbrıs'taki Durum Beklenen Şeydi.”, *Cumhuriyet*,16.07.1974, s.1.

Hava Alayını oluşturmak üzere Konya’da toplanmaları emri verildi. Hava İndirme Tugayının, Kayseri 12. Hava Ulaştırma Üs Komutanlığı ile koordine şekilde yükleme bindirme faaliyetlerini artırmaları emredildi. 6. Kolordunun bütün muharebe sistemlerinin 24 saat faal halde tutulması emredildi. Bolu Komando Tugayına hazırlık emri verildi. Hazırlıklar gece 02.00 civarında tamamlanmıştı.⁶⁶² Başbakan Ecevit, saat 16.00 civarında Afyon’dan Ankara’ya döndü ve direkt Genelkurmay Başkanlığına geçti.⁶⁶³

15 Temmuz, saat 19.30’da Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk ile Başbakan Bülent Ecevit’in de katıldığı Bakanlar Kurulu toplantısına ara verilerek, Milli Güvenlik Kurulu⁶⁶⁴ toplantısına geçildi.⁶⁶⁵ Cumhurbaşkanı Fahri Sabit Korutürk’ün başkanlığında toplanan Milli Güvenlik Kurulu,⁶⁶⁶ Bakanlar Kuruluna “Türkiye’nin yüksek menfaatlerinin ve güvenliğinin korunması için gereken tüm hazırlıkların yapılması ve tedbirlerin alınması” tavsiyesinde bulundu.⁶⁶⁷ Milli Güvenlik Kurulunda, Türk Silahlı Kuvvetleri mensubu kurul üyeleri, silahlı bir mücadele için daha önceki girişimlerde olduğu gibi geri adım atılacaksa hiç girişimde bulunulmaması üzerinde ısrarla durdu ve hiçbir yabancı engellenmenin kabul edilmeyeceği hususu, genel kabul gördükten sonra askerî müdahaleyi gerekli gören kurul kararları ortaya çıktı. Ayrıca Başbakan Bülent Ecevit, diğer garantör ülke, İngiltere ile birlikte müdahalenin yollarını arayacak, eğer bu mümkün olmayacaksa Türkiye’nin tek başına Kıbrıs’a müdahalesi gerçekleşecekti.⁶⁶⁸

Bundan sonra saat 01.00’de Bakanlar Kurulu tekrar toplandı ve 02.30 civarında Başbakan Bülent Ecevit’e İngiltere ve diğer devletlerle diplomatik ilişkileri yürütmek ve Milli Güvenlik Kurulunun tavsiyesine uyma hususunda tam yetki verdi.⁶⁶⁹ Ayrıca

⁶⁶² Ali Denizli, a.g.e., s.71, 74.

⁶⁶³ İbrahim Artuç, a.g.e., s.119.

⁶⁶⁴ Dışişleri Bakanı Turan Güneş Pekin’den çağrıldı ancak kurula yetişemedi. Genel Kurmay Başkanı Org. Semih Sancar İstanbul’dan, Deniz Kuvvetleri Komutanı Ora. Kemal Kayacan Mersin’den, Genel Sekreter Org. Nahit Özgür İzmir’den dönerek toplantıya katıldılar.

⁶⁶⁵ Mehmet Ali Birand, *30 Sıcak Gün*, s.35; İbrahim Artuç, a.g.e., s.120; Said Arif Terzioğlu, a.g.e., s.30.

⁶⁶⁶ Milli Güvenlik Kuruluna Cumhurbaşkanı Fahri S. Korutürk, Başbakan Bülent Ecevit, Başbakan Yrd. Prof. Dr. Necmettin Erbakan, Milli Savunma Bakanı H. Esat Işık, İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk, Maliye Bakanı Doç. Dr. Deniz Baykal, Ulaştırma Bakanı Ferda Güley, Çalışma Bakanı Önder Sav, Gn. Kur. Bşk. Semih Sancar, K.K.K. Org. Eşref Akıncı, DZ.K.K. Ora. Kemal Kayacan, HV.K.K. Org. Emin Alpkaya, Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreteri Hv. Org. Nahit Özgür katıldı. Dışişleri Bakanı Prof. Dr. Turan Güneş, yurtdışında olduğu için toplantıya katılamadı.

⁶⁶⁷ Mehmet Ali Birand, *30 Sıcak Gün*, s.42; Abdulhaluk Çay, a.g.e., s.97.

⁶⁶⁸ Hikmet Özdemir, *Fahri S. Korutürk*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2010, s.111.

⁶⁶⁹ Mehmet Ali Birand, *30 Sıcak Gün*, s.43; İbrahim Artuç, a.g.e., s.123.

Cumhurbaşkanlığınca, T.B.M.M.’nin olağanüstü toplantıya çağrılmasına karar verildi.⁶⁷⁰

Adadaki olağanüstü durumu görüşmek üzere, Cumhurbaşkanı yardımcısı Rauf Denktaş başkanlığında Kıbrıs Türk Yürütme Kurulu toplandı. Toplantıdan sonra yayınlanan bildiride; münferit olaylar haricinde Türklere bir müdahalenin olmadığı, Rum bölgelerinde ve işyerlerinde mahsur kalan Türklerin tahliyesi için çalışıldığı, Lefkoşa’da mahsur kalanlara gıda yardımı yapılacağı, gerektiğinde okul ve yurtların kullanılabilmesi için maarif müdürlüklerinin yetkilendirildiği, ihtiyaçlar için kontrollerin artırılarak tedbirlerin alınması, Limasol’un sıkıntı ve ihtiyaçları için gerekli tedbirlerin alındığı, Türklerin kendi bölgelerindeki olaylardan uzak kalması gerektiği belirtildi.⁶⁷¹ Rauf Denktaş ayrıca yayınladığı mesajda, Türk toplumunun olaylardan uzak durması gerektiğini, sokaklarda çatışmalara maruz kalılabileceğini, tedbirli olunması gerektiğini, olayları Türklere de sıçratmak isteyenler bulunduğunu belirtti.⁶⁷²

Türk Yönetimi Meclisi Başkanı Dr. Necdet Ünal, Lefkoşa’da bulunan milletvekillerini toplantıya çağırdı. Yaşanan gelişmelerin değerlendirildiği toplantı 3 saat sürdü. Toplantı ile ilgili açıklama yapılmadı.⁶⁷³ Rum bölgelerinde mahsur kalan Türkler, 2 saatlik sokağa çıkma yasağı izninden istifade edilerek tahliye edilmeye çalışıldı.⁶⁷⁴

Türkiye, Kıbrıs Garanti Anlaşması gereğince, Kıbrıs’ta 1960 yılında tesis edilen anayasal düzenin ve bağımsızlığın koruması amacıyla İngiltere hükümetini işbirliği yapmaya davet etti.⁶⁷⁵ Ayrıca Cumhurbaşkanı Korutürk T.B.M.M.’yi 18 Temmuz saat 15.00’te olağanüstü toplantıya çağırdı.⁶⁷⁶

S.S.C.B. Ankara Büyükelçisi Grubyakov ise Cumhurbaşkanı Fahri Korutürk’ü ziyaret ederek, ülkesinin Kıbrıs Darbesi ile ilgili görüşlerini aktardı. Darbenin Kıbrıs’ın iç meselesi olmadığını belirtti.⁶⁷⁷ Başbakan Ecevit, TBMM’de bulunan parti liderleri ile

⁶⁷⁰ “TBMM Olağanüstü Toplantıya Çağrılıyor”, *Cumhuriyet*, 16.07.1974, s.1.

⁶⁷¹ “Yürütme Kurulu Olayları İzliyor Türklere Saldırı Yok.”, *Bozkurt*, 17.07.1974, s.1.

⁶⁷² “Ateşi Türklere Sıçratmak İsteyenler Belirdi”, *Bozkurt*, 17.07.1974, s.4; Said Arif Terzioğlu, a.g.e., s.40, 41.

⁶⁷³ “Türk Yönetimi Meclisi Toplandı”, *Bozkurt*, 17.07.1974, s.1.

⁶⁷⁴ “Rum Bölgelerinde Çok Sayıda Türk Mahsur Kaldı”, *Bozkurt*, 17.07.1974, s.4.

⁶⁷⁵ Ertuğrul Önalp, a.g.e., s.191.

⁶⁷⁶ “Korutürk TBMM’ni Yarın Olağanüstü Toplantıya Çağırıyor.”, *Cumhuriyet*, 17.07.1974, s.1.

⁶⁷⁷ Said Arif Terzioğlu, a.g.e., s.33.

bir toplantı düzenledi. Kıbrıs ile ilgili açıklamalarda bulundu ve liderlerin görüşlerini aldı.⁶⁷⁸

15/16 Temmuz gecesi 39. Piyade Tümeni alarma geçirildi ve Kıbrıs'a olası bir çıkarma için hazır olması emredildi. Hazırlıklarını tamamlayan Bolu Komando Tugayı, 16 Temmuz öğle saatlerinde Ankara'ya hareket etti. Gün içinde 28. ve 39. Tümenlere olası harekât ile ilgili emirler ulaştı. 39. Tümen 50. Piyade Alayı, saat 17.00'den itibaren Mersin-Alata bölgesine intikal etmeye başladı. Bu sıralarda 28. Motorize Piyade Tümeni de hazırlık emrini aldı. 1. ve 2. Deniz Piyade Taburları Mersin-Alata bölgesine intikalini tamamladı.⁶⁷⁹

Türkiye'ye akşam saatlerinde, Yunanistan'da seferberlik ilân edildiği bilgisi ulaştı.⁶⁸⁰ Yunanistan'ın bu hamlesi bir Türk-Yunan savaşının hazırlık tedbiri olarak kabul edilebilirdi. Belki de cuntanın Türkiye'ye, dünya kamuoyuna ve uluslararası örgütlere bir blöfüydü. Yunanistan, Türkiye'nin olası bir müdahalesi karşısında tüm dünyayı ve NATO'yu Türk-Yunan savaşı çıkma olasılığı ile tehdit ediyordu.

17 Temmuz Çarşamba günü, Türkiye'de siyasî, diplomatik ve askerî hareketliliğin en yoğun yaşandığı gün oldu... Bir yandan BM, NATO ve diğer ülkelerle sürdürülen görüşmeler, diğer yandan olası bir harekât için yapılan askerî hazırlıklar...

Ankara'da sabah saatlerinde Yabancı Konuklar Köşkü'nde Başbakan Bülent Ecevit başkanlığında kritik bir toplantı yapıldı. Toplantıya Genel Kurmay Başkanı Org. Semih Sancar, Milli Savunma Bakanı Hasan Esat Işık, K.K.K. Org. Eşref Akıncı, D.K.K. Ora. Kemal Kayacan, H.K.K. Org. Emin Alpkaya ve bazı komutanlar katıldı. Toplantı 45 dakika sürdü. Toplantı sonunda Başbakan Bülent Ecevit, garantör ülke İngiltere'nin Türkiye'nin istişare teklifini kabul ettiğini⁶⁸¹ ve bu toplantıda durum değerlendirmesi yaptıklarını belirtti.⁶⁸²

Başbakan Ecevit, saat 10.00 civarında Genel Kurmay Başkanı Org. Semih Sancar ile özel bir görüşme yaptı. Ecevit'in yanında Savunma Bakanı H. Esat Işık, Genel Kurmay Başkanı'nın yanında da Kur. Alb. Orhan S. Kilercioğlu vardı. Bu

⁶⁷⁸ "Başbakan, Liderlerle 3 Saate Yakın Görüştü.", *Tercüman*, 17.07.1974, s.1; İbrahim Artuç, a.g.e., s.125; Said Arif Terzioğlu, a.g.e., s.34.

⁶⁷⁹ Ali Denizli, a.g.e., s.74-78.

⁶⁸⁰ İbrahim Artuç, a.g.e., s.131.

⁶⁸¹ "İngiltere İstişare İsteğimizi Kabul Etti.", *Tercüman*, 18.07.1974, s.1.

⁶⁸² "NATO Yunan Subaylarının Kıbrıs'ı Terk Etmelerini İstedi.", *Bozkurt*, 18.07.1974, s.4.

görüşmede Org. Sancar, TSK'nın 48 saat içinde Kıbrıs'a çıkmak hazır olacağını belirtti.⁶⁸³

Yunanistan Türkiye Büyükelçisi, Türkiye Dışişleri Bakanlığı'nı ziyaret ederek Yunanistan'ın Kıbrıs'taki olaylarla ilgisi olmadığını resmi olarak bildirdi.⁶⁸⁴

Yunanistan ile ortaya çıkabilecek bir krize tedbir olarak, Trakya'da bulunan 2. ve 5. Kolordu birlikleri Yunanistan sınırında konuşlanmak üzere harekete geçti.⁶⁸⁵ 50. Piyade Alayı Alata bölgesine doğru intikale devam etti. Ankara'ya intikal etmiş olan Komando Tugayı, Mersin / Silifke / Ovacık mevkiine doğru Konya üzerinden intikal etmek üzere yola çıktı.⁶⁸⁶ Diğer askeri birlikler de aldıkları emirler doğrultusunda hazırlıklarını sürdürüyordu. Mersin Alata Bölgesine ulaşan birliklerle "Çakmak Özel Görev Kuvveti"⁶⁸⁷ oluşturuldu.⁶⁸⁸

Başbakan Ecevit, "barışçı yolları kısa bir zamanda sonuna kadar deneme" düşüncesi ile İçişleri Bakanı Oğuzhan Asiltürk (MSP), Çin Halk Cumhuriyeti'nde bulunan Dışişleri Bakanı Prof. Dr. Turan Güneş (CHP) yerine vekâleten Milli Savunma Bakanı Hasan Esat Işık (CHP), Büyükelçi Haluk Bayülken, Turgut Menemencioğlu, Orhan Eralp, Ecmel Barutçu, Ercüment Yavuzalp, askeri temsilci olarak General Haydar Saltuk Paşa yanında bulunduğu halde 15.30'da Ankara Etimesgut Havaalanı'ndan Londra'ya gitti.⁶⁸⁹

Akşam yemeğinde İngiliz yetkililerle, Başbakan Harold Wilson ve Dışişleri Bakanı James Callaghan ile bir araya geldi. Türkiye saati ile 22.00'de başlayan görüşmeler 02.30'da sona erdi.⁶⁹⁰ İngilizler Kıbrıs'a askerî müdahaleye sıcak bakmıyordu.⁶⁹¹ İngiliz yetkililer, Kıbrıs'a ortak askeri müdahaleye sıcak bakmadıkları gibi, adada bulunan üslerin Türkiye tarafından kullanmasına, ya da askerî müdahale için

⁶⁸³ Mehmet Bahattin Adıgüzel, *Kıbrıs Tarihi Kıbrıs Barış Harekâtı ve Sonrası*, 1. Baskı, Sonçağ Yayınları, Ankara, 2019, s.119.

⁶⁸⁴ "Başbakan Komuta Heyetiyle Görüştü.", *Milliyet*, 18.07.1974, s.1; "Nato, Yunan Subaylarının Kıbrıs'ı Terk Etmelerini İstedi.", *Bozkurt*, 18.07.1974, s.4.

⁶⁸⁵ İbrahim Artuç, a.g.e., s.132.

⁶⁸⁶ Ali Denizli, a.g.e., s.76-78.

⁶⁸⁷ Çakmak Özel Kuvveti: 3 Taburdan oluşan 50. Piyade Alayı, 2 Taburdan oluşan Deniz Piyade Alayı, 1 Tank Bölüğü, 1 Topçu Bataryası, 1 İstihkâm Bölüğü, 1 Muhabere Bölüğü, Ordonat ve Sıhhiye müfrezesinden oluşturulan Özel Kuvvet. Bkz. Mehmet Bahattin Adıgüzel, a.g.e., s.129.

⁶⁸⁸ Mehmet Bahattin Adıgüzel, a.g.e., s.129.

⁶⁸⁹ "Ecevit Londra'ya Gitti.", *Tercüman*, 18.07.1974, s.1; İbrahim Artuç, a.g.e., s.133; Salâhi R. Sonyel, *Gizli Belgelerle Kıbrıs Sorunu Kaygılı Yıllar*, s.62.

⁶⁹⁰ "Ecevit Londra'da Wilson ile görüştü.", *Cumhuriyet*, 18.07.1974, s.1.

⁶⁹¹ "Ecevit Wilson'dan Ortak Müdahale İstedi.", *Milliyet*, 18.07.1974, s.1; Said Arif Terzioğlu, a.g.e., s.43; İbrahim Artuç, a.g.e., s.133; Mehmet Bahattin Adıgüzel, a.g.e., s.119; Abdulhaluk Çay, a.g.e., s.98.

Türkiye'ye destek fikrine de sıcak bakmadı.⁶⁹² İngiliz üslerinin hukukî statüsünün askerî bir müdahale için yeterli olmadığı gerekçesiyle, olası bir Türk harekâtını önlemeye çalıştı.⁶⁹³

Aslında İngiltere, askerî ve ekonomik çıkarlarını tehlikeye atmak istemiyordu.⁶⁹⁴ Ayrıca, Rumlar, Türkler ve Yunanlılar arasında ortaya çıkacak sıcak çatışmaya bulaşmak istemiyordu.⁶⁹⁵ Kıbrıs darbecilerinin iskeletini oluşturan ve daha önce adada kendisini çok uğraştıran E.O.K.A'yla yeniden karşı karşıya kalma taraftarı değildi. Krizi ortadan kaldırmak için Yunanistan'dan Kıbrıs'ta bulunan Yunan askerlerini geri çekmesini ve görüşmelerde bulunmak üzere İngiltere'ye temsilci göndermesini istedi. Tuğgeneral İonnides bu teklifi reddederek⁶⁹⁶ temsilci göndermeyeceğini bildirdi.⁶⁹⁷

Bununla birlikte Londra'da bulunan Makarios, Bülent Ecevit ile görüşmek amacıyla BM toplantısı için gideceği ABD seyahatini erteledi.⁶⁹⁸ Devamlı ABD ile irtibat halinde olan İngiltere, olası bir Türk harekâtını önlemek için Ecevit'i ikna etmeye çalışıyordu. Ancak ne var ki Türkler, oraya ikna olmaya değil, ikna etmeye gelmişlerdi. İngilizlerin Ecevit'in ikna olmadığını gözlemlemesi ve bu durumu ABD'ye aktarması üzerine, ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger, konu ile ilgili özel temsilci olarak Joseph Sisco'yu görevlendirdi.⁶⁹⁹ Sisco, Ecevit ile görüşmek üzere İngiltere'ye geliyordu.⁷⁰⁰ İngiltere tarafından Başbakan Ecevit'e, Türkiye, ABD, İngiltere arasında üçlü toplantı teklifi yapıldı. Ecevit, ABD'nin garantör ülke olmadığı gerekçesi ile bu teklifi reddetti. Ancak Sisco ile Türk Büyükelçiliği'nde görüşebileceğini belirtti.⁷⁰¹

Garantör ülkelerden biri olan İngiltere, Makarios'un görevine devam etmesi gerektiğini düşünüyordu. Hatta İngiliz Savunma Bakanlığınca, askerî tedbirlerle

⁶⁹² Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.346; Pierre Oberling, a.g.e., s.130; Sabahattin İsmail, *100 Soruda Kıbrıs Sorunu*, s.123; "İngiltere Müdahaleye Yanaşmıyor.", *Tercüman*, 19.07.1974, s.1; Ertuğrul Önalp, a.g.e., s.192.

⁶⁹³ Makarios Druşotis, a.g.e., s.397; Salâhi R. Sonyel, *Gizli Belgelerle Kıbrıs Sorunu Kaygılı Yıllar*, s.63.

⁶⁹⁴ Pierre Oberling, a.g.e., s.130.

⁶⁹⁵ Erol Manisalı, *Avrupa Kışkacında Kıbrıs*, 1. Baskı, Derin Yayınları, İstanbul, 2003, s.50.

⁶⁹⁶ Salâhi R. Sonyel, *Gizli Belgelerle Kıbrıs Sorunu Kaygılı Yıllar*, s.188.

⁶⁹⁷ Cuntacılar, Türkiye'nin olası müdahalesine ABD'nin izin vermeyeceği, bu kez artık Enosis'e çok yaklaşıldığı, Makarios'un tekrar Kıbrıs'ın başına geçmesine Türkiye'nin razı olmayacağı, gibi fikirlere kendilerini çok fazla kaptırmış olduklarından hiçbir teklife yanaşmadılar. Bkz. Said Arif Terzioğlu, a.g.e., s.45, 46.

⁶⁹⁸ "Londra'da Tarihi Gelişimler Oluyor.", *Bozkurt*, 18.07.1974, s.1.

⁶⁹⁹ Said Arif Terzioğlu, a.g.e., s.43, 44; Ertuğrul Önalp, a.g.e., s.192; Abdulhaluk Çay, a.g.e., s.98.

⁷⁰⁰ İbrahim Artuç, a.g.e., s.135.

⁷⁰¹ Makarios Druşotis, a.g.e., s.398; Salâhi R. Sonyel, *Gizli Belgelerle Kıbrıs Sorunu Kaygılı Yıllar*, s.63; Said Arif Terzioğlu, a.g.e., s.44.

Makarios'un görevine iadesi üzerine bir çalışma yapıldı.⁷⁰² Ancak İngiltereye pahalıya mal olacağı tespit edilince bu fikirden vazgeçildi.⁷⁰³ Dışişleri Bakanı James Callaghan, Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmada Makarios'un Kıbrıs'ta tam yetki ile tekrar yönetimin başına geçmesinin bütün Ortadoğu bölgesinin güvenliği için gerekli olduğunu ve Kıbrıs'taki durumun sorumluluğunun Yunanistan'a ait olduğunu söyledi.⁷⁰⁴ İngiltere Savunma Bakanlığı 900 kişilik bir komando birliğinin helikopter gemisiyle Akdeniz'e doğru yol aldığını duyurdu.⁷⁰⁵

Kıbrıs Türk Bayrak Radyosu, akşam saatlerinde Girne Rum Vali Yardımcısı'nın "Kendi aramızdaki işimizi hallettik, şimdi sıra Türklere geldi." dediğini duyurdu. Radyo ayrıca bazı köylerde Türk evlerinin arandığını ve av tüfeklerine el konulduğunu bildirdi.⁷⁰⁶ Bu durum Türkler arasında tedirginliğe neden oldu.

Türkiye'de 18 Temmuz 1974 Perşembe günü Kıbrıs ile ilgili gelişmelerin ele alındığı, saat 15.55'teki T.B.M.M. ikinci birleşim ikinci oturumu, İngiltere'de temaslarda bulunan Başbakan Bülent Ecevit'e vekâlet eden, Başbakan Vekili Necmettin Erbakan'ın;

"Dış siyasî olayların meydana getirdiği şartları görüşmek üzere olağanüstü toplanmış bulunan Türkiye Büyük Millet Meclisinin gündemindeki konuların görüşülmesinin gizli oturumda yapılmasını, Türkiye Büyük Millet Meclisi Birleşik Toplantısı İçtüzüğü'nün 28 inci ve Millet Meclisi İçtüzüğü'nün 71 inci maddeleri gereğince arz ve teklif ederim."⁷⁰⁷ şeklindeki yazılı teklifiyle, gizli oturum olarak görüşüldü.

Genel Kurula gelişmeler hakkında geniş izahat veren Başbakan Vekili Necmettin Erbakan, doğru bir değerlendirme yapabilmek için bir başka garantör ülke olan İngiltere ile yapılan görüşmelerden çıkacak sonucun beklenmesinin daha sağlıklı olacağını belirterek T.B.M.M.'deki görüşmenin ertelenmesi için yazılı önerge verdi. Verdiği önergede "*Dış siyasî olayların meydana getirdiği şartları görüşmek üzere olağanüstü toplanmış bulunan TBMM Birleşiminin sunuş konuşmamda arz ettiğim*

⁷⁰² Salâhi R. Sonyel, *Gizli Belgelerle Kıbrıs Sorunu Kaygılı Yıllar*, s.64.

⁷⁰³ Salâhi R. Sonyel, *Gizli Belgelerle Kıbrıs Sorunu Kaygılı Yıllar*, s.67.

⁷⁰⁴ "Makarios Ecevit'le Görüşecek.", *Bozkurt*, 18.07.1974, s.4.

⁷⁰⁵ "ABD Elçisi Dimitriu İle Görüştü.", *Bozkurt*, 18.07.1974, s.4.

⁷⁰⁶ "Bayrak Radyosu Sampson'un Kıbrıs Türklerine Bir Saldırı Planladığını Açıkladı.", *Cumhuriyet*, 18.07.1974, s.1.

⁷⁰⁷ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, C.13/1, 18.07.1974, s.2.

gerekçelerle 20 Temmuz 1974 Cumartesi günü saat 15.00'e ertelenmesini arz ve teklif ederim."⁷⁰⁸ denilmekteydi. Genel Kurulda erteleme talebine karşı görüşler dile getirilmişse de, verilen önerge oy çokluğuyla kabul edilerek, yapılacak görüşmeler 20 Temmuz 1974 Cumartesi günü saat 15.00'e tehir edildi. Hâlbuki 19 Temmuz öğle saatlerinde çıkarma gemileri Türkiye'den ayrılacak ve 20 Temmuz Cumartesi günü sabah saatlerinden itibaren Türk Silahlı Kuvvetleri Kıbrıs'a ayak basacak, görüşmelerin yapıldığı sırada, adada çetin bir mücadele devam ediyor olacaktı. Böylece bu önerge de bir harp taktiğine dönüşmüş olacaktı.⁷⁰⁹ Çünkü iç/dış kamuoyu T.B.M.M. oturumundan sonra hükümetin yetki alacağını ve harekâtın bundan sonra başlayacağını düşünüyordu.⁷¹⁰

Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan ve Maliye Bakanı Deniz Baykal, diğer parti liderleri ile görüşerek gelişmeleri aktarıp görüşlerini aldı.⁷¹¹ Bundan sonra Türkiye tarafından Yunanistan'a nota verildi. Sampson'un istifa etmesi, Yunan askerlerinin adayı terketmesi ve Kıbrıs'ın bağımsızlığının güvence altına alınması istendi.⁷¹² Yabancı basın organları, Türkiye'deki askerî hareketlilikten bahsederek, güney sahillerdeki hazırlıkları haberleştirdi.⁷¹³

Nevşehir Jandarma Komando Taburu, 6 Subay, 28 Astsubay ve 375 Er/Erbaş ile sabahın erken saatlerinde Mersin'e doğru yola çıktı. Saat 19.00 civarında Erdemli'ye ulaştı. Geceyi burada geçirip ertesi gün Ovacık'ta Komando Tugayı'nın emri altına girecekti.⁷¹⁴ K.K.K.'na bağlı 74 helikopter akşama kadar Ovacık'a intikal etti. Konya'ya ulaşmış olan Ordu Uçaksavar Taburu, Konya'dan hareket edip Ovacık'a ulaştı. Ordu Muhabere Alayı akşama kadar Adana'ya ulaşip irtibatlarını kurdu. Hava İndirme Tugayı ve 12. Hava Ulaştırma Üskomutanlığı'nın müştereken yürüttüğü Yükleme-Bindirme planları değiştirildi ve ertesi gün için planlar güncellendi. Bu günün sonlarına doğru, Kıbrıs'ta çıkarmanın yapılacağı plaj tespit edildi ve Pladini⁷¹⁵ plajı olarak anılan

⁷⁰⁸ *Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, C.13/1, 18.07.1974, s.5.

⁷⁰⁹ İncelenen kaynaklarda, 18 Temmuz T.B.M.M. oturumunun, 20 Temmuz'a ertelenmesinde, harp taktiğine dair bir bulguya rastlanmamıştır. Ancak tarihin normal seyri içinde bu hale dönüşmüştür denilebilir.

⁷¹⁰ "Ecevit Yarınki Gizli Oturumda Temaslarını Anlatıp Yetki İsteyecek", *Hürriyet*, 19.07.1974, s.1.

⁷¹¹ Said Arif Terzioğlu, a.g.e., s.44.

⁷¹² Salâhi R. Sonyel, *Gizli Belgelerle Kıbrıs Sorunu Kaygılı Yıllar*, s.69.

⁷¹³ "Ordu Müdahale İçin Karada ve Denizde Hazır.", *Bozkurt*, 19.07.1974, s.1.

⁷¹⁴ Ali Denizli, a.g.e., s.79.

⁷¹⁵ Bu küçük plaj, Levent, 5. Mil, Barış, Yavuz plajı gibi isimlerle de anılmıştır.

küçük plajda karar kılındı.⁷¹⁶ Kıbrıs Rum kuvvetlerini şaşırtmak üzere bir araya getirilen ve sivil gemilerinden oluşan “Yalancı Konvoy” gece Karpas’a doğru yola çıktı.⁷¹⁷ Çeşitli modellerde toplam 115 uçak harekâta katılmak üzere hazırlıklarını tamamladı.⁷¹⁸ Gece Adana’da K.K.K. İleri Komuta Karargâhı’nda K.K. Komutanı Org. Eşref Akıncı başkanlığında son toplantı yapıldı. Yıldız-70 ve Atma-4 Harekât Planlarında bazı değişiklikler yapılarak harekât planına son şekli verildi.⁷¹⁹

Ecevit Londra’da öğleye doğru ABD temsilcisi Sisco ile görüştü. Ecevit’le görüşen Sisco, arabulucu olarak Atina’ya gitti.⁷²⁰ Gece 02.00 civarında İngiltere’den Ankara’ya dönen Bülent Ecevit, garantör ülke durumundaki İngiltere ile Kıbrıs’a müdahale konusunda anlaşamamıştı. İngiltere temaslarını basın mensuplarına anlattı.⁷²¹

Londra’daki diplomatik temaslardan sonra Ankara’ya dönen Başbakan, Ankara’ya döner dönmez doğrudan Genelkurmay Başkanlığına giderek harekât hazırlıkları hakkında bilgi aldı.⁷²² Genelkurmay Başkanlığındaki toplantıdan sonra, Bakanlar Kurulu toplandı ve oy birliği ile Kıbrıs’a askeri müdahale kararı alındı. Bakanlar Kurulunun yazılı kararı, sabahın ilk saatlerinde Genelkurmay Başkanlığına ulaştırıldı.

Bu arada İngiltere, olası bir Türk müdahalesine karşı, askerî tedbirleri gözden geçiriyor ve çeşitli plânlar⁷²³ yapıyordu.⁷²⁴

⁷¹⁶ Ertuğrul Üçler, Kıbrıs Çıkartması, 1. Baskı, Yenyüzyıl Yayınları, İstanbul, 2009, s.62, 63.

⁷¹⁷ Ertuğrul Üçler, a.g.e., s.84; Ali Denizli, a.g.e., s.101.

⁷¹⁸ Ali Denizli, a.g.e., s.87.

⁷¹⁹ Ali Denizli, a.g.e., s.88; Mehmet Bahattin Adıgüzel, a.g.e., s.129.

⁷²⁰ “İngiltere Müdahaleye Yanaşmıyor.”, *Tercüman*, 19.07.1974, s.1; Mehmet Bahattin Adıgüzel, a.g.e., s.119; Ertuğrul Önalp, a.g.e., s.192; İbrahim Artuç, a.g.e., s.135.

⁷²¹ “Dün gece İngiliz Başbakanıyla, Dışişleri Bakanıyla ve arkadaşlarıyla yaptığımız uzun görüşmede, Kıbrıs’la ilgili son gelişmeler konusundaki düşüncelerimizi belirttik. Gerek biz durumu kendi açımızdan değerlendirdik, gerek İngiliz dostlarımız değerlendirdiler. Bu arada bu ana kadar yer almış gelişmelerden ve bundan sonra yer alabilecek gelişmelerden duyduğumuz kaygıyı belirttik ve Yunanlıların Kıbrıs’a kuvvet göndermeye devam ettiğini, bunu önlemek veya kontrol altına almak için hiç bir etkin tedbirin uygulanmadığını söyledik. Bu durumun Kıbrıs’taki gayr-i meşru müdahale rejiminin büsbütün kökleşmesine ve Yunan hükümeti ile ilişkisi belli olan bu rejimin gerçek tutumunu çok daha süratle açığa vurmasına yol açacağı kanısında ve kaygısında olduğumuzu belirttik. İngilizler bu endişe verici durum karşısında gerek kendilerinin, gerek başka devletlerin ve uluslararası kuruluşların başvurmakta olduğu politik ve diplomatik tedbirler üzerinde bize izahat verdiler. Konuşmalarımız bu çerçevede içinde geçti.” şeklinde açıkladı.

⁷²² Ali Denizli, a.g.e., s.84; Mehmet Bahattin Adıgüzel, a.g.e., s.119.

⁷²³ Komando birlikleri taşıyan Hermes Savaş Gemisi, 1 Destroyer ve 2 Fırkateyn eşliğinde, 20 Temmuz gecesi Kıbrıs’a ulaşacaktır. 72 saat içinde ek kuvvetler gönderilecektir. Bkz. Salâhi R. Sonyel, *Gizli Belgelerle Kıbrıs Sorunu Kaygılı Yıllar*, s.68.

⁷²⁴ Salâhi R. Sonyel, *Gizli Belgelerle Kıbrıs Sorunu Kaygılı Yıllar*, s.68.

Kıbrıs Türk toplumunda “Türkiye gelecek/gelmeli” beklentisi artıyor, Türkiye’nin ve Başbakan Bülent Ecevit’in demeçleri ve çalışmaları yakından takip ediliyordu. Türkiye’de ise basın, 20 Temmuz’da T.B.M.M.’de yapılacak olan oturumdan bahsediyor, hükümetin Meclisten yetki isteyeceğini yazılıyordu.⁷²⁵ Hâlbuki çıkarma gemileri yüklenmişti ve öğle saatlerinde yola çıkıyordu.

Nevşehir Jandarma Komando Taburu, sabah 09.00 civarında Ovacık’a ulaşarak Komando Tugayı emrine girdi.⁷²⁶ Genel Kurmay Başkanı Org. Semih Sancar, Başbakan Bülent Ecevit’e çıkarma için tüm hazırlıkların tamamlandığını, hazırlanan planın uygulanabilmesi için saat 11.00’e kadar hükümet’in onayının beklendiğini bildiren bir onay yazısı gönderdi. Başbakan Ecevit de saat 10.35’te Genelkurmay Başkanlığı’na gerekli olan resmi onayı vererek Harekât’ı resmen başlattı.⁷²⁷

Bolu Komando Tugayı, 12.30’da Ovacık Bölgesine intikal etti.⁷²⁸ Saat 12.50’de, Türk çıkarma gemilerinden oluşan konvoy,⁷²⁹ Kıbrıs’a doğru yola çıktı.⁷³⁰ Çıkarma gemileri Çakmak Özel Görev Kuvveti’ni Kıbrıs’a çıkaracaktı.⁷³¹

Hava Harekâtı’na katılacak birlikler,⁷³² 2. Taktik Hava Kuvvetleri Komutanlığı emri altında toplandı. Bababurnu ve Dalaman’a mobil hava radarı yerleştirildi. Nike Hercules hava savunma bataryası Karadeniz’den İstanbul’a intikal etti.⁷³³

Saat 20.00 civarında ertesi gün Kıbrıs’a havadan inecek olan 1. kademe askerî birlikler, Kayseri Erkilet Havaalanı’na intikal etmiş durumdaydı. Gece TSK mensubu bir gurup subay, Kara Kuvvetleri’ne ait küçük bir uçakla Kıbrıs’ta indirmenin yapılacağı Kırnı bölgesine sızarak, atlama bölgesini işaretledi ve bölgenin emniyete alınmasına nezaret etti.⁷³⁴

TMT, havadan atma ve indirme bölgelerinin güvenliğini sağlamak ve bu birlikleri karşılamak üzere harekete geçirildi.

⁷²⁵ “Ecevit Yarınki Gizli Oturumda Temaslarını Anlatıp Yetki İsteyecek”, *Hürriyet*, 19.07.1974, s.1.

⁷²⁶ Ali Denizli, a.g.e., s.79.

⁷²⁷ Ali Denizli, a.g.e., s.85; Mehmet Bahattin Adıgüzel, a.g.e., s.120.

⁷²⁸ Ali Denizli, a.g.e., s.89.

⁷²⁹ Çıkarma konvoyu; LCT, LCU, LCM, tipi toplam 44 Çıkarma Aracı, LST tipi 1 Büyük Çıkarma Gemisi, 1 Mayın Tarama ve Destek Gemisi, 3 Sivil Kuru Yük Gemisi, 2 Jandarma Karakol Botu, 2 Refakat Gemisi ve 4 Muhrip’den oluşuyordu. Bkz. Ertuğrul Üçler, a.g.e., s.93.

⁷³⁰ Ertuğrul Üçler, a.g.e., s.92; Ali Denizli, a.g.e., s.89.

⁷³¹ Mehmet Bahattin Adıgüzel, a.g.e., s.130.

⁷³² Diyarbakır 8. Ana Jet Üssü, Malatya Erhaç 7. Ana Jet Üssü ve Merzifon 5. Ana Jet Üssü, 2. Taktik Hava Kuvvetleri Komutanlığı emri altında görev yaptılar. Bkz. Ali Denizli, a.g.e., s.94.

⁷³³ Ali Denizli, a.g.e., s.94.

⁷³⁴ Ali Denizli, a.g.e., s.91.

Yukarıdaki anlatımlar içerisinde görüleceği gibi, çok yüzeysel verilen TSK'nın harekât hazırlıkları, 15 Temmuz günü, daha darbe haberi Türkiye'ye ulaşır ulaşmaz başlamıştı. Amfibik bir harekât için beş gün gibi çok kısa bir süre içerisinde tüm hazırlıklar tamamlanarak harekât gerçekleştirilmişti. Dönemin şartlarında ilk defa amfibik harekât gerçekleştirecek bir ordu için bu hazırlık dönemi önemli bir başarıdır.

Kıbrıs'ta darbe kanlı olmuştu. Bu manzarayı, 15 Temmuz günü darbecilere teslim olup elleri havada olduğu halde darbeciler tarafından öldürülen polis memuru Mihalakis Hristodulu'nun eşi Marulla Hristodulu, *Haravgi* gazetesine şu cümlelerle anlatır:

“Ertesi gün kocamın öldürüldüğünü öğrendim ve hemen Lefkoşa yeni mezarlığına koştum. Mezarlıkta ölülerin topluca gömüleceği çukurlar açan bir buldozer çalışıyordu. Ölüler, hayvanlar gibi, bir kamyonunda yığılı idiler. Bunlar arasında kocam da vardı. Yalvarmama dayanamayarak, ayrı bir mezar açtılar ve onu gömmeme izin verdiler. Diğerlerini köpek gibi sürükleyerek, toplu mezarlara gömdüler...”⁷³⁵

22 Ocak 1992 tarihli *Fileleftheros* gazetesinin haberine göre Antoni Stilianu isimli Rum vatandaşı, Lakadamy köyü mezarlığı yakınındaki bir evde yaşamaktadır. 15 Temmuz darbesi sırasında kamyonla mezarlığa getirilip Yunanlı subaylar tarafından gömülmeden öylece bırakılan yüzlerce Rum, Antoni Stilianu tarafından tek başına gömülmüştü.⁷³⁶

Lefkoşa Ortodoks Mezarlığı çalışanı Rum Papaz Father Papatsestos, darbe sonrasında 127 kişiyi gömdüğünü, 17 Temmuz günü getirilen 77 kişiyi darbeciler tarafından toplu olarak gömmeye zorlandığını,⁷³⁷ Atina'da yayın yapan Ta Neo gazetesine anlatmış ve bu haber 28 Şubat 1976 tarihli Rum gazetelerinde de yer almıştır. Bununla birlikte darbecilerin Baf, Limasol ve diğer yerlerde de ölümlere neden olduğu bilinmektedir.

Ödürülenlerin sayısı darbeci General Georgicis'e göre, R.M.M.O. mensubu 22 subay ve 32 asker idi. Ancak Korgeneral Bito'ya göre, yaralı ve ölü sayısı 300'den

⁷³⁵ Sabahattin İsmail, *İtirafılar*, s.70.

⁷³⁶ Sabahattin İsmail, *İtirafılar*, s.175.

⁷³⁷ Pierre Oberling, a.g.e., s.129; Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.338; Salâhi R. Sonyel, *Gizli Belgelerle Kıbrıs Sorunu Kaygılı Yıllar*, s.39; Ertuğrul Önalp, a.g.e., s.187; İbrahim Artuç, a.g.e., s.114.

fazlaydı.⁷³⁸ Theodoracopulos’a göre ölü sayısı 150, yaralılar da 500’den fazla değildi.⁷³⁹ Nikos Sampson’a göre ise 4’ü Yunan, toplam 74 kişi ölmüştü.⁷⁴⁰ Rum siyasetçi Tassos Papadopoulos, ölü sayısı olarak 504 rakamını vermektedir.⁷⁴¹ Görüldüğü üzere darbeye öldürülenlerin sayısı hususunda, Rumlar arasında bir ihtilâf söz konusudur. Darbe taraftarı bazı Rumlar, ölü sayısını azaltmak için özel bir çaba harcamıştır. Ertuğrul Önalp, yaklaşık 2000 kişi rakamını vermektedir.⁷⁴² Yine *Emekçi* dergisi, çatışmalar ile birlikte kurşuna dizilerek öldürülenler için toplam 2000 kişiden bahseder.⁷⁴³ Sosyalist Enternosyanal Genel Sekreteri Hans Janitschek verdiği bir demeçle, darbe sırasında ve sonrasında 2000’den fazla kişinin öldürüldüğünü ifade ederek öldürülenlerin çoğunun AKEL üyeleri olduğunu söyler.⁷⁴⁴ *Washington Star News* gazetesinin 22 Temmuz 1974 tarihli nüshasında, sokakların cesetlerle dolu olduğu, toplu mezarlar açıldığı yazar. Belçika’nın *Combat* gazetesinin, 25 Temmuz tarihli nüshasında, “*Lefkoşa’daki darbeyi takiben Makarios’u destekleyen 2000 kişinin çatışmalarda öldüğünün veya idam edildiğinin saptandığı*” belirtilir.⁷⁴⁵

19–20 Temmuz gecesi ABD temsilcisi Sisco, Yunanistan’dan dönmüş ve Ecevit’i harekâtta vazgeçmesi için ikna etmeye çalışıyordu. Ama başaramadı. Uçakla Ankara’dan ayrıldı ve Türk havaalanları uçuşlara kapatıldı.⁷⁴⁶

Türk Hava Kuvvetlerine bağlı F100 ve F5 savaş uçakları, çıkarma ve indirme yapılacak bölgelerdeki Rum mevzilerini, sabahın erken saatlerinde bombaladı.⁷⁴⁷ Türk müdahalesini beklemeyen Rumlar, hazırlıksız yakalanmıştı. Zaten darbe sürecinde birçok Rum birliğinin yeri değişmiş, cephane harcanmış, E.O.K.A. militanlarına silah ve cephane dağıtılmıştı. Rum tarafında durumun farkına varılır varılmaz “Genel Seferberlik” ilân edilerek eli silah tutan herkes silahlı çağrıldı.⁷⁴⁸

20 Temmuz Cumartesi günü Türk Silahlı Kuvvetleri sabah saatlerinde adaya ayakbastı.

⁷³⁸ Sabahattin Egeli, a.g.e., s.85.

⁷³⁹ Pierre Oberling, a.g.e., s.129.

⁷⁴⁰ Sabahattin İsmail, *İtiraflar*, s.205.

⁷⁴¹ Sabahattin İsmail, *20 Temmuz Barış Harekâtı’nın Nedenleri, Gelişimi, Sonuçları*, s.228.

⁷⁴² Ertuğrul Önalp, a.g.e., s.187.

⁷⁴³ “Kıbrıs Meselesi”, *Emekçi*, S.1, Kasım–1974, s.41.

⁷⁴⁴ “25 Temmuz 1974’ten 19 Ağustos 1974’e”, *İlke*, C.2, S.9, Eylül–1974, s.3.

⁷⁴⁵ Umut Arık, “Kıbrıs Krizi”, *LAÜ Sosyal Bilimler Dergisi*, C.2, S.1, Haziran 2011, s.16.

⁷⁴⁶ Said Arif Terzi, a.g.e., s.47.

⁷⁴⁷ Said Arif Terzi, a.g.e., s.47.

⁷⁴⁸ Said Arif Terzi, a.g.e., s.50.

Harekât'ın başladığını Başbakan Bülent Ecevit şu cümlelerle dünyaya ilân etti:

“Türk Silahlı Kuvvetleri'nin Kıbrıs'ta indirme ve çıkarma hareketi başlamış bulunuyor. Allah milletimize, bütün Kıbrıslılara ve insanlığa hayırlı etsin. Bu şekilde insanlığa ve barışa büyük bir hizmette bulunmuş olacağımıza inanıyoruz. Öyle umarım ki, kuvvetlerimize ateş açılmaz ve kanlı bir çatışmaya yol açılmaz. Biz aslında savaş için değil, barış için ve yalnız Türklere değil, Rumlara da barış götürmek için adaya gidiyoruz. Bu karara, ancak bütün diplomatik, politik yolları denedikten sonra mecbur kalarak vardık. Bütün dost memleketlere, bu arada son zamanlarda yakın istişarede bulunduğumuz dost ve müttefiklerimiz Birleşik Amerika'ya ve İngiltere'ye, meselenin müdahalesiz halledilebilmesi, diplomatik yollardan halledilebilmesi için gösterdikleri iyi niyetli çabalar için şükranlarımı belirtmeyi borç bilirim. Eğer bu çabalar sonuç vermediyse, elbette sorumlusu bu iyi niyetli gayretleri gösteren devletler değildir. Tekrar bu harekâtın insanlığa, milletimize ve bütün Kıbrıslılara hayırlı olmasını dilerim. Allah'ın milletimizi ve bütün insanlığı felaketlerden korumasını dilerim.”⁷⁴⁹

1964 ve 1967'de müdahale için yola çıkan ve geri döndürülen Türkiye, 1974'te adaya müdahale etti. Her anlamda başarılı bir harekât gerçekleştirildi. Kıbrıs Türkü Rum esaretinden kurtuldu. Enosis önlendi. Bundan sonra ada tarihi farklı seyredecekti...

3. DİĞER ÜLKELER VE ULUSLARARASI KURULUŞLARIN DARBE İLE İLGİLİ TUTUMLARI

15 Temmuz Kıbrıs darbesine karşı, özellikle dönemin güçlü devletleri ve uluslararası kuruluşları bir tavır takınmak durumundaydı... Bu darbe, “Soğuk Savaş”ın şiddetli yaşandığı bir dönemde, dünya siyaseti için önemli bir olaydı. Eğer bu kriz bir Türk-Yunan savaşına dönüşecek olursa, bölge ve dünyada ciddi problemlerle karşı karşıya kalınabilirdi. Konu çok hassas ve içinde önemli riskler barındıran bir konuydu.

Birinci önemli risk, iki NATO ülkesinin savaşması ve bu savaşta diğer NATO ülkelerinin nasıl ve nerede konumlanacağı ile ilgiliydi.

İkinci önemli risk, olası bir Türk-Yunan savaşında NATO içerisinde ortaya çıkabilecek çatlaklar ile NATO'nun dağılma veya küçülme sürecine girmesi ile ilgiliydi.

Üçüncü ve belki de en önemli risk ise, S.S.C.B.'nin duruma müdahil olması ile

⁷⁴⁹ <https://www.youtube.com/watch?v=NUUWJAbn8XA> (05.12.2021 / 21.03)

birlikte, krizin çok daha büyük boyutlara taşınması, genişlemesi ve bloklar arasında askerî bir mücadele ve çatışma haline dönüşmesiydi ki bu yeni bir dünya savaşı demektir.

Gerek BM gerekse NATO, darbe konusunda acil reaksiyon göstermedi. Her ne kadar hemen toplandıysa da, adaya müdahaleyi düşünmediler. Alınan kararlar Yunanistan'a tavsiye niteliğinde kaldı. Herhangi bir yaptırım ya da müdahale kararı çıkmadı. BM Genel Sekreteri, daha çok Kıbrıs'la ilgili hükümetlerin sorumluluğunda olan bir konu olduğunu düşünüyordu.⁷⁵⁰

ABD, başlarda Kıbrıs Darbesi'ne göz yummayı, tarafsız kalmayı/görünmeyi yeğledi. Darbeyi önlemek ya da darbeden sonra müdahale etmek gibi seçeneklerin hiç birisini gündemine almadı. Tabii ki bunun bazı nedenleri vardı. Kıbrıs Cumhurbaşkanı Makarios, Rusya, Doğu Bloğu ve Bağlantısız ülkeler ile kurduğu iyi ilişkiler nedeniyle ABD tarafından istenmeyen adamdı. Bununla birlikte darbeyi organize eden Yunan yönetiminde, Papadopoulos dönemindeki kadar olmasa bile yine de ABD yanlısı subaylar vardı. Hatta yapılacak darbeden ABD, daha önceden haberdar edilmişti. Bir de meselenin ABD iç politikası yönü vardı. ABD Başkanı Richard Nixon, "Watergate Skandalı"⁷⁵¹ nedeniyle zor günler geçiriyor, Başkanlığının son günlerini yaşıyordu. Bu nedenle de Kıbrıs konusuna pek müdahil olmadı, uğraşmak istemedi. Konu ile daha çok ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger ilgileniyordu. Ayrıca ABD, Kıbrıs için resmi garantör ülke durumunda bulunan İngiltere'nin bu konuda aktif rol almasını yeğliyordu. Neticede bu problem, garantör ülke olan İngiltere'yi birinci dereceden ilgilendiren bir konuydu... ABD, Kıbrıs probleminde Türk müdahalesini önlemek için diplomat Joseph Sisco'yu görevlendirmekle yetindi. Nitekim I.Türk Barış Harekâtı sonrasında Cenevre'de yapılan iki Konferans'a da İngiltere, Dışişleri Bakanı düzeyinde katılıp etkin rol alırken, ABD ise Dışişleri Bakanı Kissinger ile sadece telefon diplomasisi yürütmek suretiyle dâhil olacaktı.

İngiltere, darbenin ertesi günü Makarios'u adadan kaçırıp koruma altına alarak, resmi Cumhurbaşkanı sıfatı ile kabul edip görüşme yaparak ve BM Genel Kurulu'nda

⁷⁵⁰ İbrahim Artuç, a.g.e., s.126.

⁷⁵¹ **Watergate Skandalı:** 17 Haziran 1972 tarihinde Washington'da, Watergate iş merkezinde bulunan Demokratik Parti merkez bürosuna, dinleme cihazı yerleştirmek için giren kişilerin Cumhuriyetçi Parti ile bağlantıları tespit edildi. Bu olayın kesinleşmesi üzerine Cumhuriyetçi Parti'den ABD Başkanı seçilmiş olan Başkan Richard Nixon, 9 Ağustos 1974'te istifa etti.

konuşma yapmasını teşvik ederek, zaten darbe ile ilgili tavrını fiilen ortaya koymuş oluyordu. İngiltere'nin Kıbrıs'ta iki tane askeri üssü bulunuyordu. Darbeden sonra Kıbrıs'ın ve dolayısıyla da üslerin akıbeti belirsizdi. Radikal Enosisciler, E.O.K.A'cılar ve komünistler eskiden beri İngilizlere karşıydı. Zaten ilk defa E.O.K.A. mücadelesi, geçmişte İngilizlere karşı yürütülmüştü... Darbeciler büyük olasılıkla Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlayacaklardı. Yunan cuntasının da ne yapacağı belli olmazdı. Bu nedenle İngiltere, darbeye karşı aslında net bir tavır ortaya koydu. Ancak işin ilginç tarafı, darbeyi önleyici ya da ortadan kaldıracı bir müdahale fikrini gündemine almadığı gibi, Türkiye'nin ortak müdahale taleplerini de reddetti. İyi bir istihbarat ağına sahip İngiltere'nin bu darbeden habersiz olması imkânsızdır.⁷⁵² İşte tam da bu noktada İngiltere'nin darbeyi kabul etmez, ancak müdahale de etmez tavrı, birçok şüpheyi de beraberinde getirmektedir.

İngiltere, darbecileri tanımıyor ve anayasal düzenin ortadan kalktığını kabul ediyordu. ABD, Kıbrıs'ta statükonun değiştiğini, anayasal düzenin bozulduğunu açıklıyor ancak etkili bir tedbir de düşünmüyordu. S.S.C.B. ise Yunan cuntasını suçlayarak, darbeyi reddediyordu.⁷⁵³

Dönemin en güçlü istihbarat teşkilâtlarına sahip olan ABD ve İngiltere'nin, Kıbrıs Darbesi'nden habersiz olmaları imkânsızdır. Zaten birtakım çevrelerce haberdar olduklarına dair deliller de sunulmaktadır. Nitekim S.S.C.B. de darbeden önce bu konuda bazı uyarılarda bulunmuştur. Bu tez, doğru kabul edilecek olursa, darbeden haberdar olan ABD ve İngiltere, Kıbrıs Darbesi'ne engel olmamış, önleyici bir tedbir de düşünmemiştir. Öyleyse bazı iddialarda yer bulduğu gibi, gerçekten de ABD ve İngiltere, adanın ikiye bölünmesini mi istemiştir? Kıbrıs Darbesi'ne karşı gözlerini yumarak hareket etmeleri, bu nedenle midir? Türkiye'nin bu işe sessiz kalmayacağını hesaplayarak mı hareket etmişlerdir? “Türkler kendilerine yetecek kadar bir yer edinsin, o noktada ilerlemelerini durdururuz. Ayrıca Makarios'tan da kurtuluruz.” diye mi düşünmüşlerdir? Bu sorular sorulagelmiş, akılları kurcalamış ve kurcalamaya da devam edecektir.

⁷⁵² İngiltere Dışişleri Bakanı James Callaghan'ın 1987 yılında Londra'da yayınlanan “*Time and Chance*” isimli hatıralarına göre İngiltere'nin darbeden haberi yoktur. Callaghan hatıralarında; “*10.000'erlik Ulusal Muhafız Birliği'nin kendi Cumhurbaşkanlarına karşı bir darbe yapacağından zerre kadar bilgimiz yoktu.*” denilmektedir. Bkz. Salahi R. Sonyel, “*Gizli Belgelerle Kıbrıs Sorunu*”, s.184–185.

⁷⁵³ Hamza Eroğlu, *Kıbrıs Uyuşmazlığı ve Kıbrıs Barış Harekâtı*, s.50; Rifat Uçarol, a.g.e., s.764.

İngiltere Dışişleri Bakanı James Callaghan, 1987 yılında Londra’da yayınlanan hatıralarında İngiltere’nin darbe karşısındaki stratejisini şöyle anlatır:

“...O gün Türkiye’nin bu olaya silahla karşılık vermesinden kaçınılmasını sağlamayı amaçlamıştık. Makarios olmuş olduğu halde, o sırada başka bir Kıbrıs yönetimini tanımamalıydık. Öte yandan Kıbrıs yönetimi, Türklere yaptığı işlemde ciddi kusurlar işlemişti; dolayısıyla statükoyu yeniden kurmaya çalışmamalıydık. Yıllarca Kıbrıs Türk toplumuna 1960 Anayasası’nın vermiş olduğu haklar çiğnenmişti. Amacımız onların durumunu iyileştirmek ve hatta Kıbrıs Rumlarıyla daha iyi ilişkiler sağlamalarına yardımcı olmaktı.”⁷⁵⁴

İngiliz bakanın ifadelerinden de anlaşılacağı üzere İngiltere, Darbe Hükümetini tanımamakla birlikte eski yönetimin uygulamaları nedeniyle Kıbrıs’ın eskiye dönmelerini de istemiyordu. Demek ki İngiltere’nin Kıbrıs’taki siyasî hedefi, yeni bir yapılanmaydı. Bununla birlikte Callaghan’ın hatıralarında dikkat çeken bir başka konu ise ABD ve İngiltere’nin darbe konusunda fikir ayrılıklarının bulunmasıdır. Callaghan bu durumu;

“...Makarios’a karşı uygulanacak tutum konusunda Britanya ile ABD arasındaki değişik yaklaşım başka konuları da kapsıyordu. ...Kissinger, Richard Nixon’un Cumhurbaşkanı olarak son günlerinde tüm dikkatini bu soruna vermek zorunda kalmıştı; dolayısıyla bu bizim yüzyüze gelerek kişisel temas kurmamıza; aramızdaki ayrılıkları gidermeye ve Britanya ile Amerika’nın birlikte davranmasına engel oldu... Türklerin adayı işgallerine neden olacak herhangi bir özrü ortadan kaldırmak için Yunanlılar üzerinde ağır baskı kullanılması gerekiyordu. ABD’yi bu konudaki davranışlarını artırmaya çağırdım. Anlaşılan Kissinger o sırada Watergate olayıyla uğraşmakta olan Nixon’dan bu konuda talimat alamıyor; Makarios’un Kıbrıs’a dönmesine karşı soğukça davranıyordu ve Sampson’u erkten düşürmeyi istemiyordu...”⁷⁵⁵

Konu bu cümlelerden yola çıkılarak yorumlanacak olursa, ABD darbeye müsamahakâr hatta kısmen destekleyici bir yaklaşım içindedir. İngiltere ise darbeye mesafeli ve karşı bir tutum sergilemekte olup, iki ülke arasında bu konuda fikir birliği bulunmamaktadır. Gerçi daha sonra ABD, arabulucu olarak diplomat Sisco’yu görevlendirecektir, ama Sisco, darbe ya da darbenin sonuçlarının ortadan

⁷⁵⁴ Salahi R.Sonyel, a.g.e., s.185.

⁷⁵⁵ Salahi R.Sonyel, a.g.e., s.186-189.

kaldırılmasından ziyade, bir Türk müdahalesini önleme ekseninde görev yapacak ve ciddi çaba sarfedecektir.⁷⁵⁶

Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin darbe karşısındaki tavrı netti. Sovyetler, zaman içerisinde Makarios ile iyi ilişkiler kurmuştu. Adada Sovyet ideolojisinin temsilcisi durumundaki AKEL partisi ile devamlı iletişim halindeydiler. Ayrıca Yunan Cuntası'nın Yunanistan'daki komünistlere karşı tutumu ve ABD yanlısı tavırları nedeniyle zaten Yunan cunta yönetimine de başından beri karşıydılar. Bununla birlikte Enosis gerçekleşip Kıbrıs Yunanistan'a dâhil olursa, ada tam olarak NATO'nun ve ABD'nin eline geçmiş olacaktı. Enosis gerçekleşmese bile Yunan cuntasının güdümündeki bir Kıbrıs hükümeti, adadaki komünistlere nefes aldırılmaz, bu zamana kadar sağlanan kazanımlar, bir bir elden gider, S.S.C.B.'nin ada ve bölge üzerindeki plânları da suya düşerdi. Gerek Yunan Cunta hükümetine, gerekse Yunanistan güdümünde bulunacak bir Kıbrıs Hükümeti'ne kesinlikle karşı olan S.S.C.B., darbeye karşı çıkarak resmen kınadı ve Yunanistan'a bir nota vererek Kıbrıs'taki askerlerini çekmesini istedi.

Bağılantısız devletlerde de durum farksızdı. Makarios ile iyi ilişkiler içerisinde bulunan söz konusu devletler, darbeye karşı açıklamalarda bulundu.

Avrupa ülkelerine gelince, sabık Yunanistan Başbakanı Constantine Karamanlis, 1967 yılındaki darbeden sonra Fransa'ya gitmişti ve yaşamını Paris'te sürdürüyordu. Yine Yunan Kralı Konstantin ise 14 Aralık 1967 tarihinde İtalya'ya gitmişti. Avrupa ülkeleri ile iyi ilişkiler içerisinde bulunan devrik lider Karamanlis dolayısıyla ve Kral Konstantin nedeniyle Avrupa'nın önde gelen ülkeleri, Yunan Cuntası'na karşı mesafeli duruyor, ayrıca demokratik ortamı yok ettikleri için de Yunan Cunta yönetimine karşı çıkıyorlardı. Bundan dolayıdır ki Avrupa ülkeleri, Kıbrıs Darbesi'ne de karşı çıktı. Gerekçeleri ise belliydi... Demokrasi ortadan kaldırılmıştı ve bu darbeyi, Yunan cunta yönetimi plânlayıp yaptırmıştı.

⁷⁵⁶ Harry Scott Gibbons, a.g.e., s.348.

4. KIBRIS DARBESİ'NİN TÜRKİYE'NİN KIBRIS SİYASETİNE ETKİLERİ

15 Temmuz 1974 Kıbrıs Darbesi, dünya ve bölge siyaseti bakımından önemli bir olaydır. Mesele, Akdeniz'deki bir ada devletinin, hükûmet ve devlet başkanının gayr-ı demokratik ve gayr-ı hukukî yollarla devrilmesi meselesi değildir. Soğuk Savaş Dönemi'nin zirvede yaşandığı bir dönemde, darbe ve hemen ardından gelen Türk Barış Harekâtı'nın, Yunanistan, Kıbrıs, Türkiye, S.S.C.B., İngiltere ve ABD'nin bölge için takip ettikleri siyasete önemli etkileri olmuştur. Kıbrıs'ta yaşanan darbe, BM, NATO gibi uluslararası kuruluşları da etkilemiştir. Bu nedenlerle Kıbrıs Darbesi, döneminin önemli olaylarından biridir.

Türkiye Kıbrıs siyasetinde, daima içinde bulunduğu dönemin şartlarını gözeterek bir politika belirlemiş ve bu istikamette yol almıştır. Ülke ve bölgedeki gelişmelerin yanı sıra, dünya siyasetindeki gelişmeler de dikkate alınarak Türkiye ve Kıbrıs'ın lehine bir Kıbrıs siyaseti takip edilmiş, çeşitli dönemlerde siyaset değişikliğine gidilmiştir.

Lozan Antlaşması'ndan itibaren, resmen ve hukuken İngiltere'nin hâkimiyeti altında bulunan adaya, 1950'lerin ortalarına kadar hiçbir şekilde müdahale edilmemiştir. Bu dönemde Türkiye'nin Kıbrıs siyaseti, “etkinsizlik” dönemindedir. Adadaki Rumların tedhiş eylemlerinin artması ile ortaya çıkan ve “Kıbrıs Meselesi” olarak tanımlanmaya başlayan problemlerin çözümünde, İngiltere'nin 1955'ten itibaren Türkiye'yi de sorunun içine çekmesiyle, Türkiye'nin Kıbrıs siyasetinde “etkinlik” dönemi başlamıştır. Rumların “Enosis” siyasetine karşı, Türklerin “Kıbrıs Türktür, Türk Kalacak” siyasetinde, Kıbrıs Türkü'nün siyasî mücadelesi desteklenirken, TMT'yi örgütleyerek de fiili mücadele desteklenmiştir.

Daha önce mevcut statükonun devamı siyasetini takip eden Türkiye, 1955 – 1960 yılları arasında Rumların “Enosis” ısrarı üzerine “Taksim” fikrini ortaya atarak, Kıbrıs için “Taksim” siyasetini takip etmiştir.⁷⁵⁷ Adanın taksim edilmesini, Enosis için engel olarak gören ve bu fikre rıza göstermeyen Rumlara karşı izlenen “Taksim” siyaseti, Rumları başka çözüm yollarına yaklaştırmak suretiyle sonuç vermiş bir siyasettir. Bunun üzerine 1958 yılının sonlarından itibaren Kıbrıs için “bağımsızlık”

⁷⁵⁷ Mehmet Gönlübol ve diğerleri, *Olaylarla Türk Dış Politikası 1919–1990*, 8. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1993, s.355.

siyaseti takip edilmiştir. Yunanistan'ın ve (kerhen de olsa) Rumlar ile söz sahibi diğer ülkelerin (İngiltere ve ABD) bu fikre rıza göstermesiyle, bağımsız “Kıbrıs Cumhuriyeti” kurulmuştur. Türkiye bu dönemde, Kıbrıs için “bağımsızlık” siyasetini takip etmiştir. Kıbrıs Anayasası'nın hazırlanmasına, devletin ve devlet organlarının kurulmasına, Türkiye'nin önemli katkıları olmuştur.

1960 yılından itibaren Türkiye Kıbrıs için bağımsız üniter devletin korunması siyasetini takip etmiştir. 1960'tan sonra Türkiye, “garantör ülke” sıfatıyla Kıbrıs ile çok daha yakından ilgilenme fırsatı bulmuştur. 1963–1964 ve 1967 yıllarında adada Türkleri hedef alan şiddet eylemlerine Türkiye sessiz kalmamış, diplomatik yollar ile birlikte, fiili müdahale hakkını da kullanabileceğini göstermek suretiyle, Kıbrıs için etkin bir siyaset takip etmiştir. Kıbrıs konusunda Türkiye, 1974 yılına kadar Kıbrıs Türkleri ile birlikte sabırlı bir siyaset anlayışı gütmüş ve barışçıl diplomasiyi öncelemiştir. 1974 yılında askerî yöntemleri kullanırken bile, bunu “Barış Harekâtı” şeklinde adlandırmıştır. Harekâtı düzenlerken adayı tamamen ele geçirmek, Rumları adadan çıkarmak ya da katletmek gibi hiçbir “menfi” hedefi yoktur.

“1974 Kıbrıs anlaşmazlığı, 1954 yılından bu yana uluslararası alanda süregelen Kıbrıs olayının kesin bir dönemeci olmuştur.”⁷⁵⁸ CHP-MSP hükûmeti dış siyaseti, diğer hükûmetlere nazaran daha şeffaf yürüttüğünden, Türk kamuoyu, Kıbrıs siyasetini yakînen bilmekteydi ve bu konudaki kamuoyu etkisi de oldukça fazlaydı.⁷⁵⁹

1974 yılının 15 Temmuz'unda yaşanan Kıbrıs Darbesi ile birlikte, Türkiye'nin uzun zamandır takip ettiği sabırlı ve diplomasiyi önceleyen Kıbrıs siyaseti son bulmuştur. Darbe nedeniyle Türkiye, Kıbrıs konusunda siyaset değişikliğine gitmiştir. Gerek iktidar ortakları ve siyasî otoriteler, gerekse TSK ve askerî otoriteler, tam bir ittifakla Kıbrıs'taki problemin çözümü için adaya askerî müdahale konusunda ciddi bir kararlılık ortaya koymuştur.⁷⁶⁰ Bu tarihte Türkiye, diplomasi araçlarını daha çok adaya gerçekleştireceği askerî müdahalenin önündeki engelleri kaldırmak için kullanmıştır.

Kıbrıs'ta yaşayan iki toplum arasında 1960 yılında kurulan denge, daha sonra Rumlar lehine kısmen bozulmuştu. 15 Temmuz Darbesi ile bu denge tamamen Rumlar lehine değişti. Türkiye'nin 15 Temmuz'a kadar uyguladığı, adadaki toplumlar arası

⁷⁵⁸ Menter Şahinler, “Türkiye'nin 1974 Kıbrıs Siyaseti”, 1. Baskı, Yeni Karar Matbaası, İstanbul, 1979, s.13.

⁷⁵⁹ Menter Şahinler, a.g.e., s.21.

⁷⁶⁰ Kıbrıs sorunu müddetince Enosis hiç bu kadar yakınlaşmamış, Türk toplumunu bu kadar tehdit etmemiştir. Bu nedenle askerî müdahale kaçınılmaz olmuştur. Bkz. Menter Şahinler, a.g.e., s.56.

denge nin diplomatik yollarla korunması siyaseti, bu tarihten sonra fiili müdahaleye dönüşerek yitirilen denge askerî yöntemlerle yeniden sağlandı.⁷⁶¹

15 Temmuz Darbesi, Yunanistan tarafından Enosis'i gerçekleştirmek için yapılmıştır. Türkiye daha ilk günden bunun bilincinde olarak adaya müdahale etmiştir. Bu doğrultuda harekât, Enosis'i engellemek için gerçekleştirilmiştir. Türkiye 15 Temmuz'a kadar Enosis'i önlemek için farklı siyasetler takip etmiş, değişik diplomatik yollar denemiş, bağımsızlık antlaşmalarıyla Enosis'i engellemeye çalışmıştır. 15 Temmuz Darbesi nedeniyle Türkiye, Enosis ideolojisine direkt müdahalede bulunmuştur. Böylece Enosis'e geçit vermeyeceğini göstermiş ve adanın bağımsızlığını korumuştur.

15 Temmuz Kıbrıs Darbesi ile Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti üzerindeki “garantör ülke” vasfını, adaya gerçekleştirdiği askerî harekât ile kâğıt üzerindeki sembolik bir rolden çıkarıp, Kıbrıs ile ilgili tüm muhâtaplara fiilen kabul ettirmiştir.⁷⁶² Bu konuda özellikle II. Türk Harekâtı çok özeldir. I. Harekât'a çok fazla tepki göstermeyen dünya devletleri ve uluslararası kuruluşlar, Türkiye'nin adada daha fazla ilerlemesini istemediklerinden, II. Harekât'a büyük tepki göstermişlerdir.⁷⁶³ Türkiye, tüm itirazlara rağmen II. Harekâtı gerçekleştirmiştir. Bu olay, Türkiye'nin Kıbrıs siyaseti bakımından çok önemlidir.

20 Temmuz'da başlayan I. Türk Harekâtı devam ederken, BM kararı gereği “Ateşkes” sağlandı. Sorunun çözümü için 25–30 Temmuz 1974 tarihleri arasında, I. Cenevre Konferansı düzenlendi.⁷⁶⁴ Türkiye'nin Kıbrıs siyaseti, (koalisyon protokolünde de yer aldığı üzere) Federasyon üzerinde yoğunlaşıyordu.⁷⁶⁵ Türkiye'nin takip ettiği yeni Kıbrıs siyasetinin gereği olarak ortaya koyacağı talepler şöyleydi:

⁷⁶¹ Erol Manisalı, *Dünden Bugüne Kıbrıs*, s.58.

⁷⁶² Eğer, 15 Temmuz Darbesi gerçekleştiği halde Türk askerî harekâtı gerçekleşmeseydi Türkiye'nin “garantör ülke” vasfı sadece sözde kalacak ve Kıbrıs üzerindeki otoritesi azalacak, hatta belki de ortadan kalkacak ve Kıbrıs için ikide bir “blöf yapan” bir ülke konumuna gelecekti.

⁷⁶³ 6 saat gibi rekor sayılabilecek bir sürede, İngiltere'nin girişimleriyle BM Genel Kurulu toplanarak Ateşkes kararı aldı. ABD sert tepki gösterdi ve bu tepkisini silah ambargosu ile te'yid etti. Fransa, sert bir bildiri yayınladı ve A.E.T. üyelerine bu konuda öncülük etti. Rusya sert tepki gösterdi. Yunanistan NATO'nun askerî kanadından çekildi. Rumlar Kıbrıs'ta büyük gösteriler düzenledi ve Lefkoşa'da ABD Kıbrıs Büyükelçisi Roger P. Davis'i öldürdü. Bkz. Ertuğrul Önalp, a.g.e., s.229, 230.

⁷⁶⁴ Türkiye'nin Cenevre Konferansları Delegasyonu, Dışişleri Bakanı Prof. Dr. Turan Güneş başkanlığında 25 kişiden; İngiltere Delegasyonu, Dışişleri Bakanı James Callaghan başkanlığında 8 kişiden; Yunanistan Delegasyonu Dışişleri Bakanı Yorgo Mavros başkanlığında 8 kişiden; II. Konferansa katılan Kıbrıs Türk Temsilcileri, Rauf Denктаş başkanlığında 4 kişiden; Rum Temsilcileri ise Glafkos Klerides başkanlığında 4 kişiden oluşuyordu.

⁷⁶⁵ Ertuğrul Önalp, a.g.e., s.209; Niyazi Kızılyürek, *Daha Önceleri Neredeydiniz?*, s.37.

- a) Bir anlaşma sağlanana kadar Türk bölgelerini Türkler, Rum bölgelerini Rumlar idare etmelidir.
- b) Türk bölgelerindeki Rum işgal ve kısıtlamaları kaldırılmalıdır.
- c) Karma köylerin idaresi BM Barış gücü tarafından sağlanmalıdır.
- d) Türk bölgeleri ve Türk birliklerinin çevresinde geniş bir güvenlik kuşağı oluşturulmalıdır.
- e) Rauf Denктаş Cumhurbaşkanı Yardımcısı olarak, Cumhurbaşkanlığı görevini yürüten Glafkos Klerides ile birlikte çalışmalıdır.
- f) Kalıcı barış görüşmelerine en geç bir hafta içinde başlanmalıdır.⁷⁶⁶

I. Cenevre Konferansı'nda federatif bir sistemin alt yapısını oluşturacak iki otonom yönetimin varlığı kabul edildi.⁷⁶⁷ Anlaşma sağlanamayan konuların, bir hafta sonra II. Cenevre Konferansı'nda görüşülmesi kararlaştırıldı.

Bu arada Türkiye'de koalisyon ortakları arasında, bundan sonra izlenecek siyaset hususunda görüş ayrılıkları belirmeye başladı. Hükûmetin MSP kanadı "Taksim" siyaseti izlenmesinden yana tavır alırken, CHP kanadı ise "Federasyon" siyaseti izlenmesi taraftarıydı. Sonunda "Coğrafi Federasyon" siyasetinin takip edilmesi hususunda uzlaşıldı.⁷⁶⁸ Kıbrıs için çözüm yolu Coğrafi Federasyondur.⁷⁶⁹ Türkiye artık Kıbrıs için 1960 Kıbrıs Anayasası'nı yetersiz sayıyordu ve yeni bir yapılanma gerektiğini iddia ediyordu.⁷⁷⁰ Yeni yapılanma Federatif bir devlettir.⁷⁷¹ Bu siyasi rota istikametinde 8 Ağustos günü II. Cenevre Konferansı başladı. 10 Ağustos'ta Kıbrıs Türk ve Rum Temsilcileri de konferansa katıldı.⁷⁷² 14 Ağustos'a kadar süren konferansta Türkiye'nin Coğrafi Federasyon teklifleri kabul görmedi. Yunanistan ve

⁷⁶⁶ İbrahim Artuç, a.g.e., s.271.

⁷⁶⁷ Menter Şahinler, a.g.e., s.61; Rifat Uçarol, a.g.e., s.766; Hamza Eroğlu, "Kıbrıs Türk Federe Devletinin Kuruluşu Anayasası ve Bağımsızlığı", s.10; Ertuğrul Önalp, a.g.e., s.213; Niyazi Kızılyürek, *Daha Önceleri Neredeydiniz?*, s.37; Sabahattin İsmail, *20 Temmuz Barış Harekatı'nın Nedenleri, Gelişimi, Sonuçları*, s.134.

⁷⁶⁸ Mehmet Ali Birand, *30 Sıcak Gün*, s.370, 371; İbrahim Artuç, a.g.e., s.285; Sabahattin İsmail, *20 Temmuz Barış Harekatı'nın Nedenleri, Gelişimi, Sonuçları*, s.137.

⁷⁶⁹ Hamza Eroğlu, *Kıbrıs Türk Federe Devleti Kuruluşu Anayasası ve Bağımsızlığı*, s.13; Niyazi Kızılyürek, *Daha Önceleri Neredeydiniz?*, s.38.

⁷⁷⁰ İbrahim Artuç, a.g.e., s.288; Rifat Uçarol, a.g.e., s.767; Niyazi Kızılyürek, *Daha Önceleri Neredeydiniz?*, s.35.

⁷⁷¹ Dönemin Başbakan Yardımcısı Necmettin Erbakan, hedeflenen çözümün ana hatlarını 22 Temmuz 1975 tarihinde şöyle anlatmıştır: "Rumlar kendi taraflarında Kıbrıs Rum Federe Devletini kurmalıdırlar. Bu devlet, Kıbrıs Türk Federe Devleti ile birlikte 'Kıbrıs Federal Devleti' adını alacak olan, ortak bir meclis teşkil etmelidir... İki toplumun temsilcilikleri Federal Mecliste eşit sayıda olmalıdır... Her iki toplumun güvenlik kuvvetleri de tamamen ayrı olacaktır. Bkz. Menter Şahinler, a.g.e., s.79.

⁷⁷² Pierre Oberling, a.g.e., s.142.

Rumlar, federatif yapıyı reddetti.⁷⁷³ Bunun üzerine Türkiye, federatif yapıyı biraz gevşeterek son olarak kanton veya birden fazla kantona özerklik verilmesi teklifini sundu.⁷⁷⁴ Yunanistan, adada dağınık bulunan Türk toplumuna kantonlar şeklinde bir özerklik tanımaya kısmen yaklaştı.⁷⁷⁵ Ancak Yunan-Rum temsilcilerinin zaman kazanmaya yönelik oyalayıcı tutumları⁷⁷⁶ üzerine Türkiye, 14 Ağustos 1974 tarihinde II. Harekât'ı başlattı. Diplomatik yöntemler bir kez daha askıdaydı ve yine silahlar konuşacaktı...

TSK'nın Kıbrıs'a düzenlediği II. Harekât'tan sonra Kıbrıs Rum tarafı, Türkiye'nin II. Cenevre Konferansı'nda önerdiği çok kantonlu federatif yapıyı kabul etti. Ancak Türkiye'nin II. Harekât'tan sonraki Kıbrıs siyaseti, artık "iki bölge federasyonu"⁷⁷⁷ üzerine ilerliyordu ve "kanton" siyasetini terk etmişti.

Kıbrıs Darbesi ve akabinde adada Rumlar tarafından gerçekleştirilen Türk katliamları, Türkiye'nin her anlamda Kıbrıs'taki Türk bölgelerine sahip çıkmasını, korumasını, kollamasını, gözetmesini gerekli kıldı. Türk siyasî ve askerî erki için Kıbrıs Türk bölgeleri, Türkiye'nin herhangi bir bölgesinden farksızdı. Türkiye'nin bundan sonraki Kıbrıs siyaseti, her ne şart altında olursa olsun, Kıbrıs Türklerini ve Türk bölgelerini himaye şeklinde olacaktı. 5 Şubat 1975 tarihinden itibaren ABD tarafından Türkiye'ye uygulanacak silah ambargosu bile, Türkiye'nin bu Kıbrıs siyasetini değiştiremeyecekti.

15 Temmuz Darbesi'nin Türkiye'nin Kıbrıs siyasetine olan etkilerini ana hatlarıyla maddeler halinde sunalacak olursak:

1. Türkiye Kıbrıs konusunda 1955 yılından beri sürdürdüğü, sabırlı, barışçıl, uzlaşmacı, arabulucu diplomatik siyaseti terk ederek, "barış" için de olsa savaşmayı tercih etmiştir.

⁷⁷³ Menter Şahinler, a.g.e., s.62; Ertuğrul Önalp, a.g.e., s.216; Niyazi Kızılyürek, *Glaŋkos Klerides*, s.171.

⁷⁷⁴ Mehmet Ali Birand, *Diyet*, 1. Baskı, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1979, s.33; Pierre Oberling, a.g.e., s.143; Ertuğrul Önalp, a.g.e., s.216; İbrahim Artuç, a.g.e., s.290; Niyazi Kızılyürek, *Daha Önceleri Neredeydiniz?*, s.37; Sabahattin İsmail, *20 Temmuz Barış Harekâtı'nın Nedenleri, Gelişimi, Sonuçları*, s.152.

⁷⁷⁵ Kemal H. Karpat, *Türk Dış Politikası Tarihi*, 1. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012, s.242; Mehmet Ali Birand, *Diyet*, s.34.

⁷⁷⁶ Mehmet Ali Birand, *Diyet*, s.29; Fahir Armaoğlu, a.g.e., s.805; Rifat Uçarol, a.g.e., s.766; Hamza Eroğlu, *"Kıbrıs Türk Federe Devletinin Kuruluşu Anayasası ve Bağımsızlığı"*, s.10; Ertuğrul Önalp, a.g.e., s.217; İbrahim Artuç, a.g.e., s.296; Sabahattin İsmail, *20 Temmuz Barış Harekâtı'nın Nedenleri, Gelişimi, Sonuçları*, s.138.

⁷⁷⁷ Niyazi Kızılyürek, *Daha Önceleri Neredeydiniz?*, s.39 - 44.

2. Türkiye, 1958–1959 yıllarından bu yana takip ettiği Türk ve Rumların beraberce yöneteceği bağımsız Kıbrıs Devleti ve mevcut “Kıbrıs Cumhuriyeti”nin 1960 anlaşma şartlarıyla devamı siyasetini terk ederek, yeni bir yapılanmayı savunmuş, “Kıbrıs Federasyonu” üzerine bir siyaset geliştirmiştir. Bu siyaset, 13 Şubat 1975 tarihinde “Kıbrıs Türk Federe Devletini” doğurmuştur.⁷⁷⁸
3. Türkiye, 1960 yılı anlaşmaları gereği üstlendiği “Garantör Ülke” vasfını, Kıbrıs Darbesi’ne kadar tam anlamıyla kullanmamış/kullanamamıştır. Kıbrıs Darbesi, Türkiye’nin bu konuda takip ettiği siyasete etki etmiş ve özellikle II. Harekâta tüm dünyanın karşı olmasına rağmen harekete geçerek, “Garantör Ülke” vasfını fiilen ortaya koyup “Garantörlük” siyasetini pekiştirmiştir.
4. Türkiye, Yunanistan tarafından Enosis için gerçekleştirilen Kıbrıs Darbesi’nden sonra, Enosis’i önlemek için daha önce takip ettiği siyasi yöntemleri terk edip, direkt fiilî müdahalede bulunmuş ve Enosis’i her ne şekilde olursa olsun kabul etmeyeceğini dikte etmiştir.
5. Kıbrıs Darbesi’ni Enosis olarak değerlendiren Türkiye, darbeye karşı düzenlediği askerî harekât ile adanın bağımsızlığını korumuştur.
6. Türkiye, her zaman yakından takip edip, uzaktan desteklediği Kıbrıs Türk kesimini, 15 Temmuz Darbesi’nden sonra, tam olarak himayesi altına almıştır. Sosyal, askerî, siyasi, ekonomik olarak hibelerle, yardımlarla, desteklerle yakînen desteklemiştir.

⁷⁷⁸ 27 Ocak 1977 ve 12 Şubat 1977 tarihlerinde Kıbrıs Türk Federe Devleti Başkanı Rauf Denktaş ile Rum Yönetimi Başkanı Makarios, BM gözetiminde iki ayrı görüşme yaptı. Bu görüşmelerde bağımsız, bağlantısız iki toplumlu bir Kıbrıs Cumhuriyeti kabul edildi. Bkz. Rifat Uçarol, a.g.e., s.768.

SONUÇ

15 Temmuz 1974 tarihinde Yunanistan'ın Kıbrıs'ta gerçekleştirdiği darbe, Türkiye'nin adaya askerî harekât düzenlemesine neden olduğu için çok önemli bir olaydır. Darbe ve sonrasında yaşanan gelişmeler, Kıbrıs, Yunanistan ve Türkiye'yi doğrudan, bölge ülkelerini de dolaylı olarak etkilemiş; büyük değişikliklere neden olmuştur. Kıbrıs ve Yunanistan'da yönetim değişmiş, askerî cuntalar son bulmuş, Kıbrıs fiili olarak ikiye bölünmüş, Türkiye Kıbrıs için çok büyük fedekârlıklarda bulunarak birçok devleti karşısına almış, silah ambargosuna mâruz kalmıştır. Yunanistan, NATO'nun askerî kanadından ayrılmış, S.S.C.B., Bağlantısız Ülkeler ve bölge ülkeleri Kıbrıs'taki yeni duruma göre siyaset belirlemek durumunda kalmışlardır.

Tarih felsefesi noktayı nazarından bakılıp, tarihî olayların birden çok sebebi ve sonucu olduğu ve her sonucun da kendinden sonraki olaya sebebiyet vereceği dikkate alınarak Kıbrıs Darbesi incelendiğinde, darbeyi hazırlayan çok sayıda sebebin olduğu, bunların biraraya gelerek 15 Temmuz Kıbrıs Darbesi'ni ortaya çıkardığı görülmektedir. 15 Temmuz Kıbrıs Darbesi, Kıbrıs Barış Harekâtı'nın en önemli sebeplerinden biri olmuştur. Bu sebep-sonuç ilişkisi silsilesi, Kıbrıs Türk Federe Devleti'ni, daha sonra da Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'ni ortaya çıkaracaktır.

Kıbrıs Darbesi'ne uzanan sürecin merkezinde elbette ki Cumhurbaşkanı Makarios vardır. Makarios, muhaliflerince Enosis'e engel olarak görülmektedir. Kıbrıs ile ilgili tüm yetkiyi elinde bulundurması, ekonomik, siyasi, askerî güce sahip olması, Kıbrıs'ın geleceğinde söz sahibi olması, bunlar yetmiyormuş gibi bir de Kıbrıs Rumlarının büyük desteğini arkasına almış olması, muhaliflerine ve Yunan Cuntası'na “suikast” veya “darbe” ihtimâlinden başka bir ihtimâl bırakmamıştır. Başarısız birkaç suikast girişiminden sonra, geriye kalan “darbe” ihtimali, Yunanistan tarafından gündeme alınmış ve uygulanmıştır. Yunanistan'ın bu darbeyi yapma sebebi Enosis'i gerçekleştirmektir.

Kıbrıs Darbesi'ne uzanan süreç, 1967 yılında Yunanistan'da bir darbe ile yönetimi ele geçiren Albaylar Cuntası ile başlamıştır. Yunan Cuntası, Makarios'un etkinliğini azaltmak ve iktidardan uzaklaştırmak için her yolu denemiştir. Makarios'la

gayr-i hukukî mücadele için terör örgütlerini kurup yönetebilen Gerilla Subay Grivas⁷⁷⁹ faktörünü rahatça kullanmıştır. Makarios'u dinî bakımdan sıkıştırmak ve dinî argümanlarla saf dışı etmek için kiliseyi ve bazı piskoposları devreye sokmuştur. Yeraltı örgütleri aracılığı ile adada iç güvenlik sorunu çıkarıp, Makarios'u iç politikada sıkıştırıp istifaya zorlama yolunu takip etmiştir. Fail-i meçhul suikastlarla Makarios'u ortadan kaldırmayı denemiştir. Bütün bu faaliyetlerle hedefine ulaşamayan Yunan Cuntası, en sonunda, en iyi bildiği şeyi yaparak, bir darbe ile Makarios'u Kıbrıs yönetiminden uzaklaştırmıştır.

Kıbrıs Darbesi, başta Türkiye olmak üzere birçok devlet tarafından kabul görmemiştir. Kınamalar, reddiyeler birbirini takip etse de, durumu değiştirecek bir tepki de ortaya çıkmamıştır. Darbe, Türkiye dışındaki devletlerin pek de umurunda değildir. Diğer ülkeler darbeyi kabul etmemişler, ama ortadan kaldıracak bir harekette de bulunmamışlardır. Garantör ülkelerden biri olan İngiltere bile müdahaleye karşıdır. Türkiye darbeyi Enosis olarak kabul etmiş ve darbeden itibaren takip ettiği siyaseti bu eksende yürütmüştür.

15 Temmuz Kıbrıs Darbesi'nin, Türkiye'nin takip ettiği Kıbrıs siyasetine önemli etkileri olmuştur. Uzlaşmacı diplomatik siyasî anlayış, darbe ile birlikte yerini fiili askerî müdahaleye terk etmiştir. Darbeye kadar takip edilen üniter devlet siyaseti, darbe ile birlikte yerini fedaratif devlet anlayışına bırakmıştır. Yakînen takip edilip, uzaktan desteklenen Kıbrıs Türk bölgeleri, Türkiye tarafından himâye edilir hâle gelmiştir. Darbe, Türkiye tarafından Enosis olarak algılandığından, diplomatik yollardan Enosis'i önleme çabaları, Enosis'e fiilî müdahale haline dönüşmüştür. Enosis, Türkiye tarafından askerî güç kullanılarak önlenmiştir.

⁷⁷⁹ Birçok illegal örgüt ve örgüt lideri gibi General Grivas ta kontrolden çıkmıştır. Adada üç ayrı kuvvet, (Cunta – Makarios – Grivas) iktidar mücadelesi vermiştir. İlginç olan, erk sahibi bu üç faktörün, Enosis için, yani aynı hedef için mücadele etmiş olmasıdır. Enosis'çiler, Enosis için birbirini ortadan kaldırmaya uğraşmıştır.

KAYNAKLAR

ARŞİV KAYNAKLARI

- Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (B.C.A.), “*Kıbrıs Hadisesi Münasebetiyle, Selanik İngiliz Konsoloshanesi Önünde Yapılan Gösteri.*”, 09.11.1931, 254-712-44, Dosya Ek:433.
- B.C.A., “*Başbakan Adnan Menderes’in Kıbrıs Meselesi Hakkında Dışışleri Bakanı Fatin Rüştü Zorlu’ya Telgrafi.*”, 27.08.1955, 1-8-19, Dosya Ek: A1.
- B.C.A., “*Kıbrıs Meselesini Ve Selanik’te Atatürk’ün Doğduğu Eve Ve Konsolosluğumuza Yapılan Tecavüz Vesile Edilerek Yapılan Mitingler Sebebiyle İstanbul, İzmir Ve Ankara’da Sıkıyönetim İlan Edilmesi.*”, 07.09.1955, 140-82-2, Dosya Ek: 2-2.
- B.C.A., “*Kıbrıs’ın Yunanistan’a İlhakı Aleyhinde Ada Türkleri Tarafından Yapılan Miting Hakkında Nicosia’dan Dr. Küçük İmzasıyla Gelen Telgraf.*”, 02.12.1948, 40-241-14, Dosya Ek: B2
- B.C.A., “*Yunanistan’a İltihak Maksadıyla Kıbrıs Rumlarının Çıkardıkları Son İsyanda İstanbul Rum Ortodoks Ruhani Reisliğinin de İlgisi Olduğu.*”, 29.11.1931, 109-727-4, Dosya Ek:94B.

RESMİ YAYINLAR

- Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Dönem 2, 30. Birleşim 1. Oturum, C.2, 29.12.1965, s.159.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, Dönem 2, 30. Birleşim 1. Oturum, C.2, 29.12.1965, s.154.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, C.13/1, 18.07.1974, s.2.
- Türkiye Büyük Millet Meclisi Tutanak Dergisi*, C.13/1, 18.07.1974, s.5.
- T.C. Dışışleri Bakanlığı, *Dışışleri Belleteni*, 1. Baskı, Dışışleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi Genel Müdürlüğü, S.28, Ankara, 1967, s.6.
- T.C. Dışışleri Bakanlığı, *Dışışleri Belleteni*, 1. Baskı, Dışışleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi Genel Müdürlüğü, S.38, Ankara, 1967, s.26.
- T.C. Dışışleri Bakanlığı, *Dışışleri Belleteni*, 1. Baskı, Dışışleri Bakanlığı Enformasyon Dairesi Genel Müdürlüğü, S.93, Ankara, 1973, s.47.

KİTAPLAR

- ADAMS, T. W. ve COTRELL, Alvin J., *Kıbrıs'ta Komünizm*, 1. Baskı, Türkiye Tic. Od. San. Od. ve Tic. Borsaları Birliği Matbaası, Ankara, 1967.
- ADIGÜZEL, Mehmet Bahattin, *Kıbrıs Tarihi Kıbrıs Barış Harekâtı ve Sonrası*, 1. Baskı, Sonçağ Yayınları, Ankara, 2019.
- AĞAOĞLU, Levent, *Kıbrıs Dünya'nın Merkezidir*, 1. Baskı, Hiper Yayınları, İstanbul, 2018.
- ALASYA, H. Fikret, *Kıbrıs ve Rum-Yunan Emelleri*, 1. Baskı, KKTC Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992.
- ALASYA, H. Fikret, *Tarihte Kıbrıs*, 1. Baskı, Kıbrıs Türk Kültür Derneği Yayınları, Lefkoşa, 1988.
- ARMAOĞLU, Fahir, *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi*, Alkım Yayınları, 11. Baskı, İstanbul, T.Y.
- ARTUÇ, İbrahim, *Kıbrıs'ta Savaş ve Barış*, Kastaş Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1999.
- BİRAND, Mehmet Ali, *30 Sıcak Gün*, 9. Baskı, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1984.
- BİRAND, Mehmet Ali, *Diyet*, 1. Baskı, Milliyet Yayınları, İstanbul, 1979.
- COPEAUX, Etienne ve COPEAUX, Claire Mauss, *Taksim! Bölünmüş Kıbrıs 1964-2005*, Ali Berktaş (çev), 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.
- ÇAY, Abdulhaluk, *Kıbrıs'ta Kanlı Noel-1963*, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1989.
- ÇEÇEN, Anıl, *Kıbrıs Çıkmazı*, 1. Baskı, Toplumsal Dönüşüm Yayınları, İstanbul, 2005.
- DEMİRER, Mehmet Arif, "Türk'ün Onur Sorunu Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti", 1. Baskı, Turhan Kitabevi, Ankara, 1993.
- DENİZLİ, Ali, *Kıbrıs Barış Harekâtı 20 Temmuz 1974*, 1. Baskı, Berikan Yayınevi, Ankara, 2014.
- DENKER, M. Sami, *Bir Milletin ve Bir Devletin Yaşama Hakkı Kıbrıs Sorunu*, 1. Baskı, Türkar Yayınları, Y.Y., 2001.
- DENKTAŞ, Rauf Raif, *Kıbrıs Elli Yılın Hikâyesi*, 1. Baskı, Akdeniz Haber Ajansı Yayınları, İstanbul, 2008.
- DENKTAŞ, Rauf Raif, *Kıbrıs Girit Olmasın*, 1. Baskı, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2004.
- DENKTAŞ, Rauf Raif, *Rauf Denktaş'ın Hatıraları 1964-1974*, 1. Baskı, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1996.

- DRUŞOTİS, Makarios, *Kıbrıs 1970-1974 EOKA B, Yunan Darbesi ve Türk İstilas*, Çev. Ali Çakıroğlu, 1. Baskı, Galeri Kültür Yayınları, Lefkoşa, 2006.
- ECEVİT, Bülent, *Kıbrıs Gerçeği ve Irak Sorunu*, 1. Baskı, DSP Genel Merkezi Yayınları, Y.Y., 2003.
- EGELİ, Sabahattin, *1960 Kıbrıs Cumhuriyeti Nasıl Yıkıldı*, 1. Baskı, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1991.
- EKİNCİKLİ, Mustafa, *İnönü - Bayar Dönemleri Türk Dış Siyaseti*, 1. Baskı, Berikan Yayınları, Ankara, 2017.
- EMİRCAN, Mehmet S., *Kıbrıs Türk Toprağıdır Bütün Türklerin Vatanıdır*, 2. Baskı, Türkar Yayınları, C.1., Ankara, 2007.
- ERBAKAN, Necmettin, *Davam*, 1. Baskı, Milli Gazete Yayınları, Ankara, 2013.
- ERGÜÇLÜ, Süleyman, *Kendi El Yazısıyla Rauf Denktaş'ın Kaleminden 20 Temmuz'a Doğru*, 1. Baskı, Bizim Kitaplar, İstanbul, 2015.
- ERİM, Nihat, *Bildiğim ve Gördüğüm Ölçüler İçinde Kıbrıs*, 2. Baskı, Ajans Türk Matbaacılık, Ankara, T.Y.
- ERKMEN, Ayşe, *Soğuk Savaş Yıllarında Türk Amerikan İlişkileri (1945 – 1990)*, 1. Baskı, İksad Yayınları, Ankara, 2020.
- EROĞLU, Hamza, *Kıbrıs Türk Federe Devleti Kuruluşu Anayasası ve Bağımsızlığı*, 1. Baskı, Türk Devrim Kurumu Yayınları, Ankara, 1976.
- FOLEY, Charles (Ed), *General Grivas Hayatım*, Çev. Cumhur Atay, 1. Baskı, Kalkedon Yayınları, İstanbul, 2012.
- GÖNLÜBOL, Mehmet ve diğerleri, *Olaylarla Türk Dış Politikası 1919–1990*, 8. Baskı, Siyasal Kitabevi, Ankara, 1993.
- GÜRCAN, Ali İhsan, *Kıbrıs Barış Harekâtı ve Ötesi*, 1. Baskı, Kastaş Yayınevi, İstanbul, 2003.
- GÜREL, Şükrü Sina, *Kıbrıs Tarihi (1878-1960) Kolonyalizm, Ulusçuluk. Uluslararası Politika*, 1. Baskı, Kaynak Yayınları, Ankara, 1984.
- HİLL, George, *Kıbrıs Tarihi Osmanlı ve İngiliz İdaresi Dönemi 1571–1948*, Çev. Nazım Can Serbest, 1. Baskı, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2016.
- İLSEVEN, Serkan, *Kıbrıs Fiziki Coğrafya*, 1. Baskı, Okman Printing Ltd., Lefkoşa, 2020.

- İSMAİL, Sabahattin, *100 Soruda Kıbrıs Sorunu*, 1. Baskı, Dilhan Ofset Matbaası, Lefkoşa, 1992.
- İSMAİL, Sabahattin, *20 Temmuz Barış Harekâtı'nın Nedenleri – Gelişimi Sonuçları*, 1. Baskı, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1988.
- İSMAİL, Sabahattin, *Egemenlik Konfedarasyon ve Kıbrıs Türk Halkı*, 1. Baskı, Sultan Ofset Matbaası, Lefkoşa, 1993.
- İSMAİL, Sabahattin, *İtirafılar*, 1. Baskı, Sultan Ofset Matbaası, Lefkoşa, 1993.
- İSMAİL, Sabahattin, *Kıbrıs Cumhuriyeti Meclisi Nasıl İşgal Edildi?*, B.Y., Sultan Ofset Matbaası, Lefkoşa, 1992.
- İSMAİL, Sabahattin, *Self-Determinasyon ve Kıbrıs Türk Halkı*, 1. Baskı, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1990.
- KAPLUHAN, Erol, *Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Coğrafi Özellikleri ve Bu Özelliklerin Eğitime Yansıması*, İksad Publishing Hause Yayınları, Y.Y., 2018.
- KARPAT, Kemal H., *Türk Dış Politikası Tarihi*, 1. Baskı, Timaş Yayınları, İstanbul, 2012.
- KESER, Ulvi ve AK, Gökhan (hızl.), *İntelijans, Strateji ve Güvenlik Cadı Kazanı Kıbrıs*, 1. Baskı, Motif Matbaacılık, Ankara, 2015.
- KESER, Ulvi, *Adnan Menderes ve Kıbrıs'ta Menderes'in Gestapoları*, 1. Baskı, Berikan Yayınevi, Ankara, 2016.
- KESER, Ulvi, *Dünden Bugüne Kıbrıs (1913–2013)*, 1. Baskı, Berikan Yayınevi, Ankara, 2013.
- KIZILYÜREK, Niyazi, *Daha Önceleri Neredeydiniz?*, 1. Baskı, Birikim Yayınları, İstanbul, 2009.
- KIZILYÜREK, Niyazi, *Glaftos Klerides*, 1. Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2007.
- KÖSE, Osman, *Tarihte Kıbrıs*, 1. Baskı, Akdeniz Karpaz Üniversitesi Yayınları, Bursa, 2017.
- KUTALMIŞ, Kâmil Özbay ve TEKAKPINAR, Kemâl M., *Kıbrıs'ta 15 Temmuz Darbesinin Sebepleri ve Enosis*, 1. Baskı, Kıbrıs Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1978.
- MANGIR, Demet Şefika (Ed), *Uluslararası İlişkilerde Jeopolitik Teoriler ve Pratikler*, 1. Baskı, İksad Publishing Hause Yayınları, Ankara, 2020.

- MANİSALI, Erol, *Dünden Bugüne Kıbrıs*, 1. Baskı, Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık, Y.Y., 2000.
- MANİZADE, Derviş (Ed.), *Kıbrıs Dün Bugün Yarın*, 1. Baskı, Yaylacık Matbaası, İstanbul, 1975.
- MÜTERCİMLER, Erol, *Kıbrıs Kıbrıs Barış Harekatı'nın Bilimeyen Yönleri*, Yaprak Yayınları, 1. Baskı, İstanbul, 1990.
- NESİM, Ali, *Kıbrıslı Türklerin Kimliği*, K.K.T.C. Milli Eğitim ve Kültür Bakanlığı Yayınları, Y.Y., 1990.
- NEZİROĞLU, İrfan ve YILMAZ, Tuncer (hızl.), *Koalisyon Hükümetleri, Koalisyon Protokolleri, Hükümet Programları ve Genel Kurul Görüşmeleri*, 1. Baskı, TBMM Yayınları, Ankara, 2015.
- OBERLİNG, Pierre, *Bellapais'e Giden Yol*, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1988.
- OLGUN, Aydın, *Kıbrıs Gerçeği*, 1. Baskı, Demircioğlu Matbaacılık, Ankara, 1991.
- ORAN, Baskın, *Türk Dış Politikası*, 14.Baskı, İletişim Yayınları, İstanbul, 2009.
- ORHUN, Fatma Çalik (Ed.), *Osmanlı'dan Günümüze Kıbrıs Dün, Bugün, Yarın*, 1. Baskı, Gazi Kitabevi, Ankara, 2020.
- ÖREK, Yeşim, *Belgelerle Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Tarihi Gerçekleri*, 1. Baskı, Alfa Yayınları, İstanbul, 2010.
- ÖRNEK, Serdar ve VERVERİ, Giasemi, *Yunanistan Perspektifinden Kıbrıs Sorunu*, 1. Baskı, Seçkin Yayıncılık San.Tic.A.Ş., Ankara, 2016.
- ÖZDEMİR, Hikmet, *Fahri S. Korutürk*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2010.
- PAPANDREU, Andreas, *Namlunun Ucundaki Demokrasi*, (Çev. M.Emin Yıldırım, Semih Koray), 1. Baskı, Üçüncü Dünya Yayınları, İstanbul, 1977.
- SAKINMAZ, Şenol Koray, *Kıbrıs Tüneli*, 1. Baskı, Akademi Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2007.
- SERTER, Vehbi Zeki, *Adım Adım... Kıbrıs Cumhuriyeti*, 1. Baskı, ATASE Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2014.
- SERTER, Vehbi Zeki, *Kıbrıs'ta Rum-Yunan Saldırıları ve Soykırım*, Genelkurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2008.

- SOMUNCUOĞLU, Sadi, *Sorularla, Belgelerle Kıbrıs, Çözüm mü Çözülme mi?*, 1. Baskı, Zembil Bas. Yay. Dağ. Ltd. Şti., Ankara, 2003.
- SONYEL, Salâhi R., *Gizli Belgelerle Kıbrıs Sorunu Kaygılı Yıllar*, 1. Baskı, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2014.
- SOYSAL, Mümtaz, “*Aklını Kıbrıs’la Bozmak*”, 1. Baskı, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1995.
- ŞAHİNLER, Menter, “*Türkiye’nin 1974 Kıbrıs Siyaseti*”, 1. Baskı, Yeni Karar Matbaası, İstanbul, 1979.
- TANDOĞAN, Şükrü, *Kıbrıs Barış Harekâtı Birlikler ve Muharebeleri*, 1. Baskı, Türmtaş Organize Matbaacılık, Ankara, 2016.
- TERZİOĞLU, Said Arif, *Kan, Gözyaşı ve Barış*, 1. Baskı, Kastaş Yayınları, İstanbul, T.Y.
- TOLGAY, Ahmet, *Kanlı Noel Kıbrıs Türkünün Ateşle Sınırı*, 1. Baskı, Kastaş Yayınları, İstanbul, 1993.
- TÜRKEŞ, Alparaslan, *Dış Politikamız ve Kıbrıs*, 1. Baskı, Kutluğ Yayınları, İstanbul, 1974.
- UÇAROL, Rifat, *Siyasi Tarih (1789-1994)*, 4. Baskı, Filiz Kitabevi, İstanbul, 1995.
- ÜRER, Talat, *Kıbrıs’ın Tarihçesi*, Ankara Ticaret Odası Yayınları, 1. Baskı, Ankara, 2003.
- YAYCI, Cihat, *Doğu Akdeniz’in Paylaşım Mücadelesi ve Türkiye*, 1. Baskı, Kırmızıkeçi Yayınları, İstanbul, 2020.
- YILDIRIM, Hacı Osman (hızl.) ve Diğerleri, *Osmanlı İdaresinde Kıbrıs*, Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü Yayınları, Ankara, 2000.

MAKALELER

- AKARÇAY, Pınar, Gökhan Ak, “Ulusal Güvenlik Bağlamında Kıbrıs: Jeostratejik/Jeoeconomik Önem ve Gelişmeler”, *Çeşm-i Cihan: Türk Kültür ve Araştırmaları E Dergisi*, C.5, S.1, (Yaz 2018), s.147.
- ALASYA, H. Fikret, “Türk Dünyasındaki Gelişmeler Işığında Tarihi Perspektiften Kıbrıs”, *Kıbrıs’ın Dünü - Bugünü Uluslararası Sempozyumu*, YÖK Basımevi, Ankara 1993, s. 65,
- BERK, Bekir, “*Başpapasa Çekilen Telgraf*”, *Sebilürreşad*, C.IX, S.216, Mart – 1956, s.255.

- BİLGE, A. Suat, “Jeopolitik”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, C.13, S.3, (1958) s.156.
- BİLGİN, Mehmet Ali, “Kabais Çemberi-Kabais Üçgeni-Kıbrıs”, *Turan Stratejik Araştırmaları Merkezi Dergisi*, C.2, S.8, (Sonbahar 2010), s.7.
- “Çağrı”, *Atılım*, S.8, Ağustos–1974, s.1.
- İSMAİL, Sebahattin, “İngiliz Yönetiminin ilk 50 yılında Türk-Rum İlişkileri”, *Kıbrıs’ın Dünü Bugünü Uluslararası Sempozyumu*, K.K.T.C. Doğu Akdeniz Üniversitesi ve T.C. Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlükleri Yayınları, Ankara, 1993, s. 121.
- İŞCAN, İsmail Hakkı, “Uluslararası İlişkilerde Klasik Jeopolitik Teoriler ve Çağdaş Yansımaları”, *Uluslararası İlişkiler*, C. 1, S. 2, (Yaz 2004), s.68.
- KARAHASAN, Hakan, “Marie-Louise Winbladh Arkeoloji ve Genetiğin Bilimsel Verilerinde Kıbrıslıların Kökeni” *Kıbrıs Araştırmaları Dergisi*, C.21, S.45, (Bahar 2020), s.101.
- KESER, Ulvi, “Doğu Akdeniz’de Güvenlik ve Kıbrıs Adasının Stratejik Pozisyonu”, *Atılım Sosyal Bilimler Dergisi*, C.2, S.1, (D.Y., 2012), s.62.
- KESER, Ulvi ve AK, Gökhan, “Kıbrıs Sorunu ve Deniz Hukuku Bağlamında Doğu Akdeniz’de Yapılması Gerekenler”, *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, C.1, S.2, (Ocak 2018), s.97.
- “Kıbrıs Meselesi”, *Emekçi*, S.1, Kasım - 1974, s.40.
- KILIÇOĞLU CİHANGİR, Çiğdem, “Yunanistan’da Monarşi Üzerine Bir Değerlendirme”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 58, Bahar 2016, s.116.
- KODAY, Zeki, “Kıbrıs’ın Jeopolitik Önemi”, *Türk Coğrafya Dergisi*, C.Y., S.33, 1998, s.420.
- KODAY, Zeki, “Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti Devleti’nin Coğrafi Özellikleri”, *Atatürk Üniversitesi Tükiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, C.Y., S.2, (1995), s.26.
- KÜÇÜKOĞLU, Bayram, “Kıbrıs Sorununa Dair Yaklaşım ve Algıların Türk Basınına Yansıması (1954-1974)”, *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, S. 48, Güz 2011, s. 810.

- ŞAHİN, İsmail, “İngiltere’nin Akdeniz Siyasetinde Kıbrıs (1580–1878)” *Asia Minor Studies International Journal Of Social, Sciences*, C.4, S.7, (Ocak 2016), s.149.
- ÖZGÖKER, Uğur, Hüseyin Çelik, “Kıbrıs’ta Enerji Politikaları ve İngiltere İlgisi”, *Uluslararası Boyutlarıyla Kıbrıs Meselesi ve Geleceği Uluslararası Sempozyumu*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, Ankara, 2016, s.534.
- SONYEL, Salahi R., “İngiliz Yönetiminde Kıbrıs Türklerinin Varlık Savaşımı (1878-1960)”, *Belleten*, C. LIX, S. 224, (Nisan 1995), s.168.
- SONYEL, Salahi R., “İngiltere Dışişleri Bakanlığı Belgelerine Göre: Osmanlı Padişahı Abdulhamit 48 Saat İçinde Kıbrıs’ı İngilizlere Nasıl Kiraladı.” *Belleten*, C. XLII, S. 168, (1978 Ekim), s.733.
- TAMÇELİK, Soyalp, “Jeopolitik Teoriler Açısından Kıbrıs’ın Önemi”, *Portland State University Center For Turkish Studies Occasional Paper Series*, C.3, S.1, (Ağustos 2011), s.10.
- TAMÇELİK, Soyalp, “Kıbrıs’taki İngiliz üslerinin stratejik önemi”, *Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi*, C.8, S.1, (2011), s.1520.
- TAMÇELİK, Soyalp, “Küresel ve Bölgesel Güçlerin Kıbrıs Algısı ve Jeostratejik Önemi”, Sertaç Hami Başeren,
- TAMÇELİK, Soyalp, “Kıbrıs’ın Siyasi Tarihi ile İlgili Bir Belgenin Değerlendirilmesi”, *Belleten*, C.63, S.236, (Nisan 1999), s.171.
- YÜKSEL, Çağdaş, “1879 Yılında İngiltere Avam Kamarası’nda Yapılan Kıbrıs Oturumu Hakkında Bir İnceleme”, *Kıbrıs Araştırmaları Dergisi*, C.3, S.6-7, (Haziran-Aralık 2020), s.66.
- “25 Temmuz 1974’ten 19 Ağustos 1974’e”, *İlke*, C.2, S.9, Eylül–1974, s.3.

GAZETELER

Akın

Bozkurt

Cumhuriyet

Hürriyet

Milliyet

Tercüman

TEZLER

- Ahmet Gözlü, *Kıbrıs Eski Çağı ve Jeopolitiği*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış DR Tezi, Konya 2011, s.93.
- Burcu Dağlıoğlu, *1923-1960 Yılları Arasında Türkiye'nin Kıbrıs Politikası*, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış DR Tezi, Gaziantep, 2019, s.85.
- Gürhan Yellice, *İngiltere'nin Kıbrıs Politikası 1950-1960*, Dokuzeylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü, Yayınlanmamış DR Tezi, İzmir, 2011, s.80.
- Kadir Kargı, *93 Harbi'nden Lozan'a Kıbrısta İngiliz İşgali*, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış YL Tezi, Kayseri, 2019, s.153.
- Z. Özlem Yağız, *"KKTC'nin Beşeri Coğrafyası"*, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış YL Tezi, İstanbul, 1996, s.4.

İNTERNET KAYNAKLARI

- Bayrak Radyo Televizyonu, "Öksüzöğlu: Sağlık Bakanlığı'na Yaş Grupları Arasındaki Nüfusu İlettik", <https://brtk.net/oksuzoglu-saglik-bakanligina-yas-gruplari-arasindaki-nufusu-ilettik/> (22.04.2021/14:51)
- Kıbrıs*, "Kıbrıs'ın Nüfusu 875 bin 900", <https://www.kibrisgazetesi.com/kibris/guney-kibrisin-nufusu-875-bin-900-h78451.html>, (22.04.2021/15:13)
- <https://www.youtube.com/watch?v=NUUWJAbn8XA> (05.12.2021 / 21.03)

EKLER

EK.1-

KIBRIS CUMHURBAŞKANI MAKARİOS'UN YUNANİSTAN CUMHURBAŞKANI GİZİKİS'E GÖNDERDİĞİ MEKTUP⁷⁸⁰

Sayın Başkan,

Büyük bir üzüntüyle sorumluluğu Yunanistan Hükümetine ait olduğuna inandığım Kıbrıs'taki bazı kabul edilmez durum ve olayları gözler önüne sermek zorundayım. General Grivas'ın Kıbrıs'a kaçak olarak girmesinin, Atina'daki bazı çevrelerin desteği ve çağrısı üzerine gerçekleştiğine dair söylenti ve kanıtlar var. Ne var ki ilk geldiği günden itibaren, Milli Muhafız Kuvvetlerinde görev yapan Yunanlı subaylarla görüşüp, onların da desteğiyle sözde Enosis için savaşıacak, yasa dışı bir örgüt kurmak için faaliyete geçtiği kesindir. Ve Kıbrıs için birçok kötülüğün kaynağı olan, EOKA-B cinayet şebekesini kurdu. Yurtseverlik örtüsü altında ve Enosis sloganlarıyla, siyasal ve bir sürü başka cinayet işleyen bu örgütün faaliyeti bellidir. Yunanlı subaylar tarafından meydana getirilen ve denetlenen Milli Muhafız Ordusu baştan beri EOKA-B'nin insan ve gereç ihtiyacını karşılayan örgüt olmuştur. Üstelik E.O.K.A.-B'nin üyeleri kendi kendilerine, övücü, “Enosis taraftarları” ve “Enosis Cephesi” adlarını da aldılar.

Birçok kere, yasa dışı ve ulusal çıkarlarımıza zararlı, iç cephede bölünmelere ve uyumsuzluklara yol açıp, Kıbrıs Hellenizmini iç savaşla karşı karşıya getiren, bir örgütün neden Yunanlı subaylar tarafından desteklendiğini kendi kendime sormuşumdur. Ve aynı biçimde, birçok kez, bu desteğin ne oranda Yunan Hükümeti tarafından onaylandığını yine kendi kendime sormuşumdur. Bu sorularıma mantıklı bir yanıt bulabilmek için, değişik düşünce ve varsayımları gözden geçirdim. Ne var ki hiçbir yanıt mantıklı bir nedene dayanmıyordu. Yadsınamayacak tek olaysa, Yunan subayları tarafından EOKA-B'ye sağlanan destektir. Ada'nın değişik bölgelerindeki ordugâhlar çevrelerindeki bölgeler, Grivas ile EOKA-B lehinde, benim ve Kıbrıs Cumhuriyeti'nin ise aleyhinde sloganlarla donatılıyor. Milli Muhafız ordugâhlarının içindeyse, Yunanlı subaylar tarafından EOKA-B'nin lehine propaganda yapılıyor. Belli ve yadsınamaz bir başka olaysa, EOKA-B'nin canice faaliyetini destekleyen Kıbrıs'taki

⁷⁸⁰ M. Sami Denker, a.g.e., s.197.

Yunan basınının, Atina'dan parasal yardım gördüğü ve izleyeceği çizginin Yunan istihbarat Teşkilatı (KİP) ve 2. Genelkurmay bürosu tarafından saptandığıdır.

Yunan hükümetine, bazı subayların tutum ve davranışlarından dolayı şikâyetle bulunduğum her seferinde, bana bunların Kıbrıs'tan geri çağrılmaları için adlarıyla ve işledikleri suçları belirterek, ihbar etmemi istedikleri doğrudur. Bunu yalnız bir kez yaptım. Böyle bir harekette bulunmak benim için üzücüdür. Ne var ki kötülükte böyle bir muamele karşısında düzelmiyor. Önemli olan kötülüğün sonuçlarını düzeltmek değil, kötülüğün kökünü sökmek.

Sayın Başkan, kötülüğün kökünün çok derin olduğunu ve Atina'ya kadar vardığını söylemekle üzüntü duyuyorum. Kıbrıs Hellenizminin, acı meyvelerini bugün tatmakta olduğu, kötülük ağacının, gelişmesini sağlayan bakımı Atina'da yapıyor. Daha da açık olmak için Atina'daki üyelerin, EOKA-B tedhiş örgütünün hareketlerini destekleyip yönelttiklerini söylüyorum. Milli Merkez tarafından bu örgüt bakımı için bol miktarda para yollanıyordu. Grivas'ın ölümünden ve onunla beraber Ada'ya gelen kumandan Karasu'nun geri çağrılışından sonra, başkanlık için emir veriliyordu, yani genel olarak herşey Atina'dan yönetiliyordu. Bu belgelerin gerçekliği tartışma konusu yapılmaz; çünkü bunlar tarafından daktiloya alınmış olan yazılarda bile, elle yapılmış düzeltmeler var ve yazanın yazma stili de bellidir. Belirtici olarak böyle bir belgeyi buraya ekliyorum.

Her Yunan hükümetiyle işbirliği yapmanın hem ülkem hem de kendim için milli bir görev olduğunu birçok kez açıklamışımdır. Milli çıkar, Atina ile Lefkoşa'nın barışçıl ve sıkı işbirliğini şart koşuyor. Yunanistan'da hangi hükümet olursa olsun, benim için anavatanın hükümeti olduğundan onunla işbirliği yapmam gerekiyor. Askeri rejimlere karşı özel bir sempatiğim olduğu söylenemez, özellikle bu durumda da işbirliği ilkemden caymadım.

Sayın Başkan, Yunanistan hükümetinin adamlarının bana karşı devamlı komplo hazırlamalarının ve daha kötüsü, Kıbrıs Hellenizmini bir iç savaş aracılığıyla yıkıma itmelerinin, beni ne kadar üzdüğünü umarım anlıyorsunuzdur. Atina'dan uzanan ve benim varlığımı ortadan kaldırmayı amaçlayan eli, birçok kereler görüp hissetmişimdir.

Ne var ki Milli uygunluk uğruna sessizliğimi gene korudum. Kıbrıs Kilisesi'nde büyük bunalımlara yol açıp, sonra da görevden alınan üç Piskopos'a hâkim olan kurnaz kötü niyetin de doğum yeri yine Atina'dır. Bu konuda hiç bir açıklamada bulunmadım.

Yalnızca bütün bunlar niye diye düşünüyorum. Ve eğer bugün Kıbrıs'ta sürmekte olan dramdan tek acı çeken ben olsaydım, Yunan hükümetinin rolü ve sorumluluğu konusunda yine susacaktım. Ama bundan tüm Kıbrıs Hellenizmi etkilendiği zaman ve Atina'nın emri üzerine Milli Muhafız kuvvetlerinde görevli Yunan subaylar, EOKA-B'yi, siyasal cinayetleri ve genel olarak Devlet'in dağılmasını da içeren, canice siyasetinde desteklendikleri zaman sessizliğe ve saklamalara yer yoktur.

Kıbrıs'taki devlet temellerini yıkma çabalarında Yunanistan hükümetinin sorumluluğu büyüktür. Kıbrıs devleti ancak Enosis durumunda dağılmalıdır. Yunanistan Hükümeti, Milli Muhafız sorununa karşı takındığı tutumla, Kıbrıs Devleti'nin üstüne bir siyaset uyguladı. Birkaç ay önce, Milli Muhafız Kuvvetlerinin Genel Kurmay'ı özel okullarda eğitilip daha sonra askerlikleri süresince yedek subay yapılması düşünülen yedek subay adayları listesini Kıbrıs Cumhuriyeti'nin onayına sunmuştur. Bakanlar Kurulu, listede yer alan 57 adayı onaylamadı. Genel Kurmay bu durumdan bir yazı ile haberdar edildi. Buna rağmen, Atina'nın talimatı üzerine Genel Kurmay, kanunun kendisine verdiği Milli Muhafız'daki tüm subayları atama yetkisine dayanarak, Bakanlar Kurulunun bu kararına hiç bir önem vermedi. Keyfi ve bağışık bir tutum takınan Genel Kurmay, Kıbrıs Hükümetinin kararlarına aldırmadan ve yasaları çiğneyerek, onaylanmayan adayları subay okuluna kaydetti. Yunan hükümetine bağlı olan Milli Muhafız Kuvvetleri Genel Kurmay'ının bu tutumunu tamamen kabul edilmez sayıyorum. Milli Muhafız Kıbrıs Devleti'nin bir organıdır ve Atina değil, Kıbrıs Cumhuriyeti tarafından denetlenmelidir. Yunanistan-Kıbrıs birleşik savunma bölgesi teorisinin duygusal yönü vardır. Ne var ki gerçekte durum değişiktir. Milli Muhafız Kuvvetleri bugünkü yapısı ve üyelerinin niteliği yüzünden amacından sapmış yasadışı hareketlerde bulunan kişilerle, Devlet'e karşı komploların hazırlandığı merkez ve EOKA-B'yi destekleyen kaynak haline gelmiştir.

Bu konuda, son zamanlarda artmış olan, EOKA-B'nin tedhiş faaliyetleri süresince, Milli Muhafız Kuvvetleri'ne ait araçların, silah ve tutuklanması sözkonusu olan kişileri güvenlik içinde taşıdıklarını söylemem yeter herhalde. Milli Muhafız Kuvvetleri'nin bu sapmasından da Yunanlı subaylar sorumludur. Bunlardan bazıları EOKA-B faaliyetine tepeden tırnağa kadar karışmış durumdalar. Tabii ki bundan da Milli Merkez'in sorumluluğu olmadığı söylenemez.

Yunan hükümetinin bir işareti üzerine bu üzücü durum sona erebilirdi. EOKA-B belgelerinde kanıtladığı gibi bakımı ve gücü için gerekli olanakları Atina'dan sağladığından, Milli Merkez şiddetin sona erdirilmesi için emir verebilirdi. Ne var ki Yunan hükümeti böyle bir harekette bulunmamıştır. Bu kabul edilmez durumun bir başka işareti olarak da, son zamanlarda Atina'da kilise ve Kıbrıs Büyükelçiliği de dâhil olmak üzere başka binaların duvarlarında, benim aleyhime ve EOKA-B'nin lehine yazıların yer alması gösterilebilir. Suçluları tanımasına rağmen Yunan hükümeti, bunların yakalanıp cezalandırılması için hiç bir gayret sarf etmemiştir. Böylelikle EOKA-B'nin lehine yapılan propagandaya göz yummuş oluyordu.

Söyleyecek çok şeyim var Sayın Başkan, ama sanıyorum ki söze daha fazla lüzum yok. Sözlerimi bitirirken de, düştüğü durumdan dolayı, Kıbrıs halkının ona olan güvenini yitirdiği Milli Muhafız Kuvvetleri'nin yeni temeller üstünde yeniden düzenleneceğini bildirmek istiyorum. Askerlik süresinin tavanını azaltıp, ulusal tehlike karşısında görevini yerine getirmeyecek duruma geldiğini belirtebilirsiniz.

Burada açıklamak istemediğim nedenlerden dolayı bu görüşe katılmıyorum. Ayrıca Milli Güvenlik Muhafız Kuvvetleri'ne görev yapan Yunanlı subayların geri çağrılmalarını rica ediyorum. Bu subayların Milli Muhafız Kuvvetleri'nde kalıp, onları yönetmeye devam etmeleri halinde Lefkoşa-Atina ilişkileri zarar görebilir. Bununla beraber eğer, Kıbrıs Silahlı Kuvvetleri'nin yeniden düzenlenmesinde görev almak üzere Kıbrıs'a eğitici subay ve askeri danışman gönderirseniz mutluluk duyacağım. Umarım bu arada, Atina, tarafından EOKA-B'ye faaliyetine son vermek için gerekli emir verilmiştir, çünkü eğer bu örgüt kesinlikle dağılmazsa yeni bir şiddet ve cinayet dalgası görülebilir.

Sayın Başkan, Kıbrıs'ta uzun zamandan beri sürmekte olan içler acısı durumu belirlemek için birçok üzücü şeyi içten kelimelerle anlatmak zorunda kaldığım için üzgünüm.

Ne var ki, her zaman göz önünde bulundurduğum ulusal çıkarlar, böyle bir şeyi zorunlu kılıyordu.

Yunanistan hükümeti ile işbirliğini kesmek niyetinde değilim. Ne var ki, benim Yunanistan'ın Kıbrıs'a atadığı vali değil, Hellenizmin büyük bir bölümünün seçtiği önder olduğum anlaşılmalı. Ulusal Merkezin bana karşı tavrı buna göre ayarlanmalı. Bu mektubun içeriği gizli değildir. En içten dileklerle...

EK. 2- RUM MİLLÎ MUHAFAZ ORDUSUNUN DARBE BİLDİRİSİ⁷⁸¹

“Rum halkına; Son aylarda doğrudan doğruya bir iç savaşa giden adadaki trajik durumu, kilise saflarında yaratılan huzursuzluğu ve Kıbrıs’ın geleceği için sonuçları kestirilemeyecek gelişmeleri ve Silâhlı Kuvvetlerin anarşist ve cani unsurların eline geçmesini önlemek amacıyla silâhlı kuvvetler, Makarios ile Hükümetini uzaklaştırma kararını almıştır. Rum halkının hür idaresini temsil etmeden uzun zamandan beri iktidarı gasbeden ve yaratmış oldukları kişisel rejimi korumak için her türlü meşru ve gayri meşru çaba sarfetmekten geri kalmayan Makarios ile Hükümetinin yerine adanın idaresini geçici olarak bir milli selâmet hükümetine devredilmesine karar verilmiştir. Yeni Hükümetin gayeleri şöyledir:

1) Elen Rumların manevi birlik ve beraberliğini yeniden kurmak ve kilise saflarına huzuru getirmek.

2) Kıbrıs sorununa bir hâl çaresi bulmayı amaçlayan Toplumlararası görüşmeleri sürdürmek.

3) Sandalyelerini korumak çabası içindeki yöneticiler tarafından uzun zamandan beri ihmâl edilen halkın hayati sorunlarının çözülmesi, şurasını kaydetmeliyiz ki; bu alanlarda bariz gecikmeler göze çarpmaktadır.

4) Gereken ortamın yaratılmasından sonra ve her halükârda bir yıl dolmadan Rum halkına kendi iradesini serbestçe belirtmek ve istediği hükümeti seçmesi imkânını sağlayacaktır. Dış siyasette herhangi bir değişiklik yapılmayacaktır. Bu güne kadar diğer devletlerle sürdürdüğümüz dostça ilişkilerimizi ve bugüne kadar izlediğimiz tarafsızlık siyasetimiz devam edecektir. Bunların başarısı için gerekli esas ön şart, silâhlı kuvvetlerin kararlı düzenini ve huzuru idame ettirmektir. Rum halkı bütün görüş ayrılıklarını ve geçmişin bütün acı anılarını bir yana bırakarak milli selâmet hükümetine, anlayış gösterip desteklemeye ve parlak bir gelecek sağlıcağından emin olarak Hükümetin etrafında toplanmaya davet edilir. Yaşasın Kıbrıs Rum halkı.”

⁷⁸¹ “Makarios’a Darbe, RMM’nin Bildirisi”, *Bozkurt*, 16.07.1974, s.1, 4.